



MAGYAR RENDÉSZET

Kiemelt közlemények

LUKÁCS Roxána – LIPPAI Zsolt:

Szemelvények az úszó szállodakomplexumok biztonságának megteremtéséről

URBÁN Ferenc:

A migrációs statisztikai adatgyűjtés gyakorlata az Európai Unióban

VIRÁGH-VIZVÁRI Fanni:

A javítóintézeti dolgozók stresszérzete és mentális egészsége – Három hazai javítóintézetben végzett kutatás részeredményei

**XXIV. évf. (2024)
3. szám**

ISSN 1586-2895 (nyomtatott)
ISSN 1787-050X (elektronikus)



LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

MAGYAR RENDÉSZET

A NEMZETI KÖZZSZOLGÁLATI EGYETEM RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

Magyar Rendészet – Szerkesztőség

Főszerkesztő:	Prof. Dr. CHRISTIÁN László (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)
Főszerkesztő-helyettes:	Dr. BIRÓCZKY-SZABÓ Andrea (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)
Szerkesztők:	BARNUCZ Nóra (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. CSABA Zsóna (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. ERDŐS Ákos (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) LIPPAI Zsolt (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. NÉMETH Zsolt (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. TÓTH János József (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)

Szerkesztőbizottság

A szerkesztőbizottság elnöke:	Prof. Dr. KOVÁCS Gábor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)
A szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke:	Prof. Dr. <u>KATONA Géza</u>
Alapító szerkesztőbizottsági elnök:	Prof. Dr. BLASKÓ Béla (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)
Szerkesztőbizottsági tagok:	Prof. Dr. BARABÁS Andrea Tünde (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. habil. BODA József (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. FAŁDOWSKI, Marek (Szczytńoi Rendőr-akadémia, Lengyelország) Dr. FELKAI László (Belügyminisztérium) Dr. FIALKA György (Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara) Prof. Dr. FINSZTER Géza (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Prof. Dr. HALLER József (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. HEGYALJAI Mátýás (Belügyminisztérium) Dr. JANZA Frigyes nyá. r. vezérőrnagy Prof. Dr. KERÉZSI Klára (Országos Kriminológiai Intézet) Dr. MADAI Sándor (Debreceni Egyetem) Prof. Dr. MEZEY Barna (Eötvös Loránd Tudományegyetem) Prof. Dr. <u>RUZSONYI Péter</u> (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Prof. Dr. SALLAI János (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) Dr. SOTLAR, Andrej (Maribori Egyetem, Szlovénia)

Szerkesztőség: 1083 Budapest, Űllői út 82.
magyarrendeszet@uni-nke.hu, +36 1 432 9074

XXIV. évfolyam, 2024/3. szám

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem | Ludovika Egyetemi Kiadó
1083 Budapest, Ludovika tér 2.
www.ludovika.hu; info@ludovika.hu

A kiadásért felel: DELI Gergely rektor
Olvasószerkesztők: BUJDOSÓ Hajnalka, RESOFSZKI Ágnes
Nyomdai kivitelezés: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

ISSN 1586-2895 (nyomtatott)
ISSN 1787-050X (elektronikus)

Megjelenik évente 4 alkalommal.



HUNGARIAN LAW ENFORCEMENT

PROFESSIONAL JOURNAL OF LAW ENFORCEMENT OF THE UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE

Hungarian Law Enforcement – Editorial Team

Editor-in-chief: László CHRISTIÁN (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Deputy editor-in-chief: Andrea BIRÓCZKY-SZABÓ (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Editors: Nóra BARNUCZ (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Zágon CSABA (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Ákos ERDŐS (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Zsolt LIPPAI (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Zsolt NÉMETH (Ludovika University of Public Service, Hungary)
János József TÓTH (Ludovika University of Public Service, Hungary)

Editorial Board

Chairman of the Editorial Board: Gábor KOVÁCS (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Honorary chairman of the Editorial Board: † Géza KATONA
Founding Chairman of the Editorial Board: Béla BLASKÓ (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Editors of the Editorial Board: Andrea Tünde BARABÁS (Ludovika University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Hungary)
József BODA (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Marek FAŁDOWSKI (Police Academy in Szczytno, Poland)
László FELKAI (Ministry of Interior, Hungary)
György FIALKA (Chamber of Bodyguards, Property Protection and Private Detectives, Hungary)
Géza FINSZTER (Hungarian Academy of Sciences, Ludovika University of Public Service, Hungary)
József HALLER (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Mátyás HEGYALJAI (Ministry of Interior, Hungary)
Frigyes JANZA (Hungarian Police, retired)
Klára KERESZI (Hungarian Academy of Sciences)
Sándor MADAI (University of Debrecen, Hungary)
Barna MEZEY (Eötvös Loránd University, Hungary)
† Péter RUZSONYI (Ludovika University of Public Service, Hungary)
János SALLAI (Ludovika University of Public Service, Hungary)
Andrej SOTLAR (University of Maribor, Slovenia)

Editorial office: H-1083 Budapest, Üllői út 82.
magyarrendeszet@uni-nke.hu, +36 1 432 9074
Subscriptions are available at the editorial office, at the above address.

Vol. XXIV. 2024/3

Publisher: Ludovika University of Public Service | Ludovika University Press
H-1083 Budapest, Ludovika tér 2.
www.ludovika.hu; info@ludovika.hu
Responsible for publishing: Gergely DELI Rector
Proofreaders: Hajnalka BUJDOSÓ, Ágnes RESOFSZKI
Print and bind: Ludovika University of Public Service

ISSN 1586-2895 (printed)
ISSN 1787-050X (online)

Published four times a year.



Tartalom

Szerzőink	7
Lektoraink	9
Szerkesztői köszöntő	11

Javítóintézeti nevelés

CHRISTIÁN László: A főszerkesztő tengerentúli naplója	17
VIRÁGH-VIZVÁRI Fanni: A javítóintézeti dolgozók stresszérzete és mentális egészsége – Három hazai javítóintézetben végzett kutatás részeredményei	31

Kriminalisztika

Csaba FENYVESI: Mistakes in Personal Identification Attempts	47
ERDÉLYI Katalin: A forenzikus szakértői vélemények értékelésének nehézségei az USA, Mexikó és az Oroszországi Föderáció bíróságain	59

Rendészeti képzés

GAZSÓ Magdolna: A pszichológia tudományának szerepe, feladatai a rendészeti felsőoktatásban	75
KÁLLAI S. Barbara: A rendészeti és közszolgálati pályaorientációs képzés kialakulása, változásai és jövőképe	85

Rendészeti gyakorlat

ERDÉLYI Ákos: A pszichológiai profilalkotás története és módszertana	103
LUKÁCS Roxána – LIPPAI Zsolt: Szemelvények az úszó szállodakomplexumok biztonságának megteremtéséről	117
URBÁN Ferenc: A migrációs statisztikai adatgyűjtés gyakorlata az Európai Unióban .	141
VEDÓ Attila: „We HAVE a Dream” A Határigazgatási és Vízügyügyi Eszköz (HAVE) programjában tervezett fejlesztések helyzete és lehetőségei	155

Rendészettörténet

SÜMEGH Attila: Az ÁVH tényleges elhárító tevékenységének vizsgálata egy koncepció eljárás alapján	171
--	-----

Rendészettudomány

ANDRÁS Hunor Lehel – MOLNÁR Katalin: Előtanulmányok egy kutatói rendőr- kávéházhoz, 2. rész	187
BOGNÁR Balázs Lajos – KISS Péter: A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács tudományszervezési tevékenységének fejlődése az elmúlt két évtizedben	201

NAGY Richárd – ZSIGMOND Csaba: Tudományos publikációs tevékenység
az elmúlt húsz évben a rendőrségi gazdaságvédelem kiemelt területein
mértékadó hazai folyóiratokban227

Recenzió

FELFÖLDI Péter: Recenzió Hans-Erhard Lessing *A bicikli kultúrtörténete* című
könyvéről.....247

Szerzőink

- ANDRÁS Hunor Lehel, r. százados, sajtóreferens, Jász-Nagykun-Szolnok
Vármegyei Rendőr-főkapitányság; doktorandusz, Nemzeti Közszerológati
Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola
- BOGNÁR Balázs Lajos, tűzoltó dandártábornok, egyetemi adjunktus; igazgató,
Vas Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság; elnök, Katasztrófavédelmi
Tudományos Tanács
- ERDÉLYI Ákos, pszichológus, kriminológus, egyetemi tanársegéd,
Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti
Magatartástudományi és Kriminálpszichológiai Tanszék; doktorandusz,
Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar
Rendészettudományi Doktori Iskola
- ERDÉLYI Katalin, írásszakértő, egyetemi tanársegéd, Budapesti Gazdasági
Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar; doktoranda, Nemzeti Közszerológati
Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola
- PELFÖLDI Péter, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék; doktorandusz, Nemzeti
Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola
- FENYVESI Csaba, prof. habil. egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék
- GAZSÓ Magdolna, bv. őrnagy, mesteroktató, Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék
- KÁLLAI S. Barbara, oktató, Érdi Szakképzési Centrum Kós Károly Technikum
- KISS Péter, tűzoltó alezredes, polgári védelmi felügyelő, Vas Vármegyei
Katasztrófavédelmi Igazgatóság Szombathelyi Katasztrófavédelmi Kirendeltség
- LIPPAI Zsolt, r. alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem
Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti
Tanszék; doktorjelölt, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi
Doktori Iskola
- LUKÁCS Roxána, hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi
Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék
- MOLNÁR Katalin PhD, egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati
Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi
és Kriminálpszichológiai Tanszék
- NAGY Richárd, r. alezredes, dr. iuris, osztályvezető, Országos Rendőr-
főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Főosztály Korrupció
és Gazdasági Bűnözés Elleni Osztály

SIDLÓ Mariann, óraadó tanár, Sola Scriptura Teológiai Főiskola Biblia és Művészetek Tanszék; doktoranda, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

SÜMEGH Attila, doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

URBÁN Ferenc, doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

VEDÓ Attila PhD, r. alezredes, határrendészeti szakmai referens, Belügyminisztérium Európai Uniós Fejlesztések Koordinációjáért Felelős Helyettes Államtitkárság Belügyi Támogatások Főosztály

VIRÁGH-VIZVÁRI Fanni, doktoranda, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola

ZSIGMOND Csaba PhD, r. alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bűnügyi Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék

Lektoraink

- BALLA József PhD, r. ezredes, egyetemi docens, általános és fejlesztési dékánhelyettes, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar; tanszékvezető, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék
- BOGOTTYÁN Róbert Lajos, dr., bv. ezredes, egyetemi tanársegéd, mb. tanszékvezető, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszék
- BUDAVÁRI Árpád PhD, r. ezredes, bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettes, Fejér Vármegyei Rendőr-főkapitányság
- CSABA Zágon PhD, osztályvezető, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Tudományos és Nemzetközi Osztály
- FARKAS Johanna PhD, habil. egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar NBI Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék
- FEKETE Márta PhD, egyetemi adjunktus, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi és Kriminálpszichológiai Tanszék
- FÓRIZS Sándor CSc, ny. r. dandártábornok, egyetemi tanár, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola
- FÜSTÖS János prof., MSU Denver Department of Computer Information Systems and Business Analytics
- HACK Péter PhD, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék
- KOVÁCS Tamás PhD, habil. tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészetelméleti és -történeti Tanszék
- MAJOR Róbert PhD, r. ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék
- MÁTYÁS Szabolcs PhD, r. őrnagy, habil. egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Krimináltaktikai Tanszék
- MUHORAY Árpád PhD, ny. pv. vezérőrnagy, címzetes egyetemi tanár, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézet
- NÉMETH József PhD, r. ezredes, címzetes egyetemi docens, elnök, Rendőrség Tudományos Tanácsa
- PETRETEI Dávid, dr., r. őrnagy, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Krimináltechnikai Tanszék

Szerkesztői köszöntő

A *Magyar Rendészet* közel negyed évszázados fennállása alatt mindvégig törekedett arra, hogy teret biztosítson minden, a rendészet rendeltetésével, intézményrendszerével, feladataival, személyzetével, működésével, jogi szabályozásával kapcsolatos munkának. A rendészet ugyanis olyan társadalmi konstrukció, amely sokrétűen kapcsolódik a közösség különböző alrendszeréhez, így sokféle nézőpont érvényesüléséhez. 2024-ben a kéziratok alapos, objektív, valamint a szakmai és tudományos elvárásoknak megfelelő kettős vak lektorálási folyamatának fenntartása mellett egy megerősödött szerkesztőség várja a rendészettudomány területén, illetve annak határterületein született új, tudományos eredményeket publikálásra.

A *Magyar Rendészet* elsődleges célkitűzése a rendészettudomány egyetemi szintű oktatásának támogatása, új tudományos eredmények közzététele, valamint szakmai tudományos fórum és publikációs lehetőség biztosítása. Tudományterületi fókusza a rendészettudomány, valamint a bünyügyi tudományok, kellő nyitottsággal a többi tudományterületről kapcsolódó tudományos eredményekre és az interdiszciplináris megközelítésre.

Folyóiratunk az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának besorolása szerint B kategóriás lap, amely évente négy számmal jelenik meg. Szerkesztőségünk az NKE Rendészettudományi Karán működik, kiadója a Ludovika Egyetemi Kiadó. Christián László r. dandártábornok tanszékvezető egyetemi tanár, főszerkesztő munkáját a szerkesztőség titkára, Németh Zsolt PhD ny. r. ezredes egyetemi docens, korábbi főszerkesztő, valamint Barnucz Nóra és Lippai Zsolt r. alezredes, egyetemi tanársegédek támogatják. Lapszámaink is jól tükrözik törekvéseinket, hiszen a publikált tudományos közlemények a rendészet elméleti és gyakorlati világának sokoldalú, alapos és hiteles elemzését adják, amelyben kiemelkedő szerepe van lektorainknak, akik ellenszolgáltatás nélkül tesznek eleget a szerkesztőség felkérésének és végzik felelősségteljes munkájukat, garantálva a megjelenő közlemények megfelelését a magas szintű elvárásoknak.

Visszatekintés

Előző, 2024/2-es lapszámunk hattárrendészeti rovatában az illegális migráció trendjeit, illetve a közlekedési infrastruktúra előző századbeli fejlesztésének az államhatárok feladatrendszerére gyakorolt hatását vizsgálták. A kriminalisztikai rovat egy két évtizeddel előtti bűneset feldolgozását tűzte ki célul. A komplementer rendészet rovat szerzői többek közt az IoT-eszközökkel kapcsolatos veszélyeket mutatták be, illetve a folyamatmenedzsment-rendszer fontosságát a szervezetek hatékonyabb működése területén, továbbá a polgárőrség és más magánbiztonsági

szereplők szerepvállalását tekintették át a közbiztonság területén. A menekültügyi rovat az Európai Unió menekültügyi rendszerének technikai hátterét és annak várható átalakítását ismertette. A rendészeti felsőoktatás rovatának szerzői egy új oktatásmódszertani megoldás bemutatását és annak hallgatói oldalról történő befogadásának mérését és elemzését tűzték ki célul. A rendészeti gyakorlat rovat a rendőrségbe vetett bizalom angol nyelven publikált kutatási eredményeit vizsgálta. A rendészettörténet rovat szerzői a múlt században született írások, így az önvédelem és a gyanús eltűnések és halálesetek területén megjelent műveket vették górcső alá. A rendészettudomány rovatának szerzői egy, a Café-módszerrel készített fókuszcsoportos beszélgetés eredményeiről, valamint a rendészettudománnyal foglalkozó doktoranduszok konferenciájáról számoltak be. A terrorizmus rovat pedig az iraki biztonsági erők szereplőire, továbbá a modern terrorizmus eszközeire és módszereire fókuszált.

Jelen számunk margójára

A főszerkesztő tengerentúli naplója

Lapunk főszerkesztője 2024 júliusában kezdte meg egyéves kiküldetését, amikor a feleségével és három gyermekükkel Denverbe költözött, hogy Fulbright kutatói ösztöndíjasként az MSU Denveren töltsenek egy teljes tanévet. Azóta rendszeresen kap érdeklődő üzeneteket családtagoktól, barátoktól, kollégáktól, munkatársaktól. Ezért úgy döntött, hogy az elkövetkező lapszámokban megosztja a *Magyar Rendészet* olvasóközönségével az ottani tapasztalatait, átfogó jelleggel bepillantást engedve a hétköznapokba, külön figyelmet szentelve a rendészet területének.

Javítóintézeti nevelés

A javítóintézeti nevelés zárt intézményi keretek között zajlik, ezért a növendékek személyes motivációja és együttműködése nem minden esetben adott, ami a velük foglalkozók számára kihívásokkal teli munkát jelent. A javítóintézeti munka során tehát gyakoriak lehetnek a váratlan, stresszt okozó helyzetek. A szerző kutatásának célja ezen nehézségek feltárása, a dolgozók mentális állapotával összefüggésben. Összességében az látható, hogy a reziliens dolgozóknál kisebb eséllyel alakulnak ki mentális problémák, így igen fontos a dolgozók hatékony fejlesztése, hiszen a segítő munkában való sikeresség biztosítja a munkavégzés hosszú távú minőségét is. (VIRÁGH-VIZVÁRI Fanni: *A javítóintézeti dolgozók stresszérzete és mentális egészsége – Három hazai javítóintézetben végzett kutatás részeredményei*)

Kriminalisztika

A szerző angol nyelvű tanulmányában valós nemzetközi és magyar emberölési ügyeken keresztül elemzi a leggyakoribb krimináltaktikai és krimináltechnikai hibák forrásait, és *de lege ferenda* jogszabály-módosítási javaslatokat tesz, valamint megelőző módszereket és taktikákat javasol a jogalkalmazók és a kriminalisták számára is. (Csaba FENYVESI: *Mistakes in Personal Identification Attempts*)

A forenzikus szakértői vélemények megbízhatóságának értékeléséhez a bírók – mivel nem szakértők – nem rendelkeznek a szükséges tudományos ismeretekkel. A dilemma feloldására egyes országoknak elméleti szinten, másoknak már a gyakorlatban is vannak kiforrott megoldásai. A nemzetközi kitekintés rávilágít arra, hogy a forenzikus szakértői vélemények értékelésével összefüggésben több ország bírósága is hasonló problémákkal küzd. A bemutatott, még csak körvonalazódó vagy már létező jó megoldások példaként szolgálhatnak más országok számára. (ERDÉLYI Katalin: *A forenzikus szakértői vélemények értékelésének nehézségei az USA, Mexikó és az Oroszországi Föderáció bíróságain*)

Rendészeti képzés

A felsőoktatás minden ágában jelentkező probléma, hogy a tudományos kutatás legújabb eredményei miként építhetők be az oktatásba. Igaz ez a rendészeti pszichológia és a rendészeti felsőoktatás kapcsolatrendszerére is. Tehát meg kell találni azokat az oktatási módszereket, amelyekkel ki lehet alakítani a megfelelő szakmai személyiséget, biztosítani lehet az állomány megtartását, valamint a dinamikus biztonság feltételeit. Ezzel összefüggésben új, kreatív módszerekre van szükség a rendészeti felsőoktatásban, amelyek az oktatásba belépő generáció igényeit és lehetőségeit összhangba hozzák a megszerzendő információ mennyiségével és minőségével egyaránt. (GAZSÓ Magdolna: *A pszichológia tudományának szerepe, feladatai a rendészeti felsőoktatásban*)

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a rendészeti pályaorientációs szakképzés eddig miért nem a várakozásoknak megfelelő eredményeket hozta. A szerző ennek lehetséges okait vizsgálta, amelyek a következők lehetnek: a tantárgyfelosztás nem az életkori sajátosságokat figyelembe véve jelenik meg a tantervben, és a képzésre jelentkező diákok elképzelései nem igazodnak a szakma realitásaihoz. Ezek a tényezők szerepet játszhatnak abban, hogy a továbbtanulási szándék megkopik a képzés ideje alatt. (KÁLLAI S. Barbara: *A rendészeti és közszolgálati pályaorientációs képzés kialakulása, változásai és jövőképe*)

Rendészeti gyakorlat

A bűnügyi vagy elkövetői profilalkotás nemzetközi megjelenítése hosszú időre nyúlik vissza mind a gyakorlatban, mind az elméleti-empirikus oldalon. Az első bűnügyi profilok már az ókorban megjelentek; az 1400-as évek második felében pedig az inkvizíció idején, a boszorkányperekben szintén találunk olyan írásokat, amelyek a korabeli profilalkotásnak feleltethetők meg. A 20. század második felétől exponenciálisan nő a kutatások száma, így egyre több alkalmazott profil-elemzési eljárást dolgoznak ki és vezetnek be. Az irányzatok egyike a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás, az első sikereket pszichiáterek és pszichológusok érték el a bűnügyi profilalkotás terén. (ERDÉLYI Ákos: *A pszichológiai profilalkotás története és módszertana*)

A szerzők gyakorló biztonsági szakemberként kívánnak átfogó képet adni a tengerjáró hajók iparát érintő egyes biztonsági kérdésekről és kihívásokról. Rámutatva arra, hogy hihetetlen dinamikával fejlődő ágazatról van szó, ahol évről évre egyre nagyobb és növekvő számú utastömeget kiszolgáló hajók kerülnek a világ vizeire. Az utasok számának gyarapodásával a fedélzeteken elkövetett bűncselekmények, balesetek száma is növekszik. Írásukban a hajózási biztonság megteremtése és megőrzése érdekében tehető intézkedések és szabályozások körét vizsgálták. (LUKÁCS Roxána, LIPPAI Zsolt: *Szemelvények az úszó szállodakomplexumok biztonságának megteremtéséről*)

A közös európai menekültügyi rendszer (KEMR) az európai uniós országok közötti menedékjog és menedékkérelmek kezelésének összehangolt rendszerét jelenti. A tanulmány célja a KEMR statisztikai adatgyűjtő funkciójának elemzése, módszere az uniós szervezetek és tagállamok képviselőivel folytatott interjúkon alapuló empirikus kutatás. A tanulmány rávilágít az adatgyűjtés jelenlegi kihívásaira és hiányosságaira, valamint javaslatokat fogalmaz meg az adatgyűjtés hatékonyságának növelésére és a rendszer fejlesztésére annak érdekében, hogy a KEMR még hatékonyabb eszközzé váljon az európai menekültügyi kihívások kezelésében. (URBÁN Ferenc: *A migrációs statisztikai adatgyűjtés gyakorlata az Európai Unióban*)

A tanulmány áttekintést ad a 2021–2027 közötti programidőszakban a Határigazgatási és Vízügyi Politikai Eszköz keretében tervezett fejlesztésekről, az egyes intézkedések szakmai tartalmáról és pályázati lehetőségeiről. Napjainkban a szakmai stratégiai tervezés már elképzelhetetlen a forrásokat biztosító, elsősorban európai uniós pénzügyi tervezés párhuzamos előkészítése nélkül. A Magyarországra nehezedő schengeni kötelezettségek anyagi terhei a szolidaritási mechanizmusok új formáinak (az uniós pénzügyi alapok forrásai, más tagállamok vendégtisztjeinek részvétele a magyar külső határok ellenőrzésében, a működési és fenntartási költségek terheinek megosztása) kiaknázását teszik indokolttá, amelynek egyik alapköve a tanulmány tárgyát képező pénzügyi eszköz. (VEDŐ Attila: *„We HAVE a Dream”*. *A Határigazgatási és Vízügyi Politikai Eszköz [HAVE] programjában tervezett fejlesztések helyzete és lehetőségei*)

Rendészettörténet

Az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) tevékenysége során rendszeresen alkalmazta a titkos információgyűjtés humán eszközeit, amelyek a hírszerző, elhárító szervezet rendelkezésére álltak Magyarországon az 1950-es évek elején. A tanulmányban szereplő esettanulmány célja bemutatni az ÁVH szervezeti egységei közötti együttműködést, az ismeretek megosztásának módját, információs szempontú felhasználását. Bemutatja azt is, hogy a feltételezett kémtevékenység felderítése, vizsgálata hogyan szolgálta a belpolitikai célkitűzéssel, a kollektivizálással szemben álló birtokos parasztság (kulákok) felszámolását. (SÜMEGH Attila: *Az ÁVH tényleges elhárító tevékenységének vizsgálata egy koncepció eljárás alapján*)

Rendészettudomány

A rendőrség és a cigányság együttműködése hosszú évekre visszatekintő folyamat. A kapcsolat fejlesztése, valamint az együttműködés hatékonyabbá tétele érdekében különböző – főleg – bűnmegelőzési jellegű programokkal igyekszik a rendőrség előrelépni. 2023 végén azonban az országos Roma Police Café sorozattal az együttműködés új formája valósult meg. A Police Café módszeren alapuló rendőrkávéházak kiváló terepet szolgáltatnak egy probléma mélyebb feltárására, egymás véleményének megismerésére és megoldási javaslatok megfogalmazására. (ANDRÁS Hunor Lehel, MOLNÁR Katalin: *Előtanulmányok egy kutatói rendőrkávéházhoz, 2. rész. Az országos Roma Police Café sorozat kutatómódszertani és rendőrszakmai tanulságai*)

A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács (KTT) a katasztrófavédelmi szervezet megalakításától kezdve végzi tudományszervező, fejlesztő-kutató és vezetői döntéstámogatói tevékenységét, a Belügyi Tudományos Tanács felügyelete és koordinációja mellett.

A szerzők a működés mellett a KTT rendészettudományi kapcsolódását, valamint tudományszervezési feladatainak fejlődését elemezték. A KTT fejlődését mutatja, hogy a katasztrófavédelem vezetői, szakemberei számára olyan proaktív kutatói háttérrel biztosít, amely a jelen és a jövő kutatóinak a felmerülő problémákat minél szélesebb spektrumon mutatja meg, és lehetőséget biztosít a kellően tudományos alaposságú vizsgálatokhoz, egyúttal kapcsolódási pontokat nyújt a rendészettudomány többi ágához is. (BOGNÁR Balázs Lajos, KISS Péter: *A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács tudományszervezési tevékenységének fejlődése az elmúlt két évtizedben*)

A tanulmány célja a rendőrségi gazdaságvédelem elméleti megközelítéseit, egyes kiemelt területeit bemutató publikációk elemzése, rendszerezése. A vizsgált területek: a gazdasági bűnözésről, rendőrségi gazdaságvédelemről általában, pénz-

mosás, korrupciós bűncselekmények, környezeti bűncselekmények. A publikációk áttekintését, elemzését követően megállapíthatjuk, hogy a gazdasági bűnözés elméleti megközelítéseiről szóló cikkekben a szerzők eltérő módon látják a gazdasági bűnözés jellemzőit, határait, fogalmát. (NAGY Richárd, ZSIGMOND Csaba: *Tudományos publikációs tevékenység az elmúlt húsz évben a rendőrségi gazdaságvédelem kiemelt területein mértékadó hazai folyóiratokban*)

Recenzió

A 20. század elején minden nemzet magának akarta a kerékpár feltalálásának szto-riját. Leonardótól egészen az 1860-as évekig voltak eredeti elképzeléseknek beál-lított hazugságok, amelyek azonban mind lelepleződtek. Ugyanakkor a kerékpárok története még bőven nem záródott le. A kezdet talán soha nem lesz megismerhető. Hans-Erhard Lessing könyve informatív, visszatekintő-összegző mű, bár néhány kortárs fejlesztést nem tartalmaz. (FELFÖLDI Péter: *Recenzió Hans-Erhard Lessing A bicikli kultúrtörténete című könyvéről*)

Budapest, 2024. szeptember 19.

Tisztelettel:

Dr. Christián László r. dandártábornok
tanszékvezető egyetemi tanár
rektorhelyettes
főszerkesztő

A főszerkesztő tengerentúli naplójából I.

Az élet egy mérföld magasságban

CHRISTIÁN László¹

A gyerekeimet nemrég tettem ki az általános iskolánál, a parkolónál több tanár is fogadja őket, így gyorsan, flottul megy az érkeztetés. Immár úton vagyok az MSU Denverre a reggeli csúcsforgalomban a denveri 25-ös autópályán, amelyen 5, helyenként 6 sávon hőmpölyögnek a járművek. Tőlem jobbra Denver belvárosa néhány tucat felhőkarcolóval, tőlem balra a csodálatos látványt nyújtó Sziklás-hegység 3000–4000 méteres csúcsai, helyenként már fehérbe öltözve. Ma Andrew Traver gyakorlati professzor és rektori tanácsadó, korábbi NCIS-igazgató Szövetségi rendészet (Federal Law Enforcement) óráján hospitálok, valamint találkozom lesz Jeff Loatsszal, az MSU Denver Tanulást, Oktatást Támogató Központ (Center for Teaching, Learning and Design) igazgatójával, és munkaebédem is lesz Füstös János professzor úrral, nagyon izgalmasnak ígérkezik a napom.

Fentebb rövid ízelítő a denveri hétköznapokból, míg az alábbiakban egy izgalmas vállalkozás egyes pillanatai villannak fel az olvasó előtt, hiszen nagy vállalás volt egy évre Coloradóba költözni a családdal, ugyanakkor valamennyien sokat és intenzíven tanulunk, megismerünk egy teljesen más kultúrát és rengeteg – emberi és szakmai – tapasztalattal, élménnyel gazdagodunk.

2024 júliusában kezdtem meg egyéves kiküldetésemet, ekkor a feleségemmel és három gyermekünkkel Denverbe költöztünk, hogy Fulbright kutatói ösztöndíjasként az MSU Denveren töltsék egy teljes tanévet. Azóta rendszeresen kapok érdeklődő üzeneteket családtagoktól, barátoktól, kollégáktól, munkatársaktól. Ezért úgy döntöttem, hogy az elkövetkező lapszámokban megosztom a *Magyar Rendészet* olvasóközönségével itteni tapasztalataimat, átfogó jelleggel bepillantást engedve a hétköznapokba, külön figyelmet szentelve a rendészet területének.

A Fulbright-ösztöndíj elnyerésével az a régi álmom vált valóra, hogy egy amerikai egyetemen kutathatok, oktathatok, egyúttal a családommal kivételes közös élményekben lehet részünk. Ahhoz, hogy mindez valóra váljon, a rendkívül szerteágazó előkészületeken túl számos körülménynek kellett együtt állnia. Minden érintett vezetőm támogatta a kiküldetés megvalósítását, ezért külön köszönettel tartozom az NKE, a BM és az ORFK vezetésének. Ezen túlmenően hálás vagyok Füstös Jánosnak, az MSU professzorának, az NKE tiszteletbeli doktorának, mert sokat segített kiküldetésem előkészítésében és abban, hogy a tavalyi évben a két intézmény között

¹ R. dandártábornok; tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék; Fulbright Visiting Scholar, Metropolitan State University of Denver (2024/2025); e-mail: christian.laszlo@uni-nke.hu

írásbeli együttműködési megállapodás született. A történet azzal vált teljessé, hogy az elmúlt egy évben az egyeztetések során körvonalazódott, és meg is valósult egy professzorcsere: az én kiutazásommal párhuzamosan a MSU Denver Criminal Justice and Criminology Departmentről prof. Hyon Namgung személyében kiváló vendég-professzor érkezett egy teljes tanévre (2024/2025) a Ludovikára, az NKE RTK Kriminológia Tanszékre. A professzorcsere révén az intenzív együttműködésnek már most látszanak az első eredményei, és számos jövőbeli szakmai program is körvonalazódik.

A Fulbright által támogatott kutatásom fókuszában a rendészet szerveit érő aktuális kihívások állnak, egyebek mellett a migráció, a kisebbségek rendészeti kezelése, a rendészet szervei közötti együttműködés, a komplementer rendészeti megközelítés létjogosultsága – összehasonlító jelleggel, magyar–amerikai kontextusban.

A Fulbright-ösztöndíj² kiváló lehetőség arra, hogy bárki megélje külföldi oktatói-kutatói ambícióit, egyúttal új megoldásokat, megközelítésmódokat ismerjen meg, gyarapítsa szaktudását és nyelvi képességeit, szakmai kapcsolatokat építsen, globálisan elismert, nívós szakmai közösséghez (Fulbright) tartozzon, és hasznos szerteágazó emberi és szakmai tapasztalatokat vigyen magával vissza saját országába.

Ehhez persze kemény munkával előkészített, jól megalapozott Fulbright-pályázatra van szükség, amely valódi, élő együttműködésen alapul az Egyesült Államok valamely egyetemével, annak szakmai közösségeivel. Mindenkinek jó szívvel ajánlom ezt a nemes erőpróbát, hiszen a pályázatok értékelése kizárólag a benyújtott pályamunkák és a személyes interjúknak mutatott teljesítmény alapján, érdemalapú (meritokratikus) megközelítéssel történik. Különösen megtisztelő, hogy a magyar rendőrség és az NKE állományából elsőként sikerült elnyernem ezt a jelentős ösztöndíjat, ezért is igyekszem felelősségteljesen megélni ezt az egy évet úgy, hogy abból minél többet tudjak hazavinni és megosztani az egyetem és a rendészeti szakma közösségével is. Korinek László akadémikus úr és Finszter Géza professzor úr személyes jótanácsát megfogadva naplót vezetek annak érdekében, hogy minél több élményt és tapasztalatot tudjak magammal vinni és átadni. A mostani és az elkövetkező beszámolók ennek átdolgozott, kivonatolt részletei, és azt a célt szolgálják, hogy a téma iránt érdeklődő szakmai közösséggel már időközben is megoszthassam gondolataimat.

Colorado és Denver bemutatása, a hétköznapok

Colorado az USA 38. államaként lépett be az unióba 1876. augusztus 1-jén. Az egyik legismertebb hegyvidéki állam, területének körülbelül a fele a Sziklás-hegység része, legmagasabb hegycsúcsai 4000 méter feletti (legmagasabb pontja 4401 m). Az USA 96, 14 000 lábánál magasabb (4267 m) csúcsa közül 53 Coloradóban van. Így hát nem meglepő, hogy a legmagasabb hegycsúcsok jelen írás készítésekor, szeptember végén

² Fulbright Hungary [é. n.].

már fehérbe öltöztek. Északról Wyoming és Nebraska, keletről Nebraska és Kansas, dél felől Oklahoma és Új-Mexikó, nyugatról pedig Utah állammal határos. Területe háromszor akkora (269 837 km²), mint Magyarország, lakossága közel 6 millió fő (2023-as adatok alapján 5 877 610 fő). Érdekesség, hogy 1860-ban még nem egészen 35 000 fő, 1910-ben pedig 800 000 fő lakta, a 19. század második felében rengetegen érkeztek az arany- és ezüstlelőhelyek reményében a vidékre. Csodás természeti adottságai vannak, több nemzeti parkkal is büszkélkedik, amelyek közül kiemelkedik a Rocky Mountain Nemzeti Park – ezekről talán majd egy következő beszámolóban lesz alkalom mesélni.

Colorado sokszínűsége, az őslakosság, a spanyol és a francia hatás a települések, hegyek, tavak, üzletek nevében is tetten érhető. Az állam, amellet, hogy állattenyésztésre és növénytermesztésre alkalmas területekkel rendelkezik, jelentős ipari, kereskedelmi és közlekedési központ, *high-tech* ipara kiemelkedő ütemben fejlődik, turizmusa élénk – köszönhetően a kiváló természeti adottságoknak, a nemzeti parkoknak és a világhírű síterepeknek.

Colorado fővárosa Denver, amelyet gyakran „mile high city”-ként emlegetnek, ugyanis éppen egy mérfölddel a tengerszint felett (1600 m) található. Emiatt az ide látogatóknak időre van szükségük, hogy ehhez a magassághoz alkalmazkodjanak, akklimatizálódjanak. Ez a sportban a vendégcsapatoknak hátrány, a hazai gárdának azonban hatalmas előny. A városban kiemelkedő sportélet zajlik, csapatai meghatározó szerepet játszanak az USA négy kiemelt sportligájában: az amerikai fociban, a baseballban, a kosárlabdában és a jégkorongban. Példának okáért 2023-ban a Denver Nuggets megnyerte az NBA-t, azaz a világ legnívósabb kosárlabda-bajnokságát, de a Colorado Avalanche is győzedelmeskedett korábban a profi jégkorongligában (NHL), míg a Bronchos kétszer nyert Super Bowl-t (NFL). A Colorado Rockies szintén népszerű a baseballkedvelők körében, bár eredményei szerényebbek. Az USA olimpiai edzőtábora Colorado második legnagyobb városában, Colorado Springsben található, 2000 méterrel tengerszint felett, és innen indulnak a csapatok a világversenyekre, olimpiákra. Szintén ebben a városban található a légierő-akadémia (US Air Force Academy) is.

Denver nagy területen elterülő, pezsgő, élénk nagyváros, amelyet agglomerációs településekből álló gyűrű vesz körül. Repülőtere az egyik legnagyobb és legforgalmasabb az USA-ban. A városban több nagy egyetem is működik, úgymint a University of Denver (1864), a Regis University (1877), az Iliff School of Theology (1892), a Metropolitan State University of Denver (1965) és a University of Colorado Denver (1973). Colorado legnagyobb egyetemi campusán, a belvároshoz közeli Auraria Campuson³ több felsőoktatási intézmény osztozik, közülük az egyik az MSU Denver, a diákok száma 40 000, a dolgozóké 6000 fő. Nem véletlen, hogy önálló campusrendőrség – Auraria Campus Department – működik, egy későbbi beszámolóban azt is bemutatom.

³ Auraria Campus [é. n.].

A családommal Aurorában lakunk, 20 mérföldre (32 km) délkeletre a belvárostól és az egyetemtől, kellemes, nyugodt kertvárosban, ahol hasonló könnyűszerkezetes házak és széles utcák vannak. Számunkra szokatlanul sok kis termetű vadnyúl és mókus lakik az előkertekben, a játszótereken prérifarkasra (*coyote*) figyelmeztető felhívás olvasható. Aurora határában található a Cherry Creek State Park, amely egy hatalmas víztározót vesz körül, itt is rengeteg vadat látni. Aurorának persze vannak öreg, elmaradott, elhagyott, kevésbé „barátságos” részei is, ahol a közbiztonság nem feltétlenül egyenszilárd, de erről majd később.

Colorado a legjobb USA-tagállamok (*Best State Ranking*) 2024-es rangsorában, amely számos releváns szempont alapján rangsorolja az államokat, a 16. helyen szerepel. Míg a gazdaság (4.), az oktatás (5.), az infrastruktúra (12.), az egészségügy (12.) előkelő helyezéseket ért el, addig a közbiztonsággal, a bűnözéssel összefüggő adatok jelentősen rontják az összképet, ebben ugyanis csak a 47. helyen szerepel.⁴ Utóbbi okból kifolyólag ugyan az egyik legélhetőbb államnak tartják, mégis kikerült a legjobb tízből. Az ingatlanárak az USA viszonylatában magasnak mondhatók, például a mi városrészünkben egy átlagos 100–120 m²-es könnyűszerkezetes ház kis kerttel és garázzsal nagyságrendileg 500 000 dollárba kerül.

A hétköznapokról. Az élet, az élelmiszerek, a szolgáltatások, a lakhatás drágább, mint Magyarországon, így egy öttagú család havi költségei jóval magasabbak. Az itteniek elmondása szerint egy négytagú család havi teljes kiadása lakáshitellel és biztosításokkal, gépjárműve(kkel) nagyságrendileg 7000–8000 dollár. A nagybevásárlás a híres Costcóban gyakran 300–400 dollárba is kerülhet, de a helyiek szerint jó eredmény, ha 500 dollárnál kevesebbet hagy ott valaki. Ugyanakkor még mindig a Costcóban lehet a legjobb áron bevásárolni, de mindent csak nagy kiszereelésben: tejből két gallont (közel 8 liter), tojásból 30-at, sonkából 4 csomagot, sört pedig 24-es kiszereelésben lehet venni. Kétségtelen, ami körülveszi az embert USA-szerte, az a tökéletesre járatott fogyasztói társadalom. Hogy a Costcóban miért olyan könnyű elkölteni majd 200 000–300 000 forintnak megfelelő összeget is, arról számos konkrét marketingmegoldást tanítanak az egyetemeken. Hatalmas a kínálat és rengeteg az üzlet, szinte minden kereszteződésben többtucatnyi gyorsétterem és kávézó működik. A multinacionális cégek és bankok ügyesen vásárlásra készítetik, szinte kényszerítik a vevőket. Nagyon jól kitalált webáruházak működnek, hitelkártyák használatára ösztönöznek (sokaknak tucatnyi bank- és hitelkártyája van), nagy jelentősége van az egyéni adóbesorolásnak; tagsági kártyák kínálnak akciókat, lehetetlen mennyiségű reklám, hirdetés és hírlevél zúdul az emberre. De a rendszer jól működik, az emberek szeretnek vásárolni, szinte nincs olyan nap, hogy ne látnék az utcánkban amazonos elektromos kisbuszt.

Az időjárás nagyon kedvező. Az Egyesült Államokban itt süt a legtöbbet a nap és a levegő száraz, így a nyári meleg is sokkal könnyebben elviselhető, a tél nem annyira hideg. Jelen kézirat zárásakor, szeptember végén napközben még majd minden

⁴ Best States 2024.

nap 28–29 Celsius-fokig felkúszik a hőmérő higanyszála. Persze itt mindent más mértékegységben mérnek, mint nálunk, ezt meg kell tanulni az ideérkezőknek, ráadásul az átszámítás néha meglehetősen bonyolult, például a hőmérséklet esetében. A hegyekben hatalmas mennyiségű hó esik, ami több méter vastag alapot biztosít (akár 5–10 m), ezért a síszezon a közeli világhírű síterepeken novembertől júniusig is eltart.

A közlekedésről annyit érdemes tudni, hogy a tömegközlekedés csak töredékesen működik, ezért majdnem mindenki autóval közlekedik már középiskolától kezdve, így nem ritka, hogy családonként 3-4 autó is van. Emiatt reggel és délután, valamint kiemelt sportesemények napján nagyon sok a fennakadás, dugó, pedig az autópályák többsége 4–6 sávós. Meglepő, de gyakran az autópályán is nagyon erős marihuánaszag csapja meg az ember orrát. Colorado volt az első tagállam, ahol legalizálták a marihuánahasználatot rekreációs célokra is, ami miatt számos biztosítótársaság hagyta el az államot a jelentősen megugró baleseti statisztika okán. Ugyanakkor az is igaz, hogy a legalizálás óta az általános fogyasztás mértéke csökkent. A baleseti statisztikákat mindazonáltal bizonyosan az is negatívan érinti, hogy a fiatalok már korán megszerezhetik a jogosítványt, ráadásul nincs kötelező forgalmi, gyakorlati vezetés, hanem „egyéni gyakorlást” követően csak vizsga van egy vizsgabiztossal. Így pedig nem tanul meg mindenki úgy vezetni, mint azokban az országokban, ahol a vizsgára felkészítést jóval komolyabban veszik. Csak érdekességként jegyzem meg, hogy sem műszaki, sem egészségügyi részvizsga nincs, mindössze KRESZ és vezetés. A biztosítások tehát több okból kifolyólag is jóval drágábbak, mint otthon. Baleseti szempontból a legveszélyeztetettebb csoport a 16–19 éves fiúké.

A városban többször lát az ember szívszorító dolgokat. Augusztusban 105 Fahrenheit-fokot mutatott a hőmérő (37 Celsius-fok), álltunk a piros lámpánál, és egy teljes család ücsörgött az árnyékban, pontosabban az anya és 4 gyermek, élelemre gyűjtöttek, ránézésre mexikói vagy dél-amerikai család lehetett. Máshol egy apa árult hideg vizet a lámpánál, a rekkenő hőségben, mellette ült 4-5 éves forma gyermeke, és türelmesen várta, hogy jobbra forduljon a sorsuk. Egy másik alkalommal hazafele menet megakadt a szemem a Parker Road elején a tűző napon egy barna gyakorlóba, barna pólóba öltözött emberen, mintha katona lett volna. Egy szakállas, elhanyagolt, 38–40 év körüli férfi volt meggyötört arccal, kezében a tábla: „Veterán katona bajban!” („Veteran in need!”) Miközben nehéz emberi sorsok villannak fel előttünk a mindennapokban, gyakran van olyan érzése az embernek, hogy a társadalomban általában nagy pazarlás folyik. Konkrétan arra gondolok, hogy hatalmas mennyiségű fölösleges szemét keletkezik, mert mindent többszörösen és külön is becsomagolnak. Az étel- és italadagok és -kiszérések jóval nagyobbak, mint otthon, rengeteg maradék van, ami megy a kukába. A gyermekeim arra panaszkodnak, hogy az iskolai étkezéseknél azt is el kell venni, amit nem kérnek, ezen ételleket aztán kidobják. A légkondicionálók még szeptemberben is nagy intenzitással működnek folyamatosan 19–20 fokon, nagy mennyiségű vizet locsolnak el, akkor is, ha esik az eső, és szinte minden italba extra sok jeget tesznek, nyáron még a kávéba is.

Iskolarendszer. Az iskolaválasztás körzetek szerint történik, helyesebben mindenki a lakóhelye szerinti iskolába jár, az iskola köteles fogadni a körzetben lakó gyermekeket. Ezért a mai napig az ingatlanok árát jelentős mértékben befolyásolja a körzeti iskola színvonala, hírneve. Az első meglepetés az volt, hogy az általános iskola mindössze 1–5. osztályig van, de ezt megelőzően már az 5. évüket betöltött gyerekek is iskolába járnak, úgynevezett *kindergartenbe*, azaz előkészítő osztályba. Két kisebb gyermekünk a Cherry Creek School District Independence Elementary Schoolba jár,⁵ amely jó nevű iskolának számít. Az iskolában nincsenek tankönyvek, így a táska is sokkal könnyebb. Azonban minden gyerek kap személyi számítógépet, elsődlegesen nem tényanyagot tanulnak, hanem közösen dolgoznak fel a tanár vezetésével fontos és hasznos témákat. Mindent játékosan tanulnak, folyamatosan pozitív visszacsatolást kapnak és bátorítják őket, negatív élményük szinte nincs. Az egyes tantárgyakból igyekeznek a lehető leggyakorlatiasabb témákat feldolgozni, a pénzügyi tudatossági érzékenyítéstől az innovációk és találmányok jelentőségén át a mosogatógép bepakolásáig. A gyerekek hetente más könyveket hoznak haza a könyvtárból, amelyeket otthon esténként olvasniuk kell. Házi feladat nagyon ritkán van, a dolgozatírás nem jellemző, azonban nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a diákok rendszeresen prezentáljanak, beszéljenek az osztály előtt, gyakran mikrofon használatával, *Meséld el a történeted!* („Share your story”) címmel.

Nagyobbik lányunk már a 6–8. osztályos diákok számára kialakított *middle schoolba*, úgynevezett kis középiskolába jár, amely esetünkben nem is olyan kicsi, hiszen 1200 (!) tanuló van a 3 évfolyamban. A kis középiskolában nincsenek osztályok, nincs osztályfőnök, hanem bizonyos számú gyermekre jut úgynevezett „*student counselor*”, akihez fordulhatnak. Minden óra más teremben van és másokkal, a szünetek négypercesek, mintha egyetemen lennének a diákok.⁶ A gyerekek sokszínűek és változó családi szocializációt követően érkeznek az iskolába, emiatt saját tapasztalatunk alapján az otthoninál több konfliktus, kellemetlenség van, amelyet a tanárok ott az osztályteremben nem mindig tudnak/akarnak kezelni. Az órák nagyon gyakorlatiasak, szinte minden projektmunka és csoportokban kell megoldani. Sok kísérletet végeznek a gyerekek bevonásával, akik rengeteg pozitív megerősítést kapnak, és amennyiben nem megy a feladat, alternatívát. Vannak kötelező – társadalomtudományok, természettudományok, matematika, nyelvfejlésztés – és választható tárgyak – gitár, táplálkozástudomány, dráma, STEM (tudomány, technológia, tervezés, matematika) –, de a lányom félév közben önkéntes munkára váltott a választható tárgyak keretében, amelyet nagyon élvez. Gyakorlatilag ebben az órában végig kell mennie az egyes irodákon, és meg kell kérdeznie, miben tud segíteni, mindig akad munkája, papírmunka, levelek és eszközök kézbesítése iskolán belül stb. Az önkéntességnek egyébként nagyon nagy hagyományai és társadalmi elfogadottsága van az USA-ban, rengetegen vállalnak így munkát a legkülönbözőbb te-

⁵ Independence Elementary School [é. n.].

⁶ Laredo Middle School [é. n.].

rületeken és eseményeken, az általános iskolától a kiemelt sporteseményekig. Erről talán majd egy következő alkalommal részletesebben, hiszen én magam is vállaltam önkéntes munkát.

Közbiztonság, rendőrség, rendészet

2017-ben újév napján Mike Johnston, Colorado állam demokrata szenátora Denver Northeast Park Hill negyedében végignézte, ahogy ellopják az autóját egy áruház parkolójából. „Segítség!” – írta azonnal kétségbeesetten a Twitteren. Hat évvel később őt választották meg Denver polgármesterének, és a kampányban többek között azt ígérte, hogy úrrá lesznek az autólöpási hullámon, és megfékezik azt. A bűnügyi statisztikák tanulsága szerint ugyanis 2022-ben Denver az ország bűnügyileg legferőzöttebb városai közé tartozott és Coloradóban volt a legmagasabb az egy főre jutó járműlopások aránya, évente több mint 40 000 lopás történt. Miután megválasztották, Johnston új lopásmegelőzési stratégiát vezetett be, amelynek része egyebek mellett a város egészére kiterjedő rendszámfelismerő hálózat és a megerősített rendőri jelenlét.

Az erőszakos bűncselekmények aránya azonban egészen a közelmúltig elmaradt az USA átlagától, de érdemes hosszabb időtávon vizsgálni a statisztikai adatokat. 1985-ben 100 000 főre vetítve az USA-ban 558, Coloradóban 471 erőszakos bűncselekmény történt, 1990-ben 758, míg helyben 526, majd 2000-ben 506–334 volt az arány. A trend 2020-ban fordult meg először, és azóta is erősödik, amikor is a coloradói átlag az USA átlaga fölé nőtt, ebben az évben itt, Coloradóban 423 erőszakos bűncselekmény jutott 100 000 lakosra, míg az országos átlag 398,5 volt. 2022-ben már helyben 492,5 erőszakos bűncselekményt követtek el, míg országosan csak 380,7-et. A tulajdon elleni bűncselekményeknél hasonló a tendencia (az évszám után előbb az USA-beli, majd a coloradói arányszámok) – 1985: 6448–4666; 1990: 5527–5073. Az első trendforduló, amikor a coloradói számok meghaladták az USA-átlagot, 1998 volt: 4052–4109. 2022-ben ez az arány 1954–3147 volt Colorado „javára”, az autólöpások aránya pedig a háromszorosa az országos átlagnak.⁷

Colorado bűnözési mutatói az elmúlt tíz évben az egyik legjelentősebb növekedést mutatják az Egyesült Államokban. Az FBI adatai szerint 2022-ben az 50 tagállamból Colorado a negyedik helyen állt a tulajdon elleni és az erőszakos bűncselekmények együttes aránya tekintetében. Ez drámai negatív elmozdulás a 2012-es 31. pozícióhoz képest. Némi javulás kimutatható, ugyanis 2021 óta a személy elleni bűncselekmények száma 6,3%-kal, a vagyon elleni bűncselekmények száma 17,6%-kal, a társadalom elleni bűncselekmények száma pedig 8,2%-kal csökkent.⁸ Az erőszakos bűncselekmények és a vagyon elleni bűncselekmények kiemelkedően magas aránya

⁷ FBI Crime Data Explorer [é. n.].

⁸ SUMMERS 2023.

miatt a közbiztonsági mutató (*public safety*) tekintetében Colorado azonban még mindig a 48. helyen található a legfrissebb 2024-es listában is.⁹

Ez sajnos a mindennapi életben is kezdi éreztetni hatását, állítja Mitch Morrissey, Denver korábbi kerületi ügyésze, a Common Sense Institute büntetőügyekre szakosodott szakértője. „Denverben vannak olyan vállalkozások, amelyek már nem vállalnak el munkát a belvárosban, mert alkalmazottaik alighogy leparkolják a teherautót, hajléktalanok zaklatják őket, vagy mások kilopják szerszámaikat a teherautójukból, és sokszor magukat az autót is ellopják.”¹⁰

Az aurorai rendőrségnek (Aurora Police Department, APD) finoman szólva meglehetősen vegyes a megítélése, ehhez jelentősen hozzájárult az afroamerikai Elijah McClain 2019-ben bekövetkezett halála, aki rendőri intézkedés során veszítette életét, de számos hírhedtté vált más eset is rombolta a megítélést. A McClain-ügynek jelentős médiavisszhangja volt, és a bírósági eljárás is számos fordulatot hozott. Az Aurora Police Department a megtépázott bizalom helyreállítására jelentős erőforrásokat összpontosított és átfogó programot indított az elmúlt években. Ennek részeként az elszámoltathatóság és az átláthatóság jegyében külön honlapot működtetnek, amelyen kiemelt helyen szerepel a négy alapérték:

- kötelesség,
- becsület,
- feddhetetlenség,
- elszámoltathatóság.¹¹

Az említett honlapon rendszeresen frissített adatokkal részletesen bemutatják az állomány aktuális összetételét, nem, kor, etnikai hovatartozás, szolgálati idő, beosztás, rendfokozat alapján.¹² Egy másik menüpontban az aktuális bűnügyi statisztika és annak trendjei ismerhetők meg.¹³ Ebből az derül ki, hogy a 2022-es évben volt a legmagasabb az elkövetett bűncselekmények száma (20 100, köztük 43 emberölés), azóta a számok csökkenést mutatnak (2024. szeptember 10-ig 9900 az idei szám, 27 emberölés), de a lakosok – irányítószámuk alapján – rákereshetnek közvetlen lakókörnyezetük bűnügyi statisztikáira és az egyes kiemelt bűncselekmények adataira is. Külön pontban egyesével szerepelnek a honlapon a kényszerítő eszköz használatát igénylő intézkedések és azok körülményei.¹⁴

2021. november 22-én Aurora városa, annak rendészetben érintett szervei – Aurora Police Department (APD), Aurora Fire Rescue (AFR), Aurora Civil Service Commission (CSC) –, valamint a coloradói főügyész önkéntes elhatározásból jogi megállapodást kötött, az úgynevezett „egyetértési nyilatkozatot” (*consent decree*),¹⁵

⁹ BACH 2024.

¹⁰ MORRISSEY–SUMMERS 2024.

¹¹ APD Transparency Portal [é. n.].

¹² Agency Demographics [é. n.].

¹³ Crime Statistics [é. n.].

¹⁴ Uses of Force [é. n.].

¹⁵ Aurora Police Department 2024.

amelyben az érintettek a közös fejlődés és előrehaladás iránti elkötelezettségüket deklarálják. Az átfogó összefogáson alapuló rendelet lehetőséget biztosít a fent említett szervezetek számára, hogy erőforrásokat allokáljanak át, felülvizsgálják a jelenlegi működési irányelveket, és újakat fogadjanak el, valamint a képzési prioritásokat az öt kulcsfontosságú területre összpontosítsák. A nyilatkozat által deklarált öt kulcsterület a következő:

- a faji elfogultság kezelése a rendfenntartásban;
- joghoz kötött, alkotmányos rendészet;
- orvosi nyugtató készítmények használata;
- rendészeti toborzás, felvétel és előmenetel;
- elszámoltathatóság és átláthatóság.

A pillérek, összesen 78 darab, az egyes szereplők által tett vállalásokat foglalják magukba, amelyek teljesítése nagyban elősegíti az aurorai egyetértési nyilatkozat megvalósulását. A nyilatkozatban foglaltak megvalósulására öt évet terveztek, ebből két évet kapnak az érintett intézmények a szervezeti és működési változások megvalósítására, majd pedig feszes monitorrendszer veszi kezdetét az utolsó három évben. A rendkívül részletesen kidolgozott és működtetett *monitorrendszer* adatbázisai, beszámolóit és értékelései mindenki által elérhetőek egy nyilvános honlapon keresztül,¹⁶ igazolva az angolszász rendészet azon alaptételét, hogy a rendészet működésébe, elszámoltathatóságába az állampolgárokat és a közösségeket aktívan bevonják.

A *Sentinel* című helyi újság¹⁷ augusztus 29-i lapszáma került a kezembe. A címlapon (és további három oldalon keresztül) Todd Chamberlain a téma, aki a Los Angeles-i rendőrségtől (LAPD) érkezett, és öt év alatt ő lett a hetedik rendőrkapitánya a városnak, de már két héttel a hivatalba lépése után máris támadások keresttűzében állt. A legutóbb az LAPD képzéseit irányító, több évtizedes tapasztalattal rendelkező Chamberlain nagyon nehéz helyzetben van. Egyrészt a fent ismertetett bűnügyi mutatók, másrészt az aurorai közösség rendőrség iránti jelentős bizalomvesztése miatt, miközben folytatni kell a megkezdett reformokat. Az említett lapszám egyenesen úgy fogalmaz, hogy az egész világ ismeri az aurorai rendőrség által elkövetett borzalmakat, emiatt az APD teljes mértékben elvesztette a közösség bizalmát. Ugyanezen lapszámban külön cikkben az APD a lakosság segítségét kéri egy éppen egy éve történt kettős gyilkosság kapcsán az elkövető(k) kézre kerítéséhez, ennek érdekében a nyomravezetői díjat 2000 dollárról 4500 dollárra emelték.

Itt-tartózkodásunk első két hónapjában sajnos máris több rendészeti vonatkozású kiemelt esemény történt, amely bejárta a világsajtót. Alighogy megérkeztünk az Egyesült Államokba, merényletet követtek el Donald Trump ellen, akít egy kampányrendezvényen elmondott beszéde során meglőtték. A támadás számos tanulsággal szolgál a személyvédelemben dolgozók számára, és valószínűleg jelentős

¹⁶ Consent Decree Reports and Related Documents [é. n.].

¹⁷ *Sentinel* [é. n.].

személyi következménye is lesz a biztosítás hiányosságainak. A történetek egyik legfontosabb tanulsága a helyi szakértők szerint, hogy nem volt kellően szoros az együttműködés és az információáramlás a rendészet egyes szervei és egységei között. Szeptemberben ismét merénylet készült Trump ellen egy golfklubban, de ezt sikerült megakadályozni. Szeptember 4-én az Apalachee High Schoolban, Georgia államban bekövetkezett az idei 45. (!) iskolai lövöldözés, amely során négy ember vesztette életét, két tanár és két diák. Az elkövető egy 14 éves fiatal, akit az FBI gyanúja alapján már tavaly egyszer kihallgattak azért, mert állítólag iskolai lövöldözésre készült. A téma iránt érdeklődőknek érdemes megnéznie az 1966 óta valamennyi iskolai lövöldözés adatait feldolgozó honlap kimutatásait.¹⁸

Az eltelt két hónapban számos megrázó élményben volt részünk Egyesült Államok-szerte, elsődlegesen nagyvárosokban, főként a hajléktalanok és a kábítószerfüggők viselkedése miatt. Az egyik vasárnap a családom éppen a Ross nevű áruházban vásárolt, amikor bejött egy ember, és néhány méterre a családtagjaimtól egy nagy méretű kukászsákba elkezdte besöpörni a legdrágább parfümököt, erre a biztonsági őr hangosan az üzlet elhagyására szólította fel, de nem tartóztatta fel, az eltalajdonított árut nem kérte el, nem vette el. Az elkövető kényelmes tempóban kísértált. Az élet ezt követően ment tovább, mint előtte, a biztonsági őr pár perc múlva már nagy buzgón ellenőrizte családtagjaimat, hogy csak az van-e a táskájukban, amit kifizettek.

A Metropolitan State University of Denverről

A Metropolitan State University az egyik meghatározó egyetem Coloradóban és a régióban. Minőségi, hozzáférhető, hasznos tudást nyújt, amely felkészíti a hallgatókat a sikeres karrierre, a további képzésekre és az élethosszig tartó tanulásra egy multikulturális, globális és technológiaorientált társadalomban. Küldetésének teljesítése érdekében a sokszínű egyetemi közösség bevonja a denverieket a tudományos kutatásba, a kreatív tevékenységekbe és a tudás hasznosításába.¹⁹

Az MSU Denver rendkívül széles képzési portfólióval, majd 200-féle képzéssel rendelkezik. Csak néhány példa az alapképzésekből: számvitel, közgazdaságtan, sörfőzés, mérnök, marketing és kommunikáció, számítástechnika, vendéglátás, zene-, tánc- és színházművészet, szociológia, kriminológia és bünyügyi igazgatószolgáltatás, pszichológia és tanárképzés. A mesterképzések szintén nagyon sokszínűek: kiberbiztonság, kibernetika, táplálkozástudomány, üzleti tudományok, humánerőforrás-menedzser, művészettanár. Illetve vannak speciális tanúsítványt adó képzések: repülőgéppilóta-, üzleti analitikai, sörszakértői képzés, de *cannabis*-vendéglátó szakértői tanúsítványt is lehet szerezni.²⁰ A képzésben rendkívül erős

¹⁸ How Many School Shootings? All Incidents From 1966–Present [é. n.].

¹⁹ Mission Statement [é. n.].

²⁰ Academic Programs [é. n.].

a gyakorlati irányultság, ezt számtalan labor szolgálja, a vendéglátás szak miatt az egyetem a Marriott-láncon keresztül egy igényes szálloda üzemeltetését is vállalta.²¹ A pilótaképzéshez olyan szimulátorok állnak rendelkezésre, amelyeket a United Airlines pilótái is használnak a kötelező továbbképzéseken, a campusnak működő saját sörfőzdéje van²² és a kiberbiztonsági képzést számítógépes labor szolgálja. Füstös János mellett több magyar is dolgozik az MSU-n, szintén a Számítógépes Rendszerek Tanszéken: Kiss Viktor, valamint a mérnökképzésben a Balogh házaspár, Zsuzsa és Jenő. Jelenleg szintén a mérnökképzésben oktat Pethes Tamás, a PTE adjunktusa. A „szomszédban”, a University of Coloradón kutatja az egészségügy és az egészségügyi adatbázisok összefüggéseit Zemplényi Antal közgazdász, korábbi Fulbright-ösztöndíjas. Coloradóban egyébként jelentős magyar közösség működik, volt szerencsém részt venni az augusztus 20-i, államalapítás alkalmából rendezett pikniken.²³

Az MSU Denveren hat kar működik:

- Repüléstechnikai, Számítástechnikai, Mérnöki és Tervezői;
- Üzleti Tanulmányok;
- Tanárképző és Neveléstudomány;
- Egészségügyi és Humán Tudományok;
- Vendéglátóipari;
- Irodalom, Művészet és Tudomány.

A Büntető Igazságügyi és Kriminológiai Tanszék, ahol Fulbright Visiting Scholar-ként a munkámat végzem – az első félévben kutatok, míg a második szemeszterben oktatok –, az Egészségügyi és Humán Tudományok Karon belül található. A tanszék összetételére jellemző, hogy rendkívül sokrétű tapasztalattal rendelkező oktatókollégák tanítanak, és nagy számban bevonnak az oktatásba gyakorló szakembereket is. Konkrétan a 10 főállású oktató mellett 22 (!) megbízott gyakorlati oktató tart komplett kurzusokat. Példaként szeretném kiemelni Andrew Travert, aki több mint 32 éves rendészeti tapasztalattal rendelkezik, számos fontos beosztásban dolgozott – elsősorban a Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosivesnél (ATF) –, majd pályafutása csúcán hat évig vezette a Naval Criminal Investigative Service-t (NCIS). Andy az egyetemen elnöki tanácsadó és mellette hetente négy alkalommal tart tanórát, ebben a félévben *Amerikai gengszterek*, valamint *Szövetségi rendészet* címmel. Rengeteg saját szakmai tapasztalatot, élményt oszt meg a hallgatókkal, akik ezt láthatóan élvezik, nem nagyon kerül elő mobiltelefon óra közben. A tanszéken oktatnak volt kínai, koreai, amerikai rendőrök, akik jelentős nemzetközi tapasztalatot csatornáznak be.

A Büntető Igazságügyi és Kriminológiai Tanszék olyan kurzusok ötvözetét kínálja, amelyek részletesen bemutatják az igazságszolgáltatási rendszert, és felkészítik

²¹ SpringHill Suites Denver Downtown [é. n.].

²² Tivoli Brewing Company [é. n.].

²³ Coloradói Magyar Klub [é. n.].

a hallgatókat az igényes karrierre. A tanszék lehetőséget biztosít továbbá arra is, hogy a hallgatók külföldi tanulmányutakon vegyenek részt Dél-Koreában, Hollandiában és az Egyesült Királyságban – és jelen tanévtől immár Magyarországon is –, hogy legyen összehasonlítási alapjuk, miként működik a büntető igazságszolgáltatás a világ különböző részein. Októberben hirdetik meg a *Study Abroad Hungaryt*, amelyen Hyon Namgung professzorral arra vállalkozunk, hogy egy egyhetes magyarországi tartózkodás során érdemi bepillantást engedjünk a magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás rendszerébe, a Nemzeti Közszerzőlati Egyetem működésébe, és felvillantsuk fővárosunk legszebb látnivalóit. A három kredit értékű tantárgy egyenértékű a többi tantárggyal, de a hallgatók az utazást megelőzően három felkészítő előadáson vesznek részt, ebből tesztet írnak, és az utazást követően szintén számonkérésre kerül sor, amely során mindenkinek számat kell adnia a megszerzett tudásról és a szakmai tapasztalatokról.

A tanszék különböző képzésein végzetek képviselik az MSU Denver Colorado-szerte a rendőrségnél, a seriffirodáknál, sőt szövetségi szinten, az FBI-nál és a titkosszerzőlatoknál.²⁴

Már az első két hónapban számos releváns tapasztalatot szereztem a kollégákkal beszélgetve vagy az óralátogatások alkalmával, de ezekre majd a következő beszámolómban térek ki részletesen.

Az egyetemen rengeteg eseményre kerül sor, ezek közül számos olyan, amely a sporthoz, az egyetemi csapatokhoz kapcsolódik. Az MSU Denver csapataiban sportolókat „Roadrunners”-nek hívják, őket nagy megbecsülés és elismerés övezi, de kiterjesztően valamennyi egyetemi polgárra gyakran használják az elnevezést. Amikor szóba került a sport, büszkén osztottam meg Gulyás Michelle főhadnagy olimpiai aranyérmének történetét, akkor azért felkapták a fejüket, és elismerően nyilatkoztak.

Minden reggel valamennyi egyetemi polgár *Good Morning Roadrunners* címmel napi hírlevelet kap, amelyben a kiemelt események, fontos információk és tudnivalók is helyet kapnak. Érdekesképpen részlet az egyik szeptemberi hírlevélből: az MSU Denveren *Healthy You* elnevezéssel életmódváltási program veszi kezdetét, amely minden egyetemi polgár számára elérhető. A résztvevők heti beszélgetéseken vesznek részt szakértő oktatóval és dietetikussal, hogy megismerjék a fizikai aktivitás integrálását, a stressz kezelését, a cukorbetegség megelőzését, a helyes táplálkozást, az egészséges testsúly elérését, motivációt találjanak, hogy minél könnyebben elérjék céljaikat egészségükkel összefüggésben.

Az évkezdés alkalmával jó néhány eseményen volt szerencsém részt venni. Az egyik ilyen az úgynevezett *Presidents Welcome Back* volt.²⁵ A rektor – vagy ahogy itt hívják, az elnök – 2017 óta Janine A. Davidson, aki 2015–2016-ban az amerikai haditengerészetért felelős helyettes államtitkárként szolgált. Az első női pilóta

²⁴ Department of Criminal Justice and Criminology [é. n.].

²⁵ President's Welcome Back [é. n.].

volt, aki a légierő C-130-as gépével repült. Tanított a George Mason Egyetemen, a Georgetown Egyetemen, repülőoktató volt az akadémián. Az elmúlt hét esztendőben sikeres egyetemi elnök, ahol kedvelik, és számos jelentős eredményt tud felmutatni az elmúlt évekből. Az esemény informális reggelivel kezdődött, amerikai reggelivel, kávéval, narancslével, amely kiváló alkalom volt a beszélgetésre, találkozásra. Mindenki MSU Denver-pólót és -zászlót kapott ajándékba. Szinte senkit nem ismertem, mégis nyitottságuk okán számos emberrel, egyetemi kollégával volt alkalmam beszélgetni, és Davidson elnök asszonynak is bemutattak. Tanévnnyitó beszéde pozitív, elismerő, bátorító és biztató üzeneteket hordozott leginkább. Érdekes volt, hogy annak alátámasztására, hogy a nagy gépezet működéséhez mindenkinek tennie kell a dolgát, kiemelt néhány kollégát, kivetítve nevüket, fényképüket az adminisztratív munkatársaktól a professzorokig, amit nagy taps fogadott. A hallgatói siker és eredményesség gyakran visszatérő kulcselem volt a beszédben, ezeket a közös sikereket adatokkal támasztotta alá. „Az MSU Denver professzori karával tud több lenni riválisainál, ez a fő különbség” – mondta. Majd részletesen beszélt az MSU Denver „flywheel modelljéről”, amelynek középpontjában a hallgatói siker áll. A rendezvény második felében az MSU Denver stratégiai terve 2030 munkacsoportjának nagyon részletes beszámolóját hallhattuk a dokumentum előkészítésének szakmai folyamatáról, kulisszatitkokról. Érdekes módon olyan témák is asztalra kerültek, mint az elkövetkező években bevezetni tervezett versenyképes bérezés (*competitive compensation*). Számos olyan téma merült fel, amelyből világossá vált számomra, hogy az egyetemek az USA-ban leginkább üzleti vállalkozásként értelmezhetőek, erről talán majd egy későbbi beszámolóban osztok meg részleteket.

Denver, 2024. szeptember 28.

Felhasznált irodalom

- Academic Programs [é. n.]. *Metropolitan State University of Denver*. Online: www.msudenver.edu/programs/
- Agency Demographics [é. n.]. *APD Transparency Portal*. Online: <https://apd-transparency-portal-auroraco.hub.arcgis.com/pages/agency-demographics>
- APD Transparency Portal [é. n.]. Online: <https://apd-transparency-portal-auroraco.hub.arcgis.com/>
- Auraria Campus [é. n.]. *Metropolitan State University of Denver*. Online: www.msudenver.edu/facilities/facilities-management/auraria-campus/
- Aurora Police Department (2024): *Aurora Consent Decree. Our Commitment to Progress*. Online: <https://storymaps.arcgis.com/stories/f7df288023234cd79b0d5b184ca72b1d>
- BACH, Trevor (2024): In Colorado, Elevated Crime Rates Dampen the Rocky Mountain High. *U.S. News*, 2024. május 9. Online: www.usnews.com/news/best-states/articles/2024-05-09/colorado-crime-rates-dampen-the-rocky-mountain-high
- Best States (2024). *U.S. News*. Online: www.usnews.com/news/best-states
- Colorádói Magyar Klub [é. n.]. Online: <https://huclub.org/>
- Consent Decree Reports and Related Documents [é. n.]. *Aurora Monitor*. Online: www.auroramonitor.org/reports

- Crime Statistics [é. n.]. *APD Transparency Portal*. Online: <https://apd-transparency-portal-auroraco.hub.arcgis.com/pages/crime-statistics>
- Department of Criminal Justice and Criminology [é. n.]. *Metropolitan State University of Denver*. Online: www.msudenver.edu/criminal-justice-criminology/
- FBI Crime Data Explorer [é. n.]. Online: <https://cde.ucr.cjis.gov/LATEST/webapp/#/pages/explorer/crime/crime-trend>
- Fulbright Hungary [é. n.]. Online: www.fulbright.hu/
- How Many School Shootings? All Incidents From 1966–Present [é. n.]. *K–12 School Shooting Database*. Online: <https://k12ssdb.org/all-shootings>
- Independence Elementary School [é. n.]. Online: www.cherrycreekschools.org/independence
- Laredo Middle School [é. n.]. Online: www.cherrycreekschools.org/laredo
- Mission Statement [é. n.]. *Metropolitan State University of Denver*. Online: www.msudenver.edu/mission/
- MORRISSEY, Mitch – SUMMERS, DJ (2024): Facts on Crime in Aurora High Migrant Areas. *Common Sense Institute Colorado*, 2024. szeptember 6. Online: www.commonsenseinstituteus.org/colorado/research/crime-and-public-safety/facts-on-crime-in-aurora-high-migrant-areas
- President’s Welcome Back [é. n.]. *Metropolitan State University of Denver*. Online: www.msudenver.edu/university-events/president/welcome-back/
- Sentinel [é. n.]. Online: <https://sentinelcolorado.com/>
- SpringHill Suites Denver Downtown [é. n.]. Online: www.marriott.com/en-us/hotels/densd-spring-hill-suites-denver-downtown/overview/?scid=f2ae0541-1279-4f24-b197-a979c79310b0
- SUMMERS, DJ (2023): November Crime Snapshot: Crime Rates in Colorado. *Common Sense Institute Colorado*, 2023. november 10. Online: www.commonsenseinstituteus.org/colorado/research/housing-and-our-community/november-crime-snapshot-crime-rates-in-colorado
- Tivoli Brewing Company [é. n.]. Online: <https://tivolibrewingco.com/>
- Uses of Force [é. n.]. *APD Transparency Portal*. Online: <https://apd-transparency-portal-auroraco.hub.arcgis.com/pages/uses-of-force>

A javítóintézeti dolgozók stresszérzete és mentális egészsége - Három hazai javítóintézetben végzett kutatás részeredményei

VIRÁGH-VIZVÁRI Fanni¹

A javítóintézeti nevelés zárt intézményi keretek között zajlik, ezért a növendékek személyes motivációja és együttműködése nem minden esetben adott, ami a velük foglalkozók számára kihívásokkal teli munkát jelent. A javítóintézeti munka során tehát gyakoriak lehetnek a váratlan, stresszt okozó helyzetek. Kutatásom célja ezen nehézségek feltárása, a dolgozók mentális állapotával összefüggésben.

Az adatgyűjtésnél validált tesztek² alkalmaztam, a vizsgálatban részt vevők (n=41) egyéni pszichológiai jellemzőire vonatkozó mutatókat, valamint saját kérdőívvel javítóintézet-specifikus munkahelyi stresszorokat vizsgáltam.

Az első eredmények alapján az látható, hogy a kitöltők összességében jó mentális állapotúak, rezilienciaszintjük a magyar átlag feletti (M=77,97; SD=12,05). Ugyanakkor a stresszt okozó életesemények magas száma (M=210,87; SD=180,89) együtt jár a szorongás növekedésével (p<0,001; r=0,668; tau-b=0,525). A munka hasznosságérzetének alskálája magas értéket tükröz (M=63,68; SD=9,01), ami ellentétes irányú együttjárást mutat az állapotszorongással (p=0,005; r=-0,432; tau-b=-0,237), valamint a kiégés emocionális kimerülési alskálájával (p=0,004; r=-0,435; tau-b=-0,401). Azoknál, akik kompetensnek érzik magukat munkájuk során, várhatóan alacsonyabb a kiégés elszemélytelenedési faktora (p<0,001; r=-0,591; tau-b=-0,471).

Összességében az látható, hogy a reziliens dolgozóknál kisebb eséllyel alakulnak ki mentális problémák, így igen fontos a dolgozók hatékony fejlesztése, hiszen a segítő munkában való sikeresség biztosítja a munkavégzés hosszú távú minőségét is.

Kulcsszavak: javítóintézet, stressz, kiégés, mentális egészség, reziliencia

¹ Doktoranda, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: vizvari.fanni@uni-nke.hu

² Észlelt Stressz Kérdőív (PSS), Holmes–Rahe-féle életesemény-skála, Kognitív Érzelemreguláció Kérdőív (CERQ), Harag és Düh Kifejezési Mód Skála (AES), Spielberger-féle állapot- és vonásszorongás-kérdőív (STAI), Maslach Kiégés Leltár (MBI-HSS), WHO WBI-5, Connor–Davidson Reziliencia Skála (CD-RISC), Beck-féle depresszió-kérdőív (BDI).

Bevezetés

A javítóintézet zárt intézetnek minősül, ez azonban nem biztonsági kategóriát jelent, hanem azokra az intézményi működési jellemzőkre utal, amelyek a növendékeket szabadságukban korlátozzák. Ruzsonyi szerint a zárt intézeti korrekciós nevelés alapvető jellemzője, hogy „külső kényszer következményeként [...] jön létre a nevelési helyzet, amelyből a nevelési folyamat alanyai képtelenek következmények nélkül teljes egészében kilépni”.³ Úgy véli, ezen hatások ellensúlyozásaképpen a zárt intézetek széles skáláján elhelyezkedő intézményekben jelen van mára a kriminálpedagógia mint reintegrációs célhoz illesztett eszköz. A kriminálpedagógia elsődleges célja a konstruktív életvezetés megalapozása, amely folyamat kizárólag az érintettek személyiségformálása útján valósulhat meg. A tudatosan alkalmazott és szakszerű kriminálpedagógiai munkának alapfeltétele az érintettek önkéntes és aktív részvételét megalapozó motivációs rendszer kialakítása.⁴

Azt az ellentmondást, amely a javítóintézeti nevelés célja és az ahhoz kapcsolódó eszközök közt fennáll, érdemes közelebbről megvizsgálni. A személyiségfejlesztés, a nevelés során a növendék fizikai szabadsága korlátozva van, vagyis a szabad életre való felkészítés zárt intézményi keretek között zajlik. A nevelés folyamatában feltételezhető személyes motivációt és együttműködést bizonyos szempontból nehezebb elérni a növendékeknél, hiszen nem önszántukból tartózkodnak zárt intézeti keretek között, ugyanakkor a nevelési programokon való tevékeny részvétel motivációja javíthat az ellenálláson. Ez a helyzet tehát nemcsak a növendékek számára jelenthet nehézséget, a dolgozók a gyermekvédelmi és büntető-igazságszolgáltatási kettős elvárás miatt szerepkonfliktusba kerülhetnek.

Összefoglalva a javítóintézeti munka olyan térben zajlik, ahol gyakoriak lehetnek a váratlan, stresszt okozó helyzetek az ott dolgozók számára. Bízom benne, hogy a dolgozók attitűdje tapasztalati tanulással pozitív irányba formálható, és ez szükséges is, ugyanis az érzelmekkel való munkavégzésben, a személyes tapasztalatok értékelésében, a szükségletek felismerésében fontos szerepet játszik a hivatáshoz kötődő személyiség, valamint a különböző szakmai kompetenciák megléte.

Annak érdekében, hogy a javítóintézeti dolgozók feladatellátásához szükséges segítő folyamatok beazonosíthatóvá váljanak, ismerni kell a javítóintézet világát, a munka központjában álló fiatalok bűnelkövetőket, a javítóintézeti nevelés céljait, valamint a zárt intézeti ártalmakat. Kutatásom céljaként így a belső és külső erőforrások feltárását határoztam meg, amelyek a javítóintézeti dolgozókat jellemzik. Feltételezésem szerint a dolgozók erőteljes stresszt élnek át a javítóintézeti munkavégzés során. Javítóintézet-specifikus stresszként tekintek a munka eredményességéből, hasznosságából fakadó sikerre és annak megélésére. A zárt intézeti növendékekkel foglalkozók számára kihívást jelenthet definiálni, hogy munkájuk

³ RUZSONYI 1999: 24–45.

⁴ RUZSONYI 2021: 5.

során mit tekintenek sikernek, emellett annak kezelése, hogy a munkával járó nehézségek és esetleges sikertelenségek túlsúlyba kerülnek. Ehhez kapcsolódik a munkavégzés során tapasztalt kompetenciaérzet, azaz hogy mennyire érzi a dolgozó adott helyzetben, váratlan szituációban a feladat megoldására alkalmasnak magát, mennyire állnak rendelkezésére a probléma megoldásához szükséges készségek és elméleti, gyakorlati tudás. További stresszor lehet az intézeti jelleghez kapcsolódó, munkavégzés során megjelenő autonómiaérzet hiánya, azaz hogy mennyire korlátozzák a szabályok a szabad munkavégzést. A zárt intézeti hatás mint stresszor megítélésem szerint az összes olyan élményt és tapasztalatot magába foglalja, amely kifejezetten az intézet zártsága miatt gyakorol hatást az adott személyre. Végül a kollégák közötti hatékony együttműködés hiánya is munkahelyi stresszorként jelentkezhet, amely a zárt intézeti kontextusban különös jelentőséggel bírhat nemcsak a dolgozók mentális egészségére gyakorolt hatását, de a munkavégzés eredményességét tekintve is.

Stressz, szorongás, kiégés, depresszió, reziliencia – hogyan kapcsolódnak egymáshoz?

Selye írja, hogy a krónikus stressz állapota jelentős élettani változásokat okoz, és így a legkülönbözőbb stresszbetegségek kialakulásában is szerepet játszhat. Ugyanakkor azt is kiemeli, hogy a stressz mindenki életében jelen van, nem elkerülhető, ezért az az igazán lényeges, hogy hogyan kezeljük.⁵ Lazarus és Folkman is kiemeli a stressz megélésének egyéni szintjét, ahol az egyéni válaszreakciók szűrőjeként az individuális jellemzők (nem, származás, szocioökonómiai státusz stb.) lépnek működésbe. A stressz érzékelésén túl az azzal való megküzdési stratégia is egyénenként eltérő.⁶ A stresszkezelési módok megtalálásához elsőként azonban nem árt azonosítani azokat a stresszorokat, amelyek a stresszt okozzák.

Ez azért lényeges, mert a negatív érzelmek distresszt, azaz a szervezetre káros hatású stresszt okoznak, amely hatására az ember ösztönösen igyekszik elkerülni az olyan helyzeteket, amelyek negatív érzelmekkel járnak.⁷ De mi történik akkor, ha olyan a munkahelyünk, ahol a negatív érzelmek elkerülhetetlenek és mindennaposak? A munkahelyi stressz a munka, a munkahelyi környezet, a munkaszervezet és a munkatársak jellemzőiből fakadó kihívásokra adott pszichés, kognitív és viselkedési válasz.⁸ Lazányi stresszorként azonosítja az ellenséges környezetet, a pszichés és fizikai támadásokat, a szervezeti változsból fakadó bizonytalanságot, valamint a szervezeti

⁵ SELYE 1976: 29, 43.

⁶ LAZARUS–FOLKMAN 1984: 234–242.

⁷ SELYE 1976: 66.

⁸ LAZÁNYI 2016: 25.

folyamatok leszabályozottságának hiányát. Kiemeli, hogy mindezekén túl a szervezeti határokon kívüli tényezők is erős hatást gyakorolhatnak az egyének stressz-szintjére.⁹

Kérdés tehát, hogy a személyiség mint szabályozó rendszer milyen mértékben képes ellensúlyozni a nehéz, stresszorokkal teli munkahelyi környezetben létrejövő negatív érzelmeket. Buda szerint az érett, integráns személyiség egyik jellemzője, hogy képes olyan munkahelyet és munkát választani magának, amely képességeihez és személyiségéhez illeszkedik.¹⁰ Ebben a megközelítésben ahhoz, hogy valakinek a javítóintézeti nevelő, tanár munkakör ellátásához illeszkedő személyisége alakuljon ki, egyrésztől vélhetően magas stressztűrő képességgel kell rendelkeznie, másrésztől az is szükséges, hogy értékesnek tartsa munkáját, és képes legyen örömet lelteni benne. A zárt intézeti munkahelyi hatások fennállása esetén, amennyiben a dolgozó nem rendelkezik megfelelő megküzdési stratégiákkal, a tényleges fejlesztő, segítő és védő tevékenység hatékonysága csökkenhet. Selye ezt úgy fogalmazta meg, hogy a „csalódás és a kudarc igen könnyen veszélyessé tehetik a stresszt”.¹¹ A fokozott munkahelyi stressz pedig a kiegészés egyik faktora, inkompetencia-érzés, szorongás, egészségromlás jelentkezhethet, ami kiegészéshez vezethet.¹²

A *burn-out* szindróma leírása Herbert Freudenberger nevéhez fűződik. Az eredeti megfogalmazásban: „A szindróma krónikus emocionális megterhelések, stresszek nyomán fellépő fizikai, emocionális, mentális kimerülés, amely a reménytelenség és az inkompetencia érzésével, a célok és az ideálok elvesztésével jár, s amelyet a saját személyre, munkára, illetve másokra vonatkozó negatív attitűdök jellemeznek.”¹³ Röviden, akkor beszélhetünk kiegészésről, amikor huzamosabb ideig energiavesztés áll fenn, és az nagyobb, mint az energiafelvétel, ennek következtében az egyén erőforrásai kimerülnek.¹⁴ Maslach és Jackson a kiegészést komplex jelenségként írja le, amely fizikai tünetekkel jár együtt, mentális és emocionális kimerülést okoz. A segítő foglalkozásoknál nagy eséllyel fordul elő az érzelmileg megterhelő személyközi kapcsolatok során átélt stressz miatt. Következtében csökken a munkahelyi teljesítmény és hatékonyság.¹⁵ A kiegészés lényeges ismertetője, hogy folyamatként alakul ki, ennek a folyamatnak a stádiumairól a szakirodalomban különféle elképzelések léteznek.¹⁶

A kiegészés szorongással is együtt járhat, amely olyan tartósan fennálló, idegrendszeren belülről jövő félelmet okozó állapot, amelyben a fenyegetettségétől nem tud menekülni a személy.¹⁷ Jellemzője leginkább a társas helyzetekben előforduló lélektani veszély érzése, a lelki biztonságérzet veszélyeztetett helyzete. Kóros szoron-

⁹ LAZÁNYI 2016: 25.

¹⁰ BUDA 1994: 109.

¹¹ SELYE 1976: 73.

¹² HÉZSER 1996: 81–82.

¹³ FREUDENBERGER 1974: 161.

¹⁴ BERNDT 2017: 19.

¹⁵ MASLACH–JACKSON 1982: 227–247.

¹⁶ EDELWICH–BRODSKY 1980; HÉZSER 1996; POTTER 2005; DONDEERS 2019.

¹⁷ HEBB 1995: 229.

gást akkor él meg valaki, ha annak hatása nem megoldásra és cselekvésre ösztönzi az egyént, hanem gátolja, fékezi általában a mindennapi működésben is.¹⁸

A kiégést és a depressziót nehéz megkülönböztetni, hiszen nagyon hasonló tünetekkel járnak, és szoros összefüggésben állhatnak egymással, mégis elkülönülnek egymástól, és a depresszió a kiégés következményeként is létrejöhet. A depressziós betegek jelentős részének legfőbb panasa valamilyen testi tünet, amellyel orvoshoz fordulnak, az emocionális tényezők tehát gyakran szomatikus tünetekben törnek utat.¹⁹

A fentiek igen aggasztó képet mutatnak, ezért nagy jelentőséggel, egyfajta kiegyensúlyozó lehetőségként tekinthetünk a rezilienciára mint tanulható és fejleszthető készségre. Donders szerint a reziliencia a 21. századi ember legfontosabb képessége, „a meglepetésekkel, változásokkal és váratlan akadályokkal való megbirkózás”.²⁰ A lelki rugalmas ellenálló képesség legfőbb haszna, hogy megelőzhető vele a kiégés azáltal, hogy érzelmi stabilitást biztosít, elősegíti az optimizmust, a tudatosságot és az önfegyelmet, valamint a képességek kamatoztatását, különös tekintettel a problémamegoldó képességre. A szerző szerint a reziliencia felhasználható a kiégés fokozódásának megakadályozására, vagy akár segítségével meg is előzhető a kiégés.²¹

Mindezek megfelelően alátámasztják a mentálhigiénés kutatások szükségességét és az azokra reagáló programok alkalmazását, mind a humán szférában, mind a rendészeti szerveknél. A büntetés-végrehajtásban dolgozókat érő stresszhatásokról és rekreációs programokról rendelkezésre állnak források.²² Mivel a büntetés-végrehajtási szervezet állománya nagyságrendekkel nagyobb a javítóintézetekénél, valószínűleg ebből is adódik, hogy a javítóintézeti dolgozók mentálhigiénés állapotát vizsgáló kutatás a feladatellátásukkal és az intézeti adottságok hatásaival összefüggésben ez idáig nem készült.

Módszertan

A meghatározott célokhoz elsőként olyan adatgyűjtésre volt szükség, amely pontos képet tud mutatni a javítóintézeti dolgozók helyzetéről. Ez egyéni szinten a személyi állomány mentális védelmi lehetőségeinek, avagy a pozitív, protektív személyiség potenciáljainak, képességeinek felmérésével lehetséges. Az adatgyűjtésnél validált kérdőíves eljárásokat alkalmaztam, a vizsgálatban részt vevők szocioökonómiai háttere mellett az egyéni pszichológiai/fiziológiai jellemzőkre vonatkozó mutatókat, valamint a fent leírt javítóintézet-specifikus munkahelyi stresszorokat és azok összefüggéseit vizsgáltam a stressz-szinttel és a kiégési mutatókkal, valamint a rezilienciaszinttel összevetve.

¹⁸ BUDA 2002: 245.

¹⁹ FÜREDI et al. 2003: 402–406.

²⁰ DONDEKS 2019: 19.

²¹ DONDEKS 2019: 27–31.

²² BOROS–CSETNEKY 2002; BIRÓ 2009; SCHUCKERTNÉ 2012; NAGY 2013.

Mivel a kutatás a javítóintézeti munka speciális jellegére fókuszál, ezért a feladatellátáshoz kapcsolódó jellemzőket az abból fakadó sajátosságokon keresztül igyekeztem megragadni. A saját kérdőív kidolgozásának célja az volt, hogy a javítóintézettel összefüggő, feladatellátás során jelentkező nehézségeket sikerüljön beazonosítani. Ehhez 77 kérdésből álló attitűdskálát készítettem, amely 5 alskálára (a munka hasznossága, szervezeti együttműködés, autonómia, kompetenciaérzet, zárt intézeti hatások) bontva tartalmaz állításokat. A válaszadó ötfokú Likert-skálán értékeli, hogy javítóintézeti munkája során mennyire jellemzőek rá az adott állítások. A kérdőív fordított elemeket is tartalmaz. Hangsúlyozandó, hogy az értékelés során elsősorban a kialakítható skálák egyfajta „intuitív” vizsgálata történik meg, mert a mintaelemszámhoz való nehéz hozzáférés miatt nem kivitelezhető nagyobb vizsgálat.

A kutatás középpontjában a vizsgálatban részt vevők mentális állapota áll, tehát hogy milyen a dolgozók észlelt és megélt stressz- és kiégésszintje, depresszióértéke, milyen megküzdési mechanizmusok jellemzik őket, valamint mennyire reziliensek. A javítóintézet-specifikus stresszorokhoz kapcsolódóan azt is feltételeztem, hogy jelentős a kiégés és a zárt intézeti hatások. Ugyanakkor előfeltevésem szerint a kompetenciaérzet, valamint a reziliencia hozzájárul a nehéz helyzetekkel való megküzdéshez, tehát növeli a stressztűrő képességet.

A felhasznált kérdőívek rengeteg adatot szolgáltatottak, így jelen tanulmány részeredményeket tartalmaz, a teljes körű adatfeldolgozás és értékelés a doktori disszertáció részét fogja képezni.

Minta

Magyarországon öt javítóintézet található, amelyek földrajzilag és nemi összetétel tekintetében elkülönülnek egymástól.²³ Négy intézetben fiatalkorú fiúk, egy intézetben fiatalkorú lányok töltik javítóintézeti nevelésüket. A fiúk számára létrehozott intézetekből egy kizárólag a letartóztatás végrehajtását szolgálja, kettőben letartóztatott és jogerős ítéletüket töltő fiatalokat is elhelyeztek, egy pedig csak jogerős javítóintézeti nevelést hajt végre.

A kutatásban a mintát három javítóintézet dolgozói alkotják:

1. Az Aszódi Javítóintézetben fiúnövendékek tartózkodnak jogerős bírósági ítélettel.
2. A Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon javítóintézeti részében vannak letartóztatott, valamint jogerős javítóintézeti nevelést kiszabott ítélettel ott tartózkodó fiatalkorú lányok.
3. A Budapesti Javítóintézetben letartóztatásban lévő fiúnövendékek tartózkodnak.

²³ Aszódi Javítóintézet, Debreceni Javítóintézet, Debreceni Javítóintézet Nagykanizsai Telephelye, Rákospalotai Javítóintézet, Budapesti Javítóintézet.

Az intézetek kiválasztásakor szempont volt, hogy fiúkat és lányokat fogadó, valamint letartóztatást és jogerős ítéletet is végrehajtó intézmény is szerepeljen a mintában.

A kutatás célcsoportját a javítóintézetekben dolgozó pedagógusok (nevelő, iskolai tanár, tanító, pszichológus), valamint a nevelő-gondozó munkát közvetlenül segítők közül a gyerekfelügyelők képezik, tehát azok, akik pedagógiai, oktató-nevelő jellegű feladatokat látnak el. Itt meg kell jegyezni, hogy a gyermekfelügyelők hivatalosan nem a növendékek neveléséért, hanem felügyeletükért felelnek, ugyanakkor a munkaerőhiány miatt a gyakorlatban a gyermekfelügyelő is ugyanazt a tevékenységet végzi, mint a nevelő, a különbség a munka betöltéséhez szükséges iskolai végzettség tekintetében, valamint az adminisztrációs feladatokban jelentkezik leginkább. Ennek megfelelően a fiatalokkal közvetlenül foglalkozó gyermekfelügyelők is a kutatás alanyai voltak.

Mivel a javítóintézeti munkafolyamatok megszervezése a szigorú napirend miatt jelentős terhet ró a vezetőségre, ebbe a kutatásnak nem célja jelentős mértékben beavatkozni, ezzel a feladatellátást esetlegesen nehezíteni. A vizsgálatban részt vevő 41 fő kiválasztása ezért véletlen mintavétellel történt, az adott időpontban az intézményben elérhető, tehát szolgálatban lévő dolgozók bevonásával. Ennek a módszernek az az előnye, hogy az így létrehozott csoport viszonylag jól reprezentálja az alapsokaság paramétereit.²⁴

A kutatás első eredményei

Az eredmények bemutatása során az intézményeket nem nevezzük meg az anonimitás követelményének betartására figyelemmel. Az első intézményből 15 (36,6%), a másodikból és a harmadikból 13-13 (31,7-31,7%) kitöltőtől van adatunk. Így összesen 41 kitöltő adatával dolgozhattunk.

Életkorukat tekintve 2-en (4,9%) nem válaszoltak, 2-en (4,9%) 18–25 év közöttiek, 4-en (9,8%) 26–35 év közöttiek, 13-an (31,7%) a 36–45 éves korcsoporthoz tartoznak, 12 fő (29,3%) 46–55 év között van, illetve 8-an (19,5%) 55 év felettiek. 3 válaszadó (7,3%) nem adta meg a nemét, 13 fő (31,7%) férfi és 25 fő (61%) nő.

Családi állapotuk vegyes képet mutat, 16 fő (39%) házas és a házastárssal is él, 6 fő (14,6%) élettársi kapcsolatban van, 7 fő (17,1%) hajadon. Továbbá van 7 fő (17,1%), aki elvált, egyedül élő, illetve a többi 1-2 fő özvegy, elvált, de van élettársa, vagy nem válaszolt e kérdésre.

Alvási szokásaik szerint 2 fő (4,9%) kb. 5 órát alszik naponta, 17 fő (41,5%) 6 órát, 15 fő (36,6%) 7 órát, illetve 6 fő 8 órát (14,6%). 1 fő saját bevallása szerint (2,4%) több mint 8 órát tud naponta aludni átlagosan. 14 főnek (34,1%) van alvászproblémája, míg 26 főnek (63,4%) nincsen ilyen gondja saját bevallása szerint. Alvászavarok

²⁴ HÉRA-LIGETI 2005: 28.

esetében a nehéz elalvást, a hajnali ébredést (és nem tud visszaaludni), illetve a sűrű felébredéseket adták meg a nyílt válaszdásnál a legtöbben.

A dohányzás és az alkoholfogyasztás tekintetében azt láthatjuk, hogy 19 fő (46,3%) nem dohányzik, illetve 10 fő (24,4%) nem fogyaszt alkoholt. 9 fő 0–10 szál (22%), illetve 8 fő (19,5%) 11–20 szál között szív napi átlagban. 3 fő ennél is többet (7,3%). A többi válaszadó nem adott meg választ. Alkoholfogyasztás esetében 22 fő ritkán, de fogyaszt alkoholt (53,7%), 4 fő ritkán, de akkor sok alkoholt fogyaszt (9,8%), további 4 fő pedig rendszeresen, de keveset (9,8%).

Munkakörüket tekintve 25 fő (61%) nevelő, 3 fő (7,3%) gyermekfelügyelő, 4 fő (9,8%) pszichológus, 8 fő (19,5%) iskolai tanár, tanító és 1 fő fejlesztőpedagógus.

Jelentős többségben szerepelnek a mintában azok, akik több mint 1 éve dolgoznak az intézetben. 1 évnél kevesebb ideje mindössze 5 fő (12%) dolgozik, 1–5 év között 15 fő (36,6%), 6–10 év között 6 fő (14,6%), 15 fő (36,6%) pedig több mint 10 éve dolgozik valamelyik javítóintézetben.

A kérdőívek értékelése

A skálák közötti kapcsolatot minden esetben Pearson-féle korrelációval és a normalitás, illetve a nagy minta hiánya miatt Kendall-féle tau-b monotonitási mértékkel is vizsgáltam. A csoportok közötti különbségeket (három alminta) független mintás varianciaanalízissel és Kruskal–Wallis-próbával egyaránt teszteltem, szintén az alacsony esetszám okán. A különbségeket vagy összefüggéseket minden esetben akkor interpretáltam, ha a különbségek/kapcsolatok hatásmértéke elérte a legalább közepes szintet.

A dolgozók stressz-szintjét az *Észlelt Stressz Kérdőív (PSS) magyar változatának*²⁵ segítségével vizsgáltam, amely azokra a gondolatokra és érzésekre kérdez rá, amelyek az adott személy stresszészlelését jellemzik, azaz hogy az elmúlt hónapban saját megítélése szerint mennyi stresszhelyzetet élt át, mennyire tartja kiszámíthatatlannak, befolyásolhatatlannak, túlterheltnak a mindennapjait. Az egyes tételeknél a magasabb pontszámok a stresszhelyzetek nagyobb gyakoriságát, illetve a sikeresebb megküzdést jelzik. A kérdőív értékelése során használt átlaghoz (M=7) képest a vizsgálati minta átlaga alacsonyabb értéket (M=4,5) mutat, eszerint a javítóintézeti dolgozók a teszt kitöltésekor nem érezték megterhelőnek az őket érő stresszt, ami a várttal ellentétes eredmény.

A Holmes–Rahe-féle életeseemény-skálán²⁶ az emberi életben előforduló legfontosabbnak ítélt pozitív és negatív életeseemény distresszt okozó hatása mérhető, különböző stresszt okozó életeseemények felsorolásával. A javítóintézeti dolgozókat a válaszaik alapján mért átlag szerint közepes észlelt stressz-szint (M=210,87; SD=180,89)

²⁵ STAUDER – KONKOLY THEGE 2006.

²⁶ HOLMES–RAHE 1967.

jellemzi. Abban ugyanakkor jelentős eltérések lehetnek, hogy ki hogyan éli meg az adott stresszeseményt, önmagában ez a teszt azt jelzi jól, hogy ki mennyi pszichésen megterhelő, stresszt okozó élethelyzettel szembesült az elmúlt időszakban.

A nehéz élethelyzetek által keltett negatív érzelmek szabályozására szolgáló kognitív folyamatok feltérképezésére öt *adaptív* (elfogadás, pozitív fókuszváltás, tervezés, pozitív átértékelés, perspektívába helyezés) és négy nem adaptív (önvád, rumináció, katasztrófizálás, mások hibáztatása) *kognitív érzelemszabályozó mechanizmust* vizsgáltam a Kognitív Érzelemreguláció Kérdőív (CERQ)²⁷ alkalmazásával, amely azt mutatja meg, hogy a válaszadó valamely stresszel teli életesemény után milyen gyakran aktivizálja az adott gondolkodási folyamatokat a helyzet által keltett érzéseinek befolyásolása érdekében. A vizsgálati minta átlagértéke (M=34,92) a nem adaptív mechanizmusok tekintetében nem nagymértékben, de alacsonyabbnak mutatkozott a validált kérdőív átlagánál (M=39,04; SD=8,01), tehát a nonadaptív mechanizmusok kevésbé jellemzőek a javítóintézeti dolgozókra. Az adaptációs mechanizmusok közül a tervezés (M=15,07) és a pozitív átértékelés (M=14,14) alkalmazása jellemzi őket leginkább.

A harag és a düh nyílt kifejezésére vagy elfojtására való hajlamnak mint tartós személyiségvonásnak a mérését szolgáló teszt²⁸ a *dühelfojtás* és a *dühkinyilvánítás* dimenziójában hivatott feltárni az egyéni jellemzőket. Amelyik skálán magasabb a pontszám, az a típusú haragkinyilvánítási mód a leginkább jellemző a válaszadóra.²⁹ A magyar minta átlagait tekintve a harag befele fordítása (M=16), azaz az elfojtás jellemzőbb, mint a harag kifelé fordítása (M=14), de a vizsgálati személyeknél ez fordítva igaz, a harag kifelé fordítása mutat magasabb értéket. Emellett a haragkifejezés gyakorisága a javítóintézeti dolgozók esetében (M=49,8) az átlagnál (M=46) magasabb értéket mutat.

A Spielberger-féle *szorongáskérdőív*³⁰ kétféle szorongásformát különít el, a tudatos ingerfeldolgozásban szerepet játszó aktuális *állapotszorongást* és a szorongásra való hajlam által meghatározott *vonásszorongást*.³¹ A koros érték 54 pont, ettől javasolt a pszichológiai konzultáció. Az eredmények alapján a válaszadók ettől messze elmaradnak, mind az állapotszorongás (M=38,7), mind a vonásszorongás (M=36,9) eredményeit tekintve.

A *konfliktusmegoldó kérdőív*³² a különböző nehéz élethelyzetekre való alkalmazhatóságot, a megküzdési stratégiák stabilitását vizsgálja, amelyik skálán a legmagasabb a pontszám, az a típusú megküzdési mód a leginkább jellemző a válaszadóra.³³ A mintában szereplő javítóintézeti dolgozókra leginkább a *kognitív átstrukturálás*

²⁷ MIKLÓS et al. 2011.

²⁸ SPIELBERGER 1988.

²⁹ OLÁH 2005: 48.

³⁰ SPIELBERGER 1983.

³¹ SIPOS K. – SIPOS M. – SPIELBERGER 1988: 124.

³² FOLKMAN-LAZARUS 1980: 219-239.

³³ RÓZSA et al. 2008: 217-241.

($M=11,7$), legkevésbé pedig a *passzív megküzdés* ($M=1,2$) jellemző, tehát konfliktushelyzetben nagyobb eséllyel jelentkezik a negatív érzelmek átkeretezésével a konstruktív, megoldásközpontú magatartás, mint a tétlenség és a közömbösség.

A javítóintézeti dolgozók kiégésben való érintettségének megismerése érdekében a humán szektorban dolgozók vizsgálatára kidolgozott 22 ítemes Maslach Kiégés Leltárt (MBI-HSS)³⁴ alkalmaztam, amely a *kiégési szindróma három különböző aspektusát* (érzelmi kimerültség, deperszonalizáció, a személyes teljesítmény csökkenése) hivatott mérni.³⁵ A három alskála tekintetében az emocionális kimerülés közepes szintű (19,58), az átlag középső harmadában (18–35) helyezkedik el. A deperszonalizáció az átlaghoz képest igen alacsony értéket mutat (5,14), így az alsó harmadba (0–9) sorolható. Meglepő eredmény, hogy a személyes teljesítmény alskáláján a javítóintézeti dolgozók átlagértéke 37,34, így a felső harmadban (32–48) helyezkednek el, tehát személyes teljesítményük saját megítélésük szerint magas. Az érzelmi kimerülés, a deperszonalizáció alacsony szintje és a személyes teljesítmény magas szintje alacsony kiégésre utal.³⁶

A WHO WBI-5 ötfokozatú tesztje a *szubjektív pszichológiai jóllétet* értékelő legszélesebb körben használt kérdőívek közé tartozik, amelyben a magasabb pontszám a pozitívabb, kedvezőbb pszichológiai állapotot jelenti.³⁷ Kiemelendő, hogy az átlagnál ($M=7,8$) magasabb értéket ($M=9,5$) mutat a javítóintézeti dolgozók mintáján, ami a feltételezésekhez képest szintén meglepő eredmény, és további kérdéseket vet fel.

A kutatási téma szempontjából fontosnak tartottam a 25 ítemes Connor–Davidson-féle reziliencia-kérdőíven (CD-RISC)³⁸ a *reziliencia, azaz a lelki rugalmas ellenállóképesség szintjének* vizsgálatát, a reziliens egyének ugyanis jobban képesek alkalmazkodni a stresszteli és traumatikus szituációkhoz.³⁹ A nemzetközi eredmények továbbá rámutattak, hogy a reziliencia erős negatív összefüggésben áll a depresszióval és a szorongással.⁴⁰ Hasznosnak bizonyult ezt a tesztet is alkalmazni, hiszen az adatok alapján a vizsgálatban részt vevő javítóintézeti dolgozók a magyar átlagnál ($M=69,03$) magasabb rezilienciaszinttel rendelkeznek ($M=77,97$; $SD=12,05$). Ez az eredmény is azt a feltételezést támasztja alá, hogy azok maradnak huzamosabb ideig a javítóintézetben, akiknek magasabb a stressztűrő képessége, reziliensebbek, valamint megfelelő adaptációs mechanizmusokkal rendelkeznek.

A korrelációs együtthatók vizsgálata során a szakirodalom és a korábban megfogalmazott feltételezések igazolhatók a stressz és a szorongás, valamint a depresszió összefüggéseit tekintve.

³⁴ MASLACH–JACKSON–LEITER 1997.

³⁵ MASLACH–JACKSON 1982.

³⁶ VARGA–NÉMETH 2014: 60–66.

³⁷ SUSÁNSZKY et al. 2006: 247–255.

³⁸ CONNOR–DAVIDSON 2003.

³⁹ KISS et al. 2015: 93–113.

⁴⁰ JÁRAI et al. 2015: 132–133.

Minél magasabb a válaszadó *életesemény-kérdőív*en mért értéke, azaz minél több stresszt okozó életeseményről számol be, várhatóan annál magasabb lesz az *állapotszorongás* értéke ($p < 0,001$; $r = 0,668$; $\text{tau-b} = 0,525$), valamint a *depresszió*⁴¹ értéke ($p < 0,001$; $r = 0,540$; $\text{tau-b} = 0,394$). Az *észlelt stressz-kérdőív* korrelációs együtthatóinak vizsgálata során is igazolódott a mintát tekintve, miszerint minél magasabb valakinél az észlelt stressz értéke, várhatóan annál magasabb lesz a *depresszió* értéke is ($p < 0,001$; $r = 0,762$; $\text{tau-b} = 0,601$).

Az eredmények alapján pozitív együtt járás rajzolódott ki a *harag befele fordítása*, valamint az *állapotszorongás* és az *észlelt stressz* között, azaz minél jellemzőbb a válaszadóra a harag befele fordítása, várhatóan annál magasabb az állapotszorongás ($p < 0,001$; $r = 0,552$; $\text{tau-b} = 0,416$) és az észlelt stressz értéke ($p < 0,001$; $r = 0,517$; $\text{tau-b} = 0,411$). Emellett a harag befele fordítása és a *mások hibáztatása* változó között szintén szignifikáns együtt járás figyelhető meg, amely szerint minél magasabb valakinél a harag befele fordításának értéke, várhatóan annál magasabb lesz a nonadaptív érzelmszabályozó mechanizmusok közül a mások hibáztatására való hajlam értéke is ($p = 0,001$; $r = 0,492$; $\text{tau-b} = 0,341$). Ez azért is érdekes eredmény, mert a kitöltőkre átlagosan inkább a harag kifelé fordítása jellemző.

Kiemelendők a 25 ítemes Connor–Davidson-féle rezilienciateszt⁴² korrelációs együtthatóinak mutatói. Nem meglepő, hogy pozitív előjelű együtt járás figyelhető meg a *szubjektív pszichológiai jóllét* és a *reziliencia* között, tehát minél magasabb valakinél a reziliencia értéke, várhatóan annál magasabb lesz az általános jóllét értéke is ($p = 0,001$; $r = 0,557$; $\text{tau-b} = 0,422$). Ellentétes együtt járás figyelhető meg ugyanakkor a reziliencia és a *szorongás* között. Eszerint minél magasabb valakinél a reziliencia értéke, várhatóan annál alacsonyabb lesz az állapotszorongás értéke ($p = 0,001$; $r = -0,504$; $\text{tau-b} = -0,398$) és a vonásszorongás értéke ($p < 0,001$; $r = -0,550$; $\text{tau-b} = 389$). Hasonló összefüggés mutatkozik a reziliencia és a depresszió között, minél magasabb valakinél a *depresszió* értéke, várhatóan annál alacsonyabb lesz a reziliencia értéke ($p > 0,001$; $r = -0,571$; $\text{tau-b} = -0,468$). A rezilienciaérték, valamint a kiegésző emocionális kimerülési ($p = 0,005$; $r = -0,429$; $\text{tau-b} = -0,296$) és deperszonalizációs alszálaja ($p = 0,023$; $r = -0,353$; $\text{tau-b} = -0,312$) között ellentétes együtt járás mutatkozik, a reziliencia és a személyes teljesítmény ($p = 0,004$; $r = 0,436$; $\text{tau-b} = 0,301$) között pedig pozitív együtt járás figyelhető meg. A kiegésző mutatók és a reziliencia kapcsolatának vizsgálata tehát jelen mintán is arra enged következtetni, a kiegésző kisebb eséllyel következik be a reziliens személyeknél.

A válaszadókra eszerint jellemzőbb, hogy kifejezik a haragot a külvilág felé, tehát nem fojtják el azt, ami eredményesen kapcsolódhat az adaptív megküzdési technikákkal, azaz hogy nem passzív, hanem cselekvő konfliktus- és helyzetmegoldás jellemzi őket.

⁴¹ BECK et al. 1961: 561–571.

⁴² CONNOR–DAVIDSON 2003.

A javítóintézet-specifikus kérdőív eredményei

A javítóintézet-specifikus kérdőív értékelése során ismételten hangsúlyozni szükséges, hogy pilotjelleggel használható a kérdőív, ugyanis az adatfelvétel csak kis mintán tudott megvalósulni, tehát a kérdőív leginkább a kialakított skálák működését vizsgálja. Az öt skála mentén a következőképpen alakult. Az első faktoron jelenik meg a *kompetenciaérzet*, az *együttműködés és a munkához való viszony (a munka hasznosságérzete)*, egyfajta kollegiáliskapcsolat-faktor, míg a második faktoron az *autonómia és a zárt közeg* (ellentétes előjellel), azaz a munkakörülmények fizikai oldala, ahol az autonómiát, a szabad döntéshozatalt pozitív, míg a bezártságot negatív előjellel értékeljük.

Az alskálákat a pontszámok összeadásával számoltam, a fordított itemeket ellentétes előjellel. A *munka hasznosságérzete* alskálájánál a maximális pontszám 85, a válaszadók átlagértéke $M=63,68$ ($SD=9,01$), ami arra enged következtetni, hogy átlagosan hasznosnak és pozitívnak értékelik a javítóintézetben végzett munkájukat. A *szervezeti együttműködés*, a szervezeti struktúra alskáláján (max. 50) az átlag $M=32,75$ pont ($SD=5,08$), amely a középső harmadban helyezkedik el. A *kompetenciaérzet* alskáláján (max. 115) az $M=91,26$ pontos átlagérték ($SD=9,70$) azt mutatja, hogy a kitöltők jelentős része nem szenved a javítóintézeti feladatellátással összefüggő kompetenciahiányban, itt is ki kell emelni ugyanakkor, hogy a kitöltők 87,8%-a több mint 1 éve dolgozik az intézetben. Az *autonómia* alskálája a munkavégzés során tapasztalt dolgozói autonómia meglétére fókuszál, ahol a max. pontszám 45, a válaszadók átlagértéke pedig $26,51$ ($SD=4,50$), tehát szintén a középső harmadban található. Végül a *zárt intézeti hatások* alskáláját tekintve a maximális pontszámhoz ($M=85$; $SD=9,43$) képest a válaszok átlagértéke ($M=53,31$) ugyancsak a középső harmadba esik. Mivel a szórás három alskálánál is 9 feletti, a továbbiakban érdemes a válaszok minimális és maximális értékeit is vizsgálni. Emellett szükségessé válik a felfelé vagy lefelé kiugró értéket adó személyek egyéb pszichés mutatóinak elemzése, valamint a teszteredmények összevetése az intézetben munkavállalóként eltöltött idővel összefüggésben.

A korrelációs együtthatók eredményei alapján a *munka hasznosságérzetét* tekintve megállapítható, hogy minél hasznosabbnak ítélik meg a válaszadók a javítóintézetben végzett munkájukat, várhatóan annál kisebb az állapotsszorongás ($p=0,005$; $r=-0,432$; $\text{tau-b}=-0,237$), a depresszió értéke ($p=0,024$; $r=-0,351$; $\text{tau-b}=-0,268$), valamint a kiegészítő faktorai közül az emocionális kimerülés ($p=0,004$; $r=-0,435$; $\text{tau-b}=-0,401$).

A feladatellátáshoz kapcsolódó *kompetenciaérzet* pozitív együtt járást mutat az általános jólléttel és a rezilienciával, tehát minél kompetensebbnek érzi magát a dolgozó, várhatóan annál magasabb az általános jóllét ($p<0,001$; $r=0,603$; $\text{tau-b}=0,431$) és a reziliencia ($p=0,031$; $r=0,337$; $\text{tau-b}=0,245$) értéke. Továbbá minél kompetensebbnek érzi magát a személy, várhatóan annál kisebb értéket mutat összességében a nonadaptív stratégiák alkalmazása ($p=0,002$; $r=-0,462$; $\text{tau-b}=-0,291$), ezen belül

a katasztrofizálás ($p=0,014$; $r=-0,380$; $\tau\text{-}b=-0,243$) és mások hibáztatása ($p=0,013$; $r=-0,387$; $\tau\text{-}b=-0,208$). A kiegészítés deperszonalizációs faktorával ellentétes együtt járást mutat a kompetenciaérzet, azaz minél magasabb a mért kompetenciaérzet, várhatóan annál alacsonyabb az elszemélytelenedés ($p<0,001$; $r=-0,591$; $\tau\text{-}b=-0,471$).

A munkavégzés során jelen lévő *autonómia* pozitív együtt járást mutat a szubjektív jólléttel ($p<0,004$; $r=0,442$; $\tau\text{-}b=0,329$).

A *zárt intézeti hatásokról* elmondható, hogy minél magasabb értéket mutatnak, várhatóan annál magasabb a vonásszorongás ($p<0,001$; $r=0,583$; $\tau\text{-}b=0,480$), az állapotsszorongás ($p=0,001$; $r=0,497$; $\tau\text{-}b=0,359$) és annál alacsonyabb a kognitív átstrukturálás ($p=0,007$; $r=-0,413$; $\tau\text{-}b=-0,313$) értéke.

Összegzés, javaslatok

A kérdőívek eredménye alapján a kutatásban részt vevő javítóintézeti dolgozók stressz- és szorongásszintje alacsonyabb a magyar átlagnál, megküzdési stratégiáik a válaszok alapján összességében rugalmasnak és alkalmazkodónak mutatkoznak. A válaszadók szubjektív pszichológiai jólléte is magasabb az átlagnál, valamint a magyar átlagnál magasabb rezilienciaszinttel is rendelkeznek. A vizsgálati személyeknél a harag kifelé fordítása jellemzőbb, emellett a haragkifejezés gyakorisága a javítóintézeti dolgozóknál az átlagosnál magasabb értéket mutat. Ezek az eredmények a várttal ellentétes képet mutatnak, ugyanakkor számos újabb kérdést vetnek fel. Szükséges lesz egyrészt az intézetben eltöltött idő alapján megvizsgálni, hogy mutatkozik-e eltérés a „rutinosabb” dolgozók és az „újabbak” mentális állapota és a javítóintézet-specifikus stresszorokhoz kapcsolódó értékeik között.

A korrelációs együttthatók vizsgálata során a szakirodalom és a megfogalmazott feltételezések alapján vártak igazolhatók. A stresszt okozó életesemények magas száma együtt jár a szorongás növekedésével. Minél magasabb a dolgozó stresszszintje, várhatóan annál magasabb nála a depresszió értéke is, továbbá minél inkább jellemző a válaszadóra a harag befele fordítása, várhatóan annál magasabb az állapotsszorongás és az észlelt stressz értéke. Ugyanakkor ezen a mintán is kirajzolódott a reziliencia mint képesség előnyei, azaz minél magasabb valakinél a reziliencia értéke, várhatóan annál magasabb lesz az általános jóllét értéke és annál alacsonyabb a depresszió és a kiegészítés értéke.

A javítóintézet-specifikus kérdőív eredményei alapján az látható, hogy a munka hasznossága is központi szerepet játszik a javítóintézeti nehézségek kezelésében, tehát minél hasznosabbnak ítélik meg a válaszadók a javítóintézetben végzett munkájukat, várhatóan annál kisebb az állapotsszorongás, valamint a kiegészítés emocionális kimerülési alskáláján mért érték. A zárt intézeti hatásokról a vártaknak megfelelően elmondható, hogy minél magasabb értéket mutatnak, várhatóan annál magasabb a szorongás.

Összességében a fentiekből az látható, hogy igen fontos a segítői készségek, kompetenciák hatékony fejlesztése, hiszen a reziliens személyek hatékonyabban kezelik a stresszt, valamint az egyéb mentális problémák kialakulásának veszélye is kisebb esetükben. Ennek megfelelően olyan mentálhigiénés támogatás indokolt, amely rugalmas ellenálló képességet segít fejleszteni, az intézetben előforduló stresszorokkal szemben alkalmazható technikákkal. Erre meglátásom szerint a zárt csoportban történő beszélgetés, tréning alkalmas leginkább, külsős szakember bevonásával. Hasznosnak ítélném továbbá olyan szakmai kézikönyv kidolgozását a javítóintézeti dolgozók számára, amely az új belépőket – képzés híján – segíti a kezdeti időszakban azáltal, hogy rövid, de szemléletes eligazítást ad a javítóintézet és a fiatalok bünelkövetők büntető igazságszolgáltatásban elfoglalt helyéről és a fiatalok bűnözéséről, valamint az ahhoz kapcsolódó deviáns viselkedésformákról.

Felhasznált irodalom

- BECK, Aaron T. et al. (1961): An inventory for measuring depression. *Archives of General Psychiatry*, 4(6), 561–571. Online: <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1961.01710120031004>
- BERNDT, Frank H. (2017): *Kiegészítés – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben*. Budapest: Kossuth.
- BIRÓ Mónika (2009): A stressz és kiegészítő vizsgálata a büntetés-végrehajtási dolgozók körében. *Börtönügyi Szemle*, 28(1), 11–30. Online: https://epa.oszk.hu/02700/02705/00077/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2009_1_011-030.pdf
- BOROS János – CSETNEKY László (2002): *Börtönpszichológia*. Budapest: Rejtjel.
- BUDA Béla (1994): *Mentálhigiéné*. Tanulmánygyűjtemény. Budapest: Animula.
- BUDA Béla (2002): *A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései*. Újabb tanulmányok. Budapest: Animula.
- CONNOR, Kathryn M. – DAVIDSON, Jonathan R. T. (2003a): *Connor–Davidson Resilience Scale*. Database record. APA PsycTests. Online: <https://doi.org/10.1037/t06346-000>
- CONNOR, Kathryn M. – DAVIDSON, Jonathan R. T. (2003b): Development of a new resilience scale: The Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76–82. Online: <https://doi.org/10.1002/da.10113>
- DONDERS, Paul Ch. (2019): *Reziliencia. Hogyan fejlesszük lelki ellenálló képességünket és előzzük meg a kiégést?* Budapest: Harmat.
- EDELWICH, Jerry – BRODSKY, Archie (1980): *Burnout: Stages of Disillusionment in the Helping Professions*. Dordrecht: Kluwer Academic, Plenum Publishers.
- FOLKMAN, Susan – LAZARUS, Richard S. (1980): An Analysis of Coping in a Middle-Aged Community Sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21(3), 219–239. Online: <https://doi.org/10.2307/2136617>
- FREUDENBERGER, Herbert J. (1974): Staff Burn-Out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159–165. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1974.tb00706.x>
- FÜREDI János et al. (2003): The Role of Symptoms in the Recognition of Mental Health Disorders in Primary Care. *Psychosomatics*, 44(5), 402–406. Online: <https://doi.org/10.1176/appi.psy.44.5.402>
- HEBB, Donald O. (1995): *A pszichológia alapkérdései*. Budapest: Gondolat–Trivium.
- HÉRA Gábor – LIGETI Gábor (2005): *Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása*. Budapest: Osiris.
- HÉZSER Gábor (1996): *Miért? Rendszerszemlélet és lelkipedagógiai gyakorlat*. Pasztorálpszichológiai tanulmányok. Budapest: Kálvin.

- HOLMES, Thomas H. – RAHE, Richard H. (1967): The Social Readjustment Rating Scale. *Journal of Psychosomatic Research*, 11(2), 213–218. Online: [https://doi.org/10.1016/0022-3999\(67\)90010-4](https://doi.org/10.1016/0022-3999(67)90010-4)
- JÁRAI Róbert et al. (2015): A Connor–Davidson Reziliencia Kérdőív 10 itemes változatának jellemzői. *Alkalmazott Pszichológia*, 15(1), 129–136. Online: <http://doi.org/10.17627/ALK-PSZICH.2015.1.129>
- KISS Enikő Csilla et al. (2015): A 25-itemes Connor–Davidson Reziliencia Skála (CD-RISC) magyar adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 16(1), 93–113. Online: <https://doi.org/10.1556/Mental.16.2015.1.4>
- LAZARUS, Richard S. – FOLKMAN, Susan (1984): *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
- LAZÁNYI Kornélia (2016): A szervezeti biztonság és a munkahelyi stressz kapcsolata. *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat*, 8(5), 24–31. Online: <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/taylor/article/view/13053>
- MASLACH, Christina – JACKSON, Susan E. (1982): Burnout in Health Professions. A Social Psychological Analysis. In SANDERS, Glenn S. – SULS, Jerry (szerk.): *Social Psychology of Health and Illness*. Hillsdale–London: Lawrence Erlbaum Associates, 227–251. Online: www.researchgate.net/profile/Susan-Jackson-5/publication/322937117_Burnout_in_Health_Professions_A_social_psychological_analysis/links/5a7876ab0f7e9b41dbd42807/Burnout-in-Health-Professions-A-social-psychological-analysis.pdf
- MASLACH, Christina – JACKSON, Susan E. – LEITER, Michael P. (1997): Maslach Burnout Inventory: Third edition. In ZALAUQUETT, Carlos P. – WOOD, Richard J. (szerk.): *Evaluating Stress. A book of Resources*. Lanham: Scarecrow Press, 191–218.
- MIKLÓSI Mónika et al. (2011): A Kognitív Érzelem-Reguláció Kérdőív magyar változatának pszichometriai jellemzői. *Psychiatria Hungarica*, 26(2), 102–111. Online: https://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2016/12/Kognit%C3%ADv-%C3%A9rzelemregul%C3%A1ci%C3%B3-k%C3%A9rd%C5%91%C3%ADv-pszichometria_Miklosimtsai_2011_PH.pdf
- NAGY Imre (2013): A bv. intézetek hivatásos állományú tagjainál jelentkező burn-out szindróma és a hipertónia gyakoriságának összefüggései. *Börtönügyi Szemle*, 32(2), 37–54. Online: https://epa.oszk.hu/02700/02705/00094/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2013_2_037-054.pdf
- OLÁH Attila (2005): Harag és Düh Kifejezési Mód Skála (AES) (Spielberger. C.D.: Anger Expression Scale). In PERCELZ-FORINTOS Dóra et al. (szerk.): *Kérdőívek, becslőskálák a klinikai pszichológiában*. Budapest: Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet.
- POTTER, Beverly A. (2005): *Overcoming Job Burnout: How to Renew Enthusiasm for Work*. Berkeley: Ronin Publishing.
- RUZSONYI Péter (1999): Javíthatatlanok? A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés fejlődési trendje. *Börtönügyi Szemle*, 18(4), 24–45. Online: https://epa.oszk.hu/02700/02705/00040/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_1999_4_024-045.pdf
- RUZSONYI Péter (2021): A kriminálpedagógia bemutatkozása. *Neveléstudomány | Oktatás – Kutatás – Innováció*, 9(1), 5–15. Online: <https://doi.org/10.21549/NTNY.32.2021.1.1>
- SELYE János (1976): *Stressz distressz nélkül*. Budapest: Akadémiai.
- SIPOS Kornél – SIPOS Mihály – SPIELBERGER, Charles D. (1988): A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata. In MÉREI Ferenc – SZAKÁCS Ferenc (szerk): *Pszichodiagnosztikai vademecum I/2*. Budapest: Tankönyvkiadó, 123–135.
- SPIELBERGER, C. D. (1988). *Manual for the State-Trait Anger Expression Inventory*. Odessa: Psychological Assessment Resources. Online: <https://doi.org/10.1037/t29496-000>
- SPIELBERGER, Charles D. et al. (1983): *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press. Online: <https://doi.org/10.1037/t06496-000>
- STAUDER Adrienne – KONKOLY THEGE Barna (2006): Az Észlelt Stressz Kérdőív (PSS) magyar verziójának jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3), 203–216. Online: <https://doi.org/10.1556/Mental.7.2006.3.4>

- SCHUCKERTNÉ SZABÓ Csilla (2012): Dialógus a büntetés-végrehajtás humán-erő-fejlesztéséről – mint a szervezetfejlesztés lehetőségéről. *Börtönügyi Szemle*, 31(4), 20–32. Online: https://epa.oszk.hu/02700/02705/00092/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2012_4_020-032.pdf
- SUSÁNSZKY Éva et al. (2006): A WHO Jól-lét Kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 7(3), 247–255. Online: <https://doi.org/10.1556/Mental.7.2006.3.8>
- VAN DER VLEUTEN, Cornelis – NORMAN, Geoffrey R. – DE GRAAFF, Erik (1991): Pitfalls in the Pursuit of Objectivity: Issues of Reliability. *Medical Education*, 25(2), 110–118. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.1991.tb00036.x>
- VARGA Szabolcs – NÉMETH Csaba (2014): A kiégés (burn-out) jelenségének vizsgálata rendvédelmi szerveknél. In VARGA Szabolcs (szerk.): *Szakmai személyiségfejlesztés – Szupervízió*. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem, 47–72.

ABSTRACT

Stress Perception and Mental Health of Juvenile Facility Workers - Partial Results of Research Carried Out in Three Hungarian Juvenile Correctional Facilities

Fanni VIRÁGH-VIZVÁRI

Correctional education takes place within closed institutional frameworks, therefore the personal motivation and cooperation of the students is not always given, which means challenging work for those who deal with them. Unexpected, stressful situations can therefore be common during correctional institution work. The purpose of my research is to explore these difficulties in connection with the mental state of the workers.

I used validated tests for the data collection, the indicators related to the individual psychological characteristics of the participants in the study (n = 41), and I examined correctional institution-specific workplace stressors with my own questionnaire.

Based on the first results, it can be seen that the respondents are in a good mental state overall, their resilience level is above the Hungarian average (M = 77.97; SD = 12.05). At the same time, a high number of stressful life events (M = 210.87; SD = 180.89) is associated with an increase in anxiety (p < 0.001; r = 0.668; tau-b = 0.525). The sense of usefulness of work subscale shows a high value (M = 63.68; SD = 9.01), which shows an opposite association with state anxiety (p = 0.005; r = -0.432; tau-b = -0.237), and an opposite association with the emotional exhaustion subscale of burnout (p = 0.004; r = -0.435; tau-b = -0.401). Those who feel competent in their work are expected to have a lower burnout depersonalisation factor (p < 0.001; r = -0.591; tau-b = -0.471).

Overall, it can be seen that resilient workers are less likely to develop mental problems, so effective development of workers is very important, since success in support work also determines the long-term quality of work.

Keywords: juvenile correctional facility, stress, burnout, mental health, resilience

Mistakes in Personal Identification Attempts

Csaba FENYVESI¹ 

The following study is meant to present the most frequent mistakes (dangers) of identity parades (line-up, recognition) and their possible consequences, such as for instance the worst outcome: justizmord, (miscarriage of justice). The author analyses sources of criminal tactical and criminal technical major errors through real international and Hungarian homicide cases and suggests legislative changes "de lege ferenda" as well as preventive methods and tactics for law enforcers and criminalists as well.

Keywords: errors, false identification, investigation, miscarriage of justice, justizmord, prevention, suggestions

Introduction

The above title was intentionally chosen and deliberately used instead of *identity parade* which is known by the Criminal Procedure Code (Act XC of 2017). The reason is well confirmed in a seven-year long research, concluding that this denomination (used in criminal procedure law and also in criminalistics) is misleading or even manipulative. The Hungarian phrase used for identity parades almost presses the victim to choose someone from the people lined-up (or presented objects, sounds, etc.), by all means. The term suggests that this is a strong expectation from the side of the police; victims may feel urged to choose by all means.

Constraint to meet the expectations can lead to serious errors such as justizmord (worst case scenario), or erroneous verdicts (miscarriage of justice).

Dangers of identity parades (line-up) based on American researches

This point of view is based partially on personal researches on the one hand and on international analysis on the other hand. In the USA various examinations were conducted in order to discover typical causes behind justizmord cases. Three of them will be introduced below; the inference drawn in all cases is similar: identity parades are highly (negatively) positioned.

¹ PhD, habil., Criminal and Civil Procedure Law Department, University of Pécs, Faculty of Law, e-mail: fenyvesi.csaba@ajk.pte.hu

As a result of the first examination, a difference between direct and indirect reasons has been identified.²

Indirect reasons are:

- the pressure of public opinion
- belonging to a minority often charged as culprit (e.g. Afro-American, Indian, Irish origin, in some cases religious affiliation)
- cross-questioning in Anglo-Saxon procedure, which not necessarily clarifies the facts of different cases but aims to enforce one's will and defeat the other party
- police prejudgement

As direct reasons, the following ones should be mentioned:

- improper identity parades as most common cases
- police investigation mistakes (for instance mistakes in identity checks, in inspection, manipulations, residual contamination [cross- or carry-over-contamination]), evidence, damaging uniqueness points)
- trespassing police investigation
- mistakes made by prosecutors (such as missing evidence exclusion)
- unfounded, professionally incorrect experts' opinion
- wrongful witness statements and reports of other culprits, prison agents, informants
- wrongful, weak work performance of the defending attorney
- false confessions
- false indirect evidences

The second research deals with 205 cases, according to their results, the reasons are the following:³

- | | |
|---------------------------------------|-------|
| • witness misidentification | 52.3% |
| • false testimony | 11% |
| • officials' negligence | 9.9% |
| • forced confession | 8.4% |
| • "framing" | 4.2% |
| • false testimony by a police officer | 2.6% |
| • expert's error | 1.6% |

Lastly, in the third research 86 cases were analysed and marked the following causative factors of miscarriages of justice:⁴

- | | |
|------------------------------------|-----|
| • misidentification by a witness | 71% |
| • errors in forensic science tests | 63% |
| • police errors | 44% |

² HACK 2011: 43; BADÓ-BÓKA 2003.

³ HUFF et al. 1996: 62.

⁴ SAKS-KOEHLER 2005: 892.

- prosecution errors 28%
- false/erroneous expert opinions 27%
- dishonest informers 19%
- incompetent defence counsels 19%
- false witness testimony 17%
- false confession 17%

Forensic errors: the weaknesses of identification methods in Hungary

Criminal investigation errors can be grouped in several ways.

A) According to the inner division of forensic sciences:

- criminal tactics (inspection, “first strike”, hot evidence, securing scenes, blocking scenes, identity parade, proof attempt, interrogating, errors of using secret devices, perseverant version perception, stating wrong versions, lack of defence checking, exaggerated evaluation of written past records, not recognising deadlocks, improper investigation management)
- forensic technology (improper search and recording of evidence and residues, crossing and contamination of evidence), custody of chain infringement, evidence lost, misused traps, etc.)
- methodological (inappropriate computer confiscation, missing to collect bank statements and so on, there may be endless inadequate procedural steps, given that every offence may induce new groups of mistakes)

B) Error groups according to the (hypothetical) pyramid of criminalistics:

- general mistakes connected to the seven questions of criminalistics (lost time, delays, missing to check databases)
- mistakes connected to evidence (finding evidence, missing to record it, damaging evidence, losing it, pollutant detriment, improper identification)
- mistakes connected to residues (for instance missing to search for micro- or sub-micro contamination, improper identification)
- mistakes connected to testimonies (false confessions, false testimonies, false recognition, improper setting of proof attempts)
- documents (experts’ opinion mistakes, undetected falsehood of documents, inappropriate declaration of falsehood)

C) Critical (danger) scale levels:

- level of “justizmord” (especially dangerous, the most dangerous category): for example mistakes in identity parades, witnesses’ erroneous statements, false confessions, manipulated testimonies, experts’ erroneous opinions, unreasonable crossing of evidences and residues)
- dangerous (no impeachment can be applied): mistakes in proof attempts (negative proof is of higher value, for instance a person being erroneously excluded)

search errors (significant evidence is not found, corpses are not accurately recorded, loss of documents, mistakes of the “first strike”, wrongful exclusion based on polygraph analysis, wrongful identification of scent using dogs (wrongful tracking of scents)

- less dangerous (with minor relevance): mistakes in confrontation, meaningless usage of polygraph analysis
- D) From the perpetrator or presumed perpetrator’s point of view mistakes can be:
- favourable to perpetrators or presumed perpetrators: wrongful exclusion of polygraph, wrongful exclusion of evidence, residues or handwriting based on expert’s opinion, witnesses’ errors
 - unfavourable to perpetrators or the presumed perpetrators: wrongful allegation based on polygraph analysis, evidence, residues or handwriting, errors of witnesses, false confessions
- E) Based on visibility of errors:
- open errors (listed in the groups above)
 - secret errors (those that can appear during management of secret devices, forces, and methods, either within the legal frames or misuse of intelligence-gathering methods, for instance: missing licenses, overstepping the object or subject of the act, inaccurate informants’ report)
- F) Mistakes according to the place where it was committed:
- during the investigation part (it is the most common, especially in criminal procedure methods, where – despite the legislative body’s intention – the emphasis is on this part in practice (i.e. the Hungarian one)
 - intermediate, (prosecutor’s) part (in some criminal procedures, prosecutors can also conduct investigative or forensic operations like interrogation, inspection, evidentiary procedure [reconstruction], organising identity parades)
 - court stage (where forensic steps may appear, i.e. interrogation tactics)

Mistakes in recognition, errors in specific cases

It might not be pointless to analyse mistakes made in certain national and international cases (the so-called “anatomic horses”) which can be found in legal bibliographies. Based on these cases, pivotal observations (the “Achilles-heels”) including the weaknesses of recognition methods can be defined.

Alfred Dreyfus’ lawsuit: At the beginning, proceedings against him were based on a written expert’s opinion, which was not known neither to the charged nor the court, then in the open procedure, two other less prominent writing expert gave their – erroneous – incriminating opinion. On top of these, Alfonse Bertillion also gave a wrong writing expert’s opinion. During the procedure, it was revealed that a different officer had possibly drafted the document, but finally this affirmation was not verified.

Prosecution perseveringly stuck to charging the 35-year old Dreyfus, based on which he was cashiered of his rank and sentenced to life imprisonment. After several appeals and 5 years of imprisonment on Devil's Island, he was granted presidential exoneration in 1889, he was fully rehabilitated, and even his titles were bestowed. In 1906 he was able to rejoin the French army again.

Nicola Sacco and Bartolomeo Vanzetti, Italian trade union officials were suspected and then accused of armed robbery, based on four entirely faulty opinions given by four (totally incompetent) so called weapon experts who examined the weapons and projectiles. In addition a handful of incorrectly executed identity parades and the mistakes made by witnesses that actually meant the core of the procedure. Finally the revision of alibi provided by other witnesses was missed or ignored. Likewise, information supplied by the "underworld" about other perpetrators were neglected as well. It was only in 1977 when the governor of Massachusetts State admitted that the previous court proceedings were incorrect, and it did not comply with the rules.⁵

János K. in 1957 made repeatedly false confessions regarding homicides in Martfü (Hungarian town), stating that he had committed them. However, his confessions differed and then he withdrew them. This last phrase is not used anymore in current Hungarian legislation due to the Miranda-rules. Once, in one on-the-spot questioning he even showed the police how he attacked and killed a woman who was riding home on her bicycle from her workplace. Other witnesses came into sight who falsely stated that they had seen him close to the crime scene. Between 1962 and 1967 five more similar crimes were committed in the area. The perpetrator of these crimes, Péter K. was identified in 1967, and finally was found guilty of the murders in 1957 as well. The conviction was primarily based on his exceedingly detailed, revealing confession.

Dénes P. was sentenced to six years imprisonment in Heves County due to an assault causing death after a grievous bodily harm and a robbery in 1994. The sentence was based on his handwritten confession and false statements of a witness. Besides these, a scent identification of police dogs also proved that he was present at the crime scene, though this happened earlier than the crime was committed. He spent two and a half years in prison before it was revealed that someone else committed this crime and was proved to be liable for it.

Ede K. was convicted by court to life sentence after several years; he was charged for committing a crime, which caused eight people's death in 2002 at Mór (Hungarian town). The decision was based on wrong identity parades, witnesses at fault, missed checks of the charged persons' defence and on perseveringly sticking to one and only version of the authorities. However, later it was revealed that the real perpetrators were checked on the same day they committed the crime. The police stopped and checked them during a road block, and though the guns and stolen goods were there, the police failed to find them.

⁵ WALL 1965: 93–94.

János M. was implicated in a manslaughter case in Szolnok County, where false witness statements were taken into consideration without revising; inaccurate and incomplete reports of search warrants, confiscations, criminal records and pictures, erroneous choice of witnesses during investigations, manipulated identity parades, delayed alibi checks of the charged. Moreover the victim's spleen was not retained and this made the later blood analysis impossible.

The Sz. siblings were in custody for six months for a bank robbery, which was committed by Attila A., also known as the "whiskey robber", because there were false witness statements and incorrect scent identifications done with police dogs.

In László V.'s manslaughter case (Tolna County, 1991) several reports missed, other contained false confessions, after some "talks" with the authorities, false witness statements from family members arose and a videotape that served as incriminating evidence, only because culpable words said by the suspect were recorded on it. Result of polygraph analysis were ignored (this also can be considered as a perseverant circumstance).

Krisztián B. from Pécs (Hungarian city) came into the focus of the police in connection with an indecent exposure offence because he appeared wearing a hood on a footage taken in the suburbs. According to his later statement, he was jogging as a workout in the evening of 17 October when he got stopped by police. On 21 October (on the day after the events of 20 October) his registered photo alongside with three other photos was shown to a cashier lady, who witnessed the offence committed by a person in a hood at Tettye (northern part of the city). The woman in her twenties recognised the suspect by 70%. Following this, during a photo identity parade the suspect's forehead was hidden and after this the woman was 80% sure it was him, because of his pointy chin, his eyes and his glasses. Next time the videotape of the charged in the hood (only this tape) was shown to an eyewitness who identified him by 100%. The police failed to organise any real identity parades (with possibilities of choice) instead the man on the footage was charged based on the previous dubious evidence. Although the charged consequently underlined his innocence, during the confrontation, the cashier identified his voice as well. The investigation closed without any result and the proof attempt and digital data proved that it was absolutely impossible for the charged to be present on the crime spot when the offence was committed, so finally he was acquitted.

Identity parades, potential basis of the most dangerous outcome

As the above American and Hungarian cases show, identity parades, line-ups (based on vision or voice techniques) are the main source of errors affecting the outcome of criminal procedures. The level of danger rises due to mistakes made at the beginning of procedures that can then spiral through the whole proceeding, wiping away other possibly contradictory evidences that sometimes could be favourable to the suspect.

This attitude becomes extremely strong, hindering the defence and making it difficult to treat the case in a regular way and only mistakes made by the witness are considered. Proving it is critical in theory and almost impossible in practice.

There seem to be a two-fold problem behind erroneous line-ups. Legal or forensic mistakes, manipulations caused by legal authorities on the one hand, mistakes of witnesses (wrongful observations, photos) on the other. Moreover, the combinations of these may appear in the same time (parallel). (The following part will not deal with mistakes of witnesses and their causes as this does not cover the purpose of this study.)

Specific mistakes in identification procedures

According to researches, legal bibliography and real daily experience on the one hand and based on erroneous modi described in the cases above on the other hand, below follows a list with the main reasons of incorrect enforcement, which may differ from procedural requirements.

- relevant data of the given case are not properly revised, and in addition, the need for identification procedure is not questioned appropriately, therefore there is no clear decision about the type of procedure that should be used (connected to the situation with the given circumstances or not, bringing into play original objects or applying data carriers)
- missing the interrogation of witnesses (victims) or in some cases of suspects, overlooking the examination of revealing circumstances (for instance time, season, distance, duration, other movements and actions, emotional effects)
- failing to clarify characteristics of the subject (person or object) that would increase chances of accurate identification
- interrogated persons' willingness of participating in the identification procedure is not clarified and likewise, there is no checking of any obstacles or barring circumstances that would lead to rejection of evidence (furthermore no evidence should be excluded)
- failing to check perceptiveness of the witness (sensory or other disabilities), for instance: examination during an attempt to prove (in János M.'s case, the proof attempt was completed with witnesses who stated different versions, and only afterwards could be proven that in the given circumstances it was impossible for the witness to see the face of the suspect or even to determine the gender of the person)
- missing to accurately plan in advance the personal and material conditions of the identification procedure (need of possible official witnesses, attorney of the witness, defence attorney, presence of the involved people, use of target location, technical recording options)

- identity parades regarding given situations are not executed in similar circumstances
- disorderly conduct of people present during execution is not banned (not stopped)
- psychological protection of the witness (victim) is not taken into consideration, in several cases, the suspect can see the recogniser (French windows with a one-sided view are not always used)
- too many people, objects, documents, sounds, data carriers, animals, plants, flavours, smells presented for identification (more than five)
- corpses or a part of them are shown in multiple forms, while only a single form is recommended
- the identifying witness had previously seen a picture of the person “he has to identify” (for instance in János M. and Ede K’s cases, the witnesses later chose the same persons they had previously seen in the pictures shown to them)
- potential charged or charged person stands somehow out and is different from the others in the same line (could be clothes, hairstyle, hair colour, height, facial hair, beard, moustache, age, body shape)
- the identity parade connected to the situation is not executed in similar circumstances of detection (in János M’s case, distance between the line and the person was inappropriate and illumination was problematic)
- when there are several identifying witnesses, it is a mistake not to separate them from each other before and during identification
- inadequate number of persons (or objects, animals, plants, photos) in line-ups organised for identification (in the Dreyfus case, he was the only one lined up for witnesses)
- a single photo of the person aimed to be recognised is shown to the witness (no other pictures are presented)
- sometimes an extremely large picture is used (overly different from the others)
- in some cases, the photo preferred by the authorities is shown exceedingly slowly and for a long time
- the group of people chosen for the identity parade are completely different from each other regarding their characteristics (the overall “picture” is completely mixed concerning height, body shape, age)
- sometimes authorities make incorrect use of suggestions, manipulation, persuading the identifying witness to choose the subject indicated (in a harsher way: making a confirmatory, praising comment about it)
- circumstances under which persons or objects in question were perceived
- identification is organised in confrontation phase
- long delays for completing procedures (witnesses’ memories would fade)
- incorrect, incomplete, erroneous reports and recordings of execution and statements of identifiers
- uncertain choices, statements being recorded as valid and successful in reports

- similarities are valued in percentages (for instance witness' identification of the perpetrator by 80%) (based on my experience, there is identification or not, it is meaningless to express similarities or percentage of similarities)

Suggestions to amend the regulations and criminal tactics

It should be noted that according to my thirty years' observations, not under any condition of criminal procedure was a witness warned or instructed by authorities that there is no need to choose from people (objects, sounds, photos, recordings) in question by any means. It might happen that the possible perpetrator *is not* among the shown ones. (Conversely, this warning is mandatory in the American procedure.)⁶

A requirement stating that identification should be organised in identical (or comparably similar) detection conditions as the original ones is also missing.

The research leads me to state that the above key sentences should be included "de lege ferenda" in Section 5 of paragraph 210 in the Hungarian Criminal Procedure Code in force (which gets wider and wider nowadays anyway).

Therefore, this first amendment suggestion reflects my choice of title. It is rather an identification attempt, terminology that should be reflected in the Criminal Procedure Code wording as well showing the importance of attempt notion, similarly to the attempt to prove.

Regarding criminal tactics, new ecological identification methods should be taken into consideration. Difference between the above and conventional methods is that in these procedures witnesses and charged ones are driven in a – more or less coincidental – natural environment. In such cases, target persons to be identified are asked to be in a place where several other people are present, for instance in a department store on a busy street. There, the witness is accompanied with the intention of trying to identify and select the culprit seen earlier. The fact that comparison people are not chosen purposefully is usually compensated by the large number and diversity of those present. However, authorities may equally add people chosen for comparison. The advantage of this method is the unstrained, relaxed atmosphere compared to conventional identity parades. The chances of target persons standing out from the group – due to their inner struggles or the unintentional attention of other "filler" participants – is minimal.⁷

Another tactical procedure suggestion meant to prevent manipulation that could be used in daily enforcement is the employment of new, so called "blind" enforcers, investigators instead of those who are familiar with the case. This would include law enforcement employees (of police, customs, prosecution) who are not informed, nor can foresee who the potential suspect might be, who the procedure is targeting.

⁶ KOLLÁR 2013.

⁷ LINDSAY-WELLS 1985; SCHÄFER 2001.

However, the line itself with the suspect is organised by criminalists familiar with the case, while their job stops here for a while, they step out of proceedings. Detectives free from influence step in; nevertheless they will be required to share information with the identifier. These “blind” enforcers should not be acquainted with the case nor with the participants. They are meant to carry out the procedure in a proper, formal, strict, influence-free way – as there is no knowledge about whom, what or why to focus on a certain person or circumstance. The report containing the “result” is then handed over to the forensics. Since there is no data on antecedents, it is not difficult for the “blind intruder” to comply with the recommendation of not revealing anything to recognisers, neither confirmation nor weakening, neither verbally, nor with gestures or any kind of metacommunication.⁸

Finally, let me list a few forensic tactical suggestions that might increase chances of getting decent evidence:

- Identification of unknown corpses may be supported by a previously conducted “corpse-toilet”, which would prepare damaged, incomplete bodies or body parts to make them recognisable, completing them with special stuffing materials. A modern and high-quality version of this is face reconstruction, which can be combined with the identity parades in order to identify a person.
- Persons conducting identification must aim for the least possible communication during line-ups. Instructions must be short, understandable, and precise.
- It could have tactical relevance the precisely mentioned and correctly recorded way the identifier recognised the person committing the crime from those lined-up. Pointing with his finger, saying it out loud, being confident, certain or, on the contrary, insecure, uncertain could be relevant.
- In case of uncertain or problematic identification, there is no point in putting the suspect among other participants and repeating the procedure, instead a “blind” test would be recommended. In a blind test, the suspect is not included in the first row of the identity parade (which comprises only innocent people), and witnesses are asked to identify from those.
- Identification attempts must be concluded in the shortest time possible, because as time passes, probability of success decreases, identifying witnesses become uncertain, perpetrators may change, in many cases they deliberately make changes on themselves.
- Previous checking that none of the people in the line can be acquainted with the identifier (usually with the victim) is essential.
- The recorded report – over the form and content provisions imposed by the criminal procedure – should reflect accurately and in authentic way the completion/performance of the tactical requirements stated above, and also the questions and comments of participants. In case of identifying people, the report

⁸ KATONA 1986.

should also include whether the identified person has freely chosen the place in the line or not.

- Drawing a crime scene is rarely needed in identity parades. It is more reasonable for objects to be drawn by identifiers during a previous hearing, especially if the witness cannot describe with words the general and special traits of the object.
- Use of modern devices (for instance recording a video, using a digital camera) instead of taking a plain photo is highly recommended, especially when identification happens based on (partially) functional traits (such as walking, running, speaking or sounds).⁹

Final consideration

Let me add a personal conclusion. It would be highly appreciated if professionally well prepared, conscientious people, law enforcement employees, criminalists would consider and follow the procedure and forensic rules as well as the suggestions stated above, and would not make terminal mistakes that might lead to erroneous identification or furthermore to judicial “justizmord” (miscarriage of justice) in the future.

References

- BADÓ, Attila – BÓKA, János (2003): *Ártatlanul halálra ítélték*. Budapest: Nyitott könyv.
- FENYVESI, Csaba (2017): *A kriminalisztika tendenciái*. Budapest: Dialóg Campus.
- FENYVESI, Csaba (2023): *Felismerési kísérlet a bűnügyekben*. Budapest: Ludovika.
- HACK, Péter (2011): Az igazságszolgáltatás kudarcai. (Failure of criminal justice) In FENYVESI, Csaba (ed.): *A Magyar Büntetőjogi Társaság jubileumi tanulmánykötete*. Budapest–Debrecen–Pécs: MBT, 35–46.
- HUFF, C. Ronald – RATTNER, Ayre – SAGARIN, Edward (1966): *Convicted But Innocent. Wrongful Conviction and Public Policy*. Thousand Oaks: Sage.
- KATONA, Géza (1986): Még egyszer Magda János bűnügyéről. *Belügyi Szemle*, 24(8), 96–104.
- KOLLÁR, Balázs (2013): A felismerésre bemutatás elmélete és gyakorlata Amerikában. *Belügyi Szemle*, 61(10), 94–109.
- LINDSAY, R. C. – WELLS, Gary (1985): Improving Eyewitness Identification from Lineups: Simultaneous versus Sequential Lineup Presentation. *Journal of Applied Psychology*, 70(3), 556–564. Online: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.70.3.556>
- SAKS, Michael J. – KOEHLER, Jonathan J. (2005): The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification. *Science*, 309(5736), 892–895. Online: <https://doi.org/10.1126/science.1111565>
- SCHÄFER, Andreas (2001): Sequenzielle Video-Gegenüberstellungen. *Kriminalistik*, (12), 797–798.
- WALL, Patrick M. (1965): *Eye-Witness Identification in Criminal Cases*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.

⁹ FENYVESI 2023.

A forenzikus szakértői vélemények értékelésének nehézségei az USA, Mexikó és az Oroszországi Föderáció bíróságain

ERDÉLYI Katalin¹

A forenzikus szakértői vélemények megbízhatóságának értékeléséhez a bírók – mivel nem szakértők – nem rendelkeznek a szükséges tudományos ismeretekkel. A dilemma feloldására egyes országoknak elméleti szinten, másoknak már a gyakorlatban is vannak kiforrott megoldásaik.

A tanulmány a forenzikus tudományok jelenleg is folyó ostromának három helyszínén – USA, Mexikó, Oroszországi Föderáció – mutatja be a szakértői vélemények bírósági értékelésének problémáit angol, spanyol, orosz nyelvű szakirodalmak és állami kutatási projektek elemzése alapján. A nemzetközi kitekintés rávilágít arra, hogy a forenzikus szakértői vélemények értékelésével összefüggésben több ország bírósága is hasonló problémákkal küzd. A bemutatott, még csak körvonalazódó vagy már létező jó megoldások példaként szolgálhatnak más országok számára.

Kulcsszavak: forenzikus tudomány, bíróság, szakértői vélemény-értékelés, a szakértői vélemény megbízhatósága, hiteltérdemlőség

Bevezetés

A forenzikus tudományok,² amelyek célja a bűncselekményekkel kapcsolatos bizonyítékok gyűjtése, elemzése és értékelése, számos ország igazságszolgáltatási rendszerében játszanak fontos szerepet. A forenzikus tudományok teszik lehetővé a bíróságok számára, hogy tárgyilagos és tudományos alapokon nyugvó bizonyítási eszközöket, köztük szakértői véleményeket használjanak fel az ítéletalkotáshoz.³

A nagyvilág szakirodalmait tanulmányozva megfigyelhetők azon éles kritikák, amelyek szerint a forenzikus szakértői vizsgálatok eredményeinek és következtetéseinek nemcsak az emberek, de még a bírák is hajlamosak abszolút megbízha-

¹ Írásszakértő, egyetemi tanársegéd, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar; hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: katalin@irasszakerto.hu

² A forenzikus tudományok az igazságügyi szakértői területek általános megnevezése az angolszász szakirodalomban, amelyek magukban foglalják a kriminalisztikai vizsgálatokat is. A forenzikus szó hazánkban egyre inkább terjed.

³ PETRÉTEI 2024.

tóságot tulajdonítani,⁴ főképp a kifinomult technológiák megjelenésével.⁵ Taroni és társai szerint a forenzikus tudományok iránti rendkívüli bizalom oka a hiányos tudományos kultúra, pedig sok forenzikus diszciplína elemzésének eredménye nem más, mint valószínűségi ítélet, amelynek mindig része az intenzív személyes vagy szubjektív komponens is.⁶ Nehéz megmondani, hány téves bírósági ítélet születik tisztán a forenzikus tudomány megbízhatatlansága miatt, hiszen egy ügyben egyszerűen lehet jelen több hibás bizonyítási eszköz: nem kellően megalapozott szakértői vélemény, elferdített tanúvallomás, hamis okirat. A tapasztalatok és az elemzések azt mutatják, hogy a forenzikus tudományoknak tulajdonított túlzott szerep olyan szörnyű valósághoz vezethet, amelynek következményeként ártatlanul elítélt emberekkel, tönkrement családokkal, kártérítéssel, rehabilitációval, a nyilvánosság bizalmának elvesztésével, végső soron a jogállamiság erodálásával kell számolnunk.⁷

Az igazságügyi szakértői vélemények bírósági felhasználásával összefüggő problémák, különösképpen a hiteltérdemlőség megvalósulásának kérdésköre az utóbbi időben hazánkban is fontos témává vált. 2020-ban jelent meg Nogel Mónika *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései* című könyve, amely részletesen foglalkozik többek között az igazságügyi szakértői vélemények tudományosságának mint a minőség kritériumának kérdéskörével, a szakértői módszer megalapozottságának feltételrendszerével, a szakértői vélemények Egyesült Államokból szerteágazó reformjával.⁸ Vele közel párhuzamosan a Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére 2019-ben helyezettértékelő vizsgálat indult a magyar igazságügyi szakértői bizonyítás jogalkalmazási tapasztalatainak feltárása végett. Az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) által lebonyolított kutatás eredményeiről 2023 szeptemberében adták ki a *Szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében. Egy átfogó empirikus kutatás eredményei* című beszámolót.⁹ A Kármán Gabriella vezetésével lezajlott vizsgálat legfőbb nívuma talán az a hiánypótló általános protokolljavaslat, amely „kiindulópontként szolgálhat a szakvélemények hatósági értékeléséről, annak menetéről és szükséges részleteiről folytatott szakmai megbeszélések során”. A beszámoló ugyanakkor felhívja a szakma figyelmét: „a szakértőknek – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – kutatások során szükséges vizsgálniuk, ellenőrizniük és tökéletesíteniük eljárásaikat, és ezekről hasznos publikációkban beszámolniuk.”¹⁰

Jelen tanulmány megszületését az OKRI-kutatás utóbb említett felhívása inspirálta. Ebből kifolyólag célja a három ország példájának bemutatása a forenzikus szakértői vélemények bírósági értékelésének nehézségeiről és a lehetséges megoldásokról. Az első helyszín a forenzikus kutatások, a kutatásokat támogató kormányzati programok, a kutatási infrastruktúra és oktatás szempontjából világszerte Amerikai

⁴ Ezt a vélekedést az úgynevezett CSI-hatás tovább fokozta, torz képet festve a kriminalisztika képességeiről.

⁵ KOEHLER et al. 2016.

⁶ TARONI et al. 2006.

⁷ LODGE-ZLOTEANU 2020.

⁸ NOGEL 2020.

⁹ KÁRMÁN 2023.

¹⁰ KÁRMÁN 2023: 83.

Egyesült Államok, mert bár számtalan szerző elemzésének tárgya volt már az amerikai forenzikus tudományok fejlődéstörténete,¹¹ nem lehet túlhangsúlyozni: az ebben az országban történtek formálták át a tudományos bizonyítékok bíróságon történő felhasználásának körülményeit, és indították el az ostromot a világ számos országában a forenzikus diszciplínák ellen. A második rész olyan mexikói példát mutat be, amelynek fókuszában egy friss, 2021-es didaktikai eszköz, egy kézikönyv áll, amelyet a mexikói Szövetségi Bírák Tanácsának elnöke kezdeményezésére nemzeti és nemzetközi szakemberek állítottak össze. A kézikönyv az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek számára készült, külön fejezetet szentelve a kriminalisztika túlértékeléséből fakadó tévedéseknek és a megoldásra alkalmazandó, bírók számára készített, a szakértői vélemények értékelését támogató kritériumrendszernek. A példa választásának oka a 2023-as OKRI-kutatás protokolljavaslatával való párhuzam, amely párhuzam bizonyítja a szakvélemény-értékelő kritériumrendszer összeállításának szükségességét hazánkban is. A harmadik rész Jelena Rafájlovna Roszinszkája¹² munkásságára építve mutatja be a kevésbé ismert Oroszországi Föderáció forenzikus szakértői vizsgálatok problémáira adott válaszmegoldásait, amelyek egyike a szakértői vélemények más szakértők általi, a bizonyítékok bírósági értékelésének keretén kívüli felülvizsgálata a szakértői következtetések tudományos és módszertani alapjainak, a szakmai standardoknak való megfelelés szempontjából.

A feldolgozott szakirodalmak alapján kibontakozni látszik, hogy bár a forenzikus tudományok fejlődése a jogi rendszerek eltérései miatt országonként különbözik, a szakértői vélemények értékelését tekintve ugyanazok a problémák állnak fenn. A létező vagy kialakulni látszó jó gyakorlatok viszont más nemzetek számára is hasznosíthatók lehetnek, követésre érdemes megoldásokká válhatnak.

Az Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban a forenzikus tudományok jelenléte az igazságszolgáltatási rendszerben hagyományosan erős, ám amint az jól ismert, e stabil pozíciót az elmúlt két évtized bizalmatlansági problémákkal összefüggő eseményei jelentős mértékben gyengítették.¹³ Azóta több intézkedés és reform is történt annak érdekében, hogy javítsák a forenzikus szakértői vizsgálatok megbízhatóságát, hogy csökkentsék az igazságszolgáltatásban bekövetkező hibákat. Kelly Pyrek *A forenzikus tudományok ostrom alatt. A forenzikus laboratóriumok és a bűnügyi orvosi halottvizsgálati eljárási*

¹¹ KÁRMÁN 2012; NOGEL 2019; KOVÁCS 2021; PETRÉTEI 2023.

¹² Jelena Rafájlovna Roszinszkája orosz jogtudós elsősorban a büntetőjog, a kriminológia és a büntetőeljárás-jog területén szerzett jelentős, nemzetközi elismerést. Roszinszkája munkája gyakran összpontosít a legújabb kriminológiai kutatásokra, a büntetőjogi reformokra, valamint a forenzikus tudományok és a szakértői bizonyítékok jogi aspektusaira. Oktatóként és kutatóként is elismert, számos tudományos cikk, könyv és tanulmány szerzője vagy társszerzője, amelyek a jogi gyakorlatban és az akadémiai körökben egyaránt nagyra értékelték.

¹³ Kovács 2021.

*rendszer kihívásai*¹⁴ című könyve részletesen tárgyalja a forenzikus tudományokban tapasztalható problémás amerikai trendeket, és még mindig kötelező olvasmányként ajánlják a kritikusok a forenzikus szakemberek számára.¹⁵

A forenzikus szakértői vizsgálatok szabályozása az USA-ban az 1923-as Frye-pertől¹⁶ van jelen. A per nyomán fakadó szabályozásban fogalmazták meg először, hogy a szakértői vélemények csak akkor fogadhatók el, ha a vizsgálathoz használt módszert vagy eljárást a tudományos közösség elismeri és elfogadja, amiről egyébként a bírónak saját magának kell meggyőződnie.¹⁷ A Frye-szabályt 1975-ben leváltó *Federal Rule of Evidence*¹⁸ a szakértői vélemények bíróság előtti elfogadásának már négy kritériumát szabta meg: a szakértőnek rendelkeznie kell tudományos szakmai ismeretekkel; így a szakvéleménynek is tudományos jellegűnek és hasznosnak kell lennie; a szakértői véleménynek elegendő tényen vagy adaton kell alapulnia; a szakértőnek a vizsgálati módszereket megbízhatóan kell alkalmaznia. Azokat a küszöbértékeket, hogy például a szakértőnek milyen szintű szakmai ismeret birtokában kell lennie, vagy a szakvéleményben bemutatott tudományos adatok milyen mértékben támogatják a tényfeltárást, vagy a használt metodológia alkalmas-e az adott feladatra, a bírók feladatául szabta.

A tudományos bizonyítékok elfogadhatóságának kritériumait a Daubert-ítélet értelmezte újra, amely már öt kritikus szempontot nevezett meg: elsőként a tesztelhetőséget, amely annak ellenőrzését jelenti, hogy a szakértő által alkalmazott elv vagy technika tesztelésére léteznek-e objektív standardok, e teszteket elvégezték-e, és milyen eredménnyel; másodikként azt, hogy a szakértő által alkalmazott elmélet vagy módszertan átesett-e nyilvános közzétételen és szakmai lektoráláson; harmadikként, hogy milyen az alkalmazott módszertan általános elfogadottsága; negyedikként azt, hogy legyen a szakértői módszer vagy technika hibaküszöbe ismert és ellenőrizhető; és végül a szakértői módszertannak általánosan, az adott szakterületen túlmutatóan is relevánsnak és hasznosnak kell lennie. A Daubert-kritériumrendszer nagy hatást gyakorolt a forenzikus tudományokra és a szakértői vélemények bírósági értékelésére szerte a világon. Daubert előtt az amerikai bírák az esküdtszékre hagyták a bizonyítékok értékelését, a Daubert-ítéletet követően pedig „kapuőri” szerepet kapva a bírácoknak maguknak kell dönteniük a forenzikus vizsgálatokból származó bizonyítékok elfogadhatóságáról.¹⁹

Maga az amerikai tudományos közösség is aggodalmát fejezte ki a forenzikus módszerek tudományos alapjaival szemben. 2009-ben a National Academy of

¹⁴ Eredeti cím: *Forensic Science Under Siege. The Challenges of Forensic Laboratories and the Medico-Legal Death Investigation System.*

¹⁵ PYREK 2007.

¹⁶ Az Egyesült Államokban az 1923-as Frye-per (Frye v. United States) mérőföldkőnek számító eset volt a tudományos bizonyítékok elfogadhatóságának meghatározásában a bíróságokon.

¹⁷ BERNSTEIN 2001.

¹⁸ Szövetségi bizonyítási szabály.

¹⁹ BERGER 2005.

Sciences (NAS) közzétette *A tudományos bizonyítékok erősítése az Egyesült Államokban. Előre vezető út* című kiadványát,²⁰ amely különösen problematikusnak találta a vizuális összehasonlításra épülő klasszikus kriminalisztikai szakértői területek alkalmazott vizsgálati módszereit (mint például az ujjnyomatszakértés vagy a kézírászakértés esetében). A NAS-jelentés külön kitér a dokumentumvizsgálatokra: felhívja a figyelmet arra, hogy a kézírások összehasonlításának tudományos alapjait erősíteni szükséges, mert bár ma már jobban ismert az írás egyedisége és következetessége, de csak kevés kutatás történik az írásszakértők által használt eljárások megbízhatóságának és megismételhetőségének mérésére.²¹ Arra vonatkozóan, hogy egyáltalán milyen azonosító képességgel rendelkeznek az írásszakértők, világszerte nagyon kevés megbízható adat áll rendelkezésre. Egy 1997-ben lezajlott amerikai vizsgálatban 100 egymástól független írásszakértőt teszteltek 144 írásazonosítási feladatban azzal a céllal, hogy megállapítsák, milyen pontossággal tudnak kézírásos anyagokat azonosítani. Az eredmény szerint az írásszakértők téves döntéseinek aránya átlagosan 6,5% volt.²² Egy másik hasonló tesztben az írásszakértők átlagos tévedése 3,4%-ot tett ki, és bár a bonyolultabb aláírások felismerésében sokkal jobbak voltak, mint a laikusok, a problémát az jelentette, hogy az írásszakértők azonosítási képessége igen nagy szórást mutatott.²³

Mindenesetre a NAS-jelentés a forenzikus szakértői vizsgálatok problematikuságának széles nyilvánosságot adott, mivel nagy presztízsű, független tudományos szervezet készítette, és kinyilvánította, hogy bár a forenzikus diszciplínák rendkívül értékes segítséget jelentenek az igazságszolgáltatási rendszer számára, túl sok esetben fordul elő, hogy hibás forenzikus vizsgálatokon alapuló szakértői vélemények ártatlan emberek elítéléséhez vezetnek.²⁴

Az amerikai forenzikus tudományok fejlődésének következő nagy állomása a Barack Obama elnök megbízásából 2016-ban készült PCAST²⁵ (President's Council of Advisors on Science and Technology) jelentés volt, amely két fontos megállapítást tett:²⁶ továbbra is hiányzik a törvényszéki módszerek érvényességének és megbízhatóságának tudományos szabványosítása, és hiányzik az egyes törvényszéki módszerek tudományos érvényességének és megbízhatóságának értékelése és ennek

²⁰ Eredeti címe: *Strengthening Scientific Evidence in the United States. A Path Forward.*

²¹ Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council 2009.

²² KAM et al. 1997.

²³ SITA-ROGERS 2002.

²⁴ MNOOKIN 2010.

²⁵ A PCAST-jelentés az Egyesült Államok Elnöki Tudományos és Technológiai Tanácsadó Testületének egy hivatalos dokumentuma, amelyben különböző tudományos és technológiai kérdéseket tárgyalnak, és tanácsokat adnak az elnöknek bizonyos témákban. A jól ismert PCAST-jelentés a *Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods* címmel jelent meg 2016-ban. Ez a jelentés a törvényszéki tudományokban alkalmazott összehasonlító módszerek tudományos érvényességét vizsgálta, és ajánlásokat tett a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszer számára.

²⁶ A fontos megállapítások mellett három kiindulási pontját is alapvetően tévesnek értékelték, erről bővebben lásd PETRÉTEI 2023.

az igazolása.²⁷ Problémát jelent az is, hogy az igazságügyi szakemberek képzésének állapota nem kellően ismert. Feltáratlan például a bírák kriminalisztikai ismereteinek szintje.²⁸ Az amerikai *National Judicial College*²⁹ továbbképzéseiben részt vevő bírónak saját bevallásuk szerint csak a 14,7%-a vette fel a törvényszéki tudományos bizonyítékok elfogadhatóságáról szóló kurzust. Inkább jogi cikkekből vagy tudományos beszámolókból tájékozódnak, tanulnak a tárgyaláson meghallgatott szakértőktől és az ítékezés során nyert tapasztalatokból.³⁰

Az Amerikai Egyesült Államokban készült NAS- és PCAST-jelentések jelentősen megváltoztatták a forenzikus módszerek megbízhatóságával kapcsolatos általános vélekedést. Rámutattak, hogy az igazságügyi szakértők hibás vagy túlzó szakvéleményei valóban növelik a jogi tévedések kockázatát, és rámutattak arra a veszélyre is, hogy az elégtelen, alaptalan, megtévesztő szakértői vélemények vagy helytelenül alkalmazott kriminalisztikai gyakorlatok hogyan dönthetnek romba emberi életeket. Ezért az Egyesült Államok a jogi hibák kockázatának csökkentését kulcsfontosságú politikai és etikai kötelezettségnek tartja, amely magában foglalja a bíróságok elé kerülő bizonyítékok minőségének javítását is.

Összefoglalva: a forenzikus tudományok múltját, jelenét és jövőjét ebben az országban olyan út jellemzi, amely a szubjektív módszerektől az objektív, tudományosan megalapozott megközelítések felé történő elmozdulást tükrözi. Az objektív kriminalisztikai módszerek kifejlesztésére irányuló kutatások mögött olyan szervezetek állnak, mint a *National Institute of Standards and Technology*³¹ (NIST) vagy a *Center for Statistics and Applications in Forensic Evidence*³² (CSAFE). A NIST egyik legújabb fejlesztése az az algoritmus, amely képes a töltényhüvelyek 3D képeinek összehasonlítására, a CSAFE pedig 3D mikroszkopikus golyószkennelésből származó adatok felhasználásával objektív golyóillesztési módszert dolgozott ki. Carriquiry és társa szerint az igazságszolgáltatási rendszerben használt algoritmusoknak nyilvánosnak és mindenki számára hozzáférhetőnek kell lenniük, az új módszertanok kifejlesztését pedig a rendőrségi laborok helyett független tudósokra kell bízni. A kutatóknak és a kriminalisztikai szakembereknek szorosan együtt kell működniük annak érdekében, hogy a forenzikus tudományokat átvezethessék a 21. századba.³³

A National Institute of Justice³⁴ (NIJ) 2022–2026-ra vonatkozó stratégiai kutatási terve a kriminalisztikai tudományok gyakorlatának megerősítését irányozza elő kutatás-fejlesztés, technológia és információcsere révén. Ez a terv kezeli a kriminalisztikai tudományok közösségének kihívásait és szükségleteit, célja, hogy

²⁷ PCAST 2016.

²⁸ KOEHLER 2017; MURRIE et al. 2019.

²⁹ Országos Bírói Egyetem.

³⁰ GARRETT et al. 2021.

³¹ Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet.

³² Kriminalisztikai Bizonyítékok Statisztikai Alkalmazásainak Központja.

³³ CARRIQUIRY-TYNER 2019.

³⁴ Nemzeti Igazságügyi Intézet.

javítsa a módszertanokat, új technológiákat fejlesszen, és biztosítsa, hogy a forenzikus gyakorlatok szilárd tudományos elveken alapuljanak. A stratégiai terv a kormányzati, akadémiai és ipari partnerek közötti együttműködést hangsúlyozza a kriminalisztikai tudományok előrehaladásának elősegítése és a minőségi szolgáltatások iránti növekvő igények kezelése érdekében.³⁵

Mexikó

Az elmúlt évtizedben Mexikó büntetőjogában is alkotmányos reformok zajlottak. Ennek eredményeként a mexikói Nemzeti Legfelsőbb Bíróság – Arturo Zaldívar miniszter, a Szövetségi Bírák Tanácsának elnöke javaslatára – kiadta a *Manuel sobre Derechos Humanos y prueba en el proceso penal*³⁶ című kézikönyvet.³⁷ A spanyol nyelvű, több mint 500 oldalas könyv szerzői gondosan válogatott, nagy tudású és tapasztalt nemzeti és nemzetközi szakértők, akik módszertani szigorral vizsgálták a forenzikus tudományokat, az azok használatával kapcsolatos kihívásokat, beleértve a bizonyítékok megbízhatóságának ellenőrzését, a forenzikus vizsgálatok hibáinak kezelését és a bíróságok felelősségét a forenzikus bizonyítási eszközök elfogadását illetően. A kiadvány valódi didaktikai eszköz lett az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek számára. Második fejezetében a spanyol jogfilozófus, Marina Gascón Abellán³⁸ saját összeállítású megbízhatósági tesztvázlatot mutat be a bírók és más jogalkalmazók számára. Abellán szerint a bírák „hajlamosak rendkívül engedékeny hozzáállást tanúsítani a forenzikus tudományokból származó szakértői véleményekkel szemben, ami azt jelenti, hogy elfogadják, amit a szakértő kijelent, anélkül, hogy nagyobb mértékben ellenőriznék annak megbízhatóságát. Pontosabban szólva nem az a helyzet, hogy egyáltalán nem végeznek ellenőrzést, hanem az, hogy az általuk végzett ellenőrzés inkább felületes vagy formális jellegű. Például gyakran ellenőrzik, hogy a szakértők rendelkeznek-e a szükséges képesítésekkel (mint például vegyész, mérnök, biológus stb.), vagy hogy van-e tapasztalatuk az általuk használt technika kezelésében, vagy azt, hogy az adott technika volt-e már korábban is alkalmazva, és mennyi ideje, vagy azt, hogy más bíróságok már elfogadták-e azt érvényesnek. De ritkán mennek ennél tovább.”³⁹

³⁵ nij.ojp.gov 2022.

³⁶ Kézikönyv az emberi jogokról és bizonyítékokról a büntetőeljárásban.

³⁷ ROVATTI 2021.

³⁸ Marina Gascón Abellán a spanyol Castilla-La Mancha Egyetem jogfilozófia-professzora, akinek kutatásai az érvelésemélet kérdéseire, különös tekintettel a bírósági bizonyítékok értékelésének problémáira összpontosulnak.

³⁹ ROVATTI 2021: 66.

Abellán szerint, mivel a bírák nem szakértők, nem rendelkeznek azokkal az ismeretekkel és képességekkel, amelyek lehetővé tennék a szakértők által nyújtott információk értékelését és megfelelő értelmezését, így véleményüket komolyabb vizsgálat nélkül elfogadják, főképp „mert a szakértői tudás a tudományos hitelesség aurájával van ellátva, jogosan vagy jogtalanul, és hogy a tudományos ismeretek rendkívüli tekintélynek örvendenek a modern társadalmakban”.⁴⁰ A bírák hiába függetlenek és pártatlanok, ha túlzottan alkalmazkodó magatartást vesznek fel, valószínűleg a szakértők válnak a tényállás eldöntőivé, ezzel új, a szakértői tekintélyen alapuló bizonyítási rendszert hozva létre. Abellán álláspontja szerint a bírónak fel kell hagyniuk azzal a konvencionálisan engedékeny hozzáállással, amelyet jelenleg alkalmaznak a forenzikus szakértők állításaival szemben. Az előterjesztett bizonyítékok érvényességének és megbízhatóságának őrzőivé kell válniuk, hogy a nem teljesen megbízható szakvéleményeket ki lehessen zárni a bírósági eljárásokból. Ennek megvalósítása érdekében javasolja, hogy a szakértői vélemények értékeléséhez az igazságügyi rendszerbe építsenek be olyan megbízhatóságot vizsgáló szűrőt, amely „nemcsak iránymutatást jelentene a bírák számára, hanem az ügyvédeknek is lehetővé tenné, hogy hatékonyabban kérdezzék a szakértőket, és felfedezzék a használt módszertan, az elemzés vagy az elvont következtetések esetleges hiányosságait. Nincs kétség afelől, hogy ez a kritériumrendszer előzetes alapot nyújthatna a bírák és az ügyvédek képzéséhez és felkészítéséhez is. Ebben a gyakorlati cél vezette elgondolásban a kritériumrendszert a forenzikus tudósok, bírák és ügyvédek közös részvételével kellene kidolgozni, és nemcsak azt kellene azonosítani, hogy milyen kérdéseket kell feltenni mindenféle probléma esetén, amelyek felmerülhetnek a szakértő megbízhatóságával kapcsolatban, hanem azt is, hogy milyen válaszok kedvezők, és milyenek nem.”⁴¹

A szűrőt Abellán a Daubert-kritériumrendszer nyomán vázolja fel, mégpedig kérdéslistaként, felölelve azokat a szempontokat, amelyekről egy szakértői vélemény megbízhatósága függ: a vizsgálati elveket és módszereket, azok megfelelő alkalmazását és az eredmények bemutatását. Abellán kijelenti, hogy a kérdéssor nem ellenőrzőlista, nem kötelező érvényű, hanem csak iránymutatás, segítség a szakértői vélemények értékeléséhez. A kritériumrendszert ketté kell választani általános és specifikus kérdések szerint. Az általános kérdések az alkalmazott módszertan és technika validitására, az alkalmazás validitására és a szakértői vélemény validitására vonatkoznak, a specifikus kritériumrendszereket pedig a területek sokszínűsége miatt az egyes forenzikus tudományterületek képviselőinek kell kidolgozniuk. Abellán összegyűjtötte az általánosan felteendő kérdéseket, ezeket az 1. táblázat tartalmazza.

⁴⁰ ROVATTI 2021: 66.

⁴¹ ROVATTI 2021: 72.

1. táblázat: A forenzikus szakértői vélemények jogalkalmazói értékelését segítő kritériumrendszer általános kérdései a szakértői vélemény validitásának ellenőrzésére

Alkalmazott módszertan és technika		
A módszer ellenőrzött? A gyakorlatban bevált? Mérték a bevalást? Mennyire megbízhatók az ellenőrzési és mérési eredmények? Más kutatók vizsgálták a módszert? Publikálták a módszert? Milyen mértékben tartják mások megbízhatónak? Létezik szakirodalom a tudományterületen? Vannak kevésbé kedvező vagy ellentétes vélemények a módszerről? Mennyire megbízhatók a negatív vélemények? Milyen szakmai képesítéssel, tapasztalattal, hírnévvel rendelkeznek a negatív véleménnyel bíró tudósok? Milyen a módszer valós hibaaránya? A hibaarány elfogadható? Vannak-e szabványok a módszer ellenőrzésére? Van-e információ arról, hogy a módszer kifejlesztői érdekeltek-e az elterjesztésében?		
Az alkalmazott módszer és technika használata		
Adatok, anyagok	Intézmény, labor	 Szakértő
Elég mennyiségű és minőségű adat, anyag, minta stb. áll rendelkezésre az elemzéshez? Amennyiben az elemzés egy anyag maradványain vagy mintáin történik, azok összegyűjtése, tárolása és laboratóriumba szállítása során alkalmaztak-e eljárásokat azok romlásának, változásának vagy szennyeződésének elkerülésére? Figyelembe vették-e az összes releváns adatot az elemzéshez és az eredmények eléréséhez?	Az intézmény rendelkezik-e akkreditációval? Létezik-e tudományosan elfogadott elemzési protokoll? Ha igen, követik-e? Ha nem, milyen eljárást alkalmaznak az elemzések során? Voltak-e intézkedések az anyagok és a minták romlásának, változásának vagy szennyeződésének elkerülése érdekében? Voltak-e intézkedések a szakértői elfogultság kockázatának csökkentésére? Tettek-e azért, hogy megakadályozzák a szakértők hozzáférését a vizsgálathoz nem szükséges információkhoz? Van-e a laboratóriumnak minőség-ellenőrzési eljárása a gyakori hibák, csalások vagy elfogultságok azonosítására? Tudják-e, hogy hány és milyen hibát követtek el? Tudják-e, miért követtek el ezeket a hibákat?	Fizikailag alkalmas-e vizsgálat elvégzésére? Milyen képesítésekkel rendelkezik? Van-e releváns tapasztalata a használt technika kezelésében? Vannak-e releváns publikációi ezen technikáról és/vagy alkalmazásáról? Folyamatosan képzik és frissítik-e őt a technika fejleményeivel és újdonságaival kapcsolatban? Milyen hírnévnek örvend a szakmában vagy a tudományos közösségben? Van-e információ arról, hogy hibákat követett el szakértőként? Akkreditálták szigorú kompetenciatesztekkel azokra az elemzésekre, amelyeket végeznie kell? Vannak-e bizonyítékok vagy információk, amelyek arra utalnak, hogy a szakértő nem cselekedett (vagy nem fog cselekedni) objektívan vagy pártatlanul?
Szakértői vélemény		
A vélemény világos és teljes? A használt módszerek, eljárások, anyagok, korlátok és hibaaránybecslés egyértelműen fel van tüntetve? Van-e adat/releváns tényező, amelyet kihagytak az elemzésből? Van-e hiba az elemzéshez használt adatokban? Az eredmények és a következtetések szigorúak és pontosak? A szakértői következtetések az adatok értelmezéséből származnak? Van-e hézag, kapcsolathiany az adatok és a következtetések között? Ha létezik szabványos terminológia a szakértői véleményre, azt használják-e? A szakvéleményben használnak-e olyan kifejezéseket, amelyek meghaladják az alkalmazott technika által biztosított bizonyosságot? Az eredményeket a módszerhez társuló pontossági szinttel/hibaarány megjelenítésével fejezik ki? Használnak tévedhetetlenségre utaló kifejezéseket (abszolút bizonyosság, 100%-os bizonyosság, nulla hibaarány)? A vizualizációban (rajz, fénykép, videó, hang, virtuális valóság, animáció) minden releváns információ benne van? Van-e ok arra, hogy gyanakodjunk a vizualizáció elfogultságára?		

Forrás: Abellán nyomán a szerző szerkesztése

A specifikus kérdéssort úgy kell összeállítani, hogy feltárhassuk a szakterület elméleti módszertanának tesztelésére vonatkozó eredményeket, megismerhetők legyenek a módszertanból eredő hibaráták, kiderüljön, hogy a kutatási és gyakorlati szakértői munka átláthatóságát és reprodukálhatóságát biztosító standardokat és protokollokat kidolgozták-e, ha igen, mit javasolnak, vonatkozzanak-e a tudományos közösségek értékelésére, a módszertanok, technikák, elméletek elfogadottságára és a vizsgálat és annak eredményeinek közlésére.

Pete Frick *Kriminálisztikai tudomány a bíróságon. Kihívások a huszonegyedik században*⁴² című értékelő tanulmányában azt írja, hogy a szakmai iránymutatások, ajánlások kidolgozása nemcsak a bíróságok és a jogalkalmazók számára szükséges, de a szakértőket is segíteni kell a bíróságok előtti szigorú elvárásoknak való megfelelésben.⁴³ A szakmai iránymutatások mellett törekedni kell a tudás megosztására, a legjobb gyakorlatok terjesztésére, amire kiváló platformokat biztosítanak a szakmai konferenciák, a műhelymunkák, a szemináriumok és a kutatási eredmények bemutatását biztosító tudományos publikálási felületek.

Az Oroszországi Föderáció

Az orosz jogrendszer az amerikaitól függetlenül alakította ki saját szabályrendszerét a szakértői véleményből származó bizonyíték kezelésére. Büntetőeljárás törvénykönyve szerint a szakértői vélemény mint bizonyítási eszköz nem különleges, értékelése az általános szabályok szerint történik, ugyanakkor sajátosan kell kezelni, mivel az azt értékelő bírósági szereplők nem rendelkeznek a szakértő speciális ismereteivel. Ennélfogva a bíróság a szakvélemény értékelésekor arra helyezi a hangsúlyt, hogy a szakértő állításai összhangban vannak-e az ügyben összegyűjtött egyéb bizonyítékkal; csak az ügy összes bizonyítéka szolgálhat alapjául a tényállás tisztázásának.⁴⁴

A büntető igazságszolgáltatás fejlesztéséhez az Oroszországi Föderációban Jelena Rafájlova Roszinszkája jogtudós járul hozzá jelentősen, nemcsak orosz, hanem nemzetközi szinten is. *Törvényszéki szakértői vizsgálat polgári, választottbírói, közigazgatási és büntetőeljárásban*⁴⁵ című könyvében leírja, hogy a bíróság feladata az igazságügyi szakértői vélemény értékelése során az, hogy belső meggyőződése szerint, az ügy összes körülményének átfogó, teljes és objektív mérlegelése alapján megállapítsa a szakvélemény megbízhatóságát, relevanciáját és elfogadhatóságát.⁴⁶ A könyv 8. fejezete foglalkozik a szakvélemény elbírálásának oroszországi folyamatával, amely a következő lépéseket foglalja magában:

⁴² Eredeti cím: *Forensic Science in Court. Challenges in the Twenty-First Century.*

⁴³ FRICK 2012.

⁴⁴ KUFTERIN–RUDAVIN 2017.

⁴⁵ Eredeti cím: Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе.

⁴⁶ ROSSINSKAYA 2006.

1. A szakvélemény jogszabályi előírásoknak való megfelelésének ellenőrzése szakértői kompetencia, illetékesség és jogszerűség tekintetében.
2. A beszerzett minták vizsgálatra való alkalmasságának értékelése a vizsgálati módszerek szempontjából.
3. A szakértői módszertan tudományos megalapozottságának megítélése, amely a legnehezebb feladat, hiszen az ügyben eljáró személy – bíró, ügyész, nyomozó vagy egyéb jogalkalmazó – nem szakértője annak a területnek, amelyhez a vizsgálat kapcsolódik. Ráadásul a szakértői módszertanok fejlődnek, az új módszerek gyakran ellentmondanak a korábban publikáltaknak, a hivatalos módszertani útmutatók pedig nem egységesek.
4. A következtetés teljességének ellenőrzése, amely azt jelenti, hogy vizsgálják a feltett kérdésekhez az azonosításra használt jellemzők elégségségét, az alkalmazott módszerek és technikák megfelelőségét, a vizsgálat lefolytatását, eredményeit és a szemléltetőanyagok meglétét.
5. A logikai érvényesség ellenőrzése: megállapítják, hogy a szakértői vizsgálat, annak szakaszai és annak eredményei logikailag megfelelők-e, az eredményekből logikusan következnek-e a szakértői állítások, születtek-e ugyanabban az ügyben egymásnak ellentmondó szakértői következtetések, a következtetés belső ellentmondásban szenved-e, a szakértő következtetései kellően indokoltak-e.
6. A szakértői vélemény relevanciájának (bizonyítóerejének) ellenőrzése: a szakértő által tett következtetések az ügy szempontjából lényeges tények megállapítását segítik-e?
7. A szakértői vélemény és az ügyben rendelkezésre álló más bizonyítékok összhangjának ellenőrzése.

Roszinszkája elemzése alapján az derül ki, hogy az orosz bírák döntő többsége a valóságban csak a szakértői vélemények következtetési részével és a többi bizonyítékkal való összhangjával foglalkozik, ami logikus, mivel a bíróság nem rendelkezik azzal a képességgel, hogy megítélje a szakértői következtetések tudományosságát, a kutatási módszertan kiválasztásának és alkalmazásának helyességét. Ezek értékeléséhez a bíróságnak a szakértőkével megegyező ismeretekkel kellene rendelkeznie. Megjegyzi azt is, hogy a szakértői vélemény bíróság általi teljes körű értékelésének elméleti modelljei nagyon távol állnak a bírói gyakorlat valóságától. Álláspontja szerint azt, hogy a szakértői vélemény tudományosan megalapozott-e, és megbízható-e, csak a valódi szakértői verseny igazolhatja. Felhívja a figyelmet arra, hogy eljött az idő, hogy törvényben határozzák meg azokat a kritériumokat, amelyek alapján az igazságügyi szakértői véleményeket a vizsgálatot elrendelőknél értékelniük kell. Az orosz polgári perrendtartás 188. cikke is elismeri, hogy a szakértői vélemény következtetéseinek értékelése a bíróság számára nagyon nehéz feladat, amelynek megoldása a szakértők valódi versenye nélkül lehetetlen.

Ennek szellemében Oroszországban egyre elterjedtebb az az általában ügyvédek által indítványozott gyakorlat, amely keretében szakértők más szakértők véleményeit

értékelik, természetesen a jogszabályoknak megfelelően. Ilyen esetekben a felülvizsgálatot végző szakértő nem a bizonyítékok bírósági értékelésének keretében vizsgálja a szakértői véleményt – ami a bíróság hatáskörébe tartozik –, hanem a szakértői következtetések tudományos és módszertani alapjainak, a szakmai standardoknak való megfelelés szempontjából. Oroszországban már közel 15 éve működik a több mint 1000 igazságügyi szakértőt egyesítő Igazságügyi Szakértők Önszabályozó Szervezete.⁴⁷ Fő tevékenysége – a szakértők képzése és minősítése mellett – az igazságügyi szakértői vélemények felülvizsgálata, saját megfogalmazásában „véleményeket készít a szakértői véleményekről”. Egyaránt végez forenzikus és nem forenzikus jellegű felülvizsgálatokat a kézírásvizsgálat, a ballisztika, az arcképelemzés, a kábítószeres, a nyom- és ujjnyomatok, a lőfegyverek, a genetika, az informatika, az orvostudomány és az okmányok területén, valamint műszaki és egyéb területeken is. A szervezet további fontos tevékenysége a szakértők és a szakértői intézmények minősítése. A szervezet már 2015-ben kidolgozta azt az *EXPRUS* nevű minősítési rendszert, amely magában foglalja a szakértői intézmények által megalkotott, a szakértői vizsgálatok lefolytatására vonatkozó szabályzatot. A tanúsítvánnyal (1. ábra) rendelkező szakértők bekerülnek a szervezet hivatalos adatbázisába, amely mindenki számára elérhető.



1. ábra: Orosz mintatanúsítvány a bejelentett szakértői területhez

Forrás: Лицензии и сертификаты СПО [é. n.]

⁴⁷ Eredeti nyelven: Саморегулируемая Организация Судебных экспертов. Honlapja a <https://recense.exprus.ru/> linken érhető el.

Összegzés

A tanulmány a forenzikus tudományok elleni ostrom nemzetközi csatáinak három helyszínén mutatja be a fejlődéshez vezető múltbéli vagy éppen zajló eseményeket, hangsúlyozva a forenzikus szakértői vélemények bírósági értékelésének nehézségeit és azokat a lépéseket, amelyeket az egyes országok már megtettek, vagy terveznek megtenni a nehézségek kezelése érdekében. A forenzikus tudományok fejlődésére világszerte az Amerikai Egyesült Államok történései voltak a legnagyobb hatással, ahol a forenzikus tudományok állapotáról szóló helyzetfeltáró jelentéseket szabályok kialakítása követte. Mexikóra azért esett a választás, mert a közelmúltban nemzetközi tekintéllyel rendelkező szakemberek itt állítottak össze olyan kézikönyvet, amely részletesen felvázolja a hibás szakértői vélemények igazságügyi rendszerbe való bekerülésének megnehezítésére vagy megakadályozására szolgáló szűrőt. Ez a kritériumrendszer minden ország, köztük hazánk figyelmét is felhívja a módszertani levelek és szakmai ajánlások, iránymutatások szükségességére, amelyek jelentős segítséget nyújthatnak a bírók és más jogalkalmazók számára a forenzikus szakértői vélemények megértésében és megbízhatóságuk, relevanciájuk megítélésében. Az Oroszországi Föderációban zajló eseményekről e tekintetben viszonylag keveset tudunk; az ott kialakult, a „szakértői vélemények szakértését” és a szakértők minősítését is magában foglaló önszabályozó modell szintén tanulságos vagy akár példaértékű lehet.

Felhasznált irodalom

- BERGER, Margaret A. (2005): What Has a Decade of Daubert Wrought? *American Journal of Public Health*, 95(S1), 59–65. Online: <https://doi.org/10.2105/AJPH.2004.044701>
- BERNSTEIN, David E. (2001): *Frye, Frye, Again: The Past, Present, and Future of the General Acceptance Test*. [H. n.]: George Mason University School of Law. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.262034>
- CARRIQUIRY, Alicia – TYNER, Samantha (2019): On the Past, Present, and Future of Forensic Science in the United States. *S&T Policy Fellowships*, 2019. november 11. Online: www.aaaspolicy-fellowships.org/blog/past-present-and-future-forensic-science-united-states
- Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council (2009): *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*. Washington, D.C.: The National Academies Press. Online: www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf
- Forensic Science Strategic Research Plan 2022-2026* (2022). [H. n.]: National Institute of Justice. Online: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/forensic-sciences-strategic-research-plan-2022-2026>
- FRICK, Pete (2012): Forensic Science in Court: Challenges in the Twenty-First Century. *Syracuse Journal of Science & Technology Law*, 27, 145–161. Online: <https://jost.syr.edu/wp-content/uploads/Frick-FINAL.pdf>
- GARRETT, Brandon L. et al. (2021): Judges and Forensic Science Education: A National Survey. *Forensic Science International*, 321(4), 110714. Online: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110714>

- KAM, Moshe – FIELDING, Gabriel – CONN, Robert (1997): Writer Identification by Professional Document Examiners. *Journal of Forensic Sciences*, 42(5), 778–786. Online: <https://doi.org/10.1520/JFS14207J>
- KÁRMÁN Gabriella (2012): A kriminántechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei. In *Kriminológiai tanulmányok* 49. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 70–86. Online: www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/005_karman.pdf
- KÁRMÁN Gabriella (2023): *A szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében. Egy átfogó empirikus kutatás eredményei*. Budapest: OKRI. Online: www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/2023/szakertoikotetKG/kotet_finwebsec.pdf
- KOEHLER, Jonathan J. (2017): Intuitive Error Rate Estimates for the Forensic Sciences. *Jurimetrics*, 57, 153–168. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2817443>
- KOEHLER, Jonathan J. et al. (2016): Science, Technology, or the Expert Witness: What Influences Jurors' Judgements About Forensic Science Testimony? *Psychology, Public Policy, and Law*, 22(4), 401–413. Online: <https://doi.org/10.1037/law0000103>
- KOVÁCS Gábor (2021): Forenzikus tudományok ostrom alatt. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1741–1758. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.4>
- KUFTERIN, A. H. – RUDAVIN, A. A. (КУФТЕРИН, А. Н. – РУДАВИН, А. А.) (2017): Особенности оценки заключения эксперта в уголовном судопроизводстве (A szakértői vélemény értékelésének sajátosságai a büntetőeljárásban). *Центральный научный вестник*, 2(3), 69–71.
- LODGE, Chloe – ZLOTEANU, Mircea (2020): Jurors' Expectations and Decision-Making: Revisiting the CSI Effect. *Bulletin of the British Psychological Society*, (2), 19–30. Online: <https://doi.org/10.31234/osf.io/jbwzc>
- MNOOKIN, Jennifer L. (2010): The Courts, the NAS, and the Future of Forensic Science. *Brooklyn Law Review*, 75(4), 1209–1275. Online: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1231&context=blr>
- MURRIE, Daniel C. et al. (2019): Perceptions and Estimates of Error Rates in Forensic Science: A Survey of Forensic Analysts. *Forensic Science International*, 302, 1–9. Online: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2019.109887>
- NOGEL Mónika (2019): A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban. *Jog-Állam-Politika*, 11(3), 19–36.
- NOGEL Mónika (2020): *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest: HVG-ORAC.
- PETRÉTEI Dávid (2023): A kriminalisztika ostroma. *Magyar Bűnüldöző*, 14(1–2), 96–107. Online: www.bunuldozok.hu/_files/ugd/4062ca_b308c20f518e4040adf1f5e1f1dfacfc.pdf
- PETRÉTEI Dávid (2024): Kriminalisztika, rendészettudomány, forenzikus tudományok – gondolatok az MRTT jubileuma kapcsán. *Belügyi Szemle*, 72(5), 773–789. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp773-789>
- PYREK, Kelly M. (2007): *Forensic Science Under Siege. The Challenges of Forensic Laboratories and the Medico-Legal Death Investigation System*. [H. n.]: Academic Press. Online: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-370861-8.X5000-1>
- REPORT TO THE PRESIDENT. *Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods* (2016). [H. n.]: Executive Office of the President President's Council of Advisors on Science and Technology. Online: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf
- ROSSINSKAYA, Elena R. (РОССИНСКАЯ, Елена Р.) (2006): Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва: Норма.
- ROVATTI, Pablo szerk. (2021): *Manual sobre Derechos Humanos y prueba en el proceso penal*. [H. n.]: Suprema Corte de Justicia de la Nación.
- SITA, Jodi – FOUND, Bryan – ROGERS, Douglas K. (2002): Forensic Handwriting Examiners' Expertise for Signature Comparison. *Journal of Forensic Sciences*, 47(5), 1117–1124. Online: <https://doi.org/10.1520/JFS15521J>

TARONI, Franco et al. (2006). *Bayesian Networks and Probabilistic Inference in Forensic Science*. [H. n.]: John Wiley and Sons. Online: <https://doi.org/10.1002/0470091754>
Лицензии и сертификаты СПО [é. n.]. *Экспертиза Москва*. Online: <https://expertizamockva.ru/liczenzii/>

ABSTRACT

The Challenges of Evaluating Forensic Expert Opinions in the Courts of the USA, Mexico, and the Russian Federation

Katalin ERDÉLYI

Judges lack the necessary scientific knowledge to assess the reliability of forensic expert opinions, as they are not experts themselves. To resolve this dilemma, some countries have developed theoretical solutions, while others have implemented practical ones. This study explores the problems of evaluating forensic expert opinions in the courts of three jurisdictions currently under scrutiny in the field of forensic sciences: the USA, Mexico, and the Russian Federation. It is based on the analysis of English, Spanish, and Russian language literature and state research projects. The international perspective highlights that many courts across different countries face similar challenges regarding the evaluation of forensic expert opinions. The emerging or already established good practices presented could serve as examples for other countries.

Keywords: *forensic science, court, expert opinion evaluation, reliability of expert opinions, trustworthiness*

A pszichológia tudományának szerepe, feladatai a rendészeti felsőoktatásban¹

GAZSÓ Magdolna²

A felsőoktatás minden ágában jelentkező probléma, hogy a tudományos kutatás legújabb eredményei miként építhetők be az oktatásba. Igaz ez a rendészeti pszichológia és a rendészeti felsőoktatás kapcsolatrendszerére is. A feladat kettős. Egyfelől meg kell találni azokat az oktatási módszereket, amelyekkel ki lehet alakítani a megfelelő szakmai személyiséget, biztosítani lehet az állomány megtartását, valamint a dinamikus biztonság feltételeit. Ezzel összefüggésben új, kreatív módszerekre van szükség a rendészeti felsőoktatásban, amelyek az oktatásba belépő generáció igényeit és lehetőségeit összhangba hozzák a megszerzendő információ mennyiségével és minőségével egyaránt.

Kulcsszavak: rendészeti pszichológia, paradigmaváltás, rendészeti felsőoktatás, dinamikus biztonság, állománymegtartás, szakmai személyiség, kreatív tanulási program

Bevezetés

A tudományos élet fejlődése, amint arra Thomas Kuhn rámutatott korszakalkotó könyvében,³ nem lineáris. Sokkal inkább azt láthatjuk csaknem minden szakterületet szemlélve, hogy az ismeretek felhalmozódásában egy-egy nyugalmi periódus után robbanásszerű áttörés következik be. Ezt követően a korábbi paradigma, a korábbi tudományos mintázatok összessége használhatatlanná válik, s az életet az új ismereteken alapuló új mintázat alapján érdemes megszervezni.⁴ Ez utóbbi folyamat, amelyet paradigmaváltásnak szokás nevezni, azonban már csak a dolog természeténél fogva is tele

¹ Jelen írás anyaga szóbeli előadásként hangzott el a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és a Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa *Tudományos eredmények hasznosulása a büntetés-végrehajtási szervezetben* címmel 2023. november 23-án rendezett online konferenciáján. A szövegen csak apróbb változtatásokat végeztünk arra való tekintettel, hogy a szóbeli előadás stílusa ne legyen zavaró az írott változatban.

² Bv. őrnagy, mesteroktató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanácsék, e-mail: gazso.magdolna@uni-nke.hu

³ KUHN 2000.

⁴ Az emberi történelem számos ilyen paradigmaváltást ismer. Egyetlen példaként érdemes arra gondolnunk, mekkora változást jelenthetett az új kőkorszak folyamán a vadászó-halászó-gyűjtögető életmódról áttérni a növénytermesztésre és az állattenyésztésre.

van olykor igen nagy nehézségekkel.⁵ Amikor pedig egy ilyen paradigmaváltás eléri a felsőoktatást, akkor természetesen további problémák merülnek fel – elegendő, ha itt és most csak a Z generáció problematikájára utalunk.⁶

Ha e tény a rendvédelem⁷ összefüggésében szemléljük, akkor nyomban alapvető problémával találjuk szembe magunkat. Minden szervezetnek,⁸ legyen szó a közélet bármely szegmenséről, feltétlenül szüksége van egyfajta állandóságra.⁹ A szervezet tagjainak tisztában kell lenniük azzal, hogy hol a helyük, mi a szerepük, mik a lehetőségeik, és hol húzódnak a korlátjaik az adott szervezeti egységen belül. A rendészet világában, s ez a tényező is rendkívül fontos, a hierarchiának elengedhetetlenül fontos szerepe van. A rendszer csak akkor működhet megfelelően, ha saját felépítésének jellegzetességei valamennyi résztvevő számára ismertek s elfogadottak is egyben. Ez a fajta kiszámíthatóság és állandóság ugyanakkor másik nézőpontból tekintve akár merevségnek is tűnhet, ez pedig jelen kérdésfelvetésünk szempontjából kulcsfontosságúnak bizonyulhat.¹⁰ Mert az új kutatási ismeretek átvételének ténye és sebessége többek közt attól is függ, mennyire flexibilis a befogadó szervezet. A jelen előadásunk címében megjelölt folyamat tehát két, alapvető nehézséggel kénytelen szembenézni.

Engedjék meg, hogy a helyzetet saját szakterületemből kiindulva szemléltessem! A büntetés-végrehajtás szervezetében a fogva tartott személyek speciális csoport tagjaiként¹¹ igen bonyolult élethelyzetben vannak.¹² Ugyanakkor őket is megilleti – többek közt – a lelki egészséghez való jog.¹³ Pszichikai terhelésük állandó fel dolgozásra készíti őket. De talán akkor sem tévedünk nagyot, ha úgy gondoljuk,

⁵ Ahogyan erre Csígyó Katalin is rámutat tanulmányában (*Az önmagáról gondoskodó ember – mentális egészség az automatizált ellátások korában*), amelyben a mesterséges intelligenciának a pszichoterápiában betöltött esetleges szerepét vizsgálja. Lásd KAPITÁNY-FÖVÉNY 2023: 268–280.

⁶ Szőke-Milinte Enikő a közelmúltban alapos tanulmányt (*A Z generáció megismerése – megismerés a Z generációban*) szentelt a kérdésnek. Lásd KAPOSI – SZŐKE-MILINTE 2019: 130–144.

⁷ A rendvédelem büntetés-végrehajtási ágazatának szociológiai megközelítésű leírását adja, különös tekintettel a szociológiában használatos anómiaelméletekre: ANDORKA 2001: 523–526. Ugyanezt a problémakört a pszichológia irányában is lépéseket téve vázolja GIDDENS 2000: 140–152. Meggyőződésünk, hogy ezek az elemzések a rendvédelem egyéb ágazatai számára is igen hasznos elemeket tartalmaznak.

⁸ A szervezet szociológiai fogalmához első megközelítésben lásd ANDORKA 2001: 407–408. A fogalom igen rövid, de találó meghatározását lásd GIDDENS 2000: 692.

⁹ A szervezetek nem önmagukban állnak, a modern nyugati társadalomban pedig különösen sok erő hat rájuk. E helyzet tömör leírását adja GIDDENS 2000: 294–297.

¹⁰ A szervezetek és a felügyelet, valamint a fegyelem összefüggéseinek alaposabb vizsgálata nem tárgya jelen írásunknak. A büntetés-végrehajtás mint szervezet szempontjából e körülmény azonban igen fontos. Ezért további alaposabb tájékozódásra ajánljuk GIDDENS 2000: 298–301.

¹¹ A csoportok észlelése mint első lépés igen komoly szakirodalommal rendelkezik a szociálpszichológiai kutatásban. Első megközelítésként lásd SMITH–MACKIE–CLAYPOOL 2022: 213–219. A fogvatartottak életének alapvető kontextusa, hogy egy csoport tagjaiként határozzák meg őket, s talán ők is így határozzák meg önmagukat.

¹² Az élethelyzet speciális jellegének ismertetőjegyei közül e helyütt talán elegendő a konfliktusos jellegre, a kényszerközösség indukálta sajátosságokra, valamint az agresszió jelenlétének tényére utalnunk. Erről bőveges további szakirodalommal lásd SMITH–MACKIE–CLAYPOOL 2022: 651–706.

¹³ Erről egyértelműen rendelkezik az Alaptörvény XX. cikkelye: „(1) Mindenkinnek joga van a testi és lelki egészséghez. (2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”

hogy ez a kétségtelenül kiélezett szituáció a szervezet hivatásos tagjait sem hagyja érintetlenül.¹⁴ A probléma megoldása során számos tudományterület eredményeit fel lehet használni, e tudományterületek közé tartozik a lélektan is. Hogy jobban megvilágítsuk mondandónkat, talán érdemes néhány pillanatra elidőzni egy gondolatkísérletnél. A hazai büntetés-végrehajtásban nagyjából hét évtizedes múltra tekint vissza, hogy a rendszer pszichológusokat alkalmaz.¹⁵ Ha összehasonlítjuk azt a tudományos hátteret, amely a pszichológus kollégák rendelkezésére állt, mondjuk, a hetvenes-nyolcvanas években és ma – nos, azt hiszem, mindannyian jól el tudjuk képzelni, milyen hatalmas ívű és milyen szédítő sebességű fejlődés zajlott le a pszichológia tudományán belül, s ez milyen mértékben változtatta meg, bővítette ki a használható eszközök egyébként is hatalmas táráát. A legnagyobb jó szándék mellett sem lehetséges arra gondolnunk, hogy a tudomány fejlődése nem hatolt be számos ponton a büntetés-végrehajtásban dolgozó pszichológusok mindennapi gyakorlatába. Ám természetesen ugyanezt elmondhatjuk a rendészet bármely ágáról, hiszen nem a büntetés-végrehajtás az egyetlen terület, ahol a rendszer pszichológusokat alkalmaz. Változó tudomány, változó ismeretanyag, változó gyakorlati követelmények és változó gyakorlatok az oktatásban – aligha lehet e négy közül bármelyiket is kiemelnünk, anélkül, hogy ne veszítene élességéből a kialakított kép.

Ám amikor egy-egy tudományterületen áttörést érnek el, akkor, ahogyan már említettük – megint csak Thomas Kuhn terminusával élve –, paradigmaváltás történik. Ez magában a tudományban sem egyszerű folyamat, de könnyű elképzelni, hogy miként lehet az új mintázat hatékony elemeit átültetni egy szervezet napi gyakorlatába. Hiszen az új eredmények ugyan csábítanak a felhasználásra, de a dolog természetéből fakadóan még nincs mögöttük kellő számú olyan eset, amikor bizonyíthatóan jól működtek. Az új eredmények átültetése mindig időbe telik, ezt az időt pedig kár volna elfecsérelt időnek tekinteni. Magunk sokkal inkább esélyt látunk itt arra, hogy mintegy az élet validálja a tudományos eredményeket, amelyek azután segíthetnek abban, hogy az adott szervezet, s ez alól a büntetés-végrehajtási szervezet, de egyetlen más rendvédelmi szervezet sem lehet kivétel, adekvát módon képes legyen átültetni azokat saját oktatási rendszerébe, napi operatív rutinjába. És ezen a ponton, ha csak röviden is, de utalnunk kell a pszichológia tudományán belül arra a félreismerhetetlen tendenciára, amellyel a diszciplína a reáلتudományok felé látszik közelíteni. Elegendő itt és most csak a vizsgálati módszerek és a statisztika gyorsan fejlődő kapcsolatrendszerére gondolnunk, amelynek során matematikai modelleket használnak bizonyos mérőeszközök validálására – és még sorolhatnánk a hasonló jelenségeket.¹⁶

¹⁴ Talán érdemes megjegyeznünk, hogy emberi viszonylatban a jelenség első leírását 1945-ben egy magyar származású pszichológus, René Árpád Spitz adta.

¹⁵ A börtönpszichológia magyarországi és közép-európai kezdetei összefüggenek a pszichológia mint tudomány megítélésével a rendszerváltás előtt. Tömör összefoglalást ad e korszakról: BOROS-CSETNEKY 2000: 20–30.

¹⁶ A pszichológiai kutatás matematika felé közelítő módszereinek leglátványosabb terepe a validálás problematikája. Erről remek összefoglalást ad: SMITH-MACKIE-CLAYPOOL 2022: 72–90.

Most pedig elérkeztünk az oktatás, a rendészeti felsőoktatás kérdéseinek és válaszainak szűkebb mezejére. Elsőként szeretném megemlíteni azt a megkerülhetetlen ténytet, hogy a napjaink rendészeti felsőoktatásában elvárt és realizálódó irányvonal az innováció mentén szerveződik. Az új oktatási koncepció alapjainak három tartópillére van, amelyek azt biztosítják, hogy a rendészeti szakemberek merőben újszerű oktatási rendszerrel találkozzanak. A képzést meghatározó három kulcsfogalom az élményalapúság¹⁷, a hallgatói projektmunka¹⁸ és a gyakorlatorientáltság¹⁹. E kérdésre később még bővebben visszatérünk a Kreatív Tanulás Program ismertetésével.

A tágabb kontextust magunk mögött hagyva rátérek a pszichológia tudományának rendészeti felsőoktatásban való sokszínű megjelenési formáira. Mint tudjuk, az összes rendvédelmi szerv képviselteti magát a tisztii képzésben, ez azért érdekes témánk szempontjából, mert többek között ez eredményezi a pszichológia tudományának sokrétű oktatásba történő teljes jogú integrálását.

A rendészeti felsőoktatás szakok és szakirányok szempontjából igen színes és széles palettát mutat, a teljesség igénye nélkül említek néhányat, amelyek elsősre egészen különbözönek is tűnhetnek, azonban a közös bennük az, hogy a pszichológia alapkérdését, az emberismeretet és az ehhez kapcsolódó egyéb lélektani aspektusokat nem tudják megkerülni. A pszichológia tudománya éppúgy hasznosul a bűnügyi hírszerzők, a gazdasági nyomozók, a migrációs szakirányon tanulók munkájában, ahogy a büntetés-végrehajtási vagy a közrendvédelmi szakirány hallgatói tanulmányaiban.

Érdemes megemlíteni, hogy a rendészeti tevékenységgel kapcsolatos pszichológiai tudományok többféleképpen oszthatók fel. A Haller József szerkesztésében megjelent munka²⁰ azt az elméletet veszi alapul,²¹ amely szerint van törvényszéki, rendészeti, kriminál- és börtönpszichológia:

- *A törvényszéki pszichológia* a jog és a pszichológia határvonalaán képvisel olyan témákat, amelyek többek között az elkövető mentális egészségét, a tanúk megbízhatóságát, a meghallgatás lélektanát érintő kérdésekkel foglalkoznak. Ha minderről eszükbe jut az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, akkor az nem a véletlen műve. Mondanom sem kell, hogy az ott szolgáltatot teljesítő tisztii állománytól mindenképpen elvárható a minimális tájékozottság a kriminálpszichiátriai és -pszichológiai ismeretanyagot illetően.

¹⁷ Az élményalapúság tekintetében jól használható DOMOKOS–KORPICS–MÉHES 2023: 192–219, hiszen az esettanulmányokra épülő oktatási forma a valós élményhez közelíti a hallgatókat. Meggyőződésünk, hogy e módszer az intézetek látogatásával egybekötve még hatékonyabban működhet.

¹⁸ A kooperatív tanulási módszer bizonyos értelemben a projekthez kapcsolt csoportmunka továbbfejlesztett változatának is felfogható, ám fontos látni, hogy nem azonos azzal. A distinkcióhoz számos gyakorlati ötlettel és bőséges bibliográfiai utalásokkal lásd DOMOKOS–KORPICS–MÉHES 2023: 177–189.

¹⁹ A gyakorlatorientáltság oktatásának egyik legjobb útját, az esettanulmányt ajánlja DOMOKOS–KORPICS–MÉHES 2023: 192–219. E rész külön előnye, hogy a részletekbe menően, az óratervezés szintjéig lemenően segíti az oktatót a módszerrel való első ismerkedésben.

²⁰ HALLER 2020.

²¹ WEINER–OTTO 2013: 4. A forenzikus pszichológia kifejezést is használhatjuk azon pszichológiai tudományokra, amelyek a rendészeti tevékenységgel kapcsolatosak.

- A *rendészeti pszichológia* két lényeges területre fókuszál, a nyomozati pszichológiára és a profilalkotásra.
- A *kriminálpszichológia* a bűnelkövetők szándékainak, gondolatainak és viselkedésének tudománya.²²
- A *korrekciós vagy börtönpszichológia* pedig olyan alkalmazott lélektan, amely a börtönrendszer komplex tevékenységének pszichológiai kérdéseivel foglalkozik; a fogvatartottak személyiségével, a börtönkörnyezettel és az állomány pszichológiai kérdéseivel.²³

Tudomány, gyakorlat, oktatás

A továbbiakban annak tárgyalására kívánok szorítkozni, hogy a börtönpszichológia miként jelenik meg a rendészeti felsőoktatásban. Alkalmazott lélektanról beszélünk, vagyis arról, hogy a tudományos eredményeket hogyan illesztjük a gyakorlati tapasztalatokhoz és viszont, és mindebből mit és milyen módszertannal adunk át oktatási keretek között azoknak, akik nem pszichológusok lesznek, ugyanakkor szükségszerűen rendelkezniük kell releváns pszichológiai ismeretekkel és kompetenciákkal.

Vajon témánk szempontjából mit nevezhetünk releváns pszichológiai ismeretnek és kompetenciának – merül fel a kérdés jogosan. Úgy vélem, hogy a rendészeti felsőoktatás keretei között maradván két lényegi dimenzióban érdemes ezt végiggondolni. Az egyik a dinamikus biztonság, a másik az állománymegtartás fogalmi körébe tartozik.

Dinamikus biztonság, állománymegtartás, szakmai személyiség

A büntetés-végrehajtás szempontjából kiemelten fontos kérdés a biztonság, annak statikus és dinamikus formája egyaránt. A technikai vívmányok egész soráról mondhatjuk, hogy utat talált az intézetek statikus védelmi rendszerébe. Egyetlen – triviális, ám szemléletes – példaként gondoljunk csak arra, hogy az elektronikus távfelügyelet a múlt század közepén elképzelhetetlen lett volna! Hogy most napi gyakorlat, az végső soron a tudományban gyökerező technikai fejlődés eredménye. De ha ezt a szintet túlhaladva az okosbörtönprojektre tekintünk, akkor azt látjuk, hogy a technikai fejlődés rohamléptekben halad előre, s ez adott esetben jelentős mértékben befolyásolhatja majd a büntetés-végrehajtás rendszerének működését.

A rendészeti felsőoktatásban a büntetés-végrehajtási pszichológia egyik fókuszpontja a dinamikus biztonság tárgykörét érinti, számtalan aspektusból megköze-

²² KOC SIS 2009: 7; valamint HALLER 2020: 9–12.

²³ BOROS–CSETNEKY 2000: 16; valamint HALLER 2020: 9–12.

lítve azt. A témát akkor látjuk helyesen, ha elfogadjuk azt az alapvetést, hogy a dinamikus biztonság az interakció terepén zajlik, és a szubjektivitás nagy szerephez jut benne. Egyelőre úgy látjuk, hogy az okosmódszerek a személyközi kapcsolat-tartásban nem képesek pótolni a személyes jelenlétet, amely kiterjedhet a másik minden szándékos vagy akaratlan rezdülésére is. Dőreség volna azt állítani, hogy ez nem változhat a jövőben, de e pillanatban senki sem tudja megmondani, hogy milyen sebességgel, és főleg pontosan milyen irányban fejlődik például a mesterséges intelligencia kutatása.²⁴

A dinamikus biztonság pszichológiai vonatkozásainak megértése, elsajátítása biztosítja a hallgatók számára azt, hogy tudatosság és kontrolláltság jellemezze munkájukat a fogvatartottakkal zajló interakciókban. Ennek érdekében természetesen nagy hangsúlyt fektetünk a szemléletformálásra, amelynek lényegi eleme, hogy az állomány tagjainak törekedniük kell a személyes példamutatásra és a reintegrációs célok szem előtt tartására. Kiemelt szerepet kap a dinamikus biztonság hatékony és eredményes fenntartásához szükséges kompetenciák fejlesztése. Idekapcsolódik a „szakmai személyiség” fogalma,²⁵ amely ugyan a segítő hivatás terminusa, de én személy szerint nagyon hasznosnak találom adaptálását a büntetés-végrehajtási pszichológia tematikájába. Mégpedig kettős célzattal. Az egyik, hogy ez a konkrét szinten is jól megragadható fogalom segíthet a hallgatóknak a szakmai szerep tisztázásában, formálásában, a személyestől való differenciálásában, ami azért elengedhetetlenül fontos a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozók számára, mert ezen keresztül nyilvánulhat meg leginkább a tudatosság és a kontrolláltság. E tényezőknek feltétlenül jelen kell lenniük a napi operatív munkában. Hogy ez egyre inkább így lesz, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a kreditalapú, progresszív rezsimszisztem bevezetése. Hiszen minden eddiginél nagyobb szükség lesz arra, hogy a fogvatartottakat értsük, ismerjük, és felismerjük a különböző helyzetekben rejlő, a reintegráció irányába mutató lehetőségeket.

Ezzel meg is érkezünk a rendészeti felsőoktatás, azon belül a büntetés-végrehajtási pszichológia másik fókuszpontjához: az állománymegtartás témájához. Ugyanis ímént bevezetett fogalmam, a „szakmai személyiség” e téren is hasznosnak bizonyul.

Ebben a körben felesleges hangsúlyoznunk, hogy a hivatásos állomány tagjai rendkívül nehéz munkát végeznek. Naponta, szinte minden percben találkoznak a fogvatartottakkal, s kár volna tagadnunk, hogy ezek a találkozások távolról sem mindig harmonikusak. Az állomány tagjai speciális környezetben végzik munkájukat és speciális döntési helyzetek egész sorozatával találkoznak, szinte szüntelenül, s ez nyilvánvalóan igen megterhelő számukra. Épp ezért rendkívül fontosnak

²⁴ Lásd ehhez alapvetően Csigó Katalin tanulmányát: KAPITÁNY-FÖVÉNY 2023: 268–280.

²⁵ A segítő szakma professzionalizálódási folyamatának kulcseleme a szakmai személyiség kialakulása. A fogalom eredete Gordon W. Allport humanisztikus szociológus, szociálpszichológus nevéhez fűződik, azonban a hazai szakirodalomba hivatásszemélyiségként Bagdy Emőke vezette be: BAGDY 1996: 33–39.

tartom a stresszbetegségek,²⁶ a kiégés²⁷ prevenciók megközelítésének felsőoktatásba történő integrálását. A szakmai személyiség fogalmának beemelése az oktatásba megfelelő adaptálás mellett segít a hallgatók edukálásában, felkészítésében, mondhatnám úgy is, felvértezésében. Bevezetésének indokoltságát elsősorban az adja, hogy általa jól körülhatárolhatóvá válnak a szerepek, különösen a szakmai szerep. Minél inkább tisztában van az adott állománytag azzal, hogy hol húzódnak szakmai és személyes terének határai, annál valószínűbb, hogy a helyzethez mérten adekvátan és az éppen szükséges és elégséges mértékű és minőségű érzelmi-indulati reakcióval válaszol az őt ért stresszhatásokra. Feltételezhetjük, hogy mindez együtt jár adaptív megküzdési stratégiák ismeretével és gyakorlati alkalmazásukkal.

A leendő tisztek edukációja tárgyi ismeretek elsajátítását éppúgy magában foglalja (mentális egészség, stressz, kiégés, börtönártalmak stb.), mint a korábban már említett élményalapú oktatás realizálódásaként a saját élményű tréningek nyújtotta tapasztalati tanulást. Természetesen mindezek megvalósulásához a büntetés-végrehajtási tanszéken folyó pszichológiai oktatáson túl kapcsolódnak a magatartástudományi és kriminálpszichológiai tanszék releváns tárgyai is, mint például: pedagógiai ismeretek, rendészeti kommunikáció, szervezeti kommunikáció, kriminálpszichológia stb.

A Kreatív Tanulás Program²⁸

Utolsó elemként szeretnék rátérni arra a kérdéskörre, hogy az élet egyéb területein lezajlott paradigmaváltások milyen kihívások elé állítják a rendészeti felsőoktatást. Rövid áttekintésünket talán érdemes onnan elkezdennünk, hogy megemlítjük: hallgatóságunk tagjai az úgynevezett Z generációból kerülnek ki. Mára tekintélyes méretű pedagógiai szakirodalom foglalkozik e generáció tanulási, megismerési szokásaival, sőt újabban olyan munkák is napvilágot láttak, amelyek speciálisan a rendészet egy-egy kérdéskörének összefüggésében vizsgálják a témát.²⁹ Örömről szolgálhat, hogy ezek az új kutatási eredmények, amelyek egyébként mind-mind a közelgő paradigmaváltás előjeleiként értelmezhetők, a rendészeti felsőoktatás képzési rendszerét

²⁶ A szomatizáció kialakulásának oki hátterében sok tényező jelenléte feltételezhető, a nem elégséges szabályozási képesség az egyik fontos eleme, amelynek pszichológiai, szociális és biológiai faktoriál egyaránt azonosíthatók. Lásd ehhez alapvetően Kökönyei Gyöngyi tanulmányát: URBÁN et al. 2012: 13–17. A stressz fogalmához első megközelítésben lásd BLANZ–HEINRICH–LORENZ 2002: 404–407; valamint SILLAMY 1997: 240; illetve FRÖHLICH 1996: 340–342.

²⁷ A *burn-out* szindróma, vagyis a kiégés fogalma esetében talán nem túlzás azt állítani, hogy mára már hétköznapi szóhasználatunk részét képezi. Vélhetően nem mindig ugyanazzal a tartalmi megalapozottsággal alkalmazzuk, ugyanakkor erős jelzésértékkel bír ezen kifejezés élőnyelvi beágyazottsága. A kiégés ciklikus természetű, komplex jelenség, amely eredendően speciális munkahelyi ártalomként definiálható, és amely a tartós érzelmi megterhelés következtében fizikai, mentális, emocionális kimerülést idéz elő. Ezen jelenség legfontosabb pszichológiai eleme az elidegenedés, a reménytelenség és az inkompetencia érzése, valamint a negatív attitűdök, amelyek áthatják az egyén önmagával, munkájával és másokkal való viszonyát.

²⁸ Lásd erről legújabban DOMOKOS–KORPICS–MÉHES 2023.

²⁹ Példaként említjük: STOHL 2021; illetve KAPOSÍ – SZŐKE–MILINTE 2019: 132–134.

sem hagyták érintetlenül. Ez nem is csoda, hiszen a modern kontinentális egyetem herderi alapeszméjének mindig is része volt az a gondolat, amely a tudomány fejlődését és az egyetemi oktatást a lehető legszorosabb egységben kívánta szemlélni.

Az egyetem feladata az, hogy azt a beérkező hallgatói generációt oktassa, amelyiket éppen neki rendelt a történelem. Ma már világosan látszik, hogy a Z generáció oktatásában már a tíz-tizenöt évvel ezelőtt még jól működő oktatási módszereket sem lehet eredményesen alkalmazni.³⁰ A Z generáció egyre kevésbé képes a monotoniatűrésre és egyre inkább hajlamos arra, hogy az információkat a lehető leggyorsabban szerezze meg. E jelenséget szemlélteti egy közelmúltbeli tapasztalatom, amely tréninghelyzetben lepett meg, a maga direkt és egyértelmű jelenlétével. A szóban forgó gyakorlat³¹ lényege, hogy csekély számú támpont alapján kell a résztvevőknek felismerniük, és helyesen alkalmazniuk a szabályokat, miközben meghatározott mozgásos tevékenységeket kell végezniük. A sikeres megoldáshoz általában nem vezet gyors és könnyű út – sok esetben 30-40 percet is igénybe vehet –, megfelelő minőségű figyelemre, frusztrációtűrésre, kitartásra, késleltetni tudásra, együttműködésre és kellő mennyiségű gyakorlásra van szükség. Visszatérve a történetekre az említett alkalommal csupán néhány perce zajlott a gyakorlat, amikor az egyik hallgató felkiáltott: „megvan!” Hogy hogyan találta meg a megoldást? Megkereste a világhálón a telefonja segítségével. Ez elég árulkodó a frusztrációtűrési és a késleltetni tudás szempontjából. És ha mindez nem volna elég, akkor még itt van a *multitasking* mint működési mód, amelyhez ennek a generációnak különösen erős affinitása van, és amely az otthoni, elmélyült tanulás és a frontális oktatás szempontjából, illetve – amint a fentiek példázzák – akár tréninghelyzetben is nagy kihívást jelenthet.

A rendészeti felsőoktatás, reagálva a nehézségekre, stratégiai célként fogalmazta meg azon pedagógiai, módszertani fordulat megvalósítását, amely alapján az oktatás fókuszába a hallgatói képességek hatékony fejlesztése és értékelése, az egyéni tanulási utak mentorálása és a személyességen alapuló szakmai közösségek művelése kerül.³² A program fontosságát jól jelzi, hogy az e pillanatban az Intézményfejlesztési Terv részét képezi. A stratégiai fordulat megvalósítása hatalmas mennyiségű munkát igényel, s ezek közül – az idő rövidege miatt – csak a legfontosabbakat szeretném röviden megemlíteni.

Elkerülhetetlen a hagyományos oktatási alapelvek felülvizsgálata – nem mindeztől való eltérésük, de alapos felülvizsgálatuk. Ennek eredményeit rögzíteni kell a megfelelő oktatási tervezési dokumentumokban, de meg kell jelenniük az egyes tanegységek tartalmi és módszertani kereteinek, rendszerének és kapcsolódásainak újragondolásában is. A nagy létszámú tömeges előadások túlsúlyát e program csökkenteni kívánja, nagyobb teret biztosítva a kis csoportokban lebonyolított, kreatív

³⁰ Lásd ehhez DOMOKOS–KORPICS–MÉHES 2023: 8.

³¹ A *Keresztből egyenesbe* című gyakorlat elején négy különböző megállapítást ismertetünk (keresztből keresztbe, keresztből egyenesbe, egyenesből egyenesbe, egyenesből keresztbe). A résztvevőknek ezt követően egy labdát kell egymásnak átadniuk olyan módon, hogy az megfeleljen a gyakorlat kezdetén ismertetett megállapításoknak.

³² A DOMOKOS–KORPICS–MÉHES 2023 munkának, amely a Nemzeti Közszerződési Egyetem Intézményfejlesztési Tervének elvárásain alapul, éppen ez a fókuszpontja.

hozzáállást igénylő kurzusok számára. Támogató tanulási környezet kialakítására van szükség, miközben természetesen bizonyos ismeretek elsajátításának következetes és szigorú számonkérésétől sem szabad eltekinteni. A felsőoktatás jellegéből fakadóan a tanulási folyamatban igen fontos szerep jut az otthon végzett, egyéni tanuláshoz. Ezt a Z generáció tagjai számára különösen is támogatni érdemes az egyéni tanulási utak mentorálásának és a személyességen alapuló szakmai közös-ségek kialakításának elősegítésével.

A módszertani fordulat természetesen nem képzelhető el úgy, ha csak a hallgatók problémáira fókuszálunk. Az ilyen fordulat csak akkor lehet eredményes, ha az oktatók közt is létre tud jönni. Nagy szükség van az oktatók oktatással összefüggő képességeinek fejlesztésére, az oktatói szerepek megújítására, valamint az oktatók tervezési gyakorlatának módszertani megújítására és gazdagítására is. Mivel a cél a minél felkészültebb fiatal tisztek képzése, nem tekinthetünk el az oktatók értékelési gyakorlatának megújításától és átalakításától sem. Az oktatási helyzet lényegéből fakadóan nem elegendő, ha az oktatói munkát kizárólag olyan mérőszámok alapján értékeljük, mint a megjelent publikációk száma és az MTMT-ben való feltüntetése. Ezek ugyan bizonyos értelemben objektív mérőszámokat eredményezhetnek, de az oktatási rendszernek csak az egyik felét fedik le. Feltétlenül szükséges működtetni az oktatói munka hallgatói véleményezésének rendszerét. Ez kellően motivált hallgatóság, garantált anonimitás esetén a tapasztalatok szerint igen fontos visszajelzést adhat arról, éppen hol áll adott szervezeti egység vagy adott oktató ebben a megújulási folyamatban. S ha már pszichológiáról beszélünk, természetesen kell tartanunk, hogy az ilyen fordulat számos súrlódással, nehezen kezelhető helyzetek sokaságával fog járni. Ezek olyan problémák, amelyeknek a megnyugtató rendezése során kulcsszerep juthat a pszichológusoknak.

Összefoglalásként nem mondhatunk mást, mint amit a görög filozófusok így fogalmaztak meg jó kétezer-ötszáz évvel ezelőtt: *panta rhei*, vagyis minden mozog. Mozog a tudomány, mozgunk mi is, mozdul a rendészeti oktatás, mert mozdulnia kell. Rajtunk is áll, hogy hogyan, mikor, és merre. Minden változik, s a rendvédelemben dolgozó valamennyi kollégának tudatosítania kell magában e változások tényét és jelentőségét. Mert csak így lehetséges, hogy a tudomány egyre növekvő számú új eredménye segíthesse a napi szinten végzett operatív munkát.

Felhasznált irodalom

- ALLPORT, Gordon W. (1961): *Pattern and Growth in Personality*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
 Online: https://ia601408.us.archive.org/30/items/in.ernet.dli.2015.199562/2015.199562.Pattern-And-Growth-In-Personality_text.pdf
- ANDORKA Rudolf (2001): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.
- BAGDY Emőke (1996): Hivatás és személyiség. In BAGDY Emőke (szerk.): *A pedagógus hivatásszemélyisége*. Debrecen: KLTE Pszichológia Intézet, 33–39.

- BLANZ, Matthias – HEINRICH, Alexander – LORENZ, Patricia (2002): *Pszichológiai lexikon*. Budapest: Magyar Könyvklub.
- BOROS János – CSETNEKY László (2000): *Börtönpszichológia*. Budapest: Rejtjel.
- DOMOKOS Klaudia – KORPICS Márta – MÉHES Tamás (2023): *Módszertani kézikönyv a kreatív tanuláshoz*. Budapest: Ludovika.
- FRÖHLICH, Werner D. (1996): *Pszichológiai szótár*. Budapest: Springer Hungarica.
- GIDDENS, Anthony (2000): *Szociológia*. Budapest: Osiris.
- HALLER József szerk. (2020): *Rendészeti pszichológia I–III*. Budapest: Dialóg Campus.
- KAPITÁNY-FÖVÉNY Máté szerk. (2023): *Holnap. Hogyan őrizzük meg lelki egészségünket a gyorsan változó jövőben?* Budapest: HVG Könyvek.
- KAPOSI József – SZŐKE-MILINTE Enikő szerk. (2019): *Pedagógiai változások – a változás pedagógiája*. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- KOCSIS, Richard N. (2009): *Applied Criminal Psychology: A Guide to Forensic Behavioral Sciences*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher Ltd.
- KUHN, Thomas S. (2000): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest: Osiris.
- SILLAMY, Norbert (1997): *Pszichológiai lexikon*. Budapest: Corvina.
- SMITH, Eliot R. – MACKIE, Diane M. – CLAYPOOL, Heather M. (2022): *Szociálpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös.
- STOHL Róbert (2021): „Így neveld a sárkányodat!” – A Z generáció képzési és tanulási szokásairól. *Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség központi folyóirata*, 149(2), 116–127. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.2.9>
- URBÁN Róbert et al. (2012): *Az egészségpszichológia elmélete és alkalmazása II. Klinikai egészségpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös. Online: www.eltereader.hu/media/2020/12/Egeszsegpszichologia-II-1.pdf
- WEINER, Irving B. – OTTO, Randy K. (2013): *The Handbook of Forensic Psychology*. [H. n.]: Wiley. Online: <https://doi.org/10.1002/9781394260591>

ABSTRACT

The Role and Tasks of Psychology in Law Enforcement Higher Education

Magdolna GAZSÓ

A problem in all branches of higher education is how to incorporate the latest results of scientific research into education. This is also true for the relationship between law enforcement psychology and law enforcement higher education. The task is twofold. On the one hand, it is necessary to find the educational methods that can be used to develop the appropriate professional personality, to ensure staff retention, and the conditions for dynamic safety. In this context, new, creative methods are needed in law enforcement higher education, which aligns the needs and opportunities of the generation entering education with both the quantity and quality of the information to be acquired.

Keywords: *law enforcement psychology, paradigm shift, law enforcement higher education, dynamic security, staff retention, professional personality, creative learning program*

A rendészeti és közszolgálati pályorientációs képzés kialakulása, változásai és jövőképe

KÁLLAI S. Barbara¹

A tanulmány előzetes kutatás arra vonatkozóan, hogy a rendészeti pályorientációs szakképzés eddig miért nem a várakozásoknak megfelelő eredményeket hozta. Ennek lehetséges okait vizsgáltam. Szakképzésben oktató kollégáimmal folytatott beszélgetések során az alábbi lehetséges okok merültek fel: a tantárgyfelosztás nem az életkori sajátosságokat figyelembe véve jelenik meg a tantervben, a képzésre jelentkező diákok elképzelései nem igazodnak a szakma realitásaihoz. Az oktatási intézmények eltérő lehetőségei miatt az oktatási körülmények nem mutatnak egységes képet. Ezek a tényezők szerepet játszhatnak abban, hogy a továbbtanulási szándék megkopik a képzés ideje alatt.

Kulcsszavak: szakképzés, közszolgálati technikus, rendészeti technikus, rendészeti képzés, rendészeti pályorientáció

Jelen cikkem *A rendészeti és közszolgálati pályorientációs képzés kialakulása, változásai és jövőképe* című szakdolgozatom kutatási eredményeire épül, amely a szakképzésben elérhető rendészeti és közszolgálati ágazat pályorientációs képzésének sajátos kihívásait térképezi fel.

Bevezető

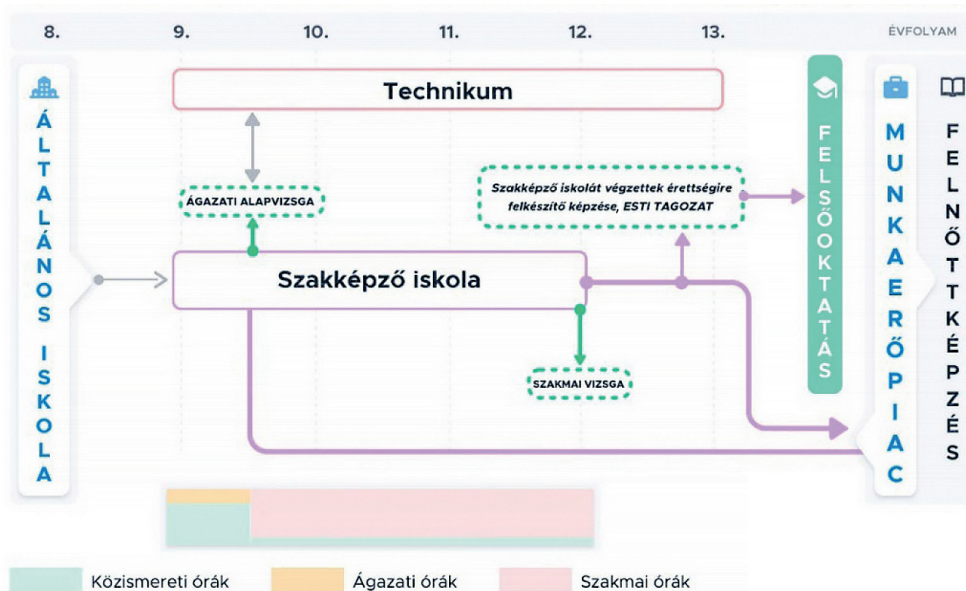
Húsz éven át szolgáltam a rendőrség hivatásos állományú tagjaként, leszerelésem után pár évvel fedeztem fel azt, hogy szakgimnáziumokban is folyik rendészeti oktatás abból a célból, hogy felkészítse a diákokat a rendészeti pályára. Immár az ötödik tanévet kezdtem meg a pályorientációs képzésben oktatóként. Több végzős osztály kibocsátása után érdekelni kezdett, hogy milyen sikerrel működik a képzés, milyen arányban maradnak a pályán a tanulók, és mi az oka a pályaelhagyásnak. Maga a pályára orientálás nem új keletű, minden időszaknak megvoltak a maga kihívásai. Ezek egységes célja a rendőri pálya misztikumának eloszlatása, a pálya megismertetése, a szakma iránti érdeklődés felkeltése és fenntartása, ami mind egy célt szolgál, az utánpótlás biztosítását. A rendszerváltás előtti időkből a Kommunista Ifjúsági Szövetség és a Magyar Honvédelmi Szövetség minden nyáron táborokat szervezett

¹ Oktató, Érdi Szakképzési Centrum Kós Károly Technikum, e-mail: kallai.sbarbara@gmail.com

a középiskolában tanuló fiatalok számára, amelyek különböző feladatkörök köré szerveződtek. Itt megismerhettek más szakmákat, más embereket a fiatalok, és már ekkor is voltak tematikus, a rendőri szakmára orientáló táborok. A *Magyar Rendőr* 1983. július 30-i számában megjelent cikkéből kiderül, hogy ötödik alkalommal tartották meg Csepokon a „Rendőri pályára irányítási tábor”-t. A rendszerváltás után ezek a táborok megszűntek, majd tematikus rendőr- és tűzoltónapok lettek belőlük. A fakultációk sorában a közbiztonsági fakultáció volt az első, amelyet gimnáziumi keretek között lehetett választani, majd ezt követte a belügyi és rendészeti fakultáció, amely már érettségi vizsgával zárult.

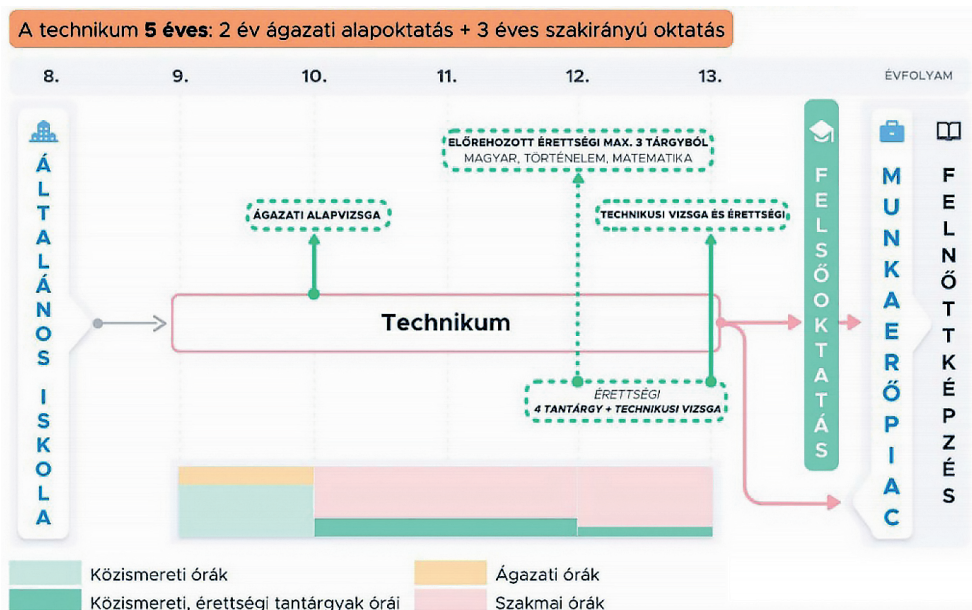
Elméleti áttekintés

A jelenleg hatályos szakképzési törvény 2020. január 1-jén lépett hatályba. A *2019. évi LXXX. sz. törvény a szakképzésről* alapvetően alakítja át a magyar szakképzés rendszerét. A 2020. szeptember 1-jén kezdődő tanévben a szakképzésbe belépő tanulók már az új jogi szabályozás alapján kezdték meg tanulmányaikat. Jelen (2023/2024-es) tanévben a kifutó képzés utolsó, 13. évfolyamos képzése zajlik, ezt követően teljesen kivezetik a régi Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) szereplő képzéseket. Ezután már csak az új képzési jegyzékben ágazatokra és azon belül szakmacsoportokra bontott (összesen 25 szakmacsoport, ágazat, amely 177 szakmát ölel fel) szakmák oktathatók.



1. ábra: Az új szakképzési struktúra folyamatábrája: szakképző iskola

Forrás: IKK Nonprofit Zrt. [é. n.]



2. ábra: Az új szakképzési struktúra folyamatábrája: technikum

Forrás: IKK Nonprofit Zrt. [é. n.]

Az alábbiakban bemutatom a törvény néhány főbb rendelkezését:

- **Duális képzés:** A törvény bevezette a duális képzési rendszert, amely összekapcsolja a tanulók elméleti oktatását és gyakorlati képzését vállalati partnerekkel. A duális képzés célja a hallgatók számára a munkaerőpiaci igényeknek megfelelő, gyakorlatorientált szakképzés biztosítása.
- **Szakképzési intézmények:** A törvény meghatározza a szakképzési intézmények szerepét, feladatait és kötelezettségeit. Rendezte az ilyen típusú intézmények működését, adminisztratív rendszerét, infrastruktúráját és a szakképzési tanúsítványok kiadását.
- **Ágazati alapvizsga:** Az adott ágazatban végzett munkához szükséges szakmai alaptudás és kompetenciák mérésére szolgál. A technikumokban a 10. évfolyam végén, míg a szakképző iskolákban a 9. évfolyam végén teszik le. Az ágazati alapvizsga tartalma az adott ágazat összes szakmájára vonatkozó képzési és kimeneti követelmények (KKK) alapján van meghatározva, és sikertelen ágazati vizsga esetén évvisméltésre kerül sor. Az alapvizsga sikeres teljesítését rögzíteni kell a tanévet lezáró bizonyítványban.
- **Szakmai vizsgák:** A törvény szabályozza a szakmai vizsgák rendszerét és eljárásait. Meghatározza a vizsgák megszervezését, a vizsgabizottságok összetételét és a vizsgáztatók képesítéseit. A szakmai vizsgák eredményeként a diákok szakképesítést szerezhetnek.

- *Szakképesítések és minősítések*: A törvény meghatározza a szakképesítések és minősítések rendszerét. Rendezte a szakképesítéseket, azok szintrendszerét, valamint a minősítő és akkreditációs eljárásokat.²

A rendészeti és közszolgálati szakirány a közoktatásban viszonylag új keletű, hiszen csak 1994-ben jelent meg minden gimnáziumban választható fakultációként, majd onnan alakult külön szakmacsoporttá.

A *Szakképzés 4.0* című középtávú szakmapolitikai stratégia alapján a 2020/2021. tanévtől ismét átalakul az iskolai rendszerű szakképzés struktúrája. Az eddigi szakgimnáziumok technikumként, míg a szakközépiskolák szakképző iskolaként működnek tovább. Ez a változás indokoltá tette az új, racionalizált és a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő szakképesítés-struktúra kialakítását. Az új iskolai rendszerű képzésben minden szakképesítés ágazati szintű és széles körű alaptudást biztosít a diákoknak. Ezeket a szakképesítéseket ötéves technikai képzés keretében lehet megszerezni, a képzés végén érettségi végzettséget és technikai szintű szakképesítést nyújt. Emellett hároméves szakképző iskolai képzésben is megszerezhető a szakképesítés, illetve felnőttek számára iskolai rendszerű felnőttoktatás keretében is.³

A 12/2020. (II. 7.) Korm. rendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról szerint a Szakmajegyzékben szereplő rendészeti és közszolgálati ágazata szakmai iskolarendszerű felkészítés keretében, közoktatási intézményben:

„Rendészeti ór (4 1032 18 02) Rendészeti ór FEOR számok: 5254 Vagyonőr, testőr, 9238 Parkolóőr, 9231 Portás, telepőr, egyszerű ór;

Közszolgálati technikus (5 0413 18 01)

Rendészeti technikus FEOR számok: 5254 Vagyonőr, testőr, 5256 Közterület-felügyelő, 9238 Parkolóőr, 9231 Portás, telepőr, egyszerű ór;

Közigazgatási ügyintéző FEOR számok: 4229 Egyéb ügyfélkapcsolati foglalkozású, 4136 Iratkezelő, irattáros, 4112 Általános irodai adminisztrátor, 3654 Hatósági engedélyek kiadásával foglalkozó ügyintéző.”⁴

A rendészeti és közszolgálati szakirányú képzéshez fűzött magas elvárások a belefektetett szakmai munka és anyagi eszközök ellenére sem hozták az elvárt eredményeket, nem biztosítják megfelelően a közszolgálati munkaerő utánpótlását. E tendencia lehetséges okainak vizsgálatát kezdtem el előzetes vizsgálattal, amely a jogszabályok változásaira, valamint a rendészeti szervek hivatásos állományának utánpótlását biztosító rendvédelmi technikumoktól és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karától beszerzett adatok elemzésére épül.

Az állami szférában történő munkavállalás, főleg a rendvédelmi szervek hivatásos állományában, minden kormányoknak kiemelt érdeke. Határaink védelme,

² Törvények – Archívum [é. n.].

³ Képzési és Kimeneti Követelmények (KKK), Programtantervek (PTT) [é. n.].

⁴ Képzési és Kimeneti Követelmények (KKK), Programtantervek (PTT) [é. n.].

a belső rend és biztonság fenntartása nagyban befolyásolja az állampolgárok objektív és szubjektív biztonságérzetét, s ha ez nincs meg, az káros hatással lehet az élet összes területére.

Jelen kutatásomat a szakképzésben oktatóként eltöltött 4 évem tapasztalatai inspirálták. A kollégáimmal folytatott szakmai beszélgetés során gyakran felmerült az, hogy a rendészeti és közszolgálati pályorientációs képzés nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, a végzettek száma nem jelenik meg sem a tiszthelyettesképzésre, sem az egyetemi szintű képzésre jelentkezők számában.

A Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ tanároknak szóló pályorientációs konferenciájának végén a rendészetben oktató tanároknak lehetősége volt felszólalni, kérdéseket feltenni.

Az ott felszólaló több kolléga felvetései alapján az alábbi kérdések fogalmazódtak meg:

- A tantárgyfelosztásban nem megfelelő időben és arányban jelennek meg az egyes tantárgyak az oktatási években. Sem a tanulók életkori sajátosságait, sem a nemek közti érési különbséget nem veszik figyelembe.
- A képzésre jelentkező diákoknak nem reális az elképzelése a szakmáról és a kiemelt követelményekről, valamint a végzettség mibenlétéről. Motivációik nem feltétlenül igazodnak a szakma realitásához.
- A rendészeti és közszolgálati képzésnél nem tisztázott és nem egységes a közép fokú közoktatási intézményekben a formaruha kérdése. A legtöbb helyen nincs megadva a tanulóknak az a keret- és formarendszer, például a formaruha, a hallgatói váll-lap, az állományjelző, a csapatzászló, amely jelezné előmenetelüket tanulmányaik során, valamint az összetartozást fejezné ki.
- Kevés a gyakorlaton alapuló tantárgy, a tanulók jogszabályi problémák miatt nem tudnak rendvédelmi egységeknél gyakorlatot tölteni. (Jelenleg változás alatt: 13. évfolyamban belépnek a rendvédelmi szervek mint duális partner.)
- Szükség lenne a tankönyvek aktualizálására, virtuális tankönyv kialakítására a jogszabályváltozások miatt.

A kutatás fő kérdése, hogy miként alakult ez ki, és hogyan lehetne változtatni, hatékonyabbá tenni a rendészeti és közszolgálati pályorientációs képzést. Ehhez kapcsolódva az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

Az 1. számú hipotézis: A rendészeti és közszolgálati képzésben érettségizett tanulók legfeljebb 25%-a tanul tovább a rendészeti szakirányban mind közép-, mind egyetemi szinten.

A 2. számú hipotézis: A képzésbe jelentkező tanulók szakmájról alkotott elképzelései nem reálisak.

Módszerek

A tanulmány első felében a szakképzési törvények 2016–2022 közötti változását elemeztem, amelyek alapján kialakult a rendészeti és közszolgálati szakmacsoport. Ennek a szakképzési formának a hatékonyságát a Rendőrségi Oktatási és Képző Központ által részemre elküldött adatok elemzésével vizsgáltam. Ezenkívül a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tanulmányi Osztály vezetője, dr. Verhóczki János r. ezredes által rendelkezésemre bocsátott, *Az ifjúság hazafias és általános honvédelmi, rendvédelmi nevelése, előképzése* konferencián elhangzott előadásának anyagát elemeztem, amelyben a képzésből továbbtanult és felvételt nyert diákok számadata található. Emellett az Oktatási Hivatal nyilvános érettségi adatbázisának vizsgálatát folytattam le a *Rendészeti és közszolgálati ismeretek* tantárgy tekintetében. Kutatásom második felében (a szakmacsoport sajátos kihívásait figyelembe véve, az elmúlt évek képzési és kimeneti követelményeinek és a tantárgyfelosztásnak a változásaira tekintettel) írásbeli kikérdezéssel (kérdőíves) módszerrel kívántam bizonyítani hipotézisemet. A kérdések a pályaválasztás motivációjára, valamint a szakma tanulása közben keletkező benyomásokra kérdeztek rá. Az úrlap nyílt és zárt végű kérdéseket is tartalmazott.

Kutatásom második szakaszában kényelmi mintavétellel, nem reprezentatív mintával, célirányosan rendészeti és közszolgálati pályorientációs képzésben részt vevő és azt már befejező tanulók attitűdjét vizsgáltam kérdőíves módszerrel.

A kérdőív elkészítését fókuszcsoportos feltáró vizsgálat előzte meg. Három különböző, egyenként tízfős létszámú csoport vett részt ezeken az alkalmakon. A résztvevők között voltak rendészeti pályorientációs képzésben tanító oktatók, korábban ilyen jellegű képzésben tanuló és jelenleg tanuló diákok is. A kutatásomban vizsgált kérdéseket saját szakmai tapasztalataim, illetve a rendészeti képzésben oktató, rendész vagy valamilyen társszakmához tartozó foglalkozású kollégáimmal és más szakemberekkel közösen szerzett szakmai tapasztalatok inspirálták.

Fontosnak tartottam meggyőződni arról, hogy ezeket a tapasztalatokat mások is észlelik-e, és vannak-e másoknak olyan jellegű tapasztalatai, amelyek megerősítik ezeket a felvetéseket, ezáltal igazolva létjogosultságukat. A beszélgetések során meggyőződtem arról, hogy valóban megjelennek azok a problémák, amelyeket megfigyeltem. Az elhangzott információk segítettek pontosítani, hogy milyen kérdéseket érdemes majd feltennem a kérdőíves kutatás során annak érdekében, hogy feltárhassam az említett nehézségek okait, és közelebb jussak a lehetséges megoldásokhoz a szűkebb, de lényegretörőbb kérdésekkel.

A minta elemszámát indokolja, hogy a vizsgálni kívánt csoport nehezen hozzáférhető kutatási célra. Tagjait nehéz olyan módon elérni, hogy a mintába ne kerüljenek bele olyanok is, akik nem rendészeti képzésben tanuló diákok (hiszen ez torzítaná a kapott eredményeket).

Online kérdőíves módszer esetén sok emberhez eljuttatható a kérdőív, például nyilvános Facebook-csoportokban történő megosztással, de nagy a valószínűsége,

hogy pusztán jó szándékból olyanok is kitöltenék a kérdőívet, akik nem az említett képzésben tanult vagy tanuló diákok, hanem segítőkész ismeretlenek, akik nem olvasták el elég figyelmesen a felhívást.

Mivel fontos volt, hogy csak olyanokat vizsgáljunk, akik valóban rendészeti pályaorientációs képzésben tanulnak vagy tanultak, személyre szólóan, zárt Facebook-csoportokon keresztül küldtem ki a kérdőívet. Ezt csak az általam tanított vagy kollégáim által tanított diákok esetében tudtam megszervezni. A minta elemszáma csak több iskola közös erőfeszítésével növekedhetett volna, erre sajnos nem adódott lehetőség ezen kutatásom során.

A kérdőívben feleletválasztós kérdések és ötfokú Likert-skála szerepelt. A kérdőívet Google-úrlap formájában küldtem ki a résztvevőknek. A kapott válaszok alapján beigazolódott az, amit második hipotézisemben felvettem: az eredmények rávilágítanak arra, hogy a diákok nincsenek tisztában a képzéssel a belépés idején, de ha már egy kis időt eltöltöttek benne, vagy végeztek, releváns és hasznosítható ötleteket tudnak megfogalmazni arról, mi az, ami a pályán tudná őket tartani – ez a fókuszcsoporthoz beszélgetéseken is felmerült.

Az utolsó kérdés a Google-kérdőíves kikérdezésben ez volt: *Egyéb észrevétele a képzéssel kapcsolatban?* Két fő motívum jelent meg a válaszok között: az egyik az oktató személyére vonatkozott, a másik pedig a képzés felépítésére és struktúrájára.

Eredmények

Az 1. számú hipotézis: A rendészeti és közszolgálati képzésben érettségizett tanulók legfeljebb 25%-a tanul tovább a rendészeti szakirányban mind közép-, mind egyetemi szinten.

A Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központtól beszerzett adatok, valamint a dr. Verhóczki János r. ezredes előadásában szereplő adatok alapján a hipotézis beigazolódott.

A kutatás során szerzett adatokat az 1. táblázatban foglalom össze.

1. táblázat: A pályaorientációs képzésből továbbtanulók száma

Pályaorientációs képzésben érettségizettek száma		2018	2019	2020	2021	2022
		1155	1459	1874	2009	2100
Képzés helye	Adyliget	125	95	68	–	–
	Körmend	77	39	48	93	73
	Miskolc	42	15	69	155	154
	Szeged	30	24	22	–	–
Összesen	274	173	207	248	227	
Százalékos	23,72%	11,85%	11,04%	12,34%	10,80%	

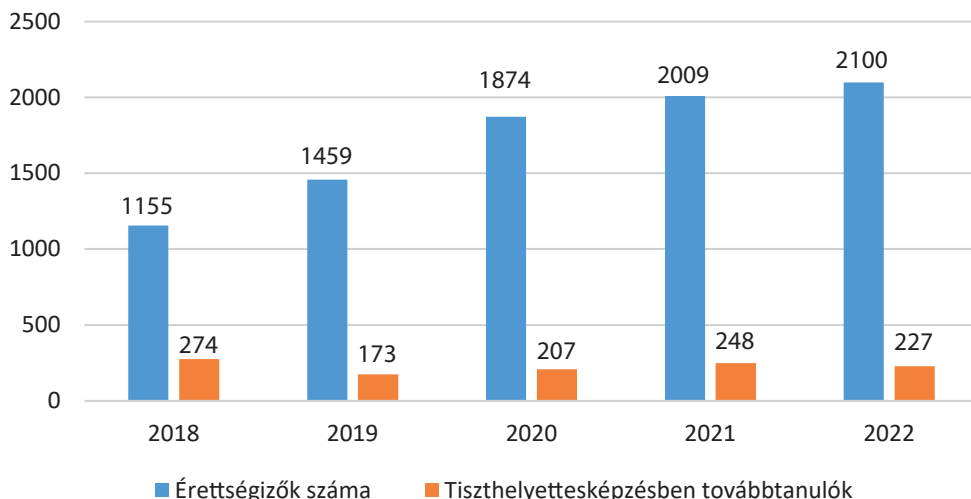
Pályorientációs képzésben érettségizettek száma		2018	2019	2020	2021	2022
		1155	1459	1874	2009	2100
Képzés helye	NKE Rendészeti-tudományi Kar évfolyamának összes létszáma	116	162	145	174	165
Ebből pályorientációs képzésből érkezett		21	18	45	21	50
Százalékos		18,10%	11,11%	31,03%	12,06%	30,30%
Közép- és felsőfokú képzés összesen		295	191	252	269	277
Százalékos arány összesen		25,54%	13,09%	13,44%	13,38%	13,19%
Összesített átlag 5 évre		15,73%				

Forrás: a szerző szerkesztése

Az első érettségi vizsga – a már pályorientációs képzési formában – a 2018. tanév májusi érettségi időszakában volt. Ekkor 1155 fő tett érettségi vizsgát a *Rendvédelmi szervek és alapfeladatok* tantárgyból. A 2019. tanévben 304 fő, a 2020. tanévben pedig további 415 fő követte a példát. Ez az emelkedő tendencia tovább folytatódik, ám már nem ilyen kiemelkedő eredményekkel, hiszen a 2021. tanévben 135 fővel, a 2022. tanévben pedig 91 fővel többen tettek ágazati szakmai érettségi vizsgát. A növekedésben történő visszaesés azonban nem kisebbíti a képzés folyamatosan növekvő népszerűségét, hiszen az induláshoz képest 81%-os növekedést mutat az érettségizett tanulók száma. Ennek ellenére a középfokú oktatási intézményekben a Miskolci és a Körmen di Rendvédelmi Technikumban az első évekhez képest folyamatosan csökken a jelentkezők száma az érettségizett tanulók arányához képest. Annak ellenére, hogy a pályorientációból érkező tanulók kedvezményt kapnak a képzési időből, az amúgy két éves képzést másfél év alatt teljesíthetik, valamint jellemzően előmeneteli lehetőségeik is jobb a hallgatók között. A csökkenés oka többre tehető lehet, de a tanintézményi struktúra változásai is okozhatták ezt a tanulószámesést. A táblázatban is jól látható, hogy a 2018., a 2019. és a 2020. tanévben még végeztek tiszthelyettesek Szegeden és Körmen den, majd ezekben az intézményekben az ilyen jellegű képzést befejezték. A két középfokú tanintézmény struktúraváltozását tekintve az a kérdés is felmerül – amely további kutatás tárgyát képezheti –, hogy esetleg a több helyen indított képzés hozhat-e magasabb tanulólétszámot.

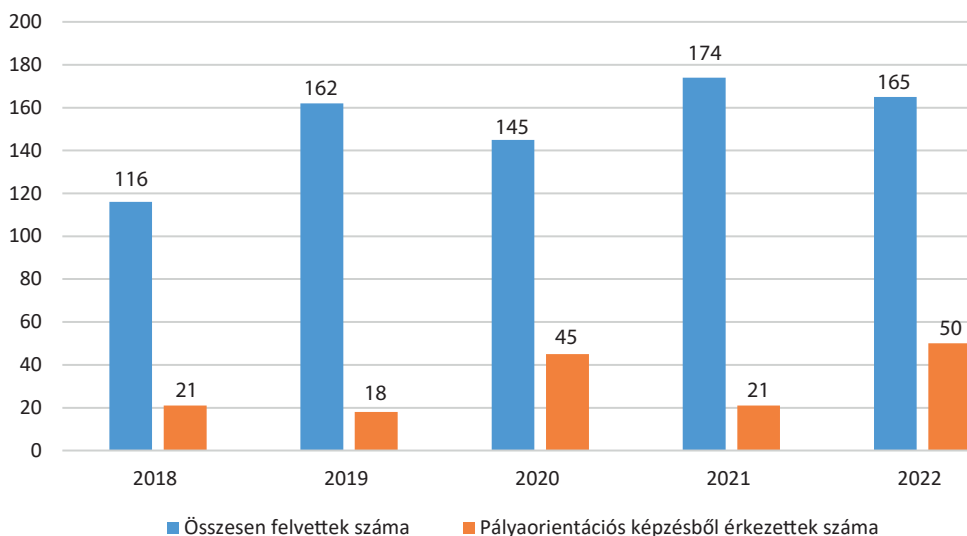
Ahogy az a 3. és a 4. ábrán is jól látszik, jelentős csökkenés látható a tanulók arányában, míg a 2018. tanévben 24% a felvételi arányszám, addig a 2022. tanévben 11%, ez összesen 45%.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán továbbtanulók létszáma nagyobb. Ennek fő oka a rendőrtiszti státusz magasabb szakmai és erkölcsi megbecsültsége, valamint a kiszámíthatóbb előmeneteli rendszer. Ez erős motivációt nyújt a tanulók esetén arra, hogy inkább megpróbálják a nehezebb tiszti felvételt.



3. ábra: Tiszthelyettesképzésben továbbtanulók

Forrás: a szerző szerkesztése



4. ábra: NKE Rendészettudományi Kar

Forrás: a szerző szerkesztése

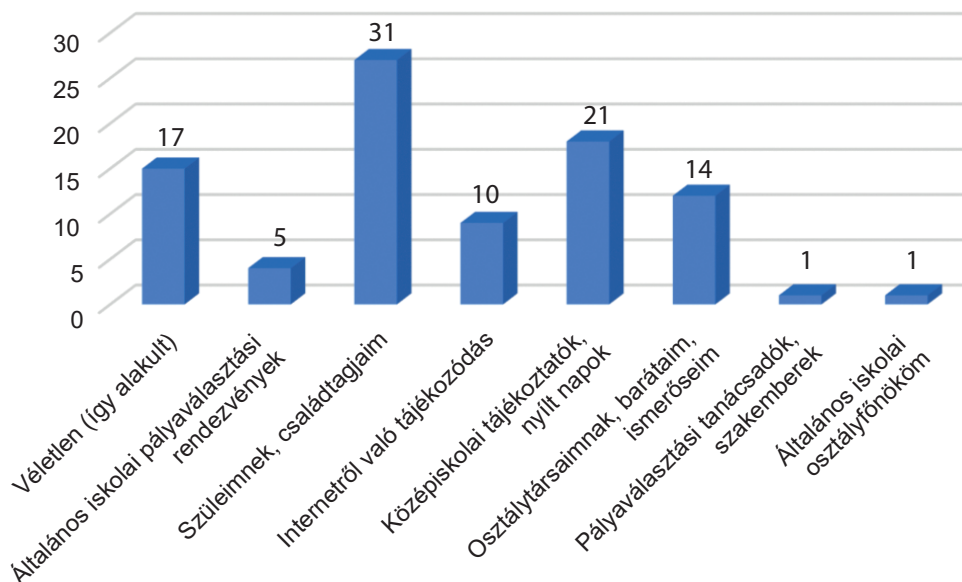
Ahogy az a 3. és az 5. ábrán is jól látható, azért itt az arányszámok lényegesen jobbak.

A pályaeorientációs képzésből felvételt nyert tanulók aránya a 2018. tanévben 18%, a 2022. tanévben 30%, ez 66%-os növekedést mutat. Összességében a rendészeti és közszolgálati ágazaton érettségi vizsgát tett tanulók számát tekintve a tiszthelyettesi

és tisztí képzésen továbbtanulók aránya legfeljebb 25%. Ez az arány – sajnos – messze elmarad a várakozásoktól, hiszen az érettségizők száma 81%-os növekedést mutat, az összeségében – a középfokú és a felsőfokú tanintézményekbe – felvettek arányában pedig 52%-os csökkenés látszik. Ennek lehetséges okainak feltárásával foglalkozom a következőkben.

A 2. számú hipotézis: A képzésbe jelentkező tanulók szakmákról alkotott elképzelései nem reálisak.

Kiemelten fontos tényező az, hogy az oktató milyen személyiséggel rendelkezik. Elvárásaként megfogalmazódott, hogy az ágazatban oktató releváns szakmai múlttal, rendvédelmi szerveknél szerzett elméleti és gyakorlati tudással rendelkezzen. Azt is megemlítették, hogy több esetben emiatt kissé nyersen fogalmaznak az oktatók, gyakorlati oktatáson keményebben rájuk szólnak a balesetvédelmi szempontok miatt, ami a későbbi évfolyamokban már érthető a tudás megszerzésével, de alsóbb évfolyamokban ez riasztó lehet. Itt felmerült az életkori sajátosságok figyelembevétele.



5. ábra: Mi alapján választotta az adott pályaorientációs képzést?

Forrás: a szerző szerkesztése

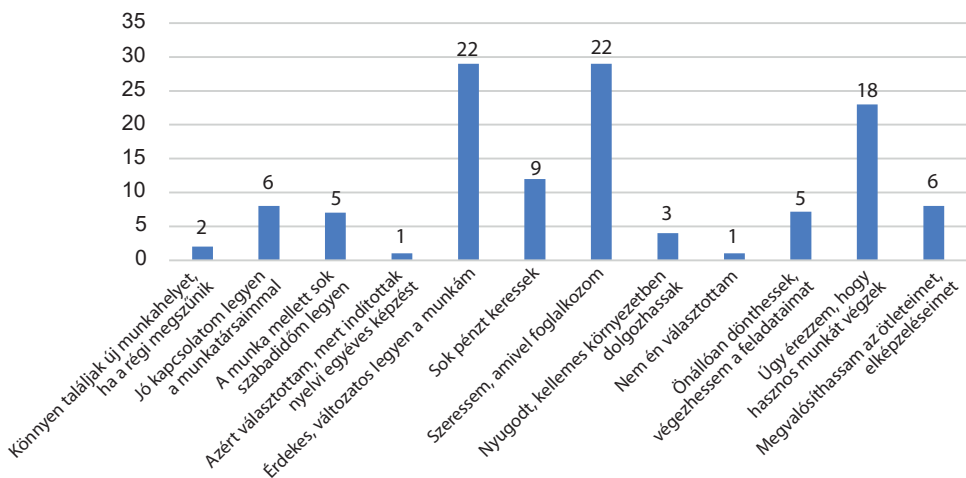
A válaszadók egy másik jelentős csoportja a képzés felépítésével és időzítésével kapcsolatban fogalmazott meg észrevételeket, úgy érezték, hogy sok az elméleti és kevés a gyakorlati képzés, és a tantárgyak nem feltétlenül a megfelelő időben jelennek meg.

Továbbá azt nevezték még meg problémának, hogy a gyakorlati órák alacsony száma miatt hamar elveszíthetik az érdeklődésüket a diákok.

Az űrlapot összesen 58 személy töltötte ki, életkoruk 16–21 év közé tehető. 13 fő nem nyilatkozott a koráról. A legtöbben 2005-ben születtek (14 fő), őket követték a 2004-es születésű résztvevők (10 fő), a válaszadók többsége tehát 18 évesnél idősebb. Kevesen voltak a fiatalabbak, összesen 8 résztvevő volt 17 éves vagy fiatalabb.

A válaszok tükrében megállapítható, hogy a rendészeti pályaeorientációs képzésben részt vevő tanulók jelentős része nem tudatosan választotta a rendészeti pályaeorientációt.

A 6. ábrán is látható, hogy a válaszadók közel harmada (31%) szülők, családtagok hatására választotta a rendészeti pályaeorientációs képzést. 21%-uk középiskolai tájékoztatókon, nyílt napokon elhangzó információk hatására hozta meg ezt a döntést, 17% a véletlennek köszönhetően döntött így. Elenyésző azoknak a száma, akik tudatosan, például pályaválasztási tanácsadó vagy szakember segítségével (1%) hozták meg pályaválasztásukkal kapcsolatos döntésüket.

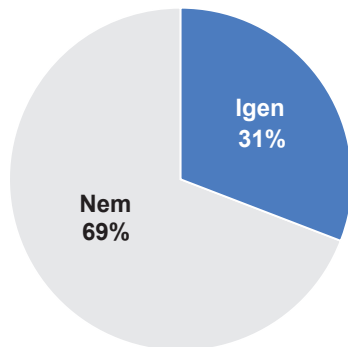


6. ábra: Milyen tényezők befolyásolták a szakmaválasztásnál?

Forrás: a szerző szerkesztése

A szakmaválasztás mögött meghúzódó motiváció a legtöbb válaszadó esetében az volt, hogy igyekszik olyan hivatást választani, amelyet szeret (22%), de ugyanilyen nagy létszámban voltak azok is, akik érdekes, változatos munkát szeretnének végezni (22%). 18% számára az volt fontos, hogy azt érezze, hasznos a munkája. A munkaerőpiaci lehetőségek, a munka-magánélet egyensúly és az önállóság, önmegvalósítás kevésbé fontos tényező a válaszadók elképzelései szerint. A válaszadók 1%-a érzi úgy, hogy rajta kívül álló okokból választotta a rendészeti képzést.

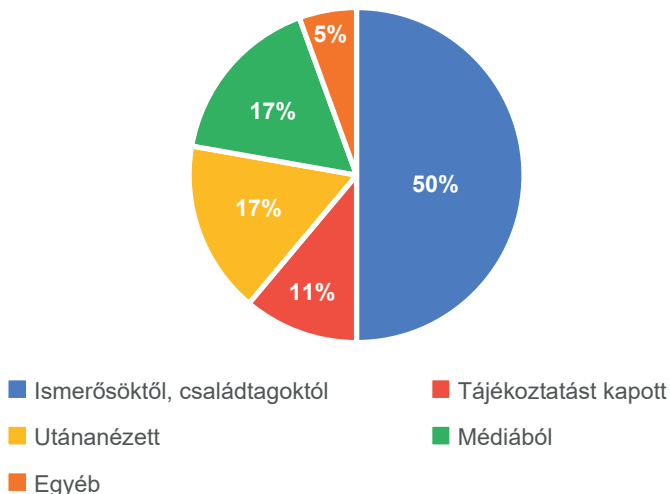
Volt előzetes ismerete az oktatott tantárgyakról?



7. ábra: Előzetes ismeretek

Forrás: a szerző szerkesztése

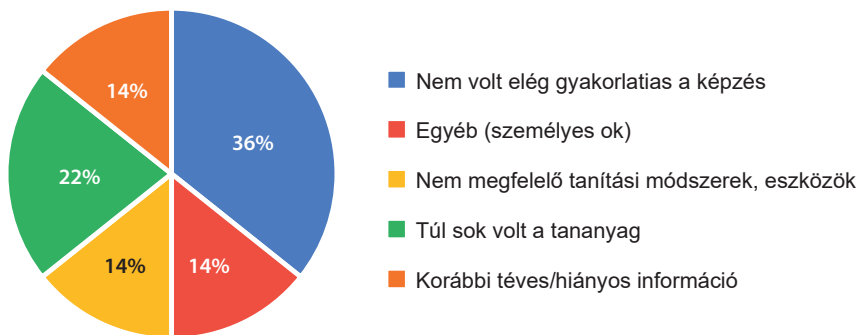
A legtöbb válaszadónak hiányos ismeretei voltak az oktatott tantárgyakkal kapcsolatban. Mindössze a kitöltők közel negyede nyilatkozott úgy, hogy voltak előzetes ismeretei arról, milyen tantárgyakat tartalmaz a képzés. Háromnegyedük nem rendelkezett előzetes ismeretekkel arról, hogy milyen tantárgyak szerepelnek a tantervben. Az előző kérdésekre adott válaszok tükrében úgy tűnik, hogy a népszerű rendezvények sokakat inspirálnak a rendészeti pálya választására, de kevés információt nyújtanak arról, hogy valójában mit tartalmaz a képzés.



8. ábra: Ha volt ismerete, akkor honnan?

Forrás: a szerző szerkesztése

Jellemző, hogy a képzést olyanok választják, akiknek családtagjaik, barátaik a rendészeti szakmában dolgoznak vagy dolgoztak, és tőlük szereznek információt (a válaszadók 50%-a). 17%-uk a médiából tájékozódott, hasonló arányban voltak azok, akik utánanéztek a képzés tartalmának és az oktatott tantárgyaknak. Mindössze 11%-uk kapott formális tájékoztatást.

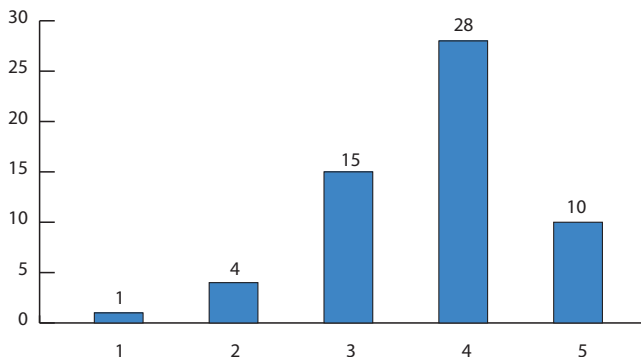


9. ábra: Javítandó képzési területek

Forrás: a szerző szerkesztés

A tanulók előzetes elképzeléseinek 71%-ban megfelelt a képzés felépítése. Azok, akik csalódtak a képzésben, többnyire a gyakorlat hiányát fájlalták (36%), közel negyedük pedig úgy érezte, hogy túl nagy a megtanulandó anyag mennyisége (22%).

A kitöltők az ötfokú Likert-skálán az oktatást az átlagosnál kissé jobbnak ítélték (átlagosan 5-ből 3,72 pontos értékelést adtak), a leggyakoribb értékelés a 4 pont volt (a válaszadók fele, 28 fő értékelte így a képzést), 15 fő közepes értékelést adott, a válaszadók közel negyede (10 fő) volt teljesen megelégedve a képzéssel. Elenyésző azoknak a száma, akik 3 pontnál rosszabb értékelést adtak.



10. ábra: Az oktatás minősége

Forrás: a szerző szerkesztés

A képzésben részt vevő oktatók felkészültségével és személyiségével a válaszadók 81%-a volt elégedett. Az elégedetlenek többsége azt emelte ki fő gondként, hogy nem szakos tanár tanít, vagy nem megfelelő az adott oktató pedagógiai attitűdje. Összefoglalva az eddig leírtakat a hipotézist a kutatás igazolta, hiszen a kérdésekre adott válaszok alapján a tanulók jelentős része nem rendelkezett előzetes ismeretekkel a képzésről, az oktatott tantárgyakról, ezáltal az elvárásokról és a tananyag struktúrájáról sem.

Összefoglalás

A rendészeti és közszolgálati szakma népszerű, az érettségizők számából is jól látható, hogy létjogosultsága van, hiszen egyre többen jelentkeznek, és végzik el a képzést. Annak ellenére, hogy legtöbben a szűkebb vagy tágabb családi és baráti kör ajánlására érkeznek a szakmába, ahol azt hallják, hogy ezt a szakmát nyugdíjas állásnak lehet tekinteni. Mégis, hiába van rokoni és baráti szál is a rendvédelem felé, valahogy mégsem reálisak az elképzelések. A médiában, főleg a filmművészetben egyfajta romantikus idilli képet festenek a rendőri szakmát tekintve. Minél többet látnak a képzésből, annál inkább elfogy a lelkesedés, hiszen itt tanulni kell, ami nem olyan egyszerű, főleg, hogy nem feltétlenül gyakorlatorientált a képzés.

2. táblázat: Az elméleti és gyakorlati tantárgyak arányai

Évfolyam	2016	2018
Elmélet		
9	90	144
10	198	288
11	162	108
12	170	93
Összesen	620	633
Gyakorlat		
9	126	144
10	144	144
11	108	36
12	46	78
Összesen	424	402
A képzés óraszám	1044	1035
Százalékos arány		
Elmélet	59%	61%
Gyakorlat	41%	39%
Nyári gyakorlat	280	140

Forrás: a szerző szerkesztése

Ennek az egyik fő oka lehet az, hogy a gyakorlati foglalkozások kisebb arányban vannak jelen a képzés során. Ezt a 2. táblázat is mutatja: a régi képzések elmélet-gyakorlat arányát olvashatjuk ki belőle. Míg az elején a képzésben nagyobb arányú a gyakorlati foglalkozás, ami helyénvaló is az életkori sajátosságokat figyelembe véve, ez a képzés előrehaladtával drasztikusan lecsökken. A 2016-ban bevezetett képzési rendszer alapján az elmélet-gyakorlat arány 59%–41%, amely viszonylagosan jó arálynak számít, de lényegében az első két évben tartják meg a gyakorlati foglalkozások jelentős részét. Ez az arányszám a 2018-ban bevezetett képzésnél rosszabb, hiszen az elmélet-gyakorlat arányszám 61%–39%.

Ennél drasztikusabb az egybefüggő szakmai gyakorlatok lecsökkentése, hiszen a 2016-os képzésben még a 10. évfolyam és a 11. évfolyam végén 140-140 óra szakmai gyakorlatot kellett teljesíteniük a tanulóknak. Mivel a napi gyakorlat maximum órászáma 7 óra, így ez 4-4 hét egybefüggő szakmai gyakorlatot jelentett. Ez egyrészt rendvédelmi tábor, másrészt katasztrófavédelmi gyakorlat formájában valósult meg, ahol a hallgatók az adott tanévben megszerzett tudásukat ültethették át a gyakorlatba. Ezek népszerű, a gyerekek által kedvelt gyakorlatok voltak. Fejleszthették például a szakmai kommunikációt, lehetőségük volt ellátogatni a rendvédelmi szervezetekhez (rendőrség, katasztrófavédelem, büntetés-végrehajtás), és szakmai feladatokat is gyakorolhattak (elvezetés, testi kényszer).

Ez a 2018-as képzésben lecsökkent a 10. és a 11. évfolyam végén 70-70 órára, ami összesen 2 hét egybefüggő szakmai gyakorlatot jelentett. A fent leírtak itt már nagyon leszűkültek, számukra a gyakorlat a Covid-járványhelyzet ideje alatt volt, így a legtöbb helyen az iskolában próbálták megoldani a lehetetlent.

Javaslatok a képzéshez a kutatás eredményeinek tükrében

Rendkívül nagy hangsúlyt kell fektetni az adott életkorhoz és fejlődési szakaszhoz igazított tananyagtartalom megfelelő ütemezésére. Az arányos és jól strukturált tananyag bevezetése lehetővé teszi, hogy megfelelő időt és figyelmet fordítsanak minden egyes témára, anélkül, hogy túlzottan megterhelő lenne a tanulás folyamata. Az optimális ütemezés és a tartalomhoz igazodó oktatás lehetőséget teremt arra, hogy a tanulók kihasználják potenciáljukat, és magabiztosak legyenek a tanulás terén is, ami az élet más területén is magabiztossá teheti őket.

Továbbá kiemelten fontos lenne a képzésben tanuló diákok számára biztosítani a csapathoz tartozás érzését. Ehhez szükség lenne olyan jól látható jelképekre, amelyek erősítenék ezt az érzést a diákokban iskolai pályafutásuk során.

Ilyen lehet például:

- A formaruha: erősíti a szakmai identitást, segíti a szerepnek megfelelő viselkedést, folyamatos emlékeztetőként szolgál arra, hogy az adott tanuló mely szakmának lesz része, és milyen elvárásoknak kell majd megfelelnie.

- A hallgatói váll-lap évfolyamjelzéssel: vizuális reprezentációja a tanuló fejlődésének, segít egyfajta hierarchia megteremtésében a különböző évfolyamok között, előrelépési lehetőséget adhat, ezzel fenntarthatja a motivációt.
- A nyári gyakorlat megtartása, például a rendészeti táboré, amelybe be lehetne vonni a rendészeti oktatási intézményeket és a társszervek kiképzőrendszerét is.
- Az adott iskola saját csapatkarjelvénye, zászlója kifejezi az adott iskola tanulóinak összetartozását, a nagyobb egészhez tartozás és a bajtársiasság érzése megakadályozhatja, hogy a tanuló elveszettnek érezze magát, és segít fenntartani a motivációt, amikor nehézségekkel szembesül.

Az ágazati alapvizsga sikeres letétele utáni eskütétel is szép keretet ad, amelyet a diákok lezárásnak és új kezdetnek éreznek, ami kellő motivációt ad a további tanuláshoz (például díszoklevél kiállítása az alapvizsga sikeres letételéről).

A társszervek nyitottsága az együttműködésre szintén kulcsfontosságú tényező, hiszen egy-egy tematikus nap a rendészeti szerveknél nagy motivációt ad a tanulás folytatásához. Hasznos lenne bevezetni egy-egy részképzést, amelyet a társszervek segíthetnek, például önkéntes tűzoltói, elsősegélynyújtó tanfolyam. Ezek segíthetnének abban, hogy a tanuló úgy érezze, valóban hasznos, amit tanul, és lehetőséget kapna arra, hogy „élesben”, a gyakorlatban is tapasztalatot szerezzen, de mindezt biztonságos közegben tenné.

Az előbb felsorolt szempontok mellett a gyakorlatorientált foglalkozás és a szakma szélesebb bemutatása megtartó erejű lehet, ehhez szükséges a jogszabályi háttér módosítása, hiszen így nem tudjuk kihasználni a szakképzés legjobb részét, a duális partneri képzést.

A tanár (oktató) mindig a személyiségével dolgozik, nincs ez másképp a rendészeti és közszolgálati tantárgyak esetén sem. A száraz tényeken alapuló, rendszerelméleti és jogi tárgyak esetén elengedhetetlen az, hogy az oktató saját élményeivel színesebbé és ezáltal életszerűbbé, érthetőbbé tegye a tananyagot.

Ezért érdemes elgondolkodni az aktív, de a megterhelő szolgálatot ellátni már nem tudó, nyugdíj előtt álló vagy már nyugdíjazott rendőrtisztek bevonásán. Mivel más készségeket és tudást igényelhet a rendőri és a pedagógusi/oktatói szakma, érdemes lehet olyan pedagógiai módszertani folyamatot kidolgozni, amely segíthet az oktadni kívánó rendőrtiszteknek felkészülni az új kihívásokra.

Az ilyen képzésen a következő tantárgycsoportok oktatására lenne szükség:

- a nevelés pszichológiai, szociológiai rétegei;
- tanulásmódszertan és didaktika;
- iskolai tehetséggondozás;
- pedagógiai folyamattervezés.

Ezzel a megszerzett tudás átadásának pedagógiai folyamatát támogatva lényegesen jobb eredményeket lehet elérni a pályán tartásban.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a rendészeti képzés számos területen kifejezetten jól működik. Ezt mutatja többek között a képzés évek óta töretlenül növekvő népszerűsége, megjelenik ugyanakkor néhány olyan kezdeti nehézség a képzés felépítésében, amely nehezíti, hogy a pályorientációs képzést sikeresen teljesítő fiatalok a végzettség megszerzését követően sikeresen építsék tovább karrierjüket.

Felhasznált irodalom

- BORBÉLY-PECZE Tibor Bors (2016): Szakképzés és pályorientáció – tévutak és lehetőségek. *Educatio*, 25(1), 59–69. Online: https://epa.oszk.hu/01500/01551/00095/pdf/EPA01551_educatio_2016_1_059-069.pdf
- IKK Nonprofit Zrt. [é. n.]. Online: <https://ikk.hu/>
- KALMÁRNÉ PÖLÖSKEI Anett (2018): *Rendvédelmi szervek és alapfeladatok II. Rendészeti ismeretek*. Budapest: Belügyminisztérium.
- Képzési és Kimeneti Követelmények (KKK), Programtervek (PTT) [é. n.]. IKK Nonprofit Zrt. Online: <https://ikk.hu/p/kkk-ptt#rendeszeti-es-kozszolgalat>
- Magyar Kereskedelmi és Iparkamara [é. n.]: *Ágazati alapvizsga „kisokos”*. Online: <https://mkik.hu/agazati-alapvizsga-kisokos>
- Magyar Rendőr*, 1983. július 30.
- MOLNÁR Katalin (2014): Egy sikertörténet a rendészeti képzés területéről. In TORGYIK Judit (szerk.): *Sokszínű pedagógiai kultúra*. Révkomárom: International Research Institute, 513–518. Online: www.irisro.org/pedagogia2014januar/0707MolnarKatalin.pdf
- Pályorientációs tanárok konferenciája* [é. n.]. Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ. Online: <https://rokk.hu/rokk-hirek/palyaorientacios-tanarok-konferenciaja/>
- Törvények – Archivum* [é. n.]. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal. Online: https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=177&fbclid=IwAR3X9Ic-KW-P4sbT-8csNb2VX-C0M7YHnYMIhXIFolXRGYP-SLs8OV9GodR9M
- Vizsgaeredmények 10 vizsgatárgyból (a nem megjelenteken és a mentességgel rendelkezőkön kívül) (2022). *Kétszintű érettségi – Publikus statisztikák*, 2022. május–június. Online: www.ketszintu.hu/publics-tat.php?stat=_2022_1&fbclid=IwAR01ajpHDRZtwBwhVM2gQhuk-bdu5A32mYqpST3c4Yk1UKZJLgcx0z3Z_I7g
- ZSOLDOS András (2016): *A szakképzés története, jelenlegi helyzete és megítélése Magyarországon*. Szakdolgozat (történelem MA). Kézirat. Miskolc: Miskolci Egyetem.

ABSTRACT

The Development, Changes and Vision of Law Enforcement and Public Service Career Guidance Training

Barbara KÁLLAI S.

The study is a preliminary research into why vocational training for law enforcement orientation has not yielded results that meet expectations so far. I have examined possible reasons for this. In discussions with my colleagues who teach in vocational training, the following potential reasons emerged: the distribution of subjects in the curriculum does not take into account age-specific characteristics, and the expectations of students enrolling in the training do not align

with the realities of the profession. Due to the differing opportunities provided by educational institutions, the educational conditions do not present a common picture. These factors may play a role in diminishing the intention to pursue education during the course of the training

Keywords: *education of law enforcement and public service, preparatory vocational education of law enforcement and public service, public service, higher education*

A pszichológiai profilalkotás története és módszertana

ERDÉLYI Ákos¹

A bűnügyi vagy elkövetői profilalkotás nemzetközi megjelenítése hosszú időre nyúlik vissza, mind a gyakorlatban, mind az elméleti-empirikus oldalon. Az első bűnügyi profilok már az ókorban megjelentek; az 1400-as évek második felében pedig az inkvizíció idején, a boszorkányperekben szintén találunk olyan írásokat, amelyek a korabeli profilalkotásnak feleltethetők meg. A 20. század második felétől exponenciálisan nő a profilalkotással kapcsolatos kutatások száma, és így egyre több alkalmazott profilelemzési eljárást dolgoznak ki és vezetnek be. A több irányzat egyike a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás, amely az első profilalkotó eljárások egyike – az első sikereket pszichiáterek és pszichológusok érték el a bűnügyi profilalkotás terén. Ennek ellenére a pszichológiai profilalkotás módszertanilag a legkevésbé kutatott, módszere kidolgozatlan és empirikusan kevésbé validált, ami jelentősen visszaveti a pszichológiai profilok gyakorlati alkalmazását.

Szakirodalmi áttekintést mutatok be arról, hogy a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás honnan hová tart, milyen fontosabb mérföldkövek azonosíthatók az eljárás kialakulásában és elterjedésében.

Annak ellenére, hogy a pszichológiai profilalkotás a főbb irányzatok közül az első, számos hiányosságban szenved. Ennek érdekében célszerű lenne olyan empirikus kutatások végzése, amelyek validálják az eljárást.

Kulcsszavak: profilalkotás, pszichológiai profilalkotás, klinikai irányzat, kriminálpszichológia

Bevezetés

Az elkövetői vagy bűnügyi profilalkotás kitüntetett figyelmet kap a 20. század közepétől egészen napjainkig, noha az első elkövetői profilok már jóval a 20. század előtt megszülettek. Az első elkövetői profilok már az 1400-as évek végén megjelentek, amikor a katolikus egyház két főinkvizitora, Heinrich Kramer és Jacob Sprenger kiadta *Malleus maleficarum* című kézikönyvét, benne kihirdetve azokat a téziseket, hogy milyen cselekmények és körülmények számítanak boszorkányságnak, kik lehetnek boszorkányok, és őket milyen testi és életvitelbeli jellemzők alapján lehet

¹ Pszichológus, kriminológus, PhD-hallgató, egyetemi egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi és Kriminálpszichológiai Tanszék, e-mail: erdelyi.akos@stud.uni-nke.hu

azonosítani.² Néhány száz évvel később dr. Bond az 1880-as évek végén elkészítette Hasfelmetsző Jack profilját, aki London East End nevű városnegyedében több prostituálttal végzett. Boncmester lévén dr. Bond az elkövetői profil megalkotásakor az áldozat sérülései alapján igyekezett rekonstruálni az elkövető kilétét.³ Mint írta, „a gyilkos erős testalkatú, nyugodt és vakmerő. Nem egyértelmű, hogy van-e tettestársa. Véleményem szerint a tettes a gyilkos és az erotikus mánia időszakos rohamaiban szenved. A csonkolások a férfi betegesen felfokozott nemi étvágyára utalnak. Természetesen az is lehetséges, hogy bosszúvágy vagy agyfelborulás fejlesztette ki benne a gyilkolás ösztönét, vagy eredete vallási hóbortban keresendő, azonban egyik hipotézisem sem tartom valójában helytállóknak.”⁴

A bűnügyi profilalkotás speciális nyomozástámogató eljárás, amelynek célja, hogy segítse a nyomozóhatóságot az ismeretlen elkövető felderítésében, mindezt úgy, hogy feltárja a lehetséges elkövető főbb viselkedés- és személyiségjegyeit.⁵ A profilalkotás a bűncselekmények széles körében felhasználható – különösen az úgynevezett „helyszínes” bűncselekményeknél⁶ –, legyen szó életellenes vagy szexuális bűncselekményekről, vagyon elleni erőszakos bűncselekményekről, gyújtogatásról, rablásról, kiberbűncselekményekről, terrorizmusról vagy akár gyanús eltűnésekről.⁷

Szemlélete multidiszciplináris: egyaránt merít a pszichológia, a pszichiátria, a kriminológia, a kriminalisztika, a szociológia és a matematika tudásanyagából.⁸ Az eljárást számos kritika éri napjainkban is, amelyek arra mutatnak rá, hogy a profilalkotás alacsony számú empirikus kutatással rendelkezik, valamint ennek hiányában reliabilitása és validitása is megkérdőjeleződik.⁹ Erre a kritikára a hazai kutatótársadalom is reflektál: az utóbbi években egyre nagyobb volumenű empirikus kutatás készült a profilalkotás témájában, különösen annak klinikai irányzatában.¹⁰

A profilalkotás fogalmának és folyamatának operacionalizálása

A profilalkotás alapjait véve bűnügyi elemző-értékelő tevékenység; olyan folyamat, amely során számos fizikai és pszichikai információt dolgoznak fel, többek között a bűncselekmény elkövetési helyének jellemzőit, az ott hátrahagyott fizikai és pszichikai nyommaradványokat, a nyomozati dokumentumokat,

² MITTAL-SINGH 2016: 17–21; CSIRIK 2014: 95–114.

³ IVASKEVICS 2020: 111–148; PETRÉTEI 2020: 3–50; DAVIS et al. 2018; INNES 2007.

⁴ INNES 2007: 21.

⁵ LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2014: 51–61; IVASKEVICS 2020; GEE-BELOFASTOV 2006: 49–71.

⁶ LEHOCZKI 2014; CSIRIK 2014.

⁷ LOHNER 2023: 44–50; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2014; PETRÉTEI 2020; HALLER-IVASKEVICS 2020: 237–270; YAPP 2010; CHIESA-DUCCI-CIAPPI 2008; KOCSIS 2006; GROVES-SALFATI-ELLIOT 2004: 153–167; HOLMES-HOLMES 1996.

⁸ LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2014; LEHOCZKI 2011: 62–81; DAVIS et al. 2018; CSIRIK 2014; ALFÖLDI 2012: 980–987.

⁹ LEHOCZKI 2021; DAVIS et al. 2018; SZIJÁRTÓ 2014: 1–19.

¹⁰ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; LOHNER-HERMANN-HALLER 2021: 1813–1828.

a viktimológiát és a hozzá kapcsolódó megannyi alkérdést. A profilban utalás található az ismeretlen elkövető motivációjára, szociodemográfiai hátterére, főbb személyiségkarakterisztikájára, mentális állapotára és az esetlegesen felmerülő patológiákra, bűnügyi előéletére,¹¹ az elkövető habitusára, emocionális és pszichológiai állapotára, fizikai attribútumaira.¹² Lehoczki szerint „a profilalkotás során pszichológiai jellegű adatok kiemelése, rendszerezése, elemzése és értékelése történik, melynek alapján a profilt készítő szakember meghatározza az elkövető demográfiai és személyiségbeli jellemzőit. A profilalkotás tehát az elkövető legfőbb személyiség- és viselkedésbeli jellemzőinek rekonstrukciója a cselekményének pszichológiai szempontú elemzése alapján.”¹³ A profilalkotás lényege, hogy segítse a nyomozhatóság munkáját azáltal, hogy a folyamat során feltárják az ismeretlen elkövető főbb szociodemográfiai és pszichológiai jellemzőit, ezáltal specifikálva és szűkítve a lehetséges gyanúsított kört.¹⁴

A bűnügyi profilalkotás konceptualizálása időről időre változik: a módszert első megjelenésétől kezdve számos alkalommal újradefiniálták.¹⁵ Geberth¹⁶ szerint a profilalkotás a forenzikus technikák egyike, célja, hogy specifikus információkkal segítse a nyomozhatóságot az elkövető személyiségvonásainak elemzésében. Douglas és munkatársai¹⁷ meghatározása alapján a bűnügyi profilalkotás nem más, mint az ismeretlen elkövető főbb viselkedéses jellemzőinek és személyiségvonásainak rekonstruálása a vizsgált bűncselekmény pszichológiai szempontú elemzése-értékelése alapján. A konceptualizálás nagyban függ attól is, hogy mely, a következő alfejezetben részleteiben is bemutatott profilalkotási irányzat szempontjából akarjuk definiálni a bűnügyi profilalkotás fogalmát. Az egyes irányok nemcsak profildefiniációban térnek el egymástól, hanem az általuk készített profil tartalmi elemeiben is.¹⁸ Az első megjelenő irányzatként kezelhető FBI-módszer, a bűnügyi nyomozati elemzés a legátfogóbb profilt adja az elkövetőről: ebben az esetben nagyon sok információt dolgoznak fel, amelyeket mind nyomozásközpontú szemléletben mutatnak be. A diagnosztikus értékelés ennél jóval analitikusabb elkövetői profilokat készít, és kevesebb konkrétumot tartogat a nyomozati cselekményeket illetően. A Canter-féle nyomozati pszichológiai megközelítésben készült elkövetői profilok elsődlegesen a földrajzi elemzésekre koncentrálnak, míg a Turvey-féle viselkedéses bizonyítékelemzés kevesebb, de annál validabb és megbízhatóbb információt közöl az ismeretlen elkövetőről.

¹¹ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; VILICS 2020: 219–239; CSERNYIKNÉ PÓTH – FOGARASI 2006; GEE–BELOFASTOV 2006.

¹² TURVEY 2012.

¹³ LEHOCZKI 2021: 37.

¹⁴ IVASKEVICS 2020.

¹⁵ LEHOCZKI 2021.

¹⁶ GEBERTH 2015.

¹⁷ DOUGLAS et al. 2006.

¹⁸ PETHERICK 2007.

A bűnügyi profilalkotás tudományterületi besorolása jóval nehezebb. Egyesek bűnügyi segédtudományként értelmezik, mások kriminalisztikai eljárásnak tekintik, míg vannak, akik a kriminálmétodika vagy a krimináltechnika eszközeként tartják.¹⁹ Brent E. Turvey²⁰ egyenesen a forenzikus kriminológia eszközeként és így a kriminológián belüli tudományágként határozza meg, amelynek gyökerei a viselkedéstudományban és a forenzikus tudományokban keresendők.

Megjegyzendő az is, hogy egy profil „ritkán van kész”: ha újabb információhoz jutunk a felderítés során, az új információ fényében újra kell gondolni az elkövető profilját, mert nagy valószínűség szerint változtatni kell rajta, ki kell egészíteni azt. A profil a rendelkezésre álló adatokra épül – ha új adat kerül birtokunkba, azt ismét elemezni és értékelni szükséges.²¹

A pszichológiai/klinikai profilalkotás

A bűnügyi profilalkotásnak több irányzatát is megkülönböztetjük – ennek pontos számában azonban ellentmondás figyelhető meg: míg egyesek szerint²² a bűnügyi profilalkotásnak három, addig mások szerint²³ négy specifikus irányzata különböztethető meg, amelyek egyike a pszichológiai irányzat. Ezekon túl napjainkban megfigyelhető egy ötödik irányzat megjelenése is, amely a földrajzi profilalkotás.²⁴

A pszichológiai/klinikai profilalkotás másik elnevezése a diagnosztikus értékelés,²⁵ amely az alapvető négy profilalkotás-irányzat egyike, egyben a legkorábban megjelent irányzat. Mégis, a klinikai irányzat módszertani szempontból a legkidolgozatlanabb, nincs érvényben lévő, szisztematikus módszertana, empirikus úton a legkevésbé vizsgált és nem rendelkezik elméleti háttérrel sem, amelyek miatt számos kritika éri.²⁶ Ezekre a hiányosságokra és kritikákra igyekeztek reflektálni hazai kutatók is:²⁷ a cél olyan empirikus úton igazolt kutatások lefolytatása, amelyek a klinikai irányzat számára igazolt eredményeket, új módszertani lehetőségeket fogalmaznak meg.

A diagnosztikus értékelés folyamatát Lehoczki²⁸ a pszichodiagnosztikához hasonlítja, annyi különbséggel, hogy ebben az esetben nem objektív vagy projektív

¹⁹ LEHOCZKI 2021; ALFÖLDI 2012.

²⁰ TURVEY 2012.

²¹ LEHOCZKI 2021.

²² LOHNER 2024: 871–891; IVASKEVICS 2020; MITTAL–SINGH 2016; WILSON–LINCOLN–KOCIS 1997: 1–12.

²³ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2011; GAMPEL–SZÉKELY 2009: 19–31.

²⁴ HALFORD 2023: 207–229; MÁRKUS 2023: 19–28; LOHNER–GYIMESI 2022: 79–92; WILLMOTT–HUNT–MOJTAHEDI 2021; IVASKEVICS 2020; CSIRIK 2014; SZIJÁRTÓ 2014; ROSSMO 1999.

²⁵ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; IVASKEVICS 2020.

²⁶ LOHNER 2024; BELLAVICS 2024; LEHOCZKI–RONYECZ 2021: 2087–2105; IVASKEVICS 2020; DAVIS et al. 2018; SZIJÁRTÓ 2014; PETHERICK 2007.

²⁷ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI–RONYECZ 2021.

²⁸ LEHOCZKI 2021.

tesztek adják a diagnosztika folyamatát, hanem a helyszínen azonosítható viselkedéses jegyek elemzése. Véleménye szerint a profilalkotás pszichológiai alapú módszer, amely nem redukálódhat pusztán statisztikai és szociodemográfiai leíró jellegű módszerré.

A klinikai megközelítés alapja, hogy a „mentálisan érintett személy viselkedése sajátos, ami alapján felismerhető az állapota, ez pedig támpont lehet a nyomozás során”.²⁹

A pszichológiai/klinikai profilok az egyes profilalkotás-irányzatok közül a leganalitikusabbak és legrészletgazdagabbak, lévén ezek elkészítésében pszichiáter és pszichológus (klinikai szakpszichológus) szakemberek működnek közre,³⁰ akik saját klinikai praxisból származó tapasztalataikat igyekeznek felhasználni. Szijártó³¹ szerint az utóbbi időszakban a klinikai profilt készítőik között egyfajta szakosodás figyelhető meg: a profilt készítő szakemberek egy-egy bűncselekménytípusra specializálódnak, és ez Szijártó szerint csökkentheti a klinikai irányzattal szemben kritikaként megfogalmazott szubjektivitást. Lehoczki és Ronyecz³² mutat rá arra, hogy bár napjainkban a profilalkotás egyre inkább a statisztika és a statisztikai modellezés irányába mozdul el, ha a pszichológiai vonal kimarad az elkövetői profilalkotás folyamatából, az elkészült profilok sokat veszítenek mélységükből és plasztikusságukból. A statisztikai alapú módszerek a viselkedésminták felszíni jellegzetességeinek azonosítására képesek, míg az ennél mélyebb tartalmak elemzésére – például az elkövetői kézjegy azonosítására, a patológiás működések és a pszichodinamikai jellemzők feltárására vagy az egyéb szimbolikus jellegek vizsgálatára – a klinikai pszichológia képes.

„A pszichológiai profilok [...] ennek a »mélytúrásnak« köszönhetően plasztikusabbak, gazdagabbak [...] A pszichológiai módszer ezen felül kiterjeszti a profil felhasználási lehetőségeinek körét, mert a gyanúsított kör szűkítése mellett alkalmazható a nyomozási stratégia alakításában, a kommunikációs fogások, proaktív nyomozási lépések, pszichológiai csapdák felállításában, a médiakommunikáció megállapításában, és a kihallgatási taktika felépítésében.”³³

A klinikai sokáig nem alkotott különálló irányzatot, hanem a felderítés olyan aspektusa volt, amikor az eljáró hatóság külső pszichiáter vagy pszichológus segítségét kérte az elkövetői profil megalkotásában – ugyanakkor a 2010-es évektől kezdődően egyre inkább megjelenő tendencia, hogy a klinikai profilalkotás önálló irányzatként is megállja a helyét.³⁴

²⁹ HALLER–BELLAVICS–BARÁTH 2020: 125.

³⁰ LOHNER 2024; LEHOCZKI 2021; SZIJÁRTÓ 2014.

³¹ SZIJÁRTÓ 2014.

³² LEHOCZKI–RONYECZ 2021.

³³ LEHOCZKI–RONYECZ 2021: 2089.

³⁴ IVASKEVIC 2020; INNES 2007.

A pszichológiai profilalkotás a gyakorlatban is megjelenik, főként elsősorban a külföldi profilozó egységek gyakorlatában. Hollandiában létrehozták az elkövetőprofil-alkotó egységet, amely kezdetektől fogva multidiszciplinaritásra törekedett: a csoport tagjai között pszichológus, kriminológus és rendőrtiszt is szerepelt, akik aktívan részt vettek a profilalkotással kapcsolatos empirikus kutatásokban is. Franciaországban a pszichológiai profilalkotás honosodott meg, azonban a profilalkotás nem a rendőrség kötelékében zajlik, hanem attól független tanácsadó feladata, akinek a bevonásáról vizsgálóbizottság dönt.³⁵ Indiában a pszichológiai profilalkotás kezd elterjedni, azonban ez csak az utóbbi néhány évben jelent meg az országban, ahol – hasonlóan, mint Franciaországban – külső szakértőket kérnek fel a profilok elkészítésére.³⁶

A klinikai profilalkotás főbb történeti csomópontjai

A klinikai megközelítés (*clinical approach*) a múlt századig nyúlik vissza, és az első olyan profilalkotó eljárás, amely szép sikereket ért el, köszönhetően a részt vevő pszichiáter és pszichológus szakembereknek.³⁷

George Metesky, a Bolond Bombagyáros

George Metesky, vagy más néven a Bolond Bombagyáros volt az első olyan elkövető, akiről klinikai profil készült az 1950-es években. Az elkövetés helyszíne New York volt, ahol egy ismeretlen elkövető 1948 és 1956 között több mint 30 alkalommal követett el robbantásos merényletet. Az első támadásra 1940 novemberében került sor, amikor az Egyesített Edison Művek egyik New York-i épületénél egy fel nem robbant pipabombát találtak. A II. világháború alatt újabb támadás nem történt; 1950. március 25-én újabb fel nem robbant bombát találtak a Grand Central pályaudvaron. Mivel a felderítés nem vezetett eredményre, így 1956-ban a nyomozók felkérték dr. James A. Brussel pszichiátert a Bolond Bombagyáros névre keresztelt elkövető személyiségrajzának megalkotására. A pszichiáter rendelkezésére bocsátották a nyomozás során addig keletkezett valamennyi dokumentumot, aki a következő személyiségprofil adta az elkövetőről: „egyedülálló, nőtlen, 40-50 éves férfi, aki egy idősebb nőrokonával, talán az anyjával lakik együtt. Jó testfelépítésű és borotvált, talán begombolt kétsoros felöltőt visel. Befelé forduló, ravasz, őszinte, erkölcsös, vallásos, egyáltalán nem érdeklik a nők, megvet másokat. A kritikát nehezen viseli, azzal szemben felsőbbrendűnek érzi magát, ha kritizálják munka közben, hamar feldühödik, valószínűleg haragtartó,

³⁵ INNES 2007.

³⁶ MITTAL-SINGH 2016.

³⁷ LEHOCZKI 2021; LOHNER 2021: 2119–2135; IVASKEVICS 2020; INNES 2007.

sőt haragja egyre nő. Jó kézügyességű, ügyesen bánik a szerszámokkal. Mechanikai képességét saját maga számára kamatoztatja. Legvalószínűbben elbocsátással és megrovással motiválható. Jelenleg vagy korábban az Egyesült Edison Művek dolgozója volt. Valószínűleg a progresszív paranoia esetébe tartozik.”³⁸ A profil tartalmazta továbbá azt is, hogy vélhetően külföldön, római katolikus családban született.³⁹ Az elemzés alapján a nyomozók később beazonosították az elkövetőt, és letartóztatták a lengyel származású George Meteskyt. Mint kiderült, Brussel profiljában egyetlen hiba volt: Metesky két hűgával élt együtt.⁴⁰ A dr. Brussel által készített pszichológiai profil olyan eredményes volt, hogy azt követően még számos más, köztük a bostoni fojtogató névre keresztelt Albert DeSalvo felderítésében is alkalmazták.⁴¹

Paul Bostock, a pentagrammás gyilkos

Az 1980-as évek második felében Angliában több nőt is meggyilkoltak – az esetek különlegessége a brutális elkövetési mód mellett az volt, hogy a testek mellett az elkövető elhelyezett egy papírt, amelyre minden alkalommal pentagrammát rajzolt, ami alapján a nyomozók rituális gyilkosságra gyanakodtak. Az eredményes felderítés érdekében bevonták Paul Britton klinikai szakpszichológust is, akinek az volt a feladata, hogy készítse el az elkövető pszichológiai profilját. Britton profilja alapján sikerült leszűkíteni a lehetséges gyanúsítottak körét, és így jutottak el az akkor 19 éves húsfeldolgozó, Paul Bostock személyéhez.⁴² Az eredményes felderítés hatására nemcsak a Canter-féle módszer, hanem a klinikai irányzat is sikerrel képviselte magát az Egyesült Királyságban, egészen az 1990-es évek elejéig, amikor egy téves profil miatt megingott a klinikai irányzatba vetett hit.

A Rachel Nickell-ügy

A Rachel Nickell-gyilkosság a klinikai profilalkotás egyik negatív példája, amely megrengette a pszichológiai profilok hitelességébe és megbízhatóságába vetett hitet, ezáltal jelentősen visszavetette a klinikai irányzat erősödését.

Az Angliában élő Rachel Nickellt 1992 júliusában ismeretlen elkövető előbb megérszakolta, majd 47 késszúrással meggyilkolta a nő kétéves gyermeke szeme láttára. Mivel a felderítés egy ponton megakadt, felkérték Paul Britton klinikai szakpszichológust, hogy – hasonlóan a pentagrammás gyilkos ügyéhez – készítse el az elkövető

³⁸ INNES 2007: 38–39.

³⁹ KEMÉNY 1999: 3–20.

⁴⁰ PETRÉTEI 2020; IVASKEVICS 2020; DAVIS et al. 2018; CSIRIK 2014; INNES 2007.

⁴¹ INNES 2007.

⁴² LOHNER 2021; INNES 2007.

pszichológiai profilját. A profil tartalmazta többek között a lehetséges elkövető szociodemográfiai adatait, kriminális karrierjét és szexuális viselkedésének aspektusait. A profil alapján a nyomozóhatóság őrizetbe vette Colin Stagget, akit a bíróság jogerős börtönbüntetésre ítélt. Stag azonban ártatlan volt, a valódi elkövetőt pedig csak 2006-ban vették őrizetbe.⁴³

Ez az eset rámutat arra – a klinikai irányzat legnagyobb hiányosságára –, hogy strukturált elméleti háttér, megbízható módszertan és empirikusan igazolt és reprodukálható eredmények nélkül pusztán a klinikai tapasztalat kevés, sőt bizonyos esetekben teljesen tévútra viheti a nyomozást,⁴⁴ mint ahogyan az is, ha a profilkészítő elszigetelten, egyedül dolgozik az ügyön.⁴⁵

A szexuális erőszakos bűncselekmények pszichológiai profilozása

A szexuális erőszakos bűncselekmények és a klinikai profilalkotás relevanciáját vizsgáló empirikus kutatásokkal kisebb számban találkozunk.

A sorozatjellegű szexuális erőszakos bűncselekmények vonatkozásában beigazolódott,⁴⁶ hogy elkövetésüket nagyban befolyásolják olyan kontextuális vagy szituatív tényezők, mint a sértett ellenállása, az elkövető helyismerete vagy egy nem várt harmadik fél megjelenése. Ezzel összefüggésben elmondható, hogy ebben a vizsgálatban nagy szerep jutott az FBI szervezett-szervezetlen elkövetői tipológiájának is, hiszen a szituatív tényezők feletti kontroll a cselekmény megszervezettségét implikálja: minél inkább megtervezett egy cselekmény, annál kisebb a valószínűsége, hogy bármiféle szituatív tényező megzavarja az elkövetését. Más kutatásban⁴⁷ 347 szexuális erőszakos bűncselekményt vizsgáltak a kutatók, amely során rámutattak arra, hogy a cselekmények elkövetésekor megjelenő viselkedésmotívumok jóval relevánsabbak az elkövetői profilalkotásban, mint azt korábban gondolták. A bűncselekmények viselkedéskomponenseit elemezve megalkották a szexuális erőszak 4+1 viselkedéses fázisát: 1. áldozatkeresés; 2. áldozatkiválasztás; 3. áldozatmegközelítés; 4. támadás.⁴⁸ Az eredmény szerint a viselkedéses fázisok és az elkövető személyiségkarakterisztikái között szignifikáns kapcsolat állapítható meg. Beauregard⁴⁹ a szexuális erőszakos bűnelkövetők három típusát azonosította pszichológiai profiljuk alapján.

⁴³ LOHNER 2021; IVASKEVICS 2020.

⁴⁴ ALISON-EYRE 2009.

⁴⁵ LOHNER 2021.

⁴⁶ BEAUREGARD et al. 2007: 1069–1084.

⁴⁷ GOODWILL et al. 2016: 229–250.

⁴⁸ IVASKEVICS 2020.

⁴⁹ BEAUREGARD 2007: 16–17.

1. táblázat: A szexuális erőszakos bűnelkövetők tipológiája a beauregard-i pszichológiai profilok alapján (2007)

TIPOLÓGIA	PROFIL
kényszerítő	A cselekmény elkövetésekor a kültéri helyszíneket részesíti előnyben. Elkövetése direkt és nyílt, elkövetési módként fizikai erőszakot is alkalmaz. Jellemzően komfortzónáján belül támad.
indíték nélküli	Az elsődleges motiváció maga az erőszak, a felgyülemlett feszültség levezetése. Elkövetése jellemzően alkalomszerű, a megtervezettséget mellőzi.
manipulatív	Támadása indirekt, nyílt agresszió és erőszak helyett csábítással, megtévesztéssel hálózta be áldozatát. Belső kontrollja stabil, cselekményét megtervezi, áldozatát előre kiválasztja.

Forrás: a szerző szerkesztése

A személyiségtipológiák mellett nézzünk néhány olyan példát is, ahol a szexuális elkövető viselkedésének elemzésével juthatunk közelebb a személyiségéhez! A példában három szexuális elkövető szerepel – a könnyebb érthetőség miatt „A”, „B” és „C” elkövető –, akik mindhárman az esti órákban követik el a támadásokat, célpontjaik pedig olyan nők, akik rutintevékenységüknek eleget téve szokásos esti kocogásukat végzik egy nagy parkban. „A” elkövető az áldozatot megtámadva annak fehérneműjét csak éppen hogy félrehúzza a szexuális aktus során, miközben szóban igyekszik nyugtatni a sértettet. A cselekmény végrehajtásakor afelől érdeklődik, hogy nem okoz-e fájdalmat neki, illetve arra próbálja rávenni, hogy dicsérje őt és teljesítményét. A végrehajtás alatt maszkot visel vagy beköti a sértett szemét, a szexuális aktushoz óvszert használ. A bűncselekmény elkövetése után általában szégyent és mély büntudatot érez; az áldozatot a későbbiekben felkeresheti, és megpróbálhat vele kapcsolatba lépni. „B” elkövető ütésekkel is bántalmazza áldozatát, ruháját leszaggatja, eltépi, miközben szidalmazza őt, arcába, hajába köp, és a szexuális aktus végén a sértett hasára ejakulál. „C” elkövető az áldozat ruháját agresszív módon, késsel vágja le, miközben az áldozat bőrét a pengével végigkarcolja. Az elkövetés során folyamatosan arról beszél az áldozatnak, hogy az aktus végén hogyan fogja megölni őt. Ebben a situációban klasszikus behatolásra már nem is kerül sor, mert az elkövető a kínzás során ejakulál.⁵⁰ Ez a három eset a szexuális elkövetők eltérő viselkedéses jellegzetességeit mutatja be, és a hozzájuk kapcsolódó érzelmi-emocionális töltetet. A három elkövető nemcsak viselkedésében, de személyiségében is eltér egymástól: az első elkövető vélhetően introvertált, bizonytalan, interperszonális kapcsolataiban sikertelen, aki nem tudja maszkulinitását megélni a mindennapokban. A második elkövető ennél agresszívebb, ragadozó típus, aki kapcsolataiban dominanciára törekszik, általánosan erőszakos, viselkedése deviáns. A harmadik elkövető esetében már kézzelfogható patológiai jegyek azonosíthatók: a fokozott

⁵⁰ PETRÉTEI 2020.

kínzás és brutalitás szexuális sadizmust feltételez, amely vélhetően napi rutintevékenységében is megjelenik. Ha ezeket a viselkedéses és személyiségbeli jellemzőket sikerül azonosítani és differenciálni, a pszichológiai profil ténylegesen olyan mélységben tárhatja fel az elkövető főbb személyiségvonásait, amilyenben más profilalkotó eljárások nem.

Összegzés

Az egyes 20. század folyamán megjelent bűnügyi profilalkotási irányzatok az idő előrehaladtával egyre inkább beazonosíthatók. Az első irányzat a diagnosztikus értékelés, más néven a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás volt az 1950-es években. A profilokat kezdetben pszichiáter és pszichológus szakemberek készítették, akik nagyban merítettek a klinikai praxisukból származó ismeretekből. Ezek azonban az eljárás szubjektivitásához vezettek, és ahogyan azt a Rachel Nickell-ügyben is látjuk, tévútra vitték a nyomozást. Ebből származik a klinikai irányzat legnagyobb kritikája: nincs szisztematikus, empirikus úton igazolt és validált módszertana, sem olyan elméleti kerete, amelybe beágyazódva empirikus kutatásokat lehetne megvalósítani. Ugyanakkor, ahogyan arra a fent idézett kutatók és szakemberek is rávilágítanak, a pszichológiai profilok eredményesen segíthetnék a büntetőeljárásokat. A klinikai irányzat alapján készült személyiségprofilok plasztikusabbak, részletgazdagabbak és jóval komplexebb képet adnak az elkövetőről. Két dolgot azonban ki kell emelni. Egyrészt azt, hogy a profilelemzés akkor a leghasznosabb és valóban nyomozást támogató eljárás, ha kevert módszerrel születnek a bűnügyi profilok, azaz nem csak és kizárólag egy irányzat alapján. Igenis szükség van statisztikai és szociológiai elemzésekre, földrajzi modellezésre és nem utolsósorban a pszichológia tudására. Másrészt hatalmas szükség van olyan empirikus kutatásokra, amelyek a pszichológiai profilalkotás validitását és reliabilitását szolgálják. Ha az eljárás rendelkezne igazolt módszertannal, vélhetően a fennálló esetleges negatív sztereotípiák is ledőnthetők lennének.

Felhasznált irodalom

- ALFÖLDI Ágnes D. (2012): A profilalkotás tudományterületi elhelyezkedése és elméleti modelljei. *Magyar Tudomány*, 173(8), 980–987. Online: http://epa.niif.hu/00600/00691/00104/pdf/EPA00691_mtud_2012_08_0980-0987.pdf
- ALISON, Laurence J. – EYRE, Marie (2009): *Killer in the Shadows. The Monstrous Crimes of Robert Napper*. [H. n.]: Pennant Books.
- BEAUREGARD, Eric (2007): Criminal Profiling: Art or Science? *The Society of Notaries Public of British Columbia*, 16(4), 16–17.
- BEAUREGARD, Eric et al. (2007): Script Analysis of the Hunting Process of Serial Sex Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 34(8), 1069–1084. Online: <https://doi.org/10.1177/0093854807300851>

- BELLAVICS Mária Zs. (2024): *Bűnözői profilalkotás új megközelítése*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/Bellavics_Maria_Zsoka_Disszertacio_muhelyvitar.pdf
- CHIESA, Raoul – DUCCI, Stefania – CIAPPI, Silvio (2008): *Profiling Hackers. The Science of Criminal Profiling as Applied to the World of Hacking*. New York: Auerbach Publications. Online: <https://doi.org/10.1201/9781420086942>
- CSERNYIKNÉ PÓTH Ágnes – FOGARASI Mihály (2006): *Kriminálpszichológia*. Budapest: Rejtjel.
- CSIRIK György M. (2014): Néhány gondolat a bűnügyi személyiségprofil-alkotás alapvető kérdéseiről. *Magyar Rendészet*, 14(4), 95–114. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyar-rend/article/view/3907/3166>
- DAVIS, Michael et al. (2018): Behavioural Investigative Advice. A Contemporary Commentary on Offender Profiling Activity. In GRIFFITHS, Andy – MILNE, Rebecca (szerk.): *The Psychology of Criminal Investigation. From Theory to Practice*. Boca Raton: Routledge. Online: www.researchgate.net/profile/Nathan-Brooks-2/publication/328955491_Behavioural_investigative_advice_A_contemporary_commentary_on_offender_profiling_activity/links/5f0bba1192851c52d62f891d/Behavioural-investigative-advice-A-contemporary-commentary-on-offender-profiling-activity.pdf
- DOUGLAS, John E. et al. szerk. (2006): *Crime Classification Manual*. [H. n.]: Jossey-Bass.
- GAMPEL Andrea – SZÉKELY György L. (2009): A profilalkotás alkalmazásának lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 16(különszám), 19–30.
- GEBERTH, Vernon J. (2015): *Practical Homicide Investigation. Tactics, Procedures, and Forensic Techniques*. Boca Raton – London – New York: Taylor & Francis. Online: <https://doi.org/10.1201/b14761>
- GEE, Dion G. – BELOFASTOV, Aleksandra (2006): Profiling Sexual Fantasy. Fantasy in Sexual Offending and the Implications for Criminal Profiling. In KOCSIS, Richard N. (szerk.): *Criminal Profiling. International Theory, Research, and Practice*. Totowa: Humana Press, 49–71. Online: https://doi.org/10.1007/978-1-60327-146-2_3
- GOODWILL, Alasdair M. et al. (2016): An Action Phase Approach to Offender Profiling. *Legal and Criminological Psychology*, 21(2), 229–250. Online: <https://doi.org/10.1111/lcrp.12069>
- GROVES, Renee M. – SALFATI, C. Gabrielle – ELLIOT, Deborah (2004): The Influence of Prior Offender/Victim Relationship on Offender Stalking Behavior. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 1(2), 153–167. Online: <https://doi.org/10.1002/jip.13>
- HALFORD, Eric (2023): Perspectives on Geographical Profiling in the United Kingdom. *Police Practice and Research*, 25(2), 207–229. Online: <https://doi.org/10.1080/15614263.2023.2214285>
- HALLER József – BELLAVICS Mária Zs. – BARÁTH Noémi É. (2020): Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20(3), 119–135. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- HALLER József – IVASKEVICS Krisztián (2020): Terrorizmus. In HALLER József (szerk.): *Büntettek kriminálpszichológiája*. Budapest: Dialóg Campus, 237–270.
- HOLMES, Ronald M. – HOLMES, Stephen T. (1996): *Profiling Violent Crimes. An Investigative Tool*. Thousand Oaks – London – Új-Delhi: Sage Publications.
- INNES, Brian (2007): *Bűnös elmék. Pszichológiai profilalkotás a bűntények felderítésében*. Budapest: Skandi-Wald.
- IVASKEVICS Krisztián (2020): Bűnözői profilalkotás. In HALLER József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Budapest: Dialóg Campus, 111–147.
- KEMÉNY Gábor (1999): A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47(3), 3–20.
- KOCSIS, Richard N. (2006): *Criminal Profiling. Principles and Practice*. Totowa: Humana Press. Online: <https://doi.org/10.1007/978-1-59745-109-3>
- LEHOCZKI Ágnes (2011): Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban. *Belügyi Szemle*, 59(6), 62–81.

- LEHOCZKI Ágnes (2014): Nehézségek és módszertani dilemmák a profilalkotás hazai kutatásában. *Magyar Rendészet*, 14(2), 51–61. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3984>
- LEHOCZKI Ágnes (2021): *A poszt-offenzív szakasz pszichológiai vizsgálata az emberölés profilalkotásában*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.
- LEHOCZKI Ágnes – RONYECZ Csaba (2021): Emberölés nyomozói szemmel és a pszichológiai profilalkotás – esettanulmány. *Belügyi Szemle*, 69(12), 2087–2105. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.2>
- LOHNER Klaudia (2021): Profilalkotás – kutatásokon át a helyszíni szemléig. *Belügyi Szemle*, 69(12), 2119–2135. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.4>
- LOHNER Klaudia (2023): Profilalkotás a terrorelhárításban – profilozzuk-e a magányos elkövetőket? *Scientia et Securitas*, 4(1), 44–50. Online: <https://doi.org/10.1556/112.2023.00138>
- LOHNER Klaudia (2024): Speciális Nyomozástámogató és Viselkedéselemző tevékenység. *Belügyi Szemle*, 72(5), 871–891. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp871-891>
- LOHNER Klaudia – GYIMESI Benedek (2022): Sorozat-bűncselekmények elemzése és profilozása. *Magyar Rendészet*, 22(2), 79–92. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2022.2.5>
- LOHNER Klaudia – HERMANN Zsombor – HALLER József (2021): Szexuális motiváció nyomai a tett-helyen: kriminálpszichológiától a kriminalisztikáig. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1813–1828. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.10>
- MÁRKUS Mária (2023): A mesterséges intelligencia és a prediktív profilalkotás kapcsolata. *Bűnözésföldrajzi Közlemények*, 4(1–2), 19–28.
- MITTAL, Shalini – SINGH, Tushar (2016): Psychological Profiling in Criminal Investigation: An Overview. *Journal of Human Behaviour and Development Issues*, 3(1), 17–21.
- PETHERICK, Wayne (2007): *Criminal Profiling: A Qualitative and Quantitative Analysis of Process and Content*. Doktori (PhD) disszertáció. Robina: Bond University.
- PETRÉTEI Dávid (2020): Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3(1), 3–49. Online: https://epa.oszk.hu/04000/04093/00009/pdf/EPA04093_rendorsegi_tanulmanyok_2020_1_003-049.pdf
- ROSSMO, D. Kim (1999): *Geographic Profiling*. New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.1201/9781420048780>
- SZIJÁRTÓ Livia (2014): Különbségek az egyének és a csoportok között végzett profilozás területén. *Terror & Elhárítás*, 3(2), 84–123. Online: https://epa.oszk.hu/02900/02932/00006/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2014_2_04.pdf
- TURVEY, Brent E. (2011): *Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Cambridge: Academic Press. Online: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385243-4.00005-8>
- VILICS Tünde (2020): Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*, 20(4), 219–239. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.4.14>
- WILLMOTT, Dominic – HUNT, Daniel – MOJTAHEDI, Dara (2021): Criminal Geography and Geographical Profiling within Police Investigations – A Brief Introduction. *Internet Journal of Criminology*. Online: https://958be75a-da42-4a45-aafa-549955018b18.filesusr.com/ugd/9280ee_ba2436e454a24befa584f18c1b571986.pdf
- WILSON, P. – LINCOLN, R. – KOCSIS, R. N. (1997): Validity, Utility and Ethics of Profiling for Serial Violent and Sexual Offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 4(1), 1–11. Online: <https://doi.org/10.1080/13218719709524891>
- YAPP, Jamie R. (2010): *The Profiling of Robbery Offenders*. Doktori (ForenPsyD) disszertáció. Birmingham: University of Birmingham. Online: <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/1059/1/Yapp10ForenPsyD.pdf>

ABSTRACT

History and Methodology of Psychological Profiling

Ákos ERDÉLYI

The international publication of criminal or offender profiling goes back a long time, both in practice and on the theoretical side. The first criminal profiles already appeared in antiquity; and in the second half of the 1400s during the Inquisition, in the witch trials, we also find writings that correspond to the profiling of the time. From the second half of the 20th century, the number of researches related to profiling increases exponentially, and thus more and more applied profile analysis procedures are developed and introduced. One of the several trends is psychological or clinical profiling, which is one of the first profiling procedures – psychiatrists and psychologists achieved the first successes in criminal profiling. Despite this, psychological profiling is methodologically the least researched, its method is undeveloped and less empirically validated, which significantly discourages the practical application of psychological profiles.

I present a review of the literature on where psychological or clinical profiling is going, and what important milestones can be identified in the development and spread of the procedure. Despite being the first of the major trends, psychological profiling suffers from several shortcomings. For this purpose, it would be advisable to carry out empirical research that validates the procedure.

Keywords: *offender profiling, psychological profiling, clinical approach, criminal psychology*

Szemelvények az úszó szállodakomplexumok biztonságának megteremtéséről

LUKÁCS Roxána¹ - LIPPAI Zsolt²

A szerzők gyakorló biztonsági szakemberként kívánnak átfogó képet adni a tengerjáró hajók iparát érintő egyes biztonsági kérdésekről és kihívásokról. Betekintést tenni a sokak által csak kevéssé vagy egyáltalán nem ismert, luxustól csillogó világ árnyakkal telített kulisszái mögé. Rámutatva arra is, hogy hihetetlen dinamikával fejlődő ágazatról van szó, ahol évről évre egyre nagyobb és növekvő számú utastömeget kiszolgáló hajók kerülnek a világ vizeire. A hajótársaságok pedig a maximális profit érdekében számos különféle tematikájú és eltérő hosszúságú utat kínálnak, legyen szó akár több hónapon át tartó világ körüli útról vagy párhetes mediterrán hajókázásról. Az utasok számának gyarapodásával azonban a fedélzeten elkövetett bűncselekmények, balesetek száma is növekszik.

Írásunkban a hajózásbiztonság megteremtése és megőrzése érdekében tehető intézkedések, szabályozások körét vizsgáltuk meg azon a területen, amelynek alapelve a nyitottság, a szívélyes fogadtatás és a vendégszeretet. Górcső alá véve azt is, hogy milyen változatos veszélyekkel nézhet szembe egy tengerjáró hajó utasa, és melyekre számíthat a fedélzeten eltöltött ideje alatt.

Kulcsszavak: turizmus, hajózásbiztonság, úszó szállodakomplexumok, jogi szabályozás, kockázati tényezők

Bevezetés

Tanulmányunk célja, hogy betekintést adjunk az úszó szállodakomplexumok biztonságos működését megteremtő, sokak által csak kevéssé ismert biztonságipar világába. Rövid történeti áttekintést követően a tengerjáró hajózás általános jellemzőit, szabályozási keretrendszerét, az ellenőrző hatóságok, felügyeletek tevékenységét elemezzük, illetőleg bemutatunk néhány, hajózásbiztonságot befolyásoló, általunk relevánsnak ítélt kockázati tényezőt.

¹ Hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék, e-mail: lukacs.roxi@gmail.com

² R. alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék, e-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

A vizsgált téma jelentőségét mutatja, hogy a tengeri körutazás a turizmus egyik leggyorsabban növekvő jelenkori ágazata (2022-ben 20,4 millió, 2023-ban 31,5 millió utassal); a tengeri hajózási iparág 2021-ben 155 milliárd dollárt ért a globális gazdaságban és már 2019-ben 1,2 millió teljes munkaidős munkahelyet teremtett (közel 50 milliárd dolláros bérjellegű kiadással).³ Évente több millió ember vesz részt tengerjáró hajóutakon, az úszó szállodakomplexumok fedélzetén több ezer utassal és legénységgel. Az úszó városoknak is nevezhető hajókon – ugyanúgy, mint a szárazföldön – különféle balesetek, bűncselekmények történhetnek, de a hajózáásra jellemző speciális vonások miatt olyan incidensek (például kalóztámadás, a különféle kultúrákból érkező személyzet együttélésének nehézségeiből fakadó problémák, a zárt helyen összetömörülő nagy embertömeg vírusos megfertőződése stb.) is bekövetkezhetnek, amelyekkel a szárazföldön csak elvétve találkozunk. A körutazásokon részt vevő utasok többsége pedig még csak bele sem gondol abba, hogy milyen kockázatokat rejt(het) az általa választott vakációs forma; pusztán nyaralni, pihenni vágyik, szabadulni akar a hétköznapi élet aggodalmaitól.

A Confederation of European Security Services (Európai Biztonsági Szolgálatok Szövetsége, CoESS) 2019-ben fehér könyvet (*White Paper on Passenger Ship Security*)⁴ adott ki az utasszállító hajók biztonságáról, amelyben javaslatokat fogalmazott meg – a tengeri marsall, a biztonsági személyzet szükségessége, létszáma, kompetenciái stb. – az utasszállító hajók (kompok, folyami, tengerjáró hajók) és a kikötők, terminálok terrorcsoportok elleni védelme érdekében. Rámutatva, hogy a közlekedés és a szabadidős tevékenységek a harmadik generációs terrorszervezetek elsődleges célpontjainak számítanak, amely leírásnak az utasszállító hajók – mint puha célpontok⁵ – tökéletesen megfelelnek.⁶ Kijelentve, hogy az úszó szállodakomplexumok biztonságos működésének megteremtése, a hajók biztonsági szolgálata – saját biztonsági csapat vagy a hajótársaság által a magas biztonsági kockázatú vizeken történő áthaladás kockázatának csökkentése érdekében felbérelt őrség – a magánbiztonsági szektor, a biztonságipar speciális tudást és felkészültséget igénylő területéhez tartozik.

Az úszó szállodakomplexumokról

Az óceánjáró és a tengerjáró hajók között a mozgékonyság, a hajótest szilárdsága és a sebesség a legfőbb különbség. A hosszabb orr, a vastagabb hajótest és az akár 30 csomós sebesség – hogy a kedvezőtlen tengeri körülmények között is tartani

³ *State of the Cruise Industry 2023*.

⁴ COUDRE-FALLENTHÉYN-TOUSSAINT 2019.

⁵ A puha célpont kifejezésnek nincs tudományosan elfogadott meghatározása, az elsősorban a katonai terminológiában használt kifejezés, amely páncélozatlan és könnyen támadható célpontot jelent. Biztonsági szempontból puha célpontként definiálható minden olyan célpont, amely sebezhető, és jellege miatt könnyen kihasználható, így magasabb a támadás sikerének lehetősége.

⁶ COUDRE-FALLENTHÉYN-TOUSSAINT 2019.

tudják a menetrendet – az óceánjárók néhány jellemzője. Ezzel szemben a tengerjárókat vendégközpontúan építik és kiemelt hangsúlyt fektetnek a szállodai kényelemre. Az üdülőhajók (*cruise ship*) elsősorban magát a turizmust, az utazás élményét és a szórakoztatást helyezik előtérbe, többször megállnak különféle kikötőkben, hiszen több úti céljuk is van, és a kikapcsolódás biztosítására törekednek. Az óceánjáró hajók (*ocean liner*) célja viszont az utasok és áruk kontinensek közötti, egyik helyről a másikra történő szállítása. A 19. században és a 20. század elején az óceánjárók a brit kormány Királyi Postaszolgálatának részeként postai küldeményeket is szállítottak. Emiatt számos ikonikus óceánjáró neve elé RMS-t (*Royal Mail Service*) illesztettek (lásd RMS Titanic); ellentétben a tengerjáró hajókkal, ahol az emberek pihennek és szórakoznak heteken keresztül, az óceánjárók a sebességre fókuszáltak. A modern tengerjáró hajókat inkább úszó szállodáknak tervezték, mintsem gyors szállítóhajóknak. Érdekes módon viszont az egész körutazási iparág a hajdani óceánjárókon alapul. A mai vezető hajózási társaságok némelyikének korai hajói is óceánjárók voltak, amelyeket üdülőhajókká alakítottak át, ugyanis a légi közlekedés olcsóbbá és elterjedtebbé válásával az óceánjárók fokozatosan háttérbe szorultak.

Történeti áttekintés

A turisztikai hajózás az 1960-as évek elején az Amerikai Egyesült Államokban, Miami-ban indult, a Karib-tengert átszelő élményutak, „úszó üdülőhelyek” kínálása céljából.⁷ A szállodaipar és a turisztikai célú hajózás – mivel mindkettő az utazási és idegenforgalmi piacot szolgálja ki – számos módon kapcsolódik egymáshoz, legyen szó a személyzettel szemben támasztott elvárásokról, a vendégek biztonságának és védelmének biztosításáról vagy a környezeti hatások kezeléséről. Ezen kihívások – különösen extrém helyzet(ek)ben, azaz – a nemzetközi vizeken hajózó luxustengerjárók esetében fokozott, a legénység speciális felkészültségét igénylő rendkívül összetett feladatrendszerteremténeket.

A hajós utazás hagyománya száz évnél is régebbre nyúlik vissza, amikor az utasok elkezdtek jegyet foglalni az Atlanti-óceánt átszelő postahajókra, amely teher szállító hajókból fejlődtek ki a mai óceánjárók; napjaink hajózási társaságai pedig már azon versenyeznek, hogy ki tudja megépíteni a legnagyobb, legmodernebb és legizgalmasabb hajókat, ahol a fedélzeti élmény ugyanolyan fontos, mint a kikötők szolgáltatásai. Az első transzatlanti (Angliából New Yorkba tartó) hajóútra 1840-ben került sor, míg az első igazán nagyszabású luxushajó, a Titanic 1912. április 10-én indult első útjára olyan újdonságokkal, mint a fedélzeti úszómedence, az *à la carte* étkezés, a párizsi kávézó vagy a törökfürdő. A modern körutazások kora akkor kezdődött, amikor 1928-ban Londonból felszállt az első New Yorkba tartó utasszállító repülőgép, ami a transzatlanti hajóutak népszerűségének meredek visszaesését okozta;

⁷ BAKER 2016: 145.

a légi utazás nemcsak sokkal gyorsabb volt, hanem átvette azt a csillogást és presztízst is, amelyet korábban az óceánjárókkal társítottak. 1958-ra az óceánjárók új célt találtak maguknak a karibi vizeken, amely így már többet jelentett, mint csupán az egyik helyről a másikra történő eljutás.⁸

A tengerjáró hajózási ipar általános jellemzői

A tengerjáró ágazat remek példa a jól megtervezett és sikeres iparágra. A Covid-világjárvány előtt minden, a hajókra vonatkozó információ három évre előre rendelkezésre állt; magába foglalva a hajók jövőbeli tartózkodási helyét, útvonalait, árait, sőt még a fedélzeti menüket is előre megtervezték.⁹ A tengerjáró hajózási iparának legfrissebb adatai az 1975-ben alapított Cruise Lines International Association (Nemzetközi Hajózási Társaságok Szövetsége, CLIA) legújabb jelentéséből (*State Of The Cruise Industry [A hajózási ágazat helyzete]*) olvashatók ki. A CLIA, amely az Egyesült Államok tengerjáró társaságainak több mint 98%-át képviseli, a világ legnagyobb tengerjáró ipari kereskedelmi szövetsége, amely egységes hangot és vezető tekintélyt képvisel a globális tengerjáró hajózási közösség számára. Támogatja azokat a szabályzatokat és gyakorlatokat, amelyek elősegítik a biztonságos, megbízható, egészséges és fenntartható élményhajózási környezetet, és természetesen elkötelezett az utazás élményének előmozdítása mellett.¹⁰ A jelentés szerint Észak-Amerika a legnagyobb turisztikai küldőpiac, de más piacok – különösen Nyugat-Európa – is egyre növekednek. A Karib-térség 2019–2022 között továbbra is a legnépszerűbb célpont maradt a tengeri körutazásokon részt vevők számára.¹¹

A körutazásos hajózási világszerte egyre népszerűbb „szabadidős választási lehetőség” vált.¹² Számos hajótársaság hirdetését lehet látni, amelyek többsége három vállalat tulajdonában/kezelésében van. Ma a három legnagyobb, legjelentősebb piacvezető hajózási anyavállalat a Carnival Corporation & PLC (piaci részesedése: 37,3%), a Royal Caribbean Cruises Ltd. (piaci részesedése 23,9%) és a Norwegian Cruise Line Holdings Ltd. (piaci részesedése 14,1%).¹³ Ezen hajótársaságok nyereségük növelése érdekében folyamatosan növelik hajóik méretét, hogy egyre több utas szállhasson fel azok fedélzetére.¹⁴

Jelenleg az Icon of the Seas nevet viselő hajó a világ legnagyobb tengerjáró hajója. Összehasonlításként több mint ötször akkora tonnatartalommal rendelkezik, mint a kora csúcstechnológiáját jelentő RMS Titanic. Hossza 364 méter, szélessége 48 méter és akár 5610 utast és 2350 fős személyzetet is képes a fedélzetén fogadni

⁸ BAKER 2016: 144.

⁹ DA SILVA 2021: 2.

¹⁰ CLIA 2024a.

¹¹ *State of the Cruise Industry* 2023: 28–29.

¹² BAKER 2016: 142.

¹³ Market Share [é. n.].

¹⁴ DA SILVA 2021: 2.

(a Titanic hossza 269 méter, szélessége 28 méter volt és összesen körülbelül 3500 utas és személyzet szállítására volt alkalmas). 2021-ben kezdték el építeni a finnországi Meyer Turkuban, és 2024. január 27-en tette meg első útját; építési költsége két-milliárd dollár volt, utazósebessége eléri a 24 csomót (44,4 km/óra). A hűszemeletes hajón nyolc speciálisan kialakított negyed található, és hét medence van a fedélzetén. Az AquaDomeSM nevű helyszíne hatalmas képernyőkkel, robottechnikával és dinamikus vízeséssel van felszerelve, az Absolute ZeroSM pedig a flotta legnagyobb korcsolyaarénája.¹⁵

Szabályozási keretrendszer

A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (*International Maritime Organization*, IMO) égisze alatt a tengeri biztonság fokozásának kérdésköre jelentős teret nyert. Számos szabályozást fogadtak el – a nemzetközi IMO-egyezmények közé tartozik az alábbiakban bemutatott SOLAS, az ISPS-kód, az STCW és a módosított 1973-as MARPOL – annak érdekében, hogy növeljék a hajók fedélzetén a biztonsági előírásokat, és csökkentsék a balesetek valószínűségét. Amennyiben szigorúan alkalmazzák, ezen szabályzatok, kódexek, egyezmények jelentős mértékben javíthatják a személyi védelmet és a biztonságot a tengerjáró hajók fedélzetén.

A luxushajózás nagyon szigorú, egyértelműen meghatározott biztonsági irányelvekkel, előírásokkal rendelkező iparág, amely az IMO Nemzetközi Hajó- és Kikötőilésítmeny-biztonsági Szabályzatán (*International Ship and Port Facility Security Code*, ISPS Code) alapul. A tengerjáró hajókon elkövetett bűncselekmények az Egyesült Államok Kongresszusa által a tengerjáró hajók biztonságáról és védelméről szóló 2010. évi törvény (*Cruise Vessel Security and Safety Act*)¹⁶ és annak 2014. évi módosításai elfogadásához vezetett.

Kulcsfontosságú IMO-egyezmények

Az IMO-t hivatalosan 1948-ban hozták létre egy genfi ENSZ-konferencián azzal a céllal, hogy „mechanizmust biztosítson a kormányok közötti együttműködéshez a kormányzati szabályozás és gyakorlatok terén a nemzetközi kereskedelemben részt vevő hajózást érintő mindenféle műszaki kérdéssel kapcsolatban; hogy ösztönözze és elősegítse a tengeri védelem, a navigálási hatékonyság, valamint a hajók által okozott tengerszennyezés megelőzése és ellenőrzése terén a lehető legmagasabb szintű szabványok általános elfogadását”.¹⁷ Az IMO-egyezmény 1958-ban lépett hatályba.

¹⁵ Icon of the Seas [é. n.].

¹⁶ CVSSA.

¹⁷ House of Lords International Relations and Defence Committee 2022: 11.

International Ship and Port Facility Security (ISPS) Code

A tengeri biztonságot illetően a nemzetközi jog egyik legfontosabb eszköze az IMO által kidolgozott tengerbiztonsági szabályrendszer, az ISPS-szabályzat. Az IMO meghatározásában „a hajók és kikötőlétesítmények védelmének fokozására irányuló átfogó intézkedéscsomag”, amelyet az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én elkövetett merényletek nyomán a hajókat és kikötőlétesítményeket fenyegető veszélyekre válaszul dolgoztak ki.¹⁸

Az ISPS-szabályzat jelentősen javította a hajók védelmét, különösen a kiképzési előírások és a többszintű védelmi rendszer bevezetésével. Az IMO tengerészeti biztonsági útmutatója (*Guide to Maritime Security*, azaz MARSEC) megállapítása alapján három különböző biztonsági szint létezik:

- 1. biztonsági szint (ez a fenyegetettségi/veszélyességi szint „háttér”, *background threat level*): normál, amely mindenkor megköveteli a minimális biztonsági intézkedéseket;
- 2. biztonsági szint („mérsékelt”, azaz *moderate threat level*): további védelmi biztonsági intézkedéseket ír elő arra a meghatározott időtartamra, ameddig a biztonsági incidens kockázata megnő;
- 3. biztonsági szint („magas”, azaz *high threat level*): speciális védelmi biztonsági intézkedéseket ír elő, amelyek csak korlátozott ideig tarthatnak, amikor a biztonsági incidens kockázata valószínűsíthető vagy küszöbön áll, még akkor is, ha a célpont azonosítása nem lehetséges.¹⁹

Az ISPS-kódex főként a terrorizmusra összpontosít, és az egyes kormányokra bízta annak meghatározását, hogy ez az eszköz milyen mértékben vonatkozik a fegyveres rablással, kábítószer-csempészettel, potyautasokkal és illegális migrációval kapcsolatos fenyegetésekre; de a kódexben meghatározott biztonsági intézkedések implicit módon fedik le ezeket a területeket.²⁰

International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1974

A SOLAS-egyezmény (*Nemzetközi egyezmény az életbiztonságról a tengeren*) általában a kereskedelmi hajók biztonságára vonatkozó nemzetközi szerződések közül a legfontosabbnak tekinthető. Az első változatot 1914-ben, a Titanic-katasztrófa hatására fogadták el²¹ (amely az első világháború kitörése miatt soha nem lépett

¹⁸ NORDFJELD 2018: 33.

¹⁹ IMO 2011: 4, 31.

²⁰ NORDFJELD 2018: 36.

²¹ Új nemzetközi követelményeket írt elő a hajózás biztonságával kapcsolatban minden kereskedelmi hajó számára, amelyek magukban foglalják a mentőcsónakok és egyéb vészhelyzeti felszerelések számának előírását – pont azért, mert a Titanic fedélzetén nem állt rendelkezésre elegendő mentőcsónak és mentőmellény, ami növelte a halálos áldozatok számát –, valamint a biztonsági eljárásokat és a folyamatos rádióösszefoglalót.

hatályba), a másodikat 1929-ben, a harmadikat 1948-ban, a negyediket 1960-ban, míg az 1974-es változat tartalmazza a hallgatóságos elfogadási eljárást. Ennek eredményeként az 1974. évi egyezményt számos alkalommal frissítették és módosították. A ma hatályos egyezményt SOLAS 1974-nek, a módosított egyezménynek nevezik.²² Biztosítja, hogy az aláíró államok által nyilvántartásba vett (lajstromozott) hajók megfeleljenek a minimális biztonsági előírásoknak a hajók építése, felszerelése és üzemeltetése terén. A lobogó szerinti államok (*flag states*) felelősek annak biztosításáért, hogy a lobogójuk alatt közlekedő hajók megfeleljenek az egyezmény követelményeinek. Az egyezmény számos tanúsítványt ír elő, amelyek igazolják, hogy mindezek valóban megtörténtek.²³

International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW Convention)

A tengerészek képzésének, képesítésének és őrszolgálatának normáiról szóló 1978. évi nemzetközi egyezmény szintén olyan nemzetközi egyezmény, amely fontos rendelkezéseket tartalmaz a kikötői és tengeri biztonságra vonatkozóan, mind a biztonsági, mind a védelmi képzés szempontjából. Az 1978-as STCW-egyezmény volt az első, amely nemzetközi szinten meghatározta a tengerészek képzésére, képesítésére és az őrszolgálat ellátására vonatkozó alapvető követelményeket. Korábban a tisztekre és tengerészekre vonatkozó előírásokat az egyes kormányok határozták meg, általában más országok gyakorlatára való hivatkozás nélkül (1978. július 7-én fogadták el, és 1984. április 28-án lépett hatályba).²⁴ Az IMO szerint ennek az egyezménynek a fő célja az élet- és vagyonbiztonság előmozdítása a tengeren, valamint a tengeri környezet védelme a tengerészek képzésére, képesítésére és őrszolgálatára vonatkozó nemzetközi szabványok megállapításával. A manilai módosításokat (*Manila Amendments*) 2010. június 25-én fogadták el, ami mind az egyezmény, mind az STCW-kódex (*STCW Code*) jelentős felülvizsgálatát jelenti.²⁵ Többek között az is szerepel a kódexben, hogy a tengeri védelem és biztonság koncepciói hozzáértő és elegendő számú legénységet/személyzetet foglalnak magukban az adott hajó, kikötő és kikötőlétesítmény (kikötői terminál) számára.

²² International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1974 [é. n.].

²³ Frequently Asked Questions: Safety of Life at Sea [é. n.]: 2.

²⁴ International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) [é. n.].

²⁵ NORDEFJELD 2018: 37.

International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL)

A hajókról történő szennyezés megelőzéséről szóló nemzetközi egyezmény a legfontosabb nemzetközi egyezmény, amely a tengeri környezet hajók által okozott, működési vagy véletlenszerű okokból történő szennyezésének megelőzésére vonatkozik. A ma hatályos verzió az 1973. évi nemzetközi egyezmény az ehhez kapcsolódó 1978. évi jegyzőkönyvvel és a 1997. évi jegyzőkönyvvel módosítottak szerint.²⁶

UNCLOS

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének tengerjogi egyezménye (*United Nations Convention on the Law of the Sea*, UNCLOS) a törvény és a rend átfogó rendszere, amely a világ óceánjait és tengereit szabályozza nemzetközi joghatóságként, és szabályokat állapít meg az óceánok és természeti erőforrásaik minden felhasználására vonatkozóan. Az egyezmény 1994. november 16-án lépett hatályba, és mint világszerte elismert nemzetközi rendszer kezeli a tengerjoggal kapcsolatos valamennyi témát, mint például a határok meghatározását, a környezetvédelmi ellenőrzést, a nemzetközi vizeken folytatott gazdasági és kereskedelmi tevékenységeket, valamint az ezzel kapcsolatos viták rendezését, többek között az óceáni ügyekben.²⁷

CVSSA

Az iparág kezdetekor nem léteztek a tengerjáró hajókra vonatkozó szabályozások, de idővel a szövetségi kormány különböző szervezeteknek adott felhatalmazást, és olyan jogszabályokat vezetett be, amelyek biztosítják a tengerjáró hajók utasainak biztonságát. Ezek egyike a tengerjáró hajók biztonságáról és védelméről szóló törvény (*Cruise Vessel Security and Safety Act*), amely védelmi és biztonsági követelményeket ír elő minden olyan személyhajó számára, amely:

- legalább 250 utas szállítására jogosult;
- a fedélzeten legalább 250 utas számára rendelkezik alvási lehetőséggel;
- nem tengerparti utakon közlekedik;
- az Egyesült Államokban utasokat vesz fel vagy tesz ki.

A törvény új követelményeket ír elő a hajók kialakítására, a nyilvánosság bűncselekményekkel kapcsolatos információkhoz való hozzáférésére, a sürgősségi orvosi ellátásra vonatkozó rendelkezésekre, valamint a bűnmegelőzésre és a bünyügyi

²⁶ International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL) [é. n.].

²⁷ NORDFJELD 2018: 37.

bizonyítékok összegyűjtésére vonatkozóan.²⁸ Mindennek az volt az oka, hogy a két-éves években a tengerjáró hajókon elkövetett számos bűncselekményre és rejtélyes eltűnésre derült fény – és a média is elég vehemensen számolt be a nyílt tengeren elkövetett bűncselekményekről –, a kialakult helyzetnek elkerülhetetlenül változnia kellett. A fokozott médiafigyelem és az áldozatok felháborodása végül meggyőzte az Egyesült Államok Kongresszusát arról, hogy határozottan lépjen fel a tengerjáró hajókon utazók védelme érdekében, ezért az 2010-ben olyan törvényt fogadott el, amely felelősséget rótt a tengerjáró hajókra az utasok biztonságának garantálásáért, és jogorvoslati lehetőséget biztosított mindazoknak, akik a tengeren bűncselekmény áldozataivá váltak.

A törvény elfogadása és bevezetése előtt több kongresszusi meghallgatás is volt, ahol meghallgatták a tengerjáró hajókon elkövetett bűncselekmények áldozatait, az áldozatok családtagjait, továbbá a körutazási ágazat elleni peres eljárásokban jártas ügyvédeket és a RAINN (*Rape, Abuse, Incest and Neglect Network* [Nemi erőszak, Bántalmazás, Vérfertőzés és Elhanyagolás Hálózat]) képviselőit.²⁹ A Kongresszus megállapította, hogy a körutazás utasai nem ismerték jól a nyílt tengeren elkövetett potenciális bűncselekményeket vagy azok jogorvoslati lehetőségeit. Emellett rájöttek, hogy a hajókon meglehetősen gyakorisággal fordulnak elő súlyos bűncselekmények, például nemi erőszak, utasok eltűnése, kiemelten szexuális zaklatás. Problémákat azonosítottak azzal kapcsolatban is, hogy a hajótársaságok nem jelentik a bűncselekményeket sem az FBI-nak (*Federal Bureau of Investigation*, Szövetségi Nyomozóiroda), sem a nyilvánosságnak.³⁰

A CVSSA legnagyobb eredményének talán azt lehet mondani, hogy sikerült elérnie – a körutazási hajóipar történetében először –, hogy a tengerjáró hajók kötelesek legyenek dokumentálni és jelenteni a nemzetközi vizeken elkövetett bizonyos bűncselekményeket és életveszélyes baleseteket.

Ellenőrző hatóságok és felügyelet

Több kritika is érte a tengerjáró hajók iparágát, miszerint a számos nemzetközi egyezmény, szerződés és kódex létezése ellenére egyetlen központi ügynökség sem ellenőrzi, felügyeli a tengerjáró hajókat. A tengerjáró hajókon több ország érintettsége is felmerül – hiszen egy-egy hajón különféle országokból származó személyzet, utasok tartózkodnak, valamint a cégek hajói sokszor külföldi államok lobogója alatt közlekednek (nem a cég székhelye szerinti ország szerint!).³¹ Bonyodalomhoz vezet, hogy melyik szereplőnek milyen jogcíme van intézkedni, eljárni adott ügyben,

²⁸ Vessel Security and Safety Act of 2010.

²⁹ PEYROUX 2014: 96–97.

³⁰ PEYROUX 2014: 97–98.

³¹ Amerikai cégek – például a Carnival Corporation és a Royal Caribbean International – hajói külföldi államok, például a Bahamák, Panama, Bermuda és Libéria lobogója alatt közlekednek, ezzel elkerülve az Egyesült Államok szövetségi adóját, munkatörvényét és biztonsági előírásait.

ugyanis nincs olyan egységes szövetségi ügynökség, amely szabályozná a tengerjáró társaságok biztonsági műveleteit. A tengerjáró hajóknak hivatalosan be kell tartaniuk az IMO irányelveit és a SOLAS ajánlásait. De sem az IMO-nak, sem az ENSZ-nek (*United Nations*, Egyesült Nemzetek Szervezete) nincs felhatalmazása saját szabályzatai érvényesítésére. Az ENSZ nem szabhat ki pénzbírságot vagy büntetőjogi szankciót az olyan tengerjáró társaságokkal szemben, amelyek figyelmen kívül hagyják a SOLAS ajánlásait. Ez a végrehajtási kötelezettség a hajót nyilvántartásba vevő államok felelőssége, mert a hajóra annak az országnak a törvényei vonatkoznak, amely lajstromozta, ugyanakkor a hajós cégek szeretnek olyan országokat választani, ahol a biztonsági, környezetvédelmi és munkaügyi normák elég minimálisak ahhoz, hogy könnyű legyen megfelelni a helyi szabályozásoknak. Az eredmény az, hogy a tengerjáró társaságok többnyire nem vagy csak igen kis mértékben szabályozottak.

A fedélzeti bűncselekményekkel kapcsolatos joghatósági kérdés tehát összetett képet mutat. A bűncselekmény elkövetési helye, az áldozat állampolgársága és a lobogó szerinti állam között versengő joghatóságok vannak. Ha például egy amerikai tulajdonú hajó fedélzetén lopás történik, miközben az amerikai kikötőben tartózkodik, akkor a helyi, állami és szövetségi törvények egyaránt alkalmazandók, és a nyomozást általában az FBI vezeti. Ez az ügynökség foglalkozik minden olyan bűncselekménnyel is, amely az Egyesült Államok partjaitól számított 12 mérföldön belül történik. Az FBI vezeti a nyomozást akkor is, ha a bűncselekményben érintett amerikai állampolgár amerikai kikötőbe érkezik, vagy onnan indul. Azokban az esetekben, amikor az elkövető származása ismeretlen, a tárgyalásra abban az országban kerülhet sor, ahová a tengerjáró hajó utazott. Ha az elkövető lopott vagyontárgyakat hoz be egy másik országba, akkor annak az országnak a joghatósága érvényesülhet. A „nyílt tengeren” – nemzetközi vizeken, azaz a parttól 24 mérföldnél távolabb – elkövetett bűncselekményekre általában annak az országnak a jogszabályai vonatkoznak, amelynek lobogója alatt a hajó közlekedik.³² Az úgynevezett *Flag of Convenience* (a kényelem zászlaja, FOC) annak az országnak a zászlaja, amely egy másik ország tulajdonában lévő hajót lajstromoz. A FOC olyan üzleti gyakorlatra utal, amely során a hajót más országban jegyzik be, mint ahol a hajó tulajdonosa lakik vagy állampolgársággal rendelkezik, a kevésbé szigorú, korlátozó szabályozásból származó előnyök kihasználása érdekében.

Szabályozó szervek, ellenőrzés és végrehajtás

A tengerjáró hajók működése során számos különböző szabályozó szerv próbálja érvényesíteni a tengerjáró hajókra vonatkozó jogszabályokat. A teljesség igénye nélkül leginkább a nemzetközi és az amerikai szervezetekről írunk, hiszen még mindig az amerikaiak dominálják a piacot, és az Egyesült Államokból érkezik a legtöbb utas.

³² PANKO–HENTHORNE 2019: 14.

A nemzetközi szabályozási szervek közé tartozik a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO), a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labour Organization*, ILO) és az Egészségügyi Világszervezet (*World Health Organization*, WHO). Az olyan ügynökségek, mint az Amerikai Parti Őrség (*United States Coast Guard*, USCG), a Járványügyi és Betegségmegelőzési Központ (*Centre for Disease Prevention and Control*, CDC) és az Amerikai Környezetvédelmi Ügynökség (*United States Environmental Protection Agency*, US EPA), szintén teljes hatáskörrel rendelkeznek az amerikai kikötőkbe érkező vagy onnan induló hajókra vonatkozó szabályozások betartatására.³³

A tengerjáró hajókra vonatkozó nemzetközi jogszabályok és egyéb követelmények ellenőrzésének és végrehajtásának három szintje van:

- Kikötő szerinti államok (*port states*): minden olyan ország, amelynek kikötőit vagy vizeit tengerjáró hajó látogatja meg, rendelkezik a szükséges ellenőrzések elvégzéséhez és a nemzetközi és nemzeti jogszabályok, köztük a helyi előírások betartatásához szükséges hatáskörrel. Ezeknek a kikötőállamoknak a felelőssége, hogy szükség esetén kikényszerítsék a szabályok betartását.³⁴
- A nyilvántartásba vétel szerinti országok (*countries of registration*): az az ország vagy lobogó szerinti állam, ahol a tengerjáró hajót lajstromozták, köteles gondoskodni arról, hogy a bejegyzett hajók megfeleljenek minden nemzetközi követelménynek. A lobogó szerinti államoknak rendszeresen ellenőrizniük kellene hajóikat, hogy biztosítsák a nemzetközi és a nemzeti követelményeknek való megfelelést.³⁵
- Hajóosztályozó társaságok (*ship classification societies*): a független ügynökségek, az úgynevezett osztályozótársaságok a lobogó szerinti államok, a tengerjáró hajók tulajdonosai, a biztosítók és a tengerészeti közösség más tagjai nevében végeznek ellenőrzéseket annak biztosítása érdekében, hogy a hajók megfeleljenek az alkalmazandó előírásoknak, és felelősségteljesen kezeljék azokat. Ezek a társaságok szigorú biztonsági és környezetvédelmi irányelveket is meghatároznak a tervezésre, az építésre és az üzemeltetésre vonatkozóan.³⁶

Sajnos azonban a tengeren még mindig sokkal gyakrabban történnek balesetek és sérülések, mint kellene. Az iparági előírások és szabványok gyakran nem teljesülnek, és ártatlan emberek válnak a hajótársaságok gondatlanságának áldozatává. Aggasztó kérdés, hogy a felügyelő szervek érvényesítik-e a tengerjáró hajókra vonatkozó jogszabályokat, és biztosítják-e a tengerjáró hajók utasainak védelmét. A felkészültség, az előrelátás és a reagálás magasabb fokát lehetne elérni, ha minden szereplő (az államok, a hajótársaság, a hajó biztonsági csapata, a kikötők üzemeltetője, a parti őrség, a rendőrség, a katonaság stb.) elkötelezettebb lenne az együttműködés felé,

³³ CLIA 2024b.

³⁴ Who Enforces Cruise Ship Laws: Local and International Regulators [é. n.].

³⁵ CLIA 2024b.

³⁶ CLIA 2024b.

valamint ha a kockázatok és az ellenálló képesség felméréseivel elővigyázatossági intézkedéseket, közös kockázatkezelési eljárásokat és közös készenléti terveket dolgoznának ki.

Az Osztályozótársaságok Nemzetközi Szövetsége (*International Association of Classification Societies*, IACS) szerint a szabályzatok és az előírások csak kiindulópontnak tekinthetők a védett és biztonságos hajóműködés biztosításához. A hajó üzemeltetőjének tehát be kell tartania az alkalmazandó szabályzatokat és előírásokat, de felelős az előírásokon túlmenően az adott hajójával, műveleteivel és üzletével kapcsolatos kockázatok azonosításáért és az azok elleni védelemért is.³⁷

A kockázatok kezelése

A tengerjáró hajókkal kapcsolatos potenciális kockázatokat különféleképpen lehet felosztani. A CLIA (*cruise industry regulation*, a tengeri hajózási ágazat szabályozása) alapján például három lehetséges kockázatot állapítottak meg a tengerjáró hajókkal kapcsolatban. Ezek:

- a külső/belső fenyegetések (például a fedélzeten történő nemi erőszak, lopás, gyilkosság vagy a kalóz- és terrortámadás);
- az üzemzavarok/balesetek (például a Titanic, a Costa Concordia navigálási hibája); valamint
- a fedélzeti orvosi/egészségügyi problémák az utasok és a legénység körében (mint a Covid-19).

A tengerjáró hajók elleni külső támadások (*external attacks*) azok az elemek, amelyek a hajó külseje felől érkeznek. Például a terror- és kalóztámadások olyan külső helyzetnek tekinthetők, amely az utasok biztonságérzetére, valamint magára a társaságra is hatással van. Természetesen ha van kockázat, akkor megoldás is létezik, ez esetben a kockázat kezelésének képében. Biztonsági intézkedés, amely a hajók elleni külső támadásokhoz használható, lehet a magasan képzett biztonsági őrk alkalmazása, a térfigyelő kamerák használata, az érzékeny területekhez való hozzáférés biztosítása és ellenőrzése, valamint a szoros kapcsolattartás az FBI-jal, a belbiztonsággal és az amerikai parti őrséggel.

A hajóutak belső támadásai (*internal attacks*) azok az elemek, amelyek a hajó belső területéből származnak. A biztonsági intézkedések, amelyek végrehajthatók a tengerjáró hajók elleni belső támadások esetén, a következők: az utasok háttérellenőrzése, utasbűncselekmény-bejelentő rendszerek, átfogó átvizsgálási folyamat az utasok fedélzetre szállására vonatkozóan, valamint csúcstechnológiás átvizsgáló és megfigyelőberendezések a tiltott tárgyak, fegyverek és robbanóeszközök megtalálásához. Tehát alapvető fontosságú az átfogó biztonsági terv megléte indulás előtt

³⁷ LIWÅNG-SÖRENSON-ÖSTERMAN 2015: 202.

és magán a tengeren is. A vészhelyzeti eljárásokat és gyakorlatokat alaposan át kell tekinteni az utasokkal, amikor felszállnak a fedélzetre, hogy az esetleges későbbi esemény során ők is tudják, mi a teendőjük.³⁸

Balesetek és műszaki problémák a tengerjárókon akkor fordulnak elő, ha mechanikai hibák vagy meghibásodások vannak a hajón. Ezenkívül sokféle baleset történhet a fedélzeten, miközben a hajó kiköt, vagy a vízen hajózik (például ha menet közben egy objektumnak ütközik). Az elektromos áram elvesztése/működésének ideiglenes megszakadása és a tűz a hajózás során előforduló technikai hibák két fő típusa. A technikai hibák esetén végrehajtható biztonsági intézkedések közé tartozik: a hajóhajtóművek, általános létesítmények, áramfejlesztők és életmentő szerkezetek rutinkarbantartásának elvégzése, valamint olyan csúcstechnológiás navigációs rendszerek használata, amelyek segítenek a hajóforgalommal, akadályokkal, víz alatti objektumokkal – például a szárazföld és a sziklák – való ütközések elkerülésében. Itt is vannak megvalósítható biztonsági intézkedések a balesetek kezelésére, úgymint:

- megfelelő számú mentőmellény és elegendő mentőcsónak tárolása a fedélzeten – sőt, minden tengerjáró hajónak ennél tovább kellene mennie, és elegendő túlélőfelszerelést kellene tartalmaznia a fedélzeten lévő utasok számának legalább 125%-áig;
- annak biztosítása, hogy a nehéz tárgyak biztonságosan legyenek tárolva a hajón, hogy megakadályozzák a mozgást hajózás közben; valamint
- egyértelmű jelzések (piktogramok) és utasítások kihelyezése.³⁹

A fedélzeten orvosi/egészségügyi problémák fordulhatnak elő ételmérgezésről, égési vagy esésből származó kisebb-nagyobb sérülésektől. A nagy embertömegek zárt térben együtt tartózkodásából eredően súlyosabb fertőző betegségek (többek között a Covid és a norovírus), súlyosabb egészségügyi problémák (mint például a szívinfarktus) is okozhatnak „kellemetlenséget” az utasok és a legénység körében. A tengerjáró hajóknak szigorú tisztítási és higiéniai gyakorlatokat kell alkalmazniuk – a járványügyi központ és más közegészségügyi tisztviselők véleményét kikérve – a fertőzések kialakulásának/terjedésének megakadályozása érdekében. A hét minden napján rendelkezésre kell állnia legalább egy fő szakképzett egészségügyi szakembernek, valamint egy vizsgáló- és intenzív terápiás helyiségnek és egy gyógyszereket feldolgozó, berendezéseket tároló laboratóriumnak is. A beszállás előtti egészségügyi szűréseket kérdőíven vagy egészségügyi ellenőrzéseken keresztül kell végrehajtani, hogy segítsék a beteg utasok vagy a személyzet tagjainak beszállás előtt történő azonosítását. A hajónak módot kell találnia a betegség tüneteit mutató utasok elkülönítésére is, hogy elkerüljék a vírus további terjedését. A leggyakrabban jelentett egészségügyi biztonsági problémák étel- és ital okozta megbetegedések,

³⁸ BAHATTAB-MCCAIN-LOLLI 2023: 192–193.

³⁹ BAHATTAB-MCCAIN-LOLLI 2023: 193.

amelyek egy élelmiszer-biztonsági program betartásával viszonylag könnyen kiküszöbölhetők. Az orvosi/egészségügyi problémák kezelésében megvalósítható egyéb biztonsági intézkedések a 24 órás klinikai szolgáltatások, a sürgősségi egészségügyi helikopterekhez való könnyű hozzáférés, az ipari szabványoknak megfelelő protokollok alkalmazása a köz- és élelmiszertároló helyiségek tisztítására és a dolgozók képzésére.⁴⁰

A fentiek alapján elmondható, hogy a biztonsági kockázatokat működőképes biztonsági intézkedések végrehajtásával elfogadható szintre lehet csökkenteni, ám soha nem lehet teljesen megszüntetni. A hajótársaságoknak foglalkozniuk kell a lehetséges támadások elleni védelemmel, a balesetek számának minimalizálásával, a bűncselekmények megelőzésével, megtörténtük után pedig azok felderítésével, ha szeretnék megőrizni presztízsüket az utazók szemében. Több kutatás is vizsgálta, hogy miként gondolkodnak a biztonságról a tengerjáró hajók utasai, és mi fontos számukra, amikor utazást terveznek. Bahattab és szerzőtársai arra a következtetésre jutottak, hogy a biztonságérzet közvetítő szerepet játszik a vásárlási szándékban. A körutazás vezetőinek tisztában kell lenniük azzal, hogy pusztán az iránymutatások által szabályozott védelmi intézkedések nyújtása nem elegendő az utasok számára. Nem elég tisztában lenni a védelmi és biztonsági terv létezésével; az utasoknak személyesen kell látniuk és tapasztalniuk az intézkedéseket. Nemcsak a biztonsági és védelmi szabályzatokat és eljárásokat kell közzétenni, hanem a személyzet tagjait is magas szintű képzésben kell részesíteni.⁴¹ Hiszen amikor az utasok azt látják, hogy a hajó legénysége biztonsági intézkedéseket hajt végre a fedélzeti problémák kezelésére, megnő a biztonságérzetük (az újbóli foglalások száma). Ez a tengerjáró hajózás imázsát emeli.

Biztonsági kihívások, azaz a tengerjáró hajók biztonságát fenyegető veszélyek

Először azt kell szemrevételezni, hogy milyen veszélyek és incidensek elhárítására kell felkészülnie a biztonsági személyzetnek, milyen bűncselekmények, balesetek történnek a tengerjáró hajókon. A biztonság a nap huszonnégy órájában figyelmet követel és aggodalomra ad okot. Ezért a biztonsági csapatnak mindig ébernek kell lennie és készen kell állnia bármiféle komplikáció megoldására. A hajó nyújtotta élmények élvezetének ígérete mellett az úszó luxus-szállodakomplexumok teljesen biztonságosnak tűnhetnek. De vajon előfordulnak-e egyáltalán balesetek, bűnözés a fedélzeten? Napjaink meghajói akkorák, mint egyes kisvárosok, és mint minden városnak, ezeknek is számos problémával és kihívással kell szembenézniük. A hajó fedélzetén elkövetett bűnözés az egyik ilyen probléma. A tengerjárók fedélzetén elkövetett bűncselekmé-

⁴⁰ BAHATTAB-MCCAIN-LOLLI 2023: 193.

⁴¹ BAHATTAB-MCCAIN-LOLLI 2023: 195–198.

nyek a kisebb kaliberűektől, mint például a kis értékre elkövetett lopások, a jelentős súlyú bűncselekményekig, akár az emberölésig is terjedhetnek.

Az üdülőhajón lévő utazók „turistahangulatba” kerülnek, és fel sem merül bennük az esetleges veszélyek gondolata. Ebben a magukat szabadjára engedő hangulatban megnő a különféle bódító hatású italok, anyagok használata, ami még tovább csökkenti az éberséget, az ítélőképességet. A bűncselekményekhez kapcsolódó leggyakoribb körülmény, amely egyben már magában is lehet bűncselekmény (például drogok birtoklása a fedélzeti kabinban), az alkohol- és drogfogyasztásból eredő – és az ehhez társuló, veszekedésből induló, akár fizikai tettlegességig fokozódó – agresszió.

A leggyakrabban előforduló fedélzeti problémák, balesetek és bűncselekmények

A tengerjáró hajók alapvetően nagy, mobil, úszó szállodák, amelyek az óceánon szinte teljesen egyedül vannak. Az átlagember utazása során általában nincsen tisztában azzal, hogy milyen kockázatok veszik körbe. A tengerjáró hajókon leggyakrabban előforduló bűnesetek közé tartozik a nemi erőszak, a szexuális zaklatás, a fizikai bántalmazás, a lopás és az emberölés is. Ezek mellett még öngyilkosság, emberek nyomtalan eltűnése is előfordul. Az utazók azonban hajlamosak a parton hagyni a „józan eszüket”; legmerészebb álmaikban sem gondolják, hogy milyen potenciális veszélyeknek vannak kitéve. Ezen veszélyek „extrémebb” szelete maga a kalózkodás, a fegyveres tengeri rablótámadás és a terrorizmus is.

A lopások (mások tulajdonának jogellenes elvétele) elkövetői mind a személyzet, mind az utasok közül kikerülhetnek, és az áldozatok is lehetnek az utasok vagy akár a személyzet tagjai is. A hajótársaságok javasolják utasaiknak, hogy értéktárgyaikat a kabinban elhelyezett széfekben biztosítsák. Sokan azonban nem tartják be ezt a tanácsot, a személyzet tagjai pedig kihasználhatják a kabinokhoz való hozzáférést, amikor az utasok máshol tartózkodnak. A fedélzeti lopással kapcsolatban azonban nem feltétlen születnek a valóságot fedő számadatok. A lopás tényét övező kétségek nagy része a lopás meghatározásából és a hivatalos jelentési követelményekből adódik (ha a lopás nem haladja meg a 10 000 amerikai dollárt, a hajótársaságok nem kötelesek az esetet formálisan jelenteni). Nyilvánvaló, hogy ha a lopás nem felel meg ennek a pénzbeli kritériumnak, akkor a lopás előfordulása és felderítési aránya is alulértékelt lesz. Ironikus módon a szexuális erőszak, amely általában a legkevésbé bejelentett bűncselekmény a szárazföldön, a legtöbb bejelentett fedélzeti bűncselekmény.

Egy, a neve elhallgatását kérő hajózási szakember az egészségügyi vészhelyzetet nevezte gyakorinak, és az azt követő mentőhelikopteres vagy mentőhajós mentést. Karrierje során tapasztalt tüzesetet, vízbe eső embert (mindkettőt nagyon gyorsan és nagyon hatékonyan sikerült kezelniük, így nem lett semmi súlyosabb probléma),

agresszívan fellépő utasokat (akikkel a nyugodt, határozott, érthető és erélyes kommunikáció a helyzetek nagy részében elegendőnek bizonyult arra, hogy meggyőzzék a személyt, nem érdemes tettelegességgel elmenni). Előfordult néhány öngyilkossági kísérlet, súlyosabb fenyegetés és bántalmazás is, amelyek többnyire szerelmi okokra voltak visszavezethetők. Volt krónikus gyógyszerfüggő utas, aki elfelejtette az útra bepakolni gyógyszereit, és családtagja kérelmezte nyugtató kezelését a hajóorvostól, mert az elvonás okozta őrjöngése közben a beteg rájuk támadt. Voltak gyerekek, akik gyümölcsből és konyhai tisztítószerkekből alkottak bombát, amelyet aztán felrobbantottak. Illetőleg a szárazföldön utasok ellen elkövetett rablási kísérlet is volt, amelyet a helyi rendőri erővel együttműködve oldottak meg. Tapasztalatai azt mutatják, hogy a legtöbb problémát a szerelem, a meggondolatlanság és az alkohol okozza a hajón.

Bűnügyi statisztikák és történetek

Kutatási tapasztalataink alapján úgy tűnik, hogy a hajón történő különféle bűncselekmények bejelentése és kivizsgálása mindig is kényes problémaként, a turisztikai hajózás „sötét foltjaként” volt jelen. Kutatásunkat nehezítette, hogy több probléma is felmerül a fedélzeten elkövetett bűncselekmények átláthatósága kapcsán. Egyrészt az, hogy sok ellentmondó adatot (leginkább amerikai statisztikákat) találni a kérdéskört illetően. Előtalálhatók a hajók fedélzetén elkövetett és jelentett bűncselekmények számadatai, többek között a U.S. Department of Transportation honlapján (Cruise Line Incident Reports, hajózási incidens beszámoló).⁴² A hajótársaságok által megadott számok viszont nem minden esetben mutatnak valós adatokat. A Cruise Lines International Association honlapján (a Safety at Sea címszó alatt)⁴³ azt állítja, hogy a tengerjáró hajók a legbiztonságosabb közlekedési módot jelentik, és kiemeli, hogy 2009 és 2019 között, amíg az iparág kapacitása 68%-kal nőtt, az üzemeltetési incidensek száma 41%-kal csökkent, a fedélzeten lévő ember által okozott incidensek pedig közel 35%-kal estek vissza (forrásként a G.P. Wild [International] Ltd. CLIA Global számára a 2009–2019-es működési incidensekről készült jelentését megjelölve).⁴⁴ A CLIA (a Security at Sea címszó alatt) azt is írja, hogy a tengerjáró hajók a világ egyik legbiztonságosabb vakációs lehetőségei közé tartoznak, a súlyos bűncselekmények aránya alacsonyabb, mint a szárazföldön, és a sétahajókon elkövetett súlyos bűncselekményekre vonatkozó feljelentések is rendkívül ritkák.⁴⁵

Ugyanakkor azt is el kell ismernünk, hogy számos változás lépett életbe. A 2010-ben elfogadott CVSSA egyik fő célja az volt, hogy felhívja az utasok figyelmét a tengerjáró hajókon elkövetett bűncselekmények tényére és létezésére. Ennek meg-

⁴² Cruise Line Incident Reports [é. n.].

⁴³ Safety At Sea [é. n.].

⁴⁴ Safety At Sea [é. n.].

⁴⁵ Safety At Sea [é. n.].

felelően a CVSSA kötelezte a hajótársaságokat minden súlyos bűncselekmény bejelentésére, ezáltal ösztönözni próbálva az utasokat a tőlük elvárható észszerű biztonsági óvintézkedések megtételére, így csökkentve a bűnözés és az életveszélyes balesetek számát. A szöveg eredeti megfogalmazásában azonban változtatást hajtottak végre, így lett az „állítólagos bűncselekményekből” az „olyan bűncselekmények, amelyeket már nem vizsgál a Szövetségi Nyomozó Iroda”. Azaz anno az FBI-nak csak a lezárt ügyeket kellett jelentenie, és az USCG webhelyét – ekkor még itt kellett az FBI-nak nyilvánosságra hoznia az adatokat – megtekintő utasok gyakorlatilag kevés jelentett bűncselekményt láttak, hiszen meghatározatlan időbe telt, amíg egy-egy ügyet lezárt az FBI⁴⁶ (szerencsére ez a helyzet törvénymódosítással megszűnt). A 2014-ben módosított törvény már előírja a hajós cégeknek, hogy jelentsék az eltűnt személyeket és a bizonyos állítólagos bűncselekményeket, tekintet nélkül az incidens nyomozási státuszára. Ez a negyedéves jelentés számszerűen mutatja be az összes olyan incidenst, amelyet az adott negyedévben jelentettek az FBI-nak (megjegyezve, hogy azok nem feltétlenül az adott negyedévben történtek).

A hajózás története során mindig is követtek el bűncselekményeket a fedélzeten. Ami azonban hiányosság, az a fedélzeti bűncselekmények tényleges előfordulásának teljes átláthatósága. A tengerjáró hajókon nincs rendőrség; a mintegy szuverén városként úszó tengerjáró hajókon hagyományosan mindig is az autonóm rendfenntartás volt jellemző (a hajó saját biztonsági csapata ennek ellenére együttműködik a parti őrséggel/vízi rendőrséggel). Ez a biztonsági csapat felelős az utasok biztonságáért, a tanúk kihallgatásáért, a bizonyítékok megőrzéséért és a nyomozásért, amíg át nem adják az ügyet a bűnüldöző hatóságoknak. Ha a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a tengerjáró hajó a kikötőben tartózkodik, az adott ország helyi hatóságainak egyértelmű joghatósága van a felelősök kivizsgálására és felelősségre vonására. Ha azonban a hajó a tengeren van, akkor felmerülhet a kérdés, hogy melyik ország rendelkezik joghatósággal a hajó fedélzetén. Az ENSZ tengerjogi egyezménye értelmében az országoknak joghatósága van a nemzeti partvonaluktól számított 12 tengeri mérföldön belüli vizeken folytatott tevékenységekre. 12 mérföldön túl általában a hajó hivatalosan bejegyzett – „lobogózott” – országa rendelkezik joghatósággal. Tehát a hajó biztonsági személyzete az, aki elsőként reagál a nyílt óceánon a fedélzeten történetekre. Ha tagjai nem megfelelően biztosítják a bűnelkövetés helyszínét, ha nem megfelelően rögzítenek egy nyomot, ha nem tartják a fedélzeten az elkövetőt stb., akkor a nyomozást átvevő hatóságok sem fognak tudni előrébb jutni az ügyben.

Kutatási eredmények bizonyítják, hogy a hajókon történt bűncselekmények aluljelentése szisztematikus és a tengeri hajózás kezdetétől jelen lévő probléma. A múltban az egyes hajózási társaságok feladata volt, hogy az általuk észszerűnek, körültekintőnek és szükségesnek ítélt módon összegyűjtsék és jelentsék a fedélzeten történt bűncselekményeket. Az 1970-es és 1980-as évekbeli szexuális erőszakról kutatók azt találták, hogy az esetek eltussolásának mintája már az incidens bejelentését

⁴⁶ PEYROUX 2014: 103–106.

követően elkezdődött. Egy-egy eset után az iparági ügyvédekkel azonnal felvették a kapcsolatot a hajótársaságok, és bevonták őket az ügyekbe; az áldozatokat az alkoholfogyasztáson és a közös megegyezésen alapuló szexuális aktusról szóló ellenvetésekkel hiteltelenné tették, és eltántorították őket a feljelentések megtételétől. A cégek agresszívan, titkolózva és peren kívül igyekeztek rendezni a panaszokat. Az eredmény a cégnevet védő rendszerszintű aluljelentés lett.⁴⁷

Egy másik korai – még a CVSSA elfogadása előtt –, 2008-ban publikált tanulmány a tengerjáró hajókon elkövetett bűnözés „sötét oldaláról” ír. A szerző a fedélzeti bűnözést az egyik legsúlyosabb olyan korlátnak gondolta, amely gátolhatta volna a tengeri körutazások jövőbeli fenntartható növekedését. Ekkoriban még sokkal kevésbé volt szabályozott az iparág, éppen ezért az akkori állapotok ismertetése szemléletes módja a változások bemutatásának.

További – szintén a több évvel ezelőtti viszonyokat vizsgáló – kutatási eredmények alapján legalább 50%-kal nagyobb volt az esélye a támadásnak egy tengerjáró hajó fedélzetén, mint a szárazföldön. A legtöbb tengerjáró hajó fedélzetén nem volt megfelelően képzett biztonsági személyzet és a legtöbb tengerjáró hajó nem nyújtott megfelelő bizonyítékgyűjtést, orvosi segítséget vagy tanácsadást az áldozatoknak.⁴⁸ A hajótársaságok az egyes szankciók alkalmazása során hagyományosan passzívak voltak; amikor pedig új szabályozás szükségessége merült fel, az iparág kollektív ereje sikeresen lobbizott ellene azzal a neoliberális érveléssel, hogy a szabályozás versenyellenes, visszalépést okoz, és nem szolgálja a szektor piaci céljait. A korai időben még nem voltak a fedélzeten nemi úton terjedő betegségek megelőzésére használt gyógyszerek, úgynevezett *rape kitek* (hogy megállapítsák, az áldozatot megerőszakolták-e). Nem volt semmilyen szabályozás, amely kötelezővé tette volna, hogy minden egyes utaskabin és személyzeti kabin bejárati ajtaját kémlelőnyílásokkal, biztonsági zárossal és időérzékelő kulcstechnológiával szereljék fel. Nem használtak hajónaplót sem (*log book*, amely a haláleseteket, az eltűnt személyeket, az állítólagos bűncselekményeket, valamint az utasok és a legénység tagjai által tett, lopással, szexuális zaklatással és támadással kapcsolatos panaszokat rögzíti). Ekkor még csak tervezetben volt, hogy elektronikusan kellene hajónaplót vezetniük a társaságoknak – amelyet az FBI és a parti őrség, valamint kérésre bármely bűnüldöző tisztviselő számára hozzáférhetővé kötelező tenniük –, a statisztikai adatokat nyilvános weboldalon is közzétéve.⁴⁹

Azóta a hatályba lépett (sőt, módosításon is átesett) CVSSA biztonsági és védelmi követelményeket ír elő a legtöbb, az Egyesült Államokba be- és kihajózó körutazó hajó számára. A törvény (a 2014-ben módosított formájában) előírja, hogy az eltűnt személyekről és bizonyos vélelmezett bűncselekményekről, amelyek az érintett tengerjáró hajók fedélzetén történtek, jelentést kell tenni az FBI-nak. Ez a negyedéves jelentés számszerűen tartalmazza az összes (az FBI-nak az adott negyedévben be-

⁴⁷ PANKO–HENTHORNE 2019: 5.

⁴⁸ PANKO–GEORGE–HENTHORNE 2008: 33.

⁴⁹ PANKO–GEORGE–HENTHORNE 2008: 38–39.

jelentett, de nem feltétlenül az adott negyedévben bekövetkezett) eltűnt személyt és állítólagos bűncselekményt érintő, a CVSSA vonatkozó rendelkezései alapján bejelentett esetet, tekintet nélkül az eset nyomozati státuszára. Ezt a jelentést az FBI a U.S. Department of Transportation (az Egyesült Államok Közlekedési Minisztériuma, DOT) honlapján keresztül publikálja.⁵⁰ A honlapon található jelentések áttanulmányozása során azt állapítottuk meg, hogy a tengerjáró hajókon gyakrabban fordulnak elő bűncselekmények, mint azt a CLIA publikációi alapján gondolhatnánk. 2023-ban összesen 180 bűncselekményt jelentettek az Egyesült Államok kikötőiből induló tengerjáró hajók fedélzetén.⁵¹ Ezek a jelentések bárki által letölthetők az internetről. Az incidenstípusok közül a szexuális támadás, nemi erőszak kategóriájában a legmagasabbak a számok.

Megkérdezett hajózási szakértőnk arra a kérdésre, hogy melyek a tengerjáró hajókon leggyakrabban előforduló incidensek, szabálysértések vagy bűncselekmények, a következő megdöbbenő választ adta: „Erre azt tudnám mondani, hogy a leggyakoribb az, ami sosem derül ki. Sajnos rengeteg olyan csúnya ügy történik a színpalak mögött, a hajó gyomrában, a kicsi, ablak nélküli legénységi kabinokban, ami örökre homályban marad.” Erre magyarázat, hogy a hajók legénységének – legyen szó bármelyik cégről – túlnyomó többségét jellemzően a harmadik világból érkező (ahol az elfogadott társadalmi normák és a különböző bűncselekmények – például a szexuális bűncselekmények – elleni fellépés tekintetében országonként óriási különbségek vannak), nem túlságosan civilizált és az anyagiakat tekintve kifejezetten nélkülöző körülmények között felnőtt emberek adják, akik értékrendje nagyban eltérhet attól, amit a cég az *Onboard Regulationben*, azaz fedélzeti szabályzatban elvár. Interjúalanyunk példaként megemlítette, hogy a hajóra érkezést követő biztonsági eligazításon az eligazítást végző főtisztnek ajánlatos kitérnie arra, hogy nem szabad nőket zaklatni, és erőszakosan bánni velük.

Nem meglepő azonban, hogy sok feszültség tud felgyülni a legénység egyes tagjaiban (is), és olyat tesznek, amit talán normális körülmények között nem tennének meg. Sok ember (200–700 fő) van napi szinten viszonylag kis létszáron összefoglalva, sok-sok hónapnyi időre (3–11 hónap), távol a családtól, magányosan, többnyire ablak nélküli pici, kétfős kabinokban (amelyek a hajó aljában, a motortérhez közel vannak, így a hullámok, a motorzaj és a hajó különböző mozgásai állandóan érzékelhetők). Nem is beszélve a mindennapos, 10–14 órás, feszített és szigorú munkarendről. A „gyanús elemeket” ugyan ki lehetne szűrni a legénység tagjainak háttérelőnével, de ha ez a probléma meg is szűnne, az utasoldalról még ugyanúgy jelen lennének a kriminalitásra hajlamos egyének.

Az utasok elsődlegesen szórakozni mennek a hajóra, ami jellemzően rengeteg alkohol fogyasztását és fék nélküli szórakozást jelent. Interjúalanyunk egy sokat megélt biztonsági őr így fogalmazott: „főnök, én ennyi év után csak az tudom

⁵⁰ Cruise Line Incident Reports [é. n.].

⁵¹ Cruise Line Incident Reports [é. n.].

mondani, hogy a hajón minden és mindennek az ellentété is megtörténhet.” Különböző termékek csempészete, prostitúció, szervezett prostituálthálózat, futtatás, kábítószer-használat vagy akár kábítószer-csempészet, rablás, lopás, gyilkossági vagy öngyilkossági kísérlet, öngyilkosság.⁵² Házastársak közötti erőszak, gyermekbántalmazás, verekedés, tömegverekedés, szexuális erőszak és annak akár csoportosan elkövetett verziója, kísérlet szexuális erőszakra, zaklatás, a közszeméremsértés legváltozatosabb példái. A hajó jogtalan elhagyása és ezzel együtt az illegális migráció az adott országba, a szabálysértések és a kisebb biztonsági incidensek mind-mind példák a hajó fedélzetén történő negatív ügyekre. Az igazán komolynak mondható ügyeket a hajós cég a rendőri szervek segítségével szokta megoldani, lehetőleg úgy, hogy ne történjen se nagy sajtóbotrány, se bármiféle más negatív következmény (például nagy port kavaró bírósági eljárás a cég ellen).

A hajótársaságok érdekében áll, hogy alacsonyan tartsák a – bejelentett – negatív incidensek számát, mivel a márkaimázsra és a társaság pénzügyi eredményességére rossz hatással lehet, ha a negatív hírek, például a valós fedélzeti bűnözési statisztikák nyilvánosságra kerülnek. Mindezzel az a legnagyobb baj, hogy a tengerjáró hajókról és a hajóutakról alkotott általános kép a biztonságról, a csillogó luxusról, a szórakozással teli tevékenységekről, az egzotikus úti célokról szól, ami csökkenti az utasok veszélyérzetét, és hamis biztonságérzetet kelt bennük, így megkönnyítve áldozattá válásukat.

Befejezés

Tanulmányunkban gyakorló biztonsági szakemberként kívántunk átfogó képet adni a tengerjáró hajók iparát érintő egyes biztonsági kérdésekről és kihívásokról. Beteiktést tenni a sokak által csak kevéssé vagy egyáltalán nem ismert, luxustól csillogó világ árnyakkal telített kulisszái mögé. Rámutatva arra is, hogy hihetetlen dinamikával fejlődő ágazatról van szó, ahol évről évre egyre nagyobb és növekvő számú utastömeget kiszolgáló hajók kerülnek a világ vizeire. A hajótársaságok a maximális profit érdekében számos különféle tematikájú és eltérő hosszúságú utat kínálnak, legyen szó akár több hónapon át tartó világ körüli útról vagy párhetes mediterrán hajókázásról. Az utasok számának gyarapodásával viszont a fedélzeten elkövetett bűncselekmények, balesetek száma is növekedni látszik.

Írásunkban a hajózási biztonság megteremtése és megőrzése érdekében tehető intézkedések, szabályozások körét vizsgáltuk meg azon a területen, amelynek alapelve a nyitottság, a szívélyes fogadtatás és a vendégszeretet. Górcső alá véve azt is, hogy milyen változatos veszélyekkel nézhet szembe egy tengerjáró hajó utasa, és melyekre számíthat a fedélzeten eltöltött ideje alatt. Mindezekkel természetesen senki kedvét

⁵² A szerzők további kutatásaik során vizsgálni kívánják a luxushajók esetében a szervezett bűnözés jelenlétét és annak sajátságait. Hipotézisük szerint teljesen más földrajzi sajátságai vannak az e területen megfigyelhető szervezett bűnözésnek, mint a szárazföldinek. Lásd bővebben MÁTYÁS 2018: 134–168.

sem kívántuk elvenni egy Karib-tengeri hajóút tervezésétől, pusztán fel kívántuk hívni a figyelmet egy hazánkban kisebb súllyal jelen lévő turisztikai különlegesség biztonságával kapcsolatos problémakör egyes elemeire.

Felhasznált irodalom

- About CLIA [é. n.]. *Cruise Lines International Association*. Online: <https://cruising.org/en-gb/about-the-industry/about-clia>
- BAHATTAB, Shadi – CHEN MCCAIN, Shiang-Lih – LOLLI, Jeffrey (2023): Cruise Ship Safety Measures and Their Influence on Passenger Sense of Security and Purchase Intention. *Consumer Behavior in Tourism and Hospitality*, 18(2), 191–199. Online: <https://doi.org/10.1108/CBTH-08-2022-0163>
- BAKER, David Mc.A (2016): The Cruise Industry: Past, Present And Future. *Journal of Tourism Research*, 14(1), 141–153. Online: <http://indexing.jotr.eu/Jotr/Volume14/V14-6.pdf>
- Confederation of European Security Services*. Online: www.coess.org/
- COUDRE, Antoine – FALLENTHEYN, Guido – TOUSSAINT, Cornelius (2019): *White Paper on Passenger Ship Security*. [H. n.]: Confederation of European Security Services. Online: https://conformar.eu/files/CoESS_WP_Passenger_Ships%202019.pdf
- Cruise Industry Regulation [é. n.]. *Cruise Lines International Association*. Online: <https://cruising.org/en-gb/about-the-industry/policy-priorities/cruise-industry-regulation>
- Cruise Line Incident Reports [é. n.]. *U.S. Department of Transportation*. Online: www.transportation.gov/mission/safety/cruise-line-incident-reports
- Cruise Lines International Association*. Online: <https://cruising.org/en-gb>
- Cruise Vessel Security and Safety Act (CVSSA) [é. n.]. *United States Department of Transportation Maritime Administration*. Online: www.maritime.dot.gov/ports/office-security/cruise-vessel-security-and-safety-act-cvssa
- DA SILVA, Ana Rodrigues Lucia (2021): An Overview of the Impact of COVID-19 on the Cruise Industry with Considerations for Florida. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 10, 100391. Online: <https://doi.org/10.1016/j.trip.2021.100391>
- Frequently Asked Questions: Safety of Life at Sea* [é. n.]. [H. n.]: Maritime Industry Authority. Online: <https://marina.gov.ph/wp-content/uploads/2019/07/SOLAS-FINAL.pdf>
- House of Lords International Relations and Defence Committee (2022): *UNCLOS: the law of the sea in the 21st century: 2nd Report of Session 2021–22*. [H. n.]: Authority of the House of Lords. Online: <https://committees.parliament.uk/publications/9005/documents/159002/default/>
- Icon of the Seas [é. n.]. *Royal Caribbean Press Center*. Online: www.royalcaribbeanpresscenter.com/ship/35/icon-of-the-seas/
- International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL). [é. n.]. *International Maritime Organization*. Online: [www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-\(MARPOL\).aspx](http://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-(MARPOL).aspx)
- International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS), 1974 [é. n.]. *International Maritime Organization*. Online: [www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-\(SOLAS\)-1974.aspx](http://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Safety-of-Life-at-Sea-(SOLAS)-1974.aspx)
- International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW) [é. n.]. *International Maritime Organization*. Online: www.imo.org/en/ourwork/humanelement/pages/stcw-conv-link.aspx
- International Maritime Organization*. Online: www.imo.org/
- International Ship and Port Facility Security (ISPS) Code [é. n.]. *Maritime & Port Authority of Singapore*. Online: [www.mpa.gov.sg/port-marine-ops/port-safety-security/safety@sea-singapore/safety-resources/port-security/international-ship-and-port-facility-security-\(isps\)-code](http://www.mpa.gov.sg/port-marine-ops/port-safety-security/safety@sea-singapore/safety-resources/port-security/international-ship-and-port-facility-security-(isps)-code)

- LIWANG, Hans – SÖRENSEN, Karl – ÖSTERMAN, Cecilia (2015): Ship Security Challenges in High-Risk Areas: Manageable or Insurmountable? *WMU Journal of Maritime Affairs*, 14, 201–217. Online: <https://doi.org/10.1007/s13437-014-0066-9>
- Maritime Safety Committee (2011): *Measures to Enhance Maritime Security. Maritime Security Manual – Guidance for Port Facilities, Ports and Ships*. [H. n.]: International Maritime Organization. Online: <https://portalcip.org/wp-content/uploads/2019/07/Guide-to-Maritime-Security-and-the-ISPS-Code-2012.pdf>
- Market Share [é. n.]. *Cruise Market Watch*. Online: <https://cruisemarketwatch.com/market-share/>
- MÁTYÁS Szabolcs (2018): A szervezett bűnözés kriminálgeográfiai vizsgálata. In FRIGYER László (szerk.): *Nemzetközi jellegű szervezett bűnözés nyomozásának kutatása információáramlási szempontból*. Tanulmánykötet I. Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 134–168.
- NORDFJELD, Adriana Avila-Zúñiga (2018): *Building a National Maritime Security Policy*. Malmö: World Maritime University Publications.
- PANKO, Thomas R. – GEORGE, Babu P. – HENTHORNE, Tony L. (2008): Personal Safety and Security on Cruise Ships: A Study of Crimes on Board. *Journal of Hospitality Application and Research*, 4(2), 31–44. Online: www.publishingindia.com/GetBrochure.aspx?query=UERGQnJvY-2h1cmVzfC82OS5wZGZ8LzY5LnBkZg==
- PANKO, Thomas R. – HENTHORNE, Tony L. (2019): Crimes at Sea: A Review of Crime Onboard Cruise Ships. *International Journal of Safety and Security in Tourism/Hospitality*, 20, 1–25.
- PEYROUX, Tiffany L. (2014): The Cruise Vessel Security and Safety Act of 2010 Flounders on Its Maiden Voyage. *Loyola Maritime Law Journal*, 13, 74–118. Online: <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA427961400&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=15452506&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7Ebe4fcb8a&aty=open-web-entry&access=abs&issn=15452506&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7Ebe4fcb8a&aty=open-web-entry>
- Safety At Sea [é. n.]. *Cruise Lines International Association*. Online: <https://cruising.org/en-gb/about-the-industry/policy-priorities/safety-at-sea>
- State of the Cruise Industry* (2023). [H. n.]: Cruise Lines International Association. Online: https://cruising.org/-/media/clia-media/research/2023/clia_state-of-the-cruise-industry-report-sept-2023-update-live.ashx
- Vessel Security and Safety Act of 2010*. Online: www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-10591/pdf/COMPS-10591.pdf
- Who Enforces Cruise Ship Laws: Local and International Regulators [é. n.]. *Ehline Law Firm Personal Injury Attorneys, APLC*. Online: <https://ehlinelaw.com/blog/who-enforces-cruise-ship-laws-local-and-international-regulators>

ABSTRACT

Highlights on Creating Safety in Floating Hotel Complexes

Roxána LUKÁCS - Zsolt LIPPAI

The authors, as practising safety professionals, aim to provide a comprehensive overview of some of the safety issues and challenges facing the cruise ship industry. To provide a glimpse behind the scenes of a world of luxury and shadows, little or not known to many. It will also highlight an industry that is growing at an incredible pace, with ships serving a growing and increasing number of passengers being launched every year. And in order to maximise profits, cruise lines are offering a wide variety of different themes and different lengths of voyages, whether it's a round-the-world cruise lasting several months or a few weeks in the

Mediterranean. But as the number of passengers increases, so does the number of crimes and accidents on board.

In this paper, we have looked at the range of measures and regulations that can be taken to ensure and maintain safety in an area where openness and hospitality are fundamental principles. We also look at the variety of dangers that a passenger on a cruise ship may face and what to expect during their time on board.

Keywords: *tourism, shipping safety, floating hotel complexes, legal regulation, risk factors*

A migrációs statisztikai adatgyűjtés gyakorlata az Európai Unióban

URBÁN Ferenc¹

A közös európai menekültügyi rendszer (KEMR) az európai uniós országok közötti menedékkjog és menedékkérelmek kezelésének összehangolt rendszerét jelenti. A tanulmány célja a KEMR statisztikai adatgyűjtő funkciójának elemzése, amelyhez módszerként az uniós szervezetek és tagállamok képviselőivel folytatott interjúkon alapuló empirikus kutatást választottam. Az interjúk során a megkérdezettek tapasztalatai és véleményei alapján vizsgáltam, hogy miként működik a jelenlegi adatgyűjtő rendszer a menekültügyi folyamatok monitorozásában, valamint az európai menekültügyi politika alakításában. A tanulmány rávilágít az adatgyűjtés jelenlegi kihívásaira és hiányosságaira, valamint javaslatokat fogalmaz meg az adatgyűjtés hatékonyságának növelésére és a rendszer fejlesztésére, annak érdekében, hogy a KEMR még hatékonyabb eszközzé váljon az európai menekültügyi kihívások kezelésében.

Kulcsszavak: migráció, menedékkjog, KEMR, félig strukturált interjú

Bevezetés

Annak érdekében, hogy megismerjem a menekültüggyel és az irreguláris migrációval kapcsolatos statisztikai adatgyűjtések hazai és európai uniós rendszerét, 2023 márciusától júliusáig 11 félig strukturált interjút folytattam uniós tagországok menekültügyi statisztikai adatgyűjtésért felelős szervezeteinek szakértőivel, illetve a területért felelős uniós szervezetek szakértőivel. Az interjú célja volt, hogy megismerjem a szakértők véleményét arról, hogy miként értékelik az uniós menekültügyi és irreguláris migrációval összefüggő statisztikai adatgyűjtés jelenlegi rendszerét, miben látják az adatgyűjtés terén az adatgyűjtési rendszerek intézményesülése óta eltelt időben – amely az 1990-es évek elejére tehető – elért legfontosabb eredményeket, és hol látják a legfontosabb fejlődési irányokat.

Az interjúalanyok kiválasztása a Belügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztályán keresztül az Európai Migrációs Hálózat (EMH²) magyarországi kapcsolattartó pontjának segítségével történt 2023 márciusában. Az EMH-n keresztül tudtam megkeresni az uniós tagországok menekültügyi statisztikai adatgyűjtésért felelős szervezeteit, illetve szakértőit. A márciusi megkeresés során összesen 27 tag-

¹ Doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: ferenc.urban1980@gmail.com

² EMH Hungary.

állami kontaktpontnak írtam e-mailt, amelyben közreműködésüket kértem, hogy továbbítsák kérésemet olyan nemzeti szervezetek felé, amelyek kérdéseim megválaszolásában szakértőként közreműködhetnek. A 27 címzett közül 9 ország jelzett vissza (AT, BE, BG, CZ, FI, HU, LV, NL, PL), közülük BG és LV válaszában visszautasította az interjúfelkérést. Azok az országok, amelyek nem jeleztek vissza, ismételt megkeresésre sem reagáltak. Az interjúkat a 2023. március 17-étől 2023. május 31-éig terjedő időszakban végeztem el. Az interjúkat angolul, egy esetben németül, illetve magyarul készítettem el.

Az interjúkérdés vázlatát előzetesen elküldtem a nemzetközi migráció hazai szakértőinek, akik véleményezték a félig strukturált interjú kérdőívét, az interjúkat az átdolgozást követően készítettem el. Mindegyik interjút online módon készítettem el MS Teams felületen, és az interjúalany beleegyezését követően rögzítettem is az interjú hanganyagát, videó rögzítésére nem nyílt lehetőségem. Az interjúeredmények értékelését anonimizált formában készítettem el, és felkínáltam a lehetőséget az interjúalanyoknak az interjú eredményeinek megismerésére is. Az interjú elkészítésének sorrendje véletlenszerűen alakult ki, amit elsősorban az interjúalanyok elérhetősége befolyásolt.

Az interjúk feldolgozásakor a rögzített hanganyagok elemzése során az interjúkban fellelhető gondolati struktúrákat igyekszem feltárni, azaz nem az interjúkészítés sorrendjében mutatom be a feltárt sajátosságokat, hanem olyan fő gondolati struktúrákat azonosítok, amelyek mentén el lehet végezni az elemzést. A teljes kutatás, így az interjúkészítés során úgy jártam el, hogy csak olyan állításokat fogalmazzak meg, amelyek helyessége igazolható, valamint a kutatást pártatlanul és politikai, gazdasági nyomásgyakorlástól vagy pénzügyi befolyástól függetlenül végezzem el.

Az interjúkészítés gyakorlata

Az interjú az interjúkészítő és az interjúalany közötti interakció, amely során a két fél álláspontot cserél egy mindkét felet érintő témában.³ A beszélgetésnek alapvetően két típusát különböztethetjük meg, az egyik a mindennapi beszélgetés, amely mindenféle társalgást, beszélgetést, véleménycserét magában foglal. A beszélgetésnek ez a típusa általában informális, ahol a beszélgetésben részt vevőknek nincsen szüksége előre, írásban lefektetett sorvezetőre, mint a társadalomtudományos kutatásoknál. A beszélgetés célja ebben az esetben csupán annyi, hogy fenntartsa a csoport társadalmi kohézióját. A beszélgetés másik típusa a professzionális beszélgetés, ezen beszélgetések csoportjába az újságírói interjúk, a jogi megbeszélések, a tudományos, egyetemi vagy akár vallásos beszélgetések sorolhatók, de ebbe a csoportba tartoznak a terápiajellegű beszélgetések is, így például a kvalitatív in-

³ RUSLIN et al. 2022: 22.

terjük is.⁴ A kvalitatív interjúk célja, hogy jól körülhatárolt témában, meghatározott számú személytől begyűjtsék az információt. A kvalitatív interjú témáját a kutató határozza meg, de az interjú során a témát a kutató és az interjúalany egymással egyetértésben alakítja. A professzionális interjú során van kérdező, aki irányítja és vezeti az interjú folyamatát, ebben az esetben az interjú készítője és az interjúalany egyenlő szinten helyezkedik el a folyamatban. A készítő teszi fel a kérdéseket, és az interjúalany válaszol.⁵

Kvale⁶ azt az álláspontot képviseli, hogy a kvalitatív interjúknak két egymástól elkülöníthető módja van, amelyre két metaforát használ. Az egyik metafora szerint az interjúkészítés folyamata a bányász képevel jellemezhető, ahol az interjú készítője a bányász, míg a megszerezni kívánt tudás a földben rejtőzködő kincs; míg az egyik kutató az objektív tények megerősítését várja a kutatástól, addig vannak olyan kutatók, akik az alapvető tudás rögöcskéit szeretnék megszerezni. Ez a megközelítés úgy tekint a beszélgetőpartnerre, mint aki a tudás mint kincs birtokában van, és ez a kincs a kérdés során megszerezhető a partnertől. A kutató feladata, hogy a kutatás során az információt mint kincset érintetlenül a felszínre hozza. A másik metaforában az interjú folyamata az utazás, amikor az utazó, vagyis a kutató az utazás történetének előadására buzdítja az utazás résztvevőit. Az interjúkészítő ekkor csevegésbe keveredik mindenkivel, akivel az út során összehozta a sors. A két megközelítés között a különbség a szemléletben rejlik, az első megközelítés keretében a kutató úgy kívánja feltárni az ismereteket, hogy az objektivitás ne sérüljön, a második megközelítés a beszélgetés közben feltárt ismeretek változását is igyekszik bemutatni. Az interjúkészítés ebben az esetben önreflexív folyamatot is elindít, ami hozzásegítheti a kérdezőt az alaposabb önismerethez is.⁷

A félig strukturált interjú használatának egyértelmű előnye a társadalomtudományos kutatásban, hogy lehetőséget ad a kutatónak átfogóbb és részletesebb ismeretek gyűjtésére a kutatási témában, összehasonlítva a kérdőíves vagy strukturált interjúkkal. Másik előnye, hogy rugalmas és könnyen alakítható.⁸ A félig strukturált interjú további előnye, hogy a kutató számára elérhető sorvezető, ellentétben a nyitott interjúkkal, ahol a kutatás témáját nem tudja a kutató olyan mértékben figyelembe venni. A félig strukturált interjú is igazodhat az interjú során szerzett ismeretekhez, de rendelkezésre áll a kérdéssor, amelyhez visszatérhet a kutató.

Az interjút készítő kutató jellemzően rendelkezik valamilyen nézőponttal azzal kapcsolatban, hogy mi a kutatás tárgya, és az interjút ebből a szemszögből interpretálja. Az interpretáló feladata, hogy túlmenjen azon, ami közvetlenül elhangzik a szövegben, és feladata, hogy olyan struktúrákat és jelentéskapcsolatokat dolgozzon ki, amelyek első olvasatra nem derülnek ki a szövegből.⁹

⁴ RUSLIN et al. 2022: 23.

⁵ RUSLIN et al. 2022: 23.

⁶ KVALE 1996.

⁷ KVALE 1996.

⁸ RUSLIN et al. 2022: 29.

⁹ KVALE 1996: 199.

Az interjúval kapcsolatban gyakran kritikaként fogalmazzák meg a szakértők, hogy különböző szakértők eltérő jelentéseket találnak ugyanabban az interjúban, az így megfogalmazott kritika az objektivitást hiányolja, abban az értelemben, hogy egy mondatnak csak egyetlen helyes jelentése lehet, és az értelmezés feladata, hogy megtalálja azt az egyetlen helyes jelentést. Az interjúk értelmezése kapcsán kérdésként merül még fel, hogy mi az, amit elemezni szükséges, az interjú konkrét szövegét vagy a szándékolt mögöttes tartalmat, vagyis az interjú lelkét. Az interjúkutatás kérdése tehát az, hogy az interjúkat a megjelenésük szintjén kellene-e elemezni, vagy a benne rejlő más jelentéstartalmakat is kimutassuk, amelyek nem egyértelműek a témával kapcsolatban. A másik fő kérdéskör, amelyet vizsgálni lenne érdemes, arra vonatkozik, hogy létezik-e a szövegek egyetlen helyes értelmezése, vagy lehetséges az értelmezések sokszínűsége.¹⁰

A migrációval foglalkozó tagállami szervezetek szakértőivel készült interjúk tipologizált elemzése

1. A tagállami szervezetek képviselőit arra kértem, hogy értékeljék az Európai Unióban jelenleg jellemző menedékjoggal kapcsolatos statisztikai adatgyűjtés gyakorlatát. Aziránt érdeklődtem, hogy a tagállami irreguláris migrációval és menedékjogi statisztikával foglalkozó szervezetek szakértői miként értékelik a migrációs statisztikának a statisztikai adatgyűjtés kezdetétől végbement fejlődését.

Az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) szakértője elmondta, hogy az irányítása alá tartozó szervezeti egység foglalkozik az ORFK-nál szükséges többféle statisztikai adat előállításával. Elmondta, hogy a főkapitányság fő feladata a döntés-előkészítés támogatása. Az ORFK-nál már megvalósították az egységes adatgyűjtés és adatszolgáltatás rendszerét. A rendszer neve Illmigrinfo, internetes felületen érhető el, és minden szervezet csak megfelelő jogosultságbeállítás után használhatja. Az egységes rendszer fejlesztése közel egyéves előkészítést vett igénybe, a rendszert az ORFK tölti fel adatokkal, és mindegyik szerv lekéri belőle a munkavégzéséhez szükséges adatokat.

A rendszer három területi bontásban (helyi szinten, területi szinten és országos szinten) készíti el az elemzéseket. A hozzá kapcsolódó elemzéseket különböző vezetői szinteknek továbbítják.

Az Illmigrinfo rendszerben van egy riasztás nevű automata rendszer, amelynek lényege, hogy kihagyja a vezetői döntési szintet, mivel Magyarország olyan kicsi, hogy határtól határig nagyon gyorsan keresztülautózható lenne. Gyanús esetekben nem kell megvárni, hogy a vezető előterjessze az eseményt döntésre. A riasztás nevű rendszer online és teljesen élő, olyan profilokat állítanak be a rendszerben, amelyek

¹⁰ KVALE 1996: 209.

alapján látható, hogy ha például két autó egymás után mozog, akkor azok valószínűleg embercsempészek autói.

Az európai uniós adatszolgáltatásra rátérve az interjúalany elmondta, hogy a Frontexnek az adatszolgáltatás az EUROSUR-on keresztül történik. Az ORFK szakértője szerint az Illmigrinfo rendszer annyiban egyedülálló, hogy teljesen automatikus, amire nincsen példa az Európai Unióban, az MS BI¹¹ alapján működik. Az ORFK az európai uniós ügynökségek közül a Frontexnek és az Eurostatnak szolgáltat adatokat, de hivatalos statisztikai adatot továbbít például a KSH-nak is az SDG-indikátorok¹² előállításához.

Magyarország esetében megkerestem az irreguláris migrációs és menedékjogi statisztikai adatgyűjtésért felelős magyarországi hatóságot, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (OIF) szakértőjének véleményét is megkérdeztem az egységes statisztikai adatgyűjtő rendszer kialakításának lehetőségéről. A másik hazai szakértő is támogatná az egységes statisztikai adatgyűjtő rendszer kialakítását, megvalósításának akadályát nem is a technikai vagy jogszabályi háttér kialakításában látja, hanem a migrációban használt fogalmak megfelelő operacionalizálásában. A megfelelő operacionalizáláshoz viszont elengedhetetlen részletes gyakorlati útmutató kidolgozása, amelyhez nemzeti jogszabályváltozást követő rendszer is kapcsolódik, a jogszabályváltozást követő rendszer kialakítása megvalósítható lenne akár mesterséges intelligencia alkalmazásával is. Az OIF szakértője is egyetért az uniós *data lake* vagy más megnevezéssel élve *data pool* kialakításának szükségességével, ugyanakkor ehhez tagállami szinten nem áll rendelkezésre minden ország esetében a megfelelő statisztikai vagy informatikai ismeret.

A fenti szakértőt is megkérdeztem, hogy véleménye szerint miként hozható összhangba egymással a statisztikai adatok gyakorlati, illetve hivatalos célú felhasználása, a szakértő elmondta, hogy ebben sem lát különösebb nehézséget, mivel a jogosultságok megfelelő kiosztásával a hozzáférés korlátozható lehetne, így azok a szervezetek, amelyek gyakorlati adatot szeretnének felhasználni, csak ehhez férhetnének hozzá, a hivatalos statisztika felhasználói pedig a hivatalos adatokhoz. Az OIF szakértője elmondta, hogy ha a bankszektorban megvalósítható a pénzügyi adatok védelme, akkor ennek kivitelezése lehetséges lenne a személyes adatok esetében is magas fokú adatbiztonsági szempontok figyelembevételével. Ezáltal tulajdonképpen viszonylag egyszerűen kivitelezhető a gyakorlati adatok elválasztása a hivatalos adatoktól, illetve különböző szervezetektől és a tagállamoktól. Az interjúalany kiemelte, hogy ő sem a technikai feltételek megvalósításában, hanem a jogszabályi háttér megteremtésében látja a nehézséget. A technikai feltételek megteremtése rövidebb időtávon kivitelezhető, ám ehhez anyagi erőforrások előteremtése is elengedhetetlen, hiszen ez biztosíthatna megfelelő ösztönzőerőt a tagállamoknak a fejlesztések megvalósítása érdekében.

¹¹ Microsoft Business Intelligence.

¹² Sustainable Development Goals.

A belga bevándorlási hivatal statisztikai szakértője elmondta, hogy álláspontja szerint a KEMR jelenlegi statisztikai adatgyűjtése nagyon széttagolt, ez a széttagoltság a koordináció hiányára vezethető vissza, amely megfigyelhető mind nemzeti, mind tagállami szinten. Az EU Bizottságának egyes irreguláris migrációval, illetve menedékjoggal foglalkozó munkacsoportjaiban nem mindig ugyanazok az emberek vesznek részt, ez egyrészt jó, mert különböző nézőpontok érvényesülését segítheti elő, másrészt viszont lehet olyan információ is, amely megreked az egyes csoportok szintjén.

Az interjúalany szerint az európai statisztikai rendszer fejlődésében tapasztalható megtorpanásoknak is lehet olyan célja, amely a fejlődést szolgálja. A teljes menedékjogi statisztikai adatgyűjtés kezdetei a kilencvenes évekre tehetőek, és azóta nagyon sok minden javult. A tartózkodásra jogosító engedélyek statisztikája témakörében működik a jól kidolgozott koordináció, mivel a 862/2007 EK rendelet ezt előírja, az irreguláris migráció és a menekültügyi statisztika témakörében az Eurostat koordinációja mellett szintén van együttműködés, míg a Frontex és az EUAA tekintetében hiányzik az ilyen típusú koordináció.

A finn bevándorlási statisztikai hivatal képviselője is elmondta, hogy a bevándorlási hivatalok és a nemzeti rendőrségek hatáskörébe tartozó uniós statisztikai adatszolgáltatásoknál számos átfedés van. Különösen igaz ez a dublini eljárásokra vonatkozó statisztikáknál, ahol az átadási-átvételi statisztikák esetében tűnik fel jellemzően a probléma, mert ha európai szinten összehasonlítják ezeket az adatokat, akkor azok egyenlege általában nem jön ki.

A finn szakértő szerint, ami fontos lenne, az a tagállamok közötti alaposabb együttműködés, és ezenfelül is kiemelkedően hasznos lenne a metaadatok cseréje a tagállamok között. Fontosnak tartaná továbbá, hogy a tagállamok közöljék a metaadatokot, mert néha úgy tűnik, mintha az adatok mögött rejlő információk elvesznének. Véleménye szerint arról kellene tájékoztatnia az Eurostatnak, hogy egyes adatok mögött mi van valójában, esetleg miért hiányzik bizonyos bontás.

A lengyel bevándorlásért felelős hivatal szakértője a menedékjogi statisztika fejlődését leginkább abban látja, hogy sokkal jobban összehasonlíthatók az adatok a 862/2007 EK rendelet hatálybalépése óta, mivel egységes formátumban történik az adattovábbítás, az adatok feldolgozása azonban eltérő lehet. Problémaként merül fel, hogy az uniós intézményeknek továbbított adatkörök mennyisége folyamatosan nő, ami a humán erőforrás és az IT-infrastruktúra oldalán jelenik meg kihívásként. Gyakran cserélődik az emberi erőforrás is, mindig új munkatársakat kell betanítani a feladatra. Sok az olyan adatkérés is, amely nem elégíthető ki adminisztratív adatforrásból.

Probléma még, hogy sokszor van olyan adatkérés az EU Bizottság vagy valamely DG részéről, amelyről az látszik, hogy az adatkérő nincsen tisztában a fogalmakkal. Nehézség az is, hogy az Eurostat mindig új adatgyűjtéseket vezet be, például legújabbban a menedékjogi döntéshozatalban érintett személyek számáról szeretne adatot gyűjteni az Eurostat. Az interjúalany elmondta, hogy uniós szinten nagyon

lassan halad a jogalkotási folyamat, ugyanakkor az EU Bizottság elvárja az új és részletes adatszolgáltatások gyors bevezetését a tagállamoktól, amelyekhez kapcsolódóan esetenként IT-fejlesztés is szükséges.

Az osztrák menedékjogi statisztikáért felelős Statisztikai Hivatal szakértője elmondta, a menedékjogi statisztika fejlődése erősen összefügg a reálpolitikai fejlődéssel, mivel a kényszermigráció erősen változó jelenség, és ez természetesen kihat az adatgyűjtések mikéntjére is. Az interjúalany nem beszélne nagy fejlődési lépésekről a menekültügyi statisztika terén, hanem inkább azt mondja, hogy lassan, kisebb lépésekben alakult ki a menedékjogi statisztika gyűjtésének módja. A Statistik Austria 2011 óta felelős a menekültügyi statisztikai adattovábbításért, előtte ezért a Belügyminisztérium felelt, és szerinte a Belügyminisztériummal kötött megállapodás jelentette a legnagyobb változást az adatfeldolgozásban.

A cseh Belügyminisztérium szakértője szerint nagy igény mutatkozik a gyakorlati adatokra, gyakorta új adatigények jelennek meg, de az ezekkel kapcsolatos adatszolgáltatás nem ugyanazon adatállomány alapján történik.

Az illegális határátlépés definíciójának és a vonatkozó adatgyűjtés gyakorlatának meghatározására nincsen uniós jogszabály, a definíció az egyes tagállamokban sem ugyanaz. A Frontex adatgyűjtése rendkívül merev, az adatokat nem teszi közzé, egyedül az Eurostatnak továbbított adatok azok, amelyeket publikál. Az Eurostat adatai túl későn jelennek meg az Eurostat honlapján ahhoz, hogy gyakorlati célra hasznosíthatók legyenek az uniós intézményeknek.

Célszerűbb lenne, ha egységes lenne az adatgyűjtés, amire megfelelő intézménynek bizonyulna az Eurostat, ebben az esetben természetesen a duplumok előfordulásának gyakorisága is csökkenne. Az európai uniós statisztikai adatgyűjtések legnagyobb problémáját az jelenti, ami egyben a legnagyobb előnyük is, vagyis hogy adminisztratív adatforrások jelentik hozzájuk az *inputot*.

2. A tagállami menedékjogi statisztikával foglalkozó szervezetek szakértőit megkérdeztem, hogy milyen jövőbeni fejlesztéseket látnak szükségesnek a megfelelő minőségű, pontosságú és időszerű migrációs statisztikai adatok előállítására érdekében.

A belga bevándorlási hivatal szakértője szerint a jelenlegi adatgyűjtés gyakorlata annyira nehézkes, hogy mindegyik adatküldés külön-külön is nagy szakértelmet igényel. A legális migráció témakörében az együttműködés és a technikai feltételek kielégítőek, az együttműködés meg fog valósulni az ETIAS, a VIS rendszernél, de a menekültügyi statisztikáknál ez nehézkes, mert annyi a téves adatbevitel, a megbízhatatlan adat, és olyan széles körű az EU-n belüli mozgás, hogy ez nem lehetséges.

A menedékjogi statisztikai adatgyűjtés olyan területe az európai statisztikai adatgyűjtésnek, amely folyamatos változáson megy át, és mindig új adatigények merülnek fel. Elmondhatjuk, hogy ez a terület még nem teljesen kidolgozott. A belga szakértő elmondta, hogy bár sok átfedő adatgyűjtés volt az EU szintjén, mára az átfedések száma csökkent, és javult a helyzet. A probléma inkább az *ad hoc* adatgyűjtésekkel van, ilyen például az ukrainai menekültekkel kapcsolatos havonkénti

személyes adatokat is tartalmazó adatgyűjtés, amelyet 2022-ben vezetett be az Európai Bizottság.

Az interjúalany elmondta, hogy nem ért egyet teljesen azzal az elképzeléssel, hogy egy rendszeren keresztül valósuljon meg az adatgyűjtés, mert az adatokat felhasználó EU-intézményeknek sem ugyanaz a céljuk.

Az interjúalany elmondta, hogy rendszeres *Peer Review* keretében az Eurostat vizsgálta az Eurostat irányába megvalósuló tagállami adatszolgáltatásokat, amely vizsgálaton ő is részt vett, de itt az Eurostat nem foglalkozott az Európai Statisztikai Rendszert érintő egyéb adatszolgáltatásokkal.

A lengyel bevándorlási hivatal szakértője úgy véli, hogy a menedékjogi statisztika fejlesztése terén a legnagyobb nehézséget az anyagi források hiánya jelenti, de ugyanígy problémás a személyi állomány megléte és az adatvédelmi előírások betartásának fontossága is. Az EU a menedékjogi statisztika tekintetében egyedülálló entitás világszerte a szabályozottsága miatt, de az interjúalany elképzelhetőnek tartja, hogy új gondolkodásmódra lenne szükség a területen.

Az osztrák szakértő úgy véli, hogy az európai irreguláris migrációra és menedékjogi statisztikai adatgyűjtésre vonatkozó statisztikák fejlődési lehetősége abban rejlik, hogy pontosabban le kellene határolni az EU és háttérintézményei által gyűjtött adatok körét, és azt is hasznos lenne tudni, hogy mi történik az adatokkal, mire használják fel azokat.

Részletesebb tájékoztatásra van szükség az adatok jellemzőiről is, például az Ausztriában menedékkérelmező továbbmehet, és benyújthat kérelmet másik országban is, így önmagában a benyújtott kérelmek száma nem hordoz sok információt. Az adat-előállítás milyensége pedig attól is függ, hogy egy-egy országban milyen módon tárolják és dolgozzák fel az adatokat.

Az interjúalany szerint a menedékjogi statisztikai fejlesztés céljaként a menedékkérők belső mozgásának nyomon követését kell kitűzni, de ezen túlmenően információt kell gyűjteni a menedékkérők demográfiai helyzetéről is. Uniós szinten a fejlesztéseknek leginkább politikai akadályai vannak, technikai kevésbé, mert a tagállamok többségében az adatbázisok rendelkezésre állnak. A fejlesztéseknél figyelembe kell venni, hogy az Eurostatnál már vannak olyan struktúrák, amelyek az adattárház kialakítását lehetővé tennék.

3. Kutatásom meghatározó eleme arra irányul, hogy a jelenleg széttagolt uniós migrációs statisztikai adatgyűjtéseket lehetséges lenne-e kiváltani egységes adatgyűjtő csatorna segítségével, amelyet adott esetben nevezhetünk az adattudomány terén használt kifejezést használva *data lake*-nek vagy *data pool*-nak is. Az interjúk során arra is választ kerestem, hogy a szakértők miként vélekednek egy ilyen egységes statisztikai adatgyűjtő rendszer létrehozásáról, kiváltképp releváns ez a kérdés a tagállami szakértők szempontjából, ahol az adatszolgáltatás terhe a legmeghatározóbban összpontosul.

A belga interjúalany elmondta, hogy nem ért egyet teljesen azzal az elképzeléssel, hogy egy rendszeren keresztül valósuljon meg az uniós menedékjogi statisztikai adatgyűjtés, mert az adatokat felhasználó EU-intézményeknek sem egységes a céljuk a statisztikai adatokkal. Belgiumban több olyan adatgyűjtésük is van, amely esetében ugyanazt az adatkört kell továbbítani az Eurostatnak, illetve az EUAA-nak is. Korábban, a kilencvenes években már volt példa egységes adattovábbítási rendszerre például az ENSZ és az Eurostat tekintetében, a Frontex és az EUAA vonatkozásában pedig már működik ilyen együttműködés.

A finn bevándorlási hivatal statisztikusa úgy gondolja, hogy minél több uniós intézménynek küldenek a tagországok statisztikai adatokat, annál nagyobb a hibázás lehetősége, ezért sokkal egyszerűbb lenne, ha egy csatornán valósulna meg az adatgyűjtés. Az európai statisztikákkal kapcsolatban elmondta, hogy jelentős fejlődést lát, az önkéntes adatgyűjtés szép dolog, de nem biztosítja a megfelelő minőségű adatszertet a tagállamok között. A finn interjúalany elmondta, hogy szerinte az Eurostat lenne megfelelő az egységes menedékjogi statisztikai adatgyűjtő rendszer kialakítására, hiszen ez számítana a természetes választásnak, de ugyanakkor igaz az is, hogy ezt ismeri a legjobban.

A lengyel statisztikai szakértő véleménye szerint problémaként jelenik meg, hogy ugyanazt az adatkört kell küldeni, de különböző bontással eltérő uniós intézményeknek. Ennek következtében sok a dupla információ, ezért célravezetőbb lenne, ha ugyanazt az adatkört lehetne küldeni nagyobb részletettséggel. Erre a célra közös uniós adattárház lehetne létrehozni, amely egységesítené az adatszolgáltatást. Uniós szinten a koordináció hiányáról számolt be a lengyel szakértő is, számos ülésen kell részt venni szakértőként, de olyan, mintha ezek a szervezetek, amelyek meghirdetik az üléseket, nem egyeztetnének egymással. Európai szinten, de nemzeti szinten is nehéz tisztázni az adatkörökben fellelhető különbségeket, ez a tevékenység is sok időt igényel. A szakértő elmondta, hogy az Eurostatnak nincs meg a megfelelő jogalapja ahhoz, hogy *data pool* jellegű rendszert üzemeltessen.

Nehézség az is, hogy az Eurostat mindig új adatgyűjtéseket vezet be, például legújabbban a menedékjogi döntéshozatalban érintett személyek számáról gyűjt adatot az Eurostat.

Az osztrák szakértő elmondta, hogy az egységes európai adattárház létrehozása lenne a cél, amely szerinte megvalósítható az Eurostat égisze alatt. Felvázoltam, hogy az eddigi interjúk során az interjúalanyok közül az EU-intézmények képviselői nagyobb arányban támogatják ezt az elképzelést, míg az országok ettől eltérő állásponton vannak. Az interjúalany ezt a tagállamonként különböző menedékjogi környezettel magyarázta. Az egységes adatgyűjtés az interjúalany álláspontja alapján is jó megközelítés, a harmonizáció hiánya miatt ugyanakkor nehézkes a kivitelezése. Az osztrák szakértő szerint nehéz az egységes adatgyűjtő rendszer fejlesztése, mert először a nemzeti rendszereket kellene egységesíteni.

A cseh szakértő véleménye szerint is célszerűbb lenne, ha egységes lenne az európai uniós adatgyűjtés, amelyhez megfelelő intézménynek bizonyulna az Eurostat, ebben az esetben feltehetően a duplumok előfordulásának gyakorisága is csökkenne.

A holland szakértő álláspontja, hogy az egy csatornán történő adatszolgáltatásnak számos előnye lenne: kevesebb EU-rendeletre lenne szükség, csökkenne az EU Bizottsága és a tagállamok közötti koordináció szükségessége, egyetlen ponton elérhető lenne minden információ, egyetlen tárhely lenne és egységes definíciókat használna az EU. Sokkal egyszerűbb lenne a tagállamoknak, ha egyetlen csatornán továbbítanák az adatokat, hiszen kevesebb intézményt kellene kiszolgálni adattal. Az egycsatornás adatszolgáltatás megfelelő előkészítése időt és jelentős anyagi ráfordítást igényelne.

Az egycsatornás adatszolgáltatásnak is meg kell teremteni a jogszabályi hátterét, ameddig nincs ilyen jogszabály, addig nem kivitelezhető ez a fajta adatszolgáltatás. Annak érdekében, hogy ebből az egy adatforrásból kielégítsék az EU-intézményeket, viszonylag komplex jogszabályt kell létrehozni, úgy, hogy már a mostani jogszabályok is elég komplexek. Mindezt úgy kell megcsinálni, hogy az adatvédelmi rendelkezéseket is figyelembe vegyék. A jogszabályi háttérnél is fontosabb az egységes definíciós keret kidolgozása, hiszen ha egyszerre több szervezet használja ugyanazokat az adatokat, akkor a mostani gyakorlatnál is sokkal fontosabb az egységes definíciók használata, hogy ezzel is megakadályozzuk az adatok félreértelmezését. Kérdéses, hogy a statisztikai definíciókról meg lehet-e egyezni az egyes szereplők között.

Az ilyen egységes rendszer kidolgozásánál az adatigényoldalt is fel kell mérni, vagyis hogy mely adatokat mire fogják használni az egyes EU-szervezetek. El kell dönteni, hogy egy nagy *domain*t töltenek be a közös európai *adathub*ba, vagy sok kisebb adatállományt, illeszkedve az uniós intézmények adatigényéhez. Mindez hatással van az adatok szervezésére a *hub*ban. Az adat birtoklása egyben hatalom is, ha egy szervezet birtokolja az adatokat, az egyben járhat túlzott hatalomkoncentrációval is.

4. Az egységes uniós adatgyűjtő rendszer kialakítása után azt is fontos megvizsgálni, hogy mely már létező európai uniós szervezet, esetleg újonnan létrehozandó szervezet lehetne felelős az egységes statisztikai adatgyűjtő csatorna működtetéséért. A kérdés nemzeti szempontból is fontos, hiszen így képet alkothatok az uniós szervezeti struktúráról független nemzeti szakértők véleményéről is.

A belga szakértő álláspontja szerint a statisztikai adatgyűjtés EU-része jól kidolgozott, azonban sok tennivaló akad még nemzeti szinten. Az együttműködés mi-kéntje nemcsak azon múlik, hogy egy csatornán történjen az adattovábbítás, hanem nemzeti szinten is fejleszteni kell az együttműködést az érintett szereplők között. Ha az Eurostatnak egységes rendszerben valósulna meg az adattovábbítás, akkor új revíziós politikát is ki kellene alakítani. A belga bevándorlási hivatal szakértője ki-emelte, hogy nemzeti szinten majdnem ugyanaz az adatkör a tartózkodásra jogosító engedélyek és a népesedéssziszatika keretében küldött adatoknál, mégis sok diszk-

repancia van, de ilyen a diszkrepancia a menedékjogi eljárásban hozott döntések és a tartózkodásra jogosító engedélyek statisztikája között is. A statisztika világában el kell fogadni, hogy vannak hibák, amelyek kijavítására lehetőséget kell biztosítani.

A belga bevándorlási hivatal szakértője elképzelhetőnek tartja, hogy néha szükség van eltérő csatornákra az adatgyűjtések terén, mert például az ukrainai menedékkérőknél szükséges a napi adattovábbítás is, ami önálló csatorna meglétét követeli meg. Kiemelte, hogy a magas színvonalú koordináció fontos a statisztikai hivatalok és a migrációs statisztikával foglalkozó szakemberek között. Az egyes uniós országokban az együttműködést gátolja az is, hogy van olyan tagállam, ahol különböző európai statisztikák előállításáért felelős hivatalok készítenek statisztikát, míg van olyan tagállam is, ahol a statisztikai hivatal felelős minden adattovábbításért.

Az egységes uniós platformra vonatkozó adatkérésre a lengyel szakértő elmondta, hogy például 2022 óta a menedékesek esetében az Eurostat külön platformot készített, amely végül is egységes adatgyűjtést tesz lehetővé. Véleménye szerint sok változás van jelenleg az EU menedékjogi statisztikai adatgyűjtésében, ami terhet jelent, és most inkább azzal vannak elfoglalva a tagállamok, hogyan kérhetnek támogatást a változások véghezviteléhez, illetve hogyan lehetne derogációt kérni az adatszolgáltatások teljesítése alól. Szerinte most semmi sem mutat abba az irányba, hogy egységes legyen az uniós menedékjogi statisztikai adatgyűjtés.

5. Az egységes statisztikai adatgyűjtés megvalósulása egyben azt is jelentené, hogy olyan nagy terjedelmű, sok statisztikai *domaint* lefedő statisztikai adatkörök gyűjtése jönne létre, amelynek egyszerre kellene szolgálnia hivatalos, illetve gyakorlati statisztikai célokat is, ezért annak megvizsgálása is célom, hogy a tagállami szakértők mit gondolnak arról, hogy az új statisztikai rendszer miként tudná egyszerre kezelni a hivatalos, illetve a gyakorlati statisztikai cél miatt keletkező feladatokat.

A finn szakértő szerint a gyakorlati és a hivatalos statisztika között mindig lesz eltérés, mert a gyakorlati statisztika sokkal hamarabb elkészül. Ami lényeges, hogy a felhasználót tájékoztatni kell a különbség okáról. Tulajdonképpen természetes, hogy az ellenőrzött és validált adat sokkal hamarabb készül el. Szerinte nemzeti szinten a statisztikai adatszolgáltatás megfelelően sztenderdizált, azonban az adat-előállítás sokban függ az adatokért felelős személytől, a személyben bekövetkezett változásoktól.

A lengyel szakértő álláspontja szerint a gyakorlati és a hivatalos statisztika esetében különleges helyzetben vannak, mivel minden adat átmeneti, vagyis gyakorlati és változik, ezzel minden érintett tisztában van, aki az adatokkal dolgozik, a lényeg, hogy a trend nem változik. Lengyelországban mindenki tudja, kiváltképp a döntéshozók, hogy fontos az adatokhoz való gyors hozzáférés, és nem azon múlik a statisztika megbízhatósága, hogy az adat értéke kicsit változik. Minden év elején publikálják az előzetes adatokat, amelyek még az év során változhatnak, ezzel tisztában vannak a felhasználók is. Szerinte inkább az jelent problémát, ha az adatokat sokáig validálják, mert akkor, mire megjelenik, már inkább historikus lesz az adat.

Az interjúalany szerint a hivatalos és a gyakorlati statisztika létezhet egymás mellett, ez elkerülhetetlen is, szükség lesz olyan publikált adatra, amely validált és jól nyilvántartott, és emellett létezhet az az adat is, amely gyakorlati felhasználású. Ennek nem feltétlenül kell így lennie, de valószínűleg ez elkerülhetetlen. Továbbá az is lényeges, hogy a metaadatok rendelkezésre álljanak.

Az osztrák szakértő szintén kiemelte még a koordináció jelentőségét, szerinte az Eurostat jól ellátja ezt a nehéz feladatot.

A gyakorlati és a hivatalos statisztika közötti különbségre vonatkozóan a cseh interjúalany elmondta, hogy az EUAA-val kapcsolatos adatszolgáltatás esetében munkacsoportok keretében történik az együttműködés, ez rugalmas keretet biztosít az együttműködésre, míg az Eurostatnál az együttműködés kerete jobban szabályozott, és ebből kifolyólag merevebb.

Az Eurostat adatszolgáltatásra szolgáló EDAMIS portálja könnyebben kezelhető, ezek az adatok időszerűségükben rosszabbak, de pontosabbak. Minden adminisztratív folyamat lassan zajlik, és ezzel párhuzamosan kell változtatni a statisztikai folyamatokat is, ami újabb időráfordítást igényel.

Az interjúalany álláspontja szerint a különböző bontások nem bírnak nagy jelentőséggel, lényeges lenne a teljes adatállományok átadása a további bontások helyett, ennek segítségével lényegében tetszőleges bontású adatkörök lennének előállíthatók.

Az interoperabilitási rendeletekből fakadó statisztikai együttműködés lehetőségére vonatkozó kérdést a tagállami szakértőknek is feltettem. Az értékelés szempontjából kiemelendő, hogy a tagállami szereplők egyike sem értesült az interoperabilitási rendeletekről, így a bennük rejlő statisztikai lehetőségről sem, ezért az erre vonatkozó kutatási kérdés tagállami szempontjait nem tudtam érdemben elemezni.

Az interjúk alapján levont következtetések

Az Európai Unió tagállamainak szakértői szerint az uniós migrációs statisztikai adatgyűjtések legmeghatározóbb fejlődése a migrációs statisztikai rendelet elfogadása volt, illetve az ehhez kapcsolódó módosítások megszületése. A tagállami szakértők mindegyike megfogalmazta, hogy olyan statisztikai infrastruktúra kialakítása lenne a cél, amelynek segítségével a személyek EU-n belüli mozgása is nyomon követhető lenne.

Az Európai Unió adatszolgáltatási rendszereinek egyik nagy hátránya egyben az előnye is, vagyis az, hogy mindez adminisztratív rendszereken alapul, amelyek nem statisztikai céllal jöttek létre. Ugyanakkor elmondható, hogy a teljes Európai Statisztikai Rendszeren belül egyre nagyobb teret ölt az adminisztratív adatok statisztikai célú felhasználása. Az adminisztratív adatok statisztikai felhasználása kiáltotta a manuális adatátvételt, ez a folyamat a migrációs célú statisztikai adatgyűjtések esetében is a helyes irányt jelenti.

Az Európai Unió szintjén az egységes statisztikai rendszer kialakulásának legnagyobb akadályát a nemzeti szakértők egyaránt a politikai szándék és ebből kifolyólag a jogszabályi felhatalmazás hiányában látják.

A szakértők megállapították, hogy az interoperabilitást nem statisztikai okok miatt alakították ki, hanem a gyakorlati munka elősegítése céljából. A statisztikai felhasználás jövőbeni lehetőségként képzelhető csak el. Az interjúk alapján a statisztikai adatok gyakorlati és hivatalos célú felhasználása között nem mutatható ki túlzott ellentét, hiszen egységes adatforrás esetében az adatfelhasználás célja még lehet különböző.

A tagállami szakértőkkel folytatott interjúk alapján megállapítható, hogy az európai migrációs statisztika legnagyobb fejlődésének a migrációs statisztikai rendelet elfogadását tartják. Több tagállam is annak a véleményének adott hangot, hogy uniós szinten hiányzik a megfelelő koordináció. A megkérdezett tagállamok többsége támogatta az egységes *data lake* típusú rendszer kialakítását, a belga szakértő nem osztotta a megkérdezettek közül egyedül ezt a véleményt, mert álláspontja szerint jó a jelenlegi struktúra, uniós szinten a nehézséget a sokasodó *ad hoc* adatszolgáltatások jelentik.

A tagállami vélemények egységes mintázatot vettek fel a tekintetben, hogy az EU Bizottsága és a különböző uniós döntés-előkészítő intézmények részéről az adatigények mértéke növekedést mutat, ezzel ellentétben van az uniós szervezetek azon véleménye, hogy bár növekszik az adatigények mennyisége, azok megalapozottak. Egyezett a tagállamok véleménye abban is, hogy az uniós migrációs statisztika fejlesztésének legnagyobb akadály a hiányzó politikai akarat.

A nemzeti szakértők úgy ítélték meg, hogy az egységes statisztikai adatgyűjtő rendszer legmegfelelőbb adatgazda-szervezete az Eurostat lehetne a jogi alap megteremtése után, valamint a definíciók harmonizációja és a széles körű metainformáció biztosítása mellett. A harmonizáció fokának növelése a tagállamok egyöntetű igényeként mutatkozott.

A rövidítések jegyzéke

ETIAS: European Travel Information and Authorisation System (Európai Utasinformációs és Engedélyezési Rendszer)

EUAA: European Union Agency for Asylum (az Európai Unió Menekültügyi Ügynöksége)

EUROSUR: European Border Surveillance System (Európai Határőrizeti Rendszer)

MS BI: Microsoft Business Intelligence

OIF: Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság

ORFK: Országos Rendőr-főkapitányság

SDG: Sustainable Development Goals

VIS: Visa Information System (Vízuminformációs Rendszer)

Felhasznált irodalom

- EMH Magyarország. Online: <https://emn.ie/about-the-emn/national-contact-points/hungary-hu/>
- KVALE, Steinar (1996): *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks – London – Új-Delhi: Sage Publications.
- MAGALDI, Danielle – BERLER, Matthew (2020): Semi-structured interviews. In ZEIGLER-HILL, Virgil – SHACKELFORD, Todd K. (szerk.): *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Cham: Springer, 4825–4830. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_857
- RUBIN, Herbert J. – RUBIN, Irene S. (2011): *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Los Angeles – London – Új-Delhi – Szingapúr – Washington, D.C.: Sage Publications. Online: <https://doi.org/10.4135/9781452226651>
- RUSLIN, Ruslin et al. (2022): Semi-structured Interview: A Methodological Reflection on the Development of a Qualitative Research Instrument in Educational Studies. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 12(1), 22–29.

ABSTRACT

Migration Related Data Collection in the Member States of the European Union

Ferenc URBÁN

The Common European Asylum System (CEAS) is a harmonised system for the management of asylum and asylum applications between EU countries. The aim of this study is to analyse the statistical data collection function of the CEAS, using empirical research based on interviews with representatives of EU organisations and Member States. The interviews were based on the experiences and opinions of the interviewees on how the current data collection system functions in monitoring asylum processes and shaping European asylum policy. The study highlights the current challenges and shortcomings of data collection and makes recommendations for improving the efficiency of data collection and the system in order to make the CEAS an even more effective tool for addressing the challenges of asylum in Europe.

Keywords: migration, asylum law, CEAS, semi-structured interview

„We HAVE a Dream” A Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz (HAVE) programjában tervezett fejlesztések helyzete és lehetőségei

VEDÓ Attila¹

A tanulmány áttekintést ad a 2021-2027 közötti programidőszakban a Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz keretében tervezett fejlesztésekről, az egyes intézkedések szakmai tartalmáról és pályázati lehetőségeiről. Napjainkban a szakmai stratégiai tervezés már elképzelhetetlen a forrásokat biztosító, elsősorban európai uniós pénzügyi tervezés párhuzamos előkészítése nélkül. Az EU külső határait fenyegető veszélyek, valamint a technikai fejlődés támasztotta új kihívások egyre inkább felértékelik az új forráslehetőségek felkutatását. A Magyarországra nehezedő schengeni kötelezettségek anyagi terhei a szolidaritási mechanizmusok új formáinak (az uniós pénzügyi alapok forrásai, más tagállamok vendégtisztjeinek részvétele a magyar külső határok ellenőrzésében, a működési és fenntartási költségek terheinek megosztása) kiaknázását teszik indokolttá, amelynek egyik alapköve a tanulmány tárgyát képező pénzügyi eszköz. A Belügyi Alapok korábbi programjairól és azok elődeiről születtek már különböző terjedelmű, az uniós finanszírozási lehetőségeket más-más aspektusból megvizsgáló tanulmányok, azonban a HAVE-program vonatkozásában ez az első átfogó, szakmai közönséget célzó összefoglaló.

Kulcsszavak: európai uniós források, Belügyi Alapok, integrált határigazgatás, vízümpoly, pályázati rendszer

Bevezetés

Napjainkban természetesnek hat az átjárható belső határokkal és biztonságos külső határokkal rendelkező, a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének elvén alapuló közös európai tér, valamint a tagállamok pénzügyi lehetőségeit kiegészítő uniós támogatások és pályázati lehetőségek rendszere. Az európai uniós tagságunk által biztosított szabadságok mellett azonban Magyarországra nagy felelősség hárul, az összes tagállam biztonságát szavatolni képes határbiztonsági rendszer működtetéséé. Az európai integrált határigazgatás elveinek megfelelő, jól működő

¹ Rendőr alezredes, PhD, határrendészeti szakmai referens, Belügyminisztérium Európai Unió Fejlesztések Koordinációért Felelős Helyettes Államtitkárság Belügyi Támogatások Főosztálya, e-mail: attila.vedo@bm.gov.hu

és megfelelően igazgatott külső határok mellett mind a migrációt kibocsátó és tranzitországokban, mind a schengeni területen belül számos kötelezettség teljesítését várja el tőlünk az Európai Unió. E feladat finanszírozása elsősorban Magyarországot terheli, azonban a szolidaritás elvének megfelelően más, külső határokkal nem rendelkező tagállamoknak is részt kell vállalniuk benne. Ahogy az évek során nőtt a külső határok migrációs és biztonsági kockázata, úgy vált egyre fontosabbá a szolidaritás és a felelősség tagállamok közötti igazságos elosztásának kérdése a külső határok ellenőrzése kapcsán is.² A 2019. évi „új” Frontex-rendelet már az európai integrált határigazgatás elemeként nevesíti a szolidaritási mechanizmusokat, kiemelve az uniós finanszírozási eszközöket.³

A magyar külső határokon szintén több évtizedes múltra tekint vissza a különböző uniós pénzügyi eszközök fejlesztési és működési célú felhasználása.⁴ Az első nagy léptékű fejlődést még az 1990-es évek végének COP programjai⁵ hozták (1997–2003), amelyek révén az Európai Unió különböző összegeket, pénzügyi kereteket kínált fel a csatlakozni kívánó országok számára.⁶

Az EU-csatlakozást követően a Magyarország számára elérhető uniós források jelentősen (kb. 3,5-szeresükre) nőttek.⁷ A schengeni térséghez való csatlakozás érdekében az Európai Unió a csatlakozási szerződés 35. cikkével létrehozta a Schengen Alapot (SA),⁸ amelynek lezárásakor már teljesen új, a Határőrség-rendőrség integrációjával létrejött szervezeti keretek között valósult meg a külső határok ellenőrzése. Magyarország ebben a helyzetben lépett az SA-t követő pénzügyi forrás, a Külső Határok Alap (KHA) felhasználásának korszakába.⁹ A KHA-t már a Hágai Program¹⁰ iránymutatásainak megfelelően hozták létre a többi szolidaritási alappal együtt. A forrás felhasználására való felkészülést még a Határőrség kezdte el 2007-ben.

A KHA hétéves pénzügyi időszakának (2007–2013) lezárulását követően – a 2010-ben elfogadott belső biztonsági stratégia végrehajtásának előmozdítása és a stratégia gyakorlati megvalósulása érdekében – a tagállamok számára újabb támogatási forrást hoztak létre. A 2014–2020 közötti programozási időszakban elérhető Belső Biztonsági Alap (BBA) célja a KHA által megkezdett kapacitásépítési és -fejlesztési folyamatok továbbvitele, emellett különös figyelmet fordít a földrajzi elhelyezkedésükből eredő aránytalan migrációs terhekkel szembesülő tagállamokra.¹¹

² Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata: 80. cikk.

³ 2019/1896/EU rendelet: 3. cikk (1) l).

⁴ VEDŐ-TÓTH 2024: 9–32.

⁵ Country Operational Programme, a PHARE részprogramja.

⁶ KERTÉSZ 2003: 34–53.

⁷ RITECZ 2005: 110–117.

⁸ 179/2004. (V. 26.) Korm. rendelet.

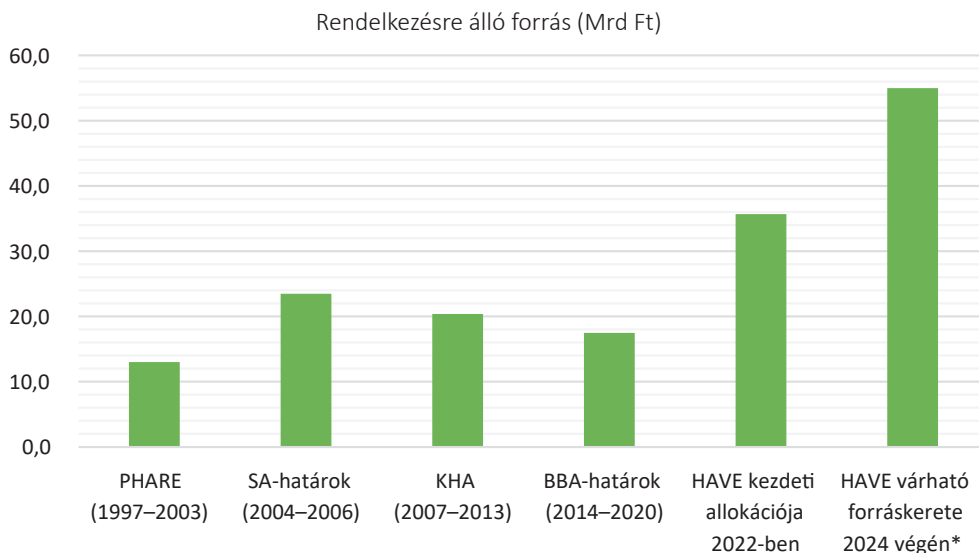
⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2007/574/EK határozata.

¹⁰ Hágai Program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban (2005/C 53/01).

¹¹ 515/2014/EU rendelet.

Bár a BBA 2014–2020 programidőszak projektjeinek megvalósítása még nem zárult le, a program a 2023. év végén fennálló állapotok szerinti, legalább nagyságrendi szintű mérlege megvonható. A teljes programidőszak alatt a BBA határok ellenőrzését és vízümpyvet támogató pénzügyi eszköze 57 db projektet támogatott 17,5 milliárd forint megítélt támogatási összegben.¹²

Kui László összegzése szerint az európai uniós támogatási források rövid időszak alatt a határőrizet története során korábban soha nem látott mértékű technikai fejlesztéseket tettek lehetővé. A pályázati forrásokkal összefüggésben a határrendészetben teljesen új, napjainkban is jelen lévő elemként jelent meg a projekttevékenység mint a technikai fejlesztések szükségszerű együttthatója. A kellően megalapozott, szakmailag is indokolt projektjavaslatok benyújtása érdekében a Határország, majd a rendőség határrendészeti szolgálati ága, illetve a szakminisztérium többéves fejlesztési stratégiákat dolgozott ki, amelyek biztosították többek között, hogy az egyes projektek a korábbi fejlesztésekre épüljenek, és kiegészítsék azokat. A technikai fejlesztésekkel kapcsolatban megjelent a rendszerszemléletű gondolkodás, a PHARE-beszerzéseket követően már törekedtek arra, hogy egyes különálló eszközök helyett a komplex határőrizeti rendszer részegységeit szerezzék be.¹³



1. ábra: A külső határok és a vízümpyvet támogatását szolgáló uniós források nagyságrendi alakulása

* Az 1. táblázatban megjelenített valamennyi pályázat nyertessége esetén, költségelvonás nélkül.

Forrás: a Széchenyi Terv Plusz; Integrated Border Management Fund – Border Management and Visa Instrument (2021–27) 2024 alapján a szerző szerkesztése

¹² Belügyi Alapok.

¹³ Kui 2020.

A BBA-program végrehajtásával és az új Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégia¹⁴ kidolgozásával párhuzamosan, már 2019-ben megkezdődött a következő pénzügyi időszak tervezése és a Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz (HAVE) előkészítése. Ezzel új szintre emelkedett a szakmai igények közös stratégiai és pénzügyi tervezése.

A HAVE-program előkészítése és tervezése

Az Európai Parlament 2019. március 13-i plenáris ülésén elfogadta a következő többéves pénzügyi keret (MFF) csomagja részeként megfogalmazott ágazati javaslatokat. A 2021–2027-es többéves pénzügyi keretről folytatott politikai tárgyalások lezárását követően az Európa Tanács 2019. június 7-én részleges általános megközelítést, majd 2020. október 12-én teljes általános megközelítést fogadott el. Az Európai Parlamenttel folytatott háromoldalú egyeztetések 2019 szeptemberében kezdődtek meg. A Belügyi Alapok rendelettervezeteinek végleges kompromisszumos szövegét 2021. március 1-jén szavazták meg az Európai Parlament állampolgári jogi, bel- és igazságügyi bizottságának (LIBE) ülésén. A 2021–2027 időszakra vonatkozó, alapvető szabályokat, főbb alapelveket tartalmazó közös rendelkezésekről szóló rendelet (CPR) elfogadása 2021. június végén megtörtént.¹⁵

Az átfogó szabálykönyv a következő alapokra biztosít összehangolt végrehajtási szabályokat:

- Európai Regionális Fejlesztési Alap, ERFA
- Európai Szociális Alap Plusz, ESZA+
- Kohéziós Alap, KA
- Igazságos Átmenet Alap (Just Transition Fund), JTF
- Európai Tengerügyi, Halászati és Akvakultúra-alap, ETHAA
- Belügyi Alapok:
 - Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap – MMIA
 - Belső Biztonsági Alap – BBA
 - Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz – HAVE

A Belügyi Alapokra vonatkozó szektorális rendeleteket – amelyek többek között a támogatható intézkedések körét rögzítik – 2021. július 15-én fogadták el, köztük a határigazgatás és a vízümpolitika pénzügyi támogatására szolgáló eszköznek az Integrált Határigazgatási Alap részeként történő létrehozásáról szóló rendeletet.¹⁶

Az uniós folyamatokkal párhuzamosan 2019-től a Belügyminisztérium – mint a 2014–2020 közötti időszakban a Belügyi Alapok felelős hatósága, valamint a 2021–2027 közötti időszakban irányító hatósága – a források felhasználását

¹⁴ Az 1471/2019. (VIII. 1.) Korm. határozat helyébe a Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiájáról szóló 1891/2021. (XII. 13.) Korm. határozat lépett.

¹⁵ 2021/1060/EU rendelet.

¹⁶ 2021/1148/EU rendelet.

a szakmai igényekre alapítva megtervező munkacsoportokat hívott össze. Az egyes szakterületek releváns intézményi szereplői által delegált tagokból álló, a program tervezéséért felelős munkacsoport véglegesítette a 2021–2027 közötti időszakra vonatkozó fejlesztési program tervezetét. A fejlesztési program részletesen tartalmazza a Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiából, valamint az Európai Bizottság és az uniós ügynökségek stratégiai dokumentumaiból levezethető fő célkitűzéseket. A 2030-ig vizionált jövőkép elérésének nemzeti és uniós pénzügyi eszközei egyaránt megjelennek a dokumentumban, amelynek uniós fejlesztéseket tartalmazó kivonattából született meg az Európai Bizottság által elvárt tartalmi elemeket magába foglaló HAVE-program első tervezete.

A programidőszak intézményi kereteit kormányhatározat rögzíti,¹⁷ amelynek kiadása szintén erre az időszakra esett.

A szakpolitikai célok megvalósulásának elősegítése érdekében a HAVE-program az alábbi két egyedi célkitűzést foglalja magában:

1. Az európai integrált határigazgatás támogatása.¹⁸
2. A közös vízümpolitika támogatása.¹⁹

A Magyarország által benyújtott, többször átdolgozott programot az Európai Bizottság 2022. december 22-én fogadta el, azonban a források felhasználása a valamennyi uniós pénzügyi alapot érintő, az úgynevezett horizontális feljogosító feltételek²⁰ teljesítésének elfogadása körüli vita miatt nem kezdődhetett meg.

2022. december 22-i határozataiban az Európai Bizottság úgy ítélte meg, hogy Magyarország nem teljesíti az Európai Unió Alapjogi Chartájával²¹ kapcsolatos horizontális feljogosító feltételt számos aggályos pont, többek között a bírói függetlenséget érintő kérdések miatt. Alapos értékelést és a magyar kormánnyal folytatott többszöri egyeztetést követően 2023. december 13-án a források blokkolását feloldották,²² így érdemben megkezdődhetett a HAVE-program megvalósítása is.

¹⁷ 1218/2020. Korm. határozat.

¹⁸ A szektorális rendelet meghatározása szerint a célkitűzés hozzájárul az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség és a határigazgatásért felelős nemzeti hatóságok megosztott felelősségébe tartozó, eredményes európai integrált határigazgatás, a jogszerű határátlépések megkönnyítése, az illegális bevándorlás és a határokon átnyúló bűnözés megelőzése és felderítése, valamint a migrációs áramlatok eredményes kezelése érdekében tett intézkedésekhez. Ennek korlátai az ideiglenes külső határok (ahol tartós infrastrukturális beruházások nem támogathatók), illetve a mélyeségi ellenőrzés erős célhoz kötöttségi igénye.

¹⁹ A célkitűzés hozzájárul a közös vízümpolitika támogatásához, a vízümkiadás tekintetében az összehangolt fellépés biztosításához, a biztonsági kockázatok csökkentéséhez és a jogszerű utazás megkönnyítéséhez. Alapvetően a Közösségi Vízümkódex létrehozásáról szóló 810/2009/EK rendelet szerinti egységes vízümmel kapcsolatos ügyek támogathatók, a klasszikus konzuli feladatok, valamint a nemzeti hatáskörbe tartozó beutazási és tartózkodási okmányok nem.

²⁰ A kohéziós politikai, tengerügyi és halászati, valamint belügyi alapok keretében Magyarország programjaihoz rendelt uniós források teljes összege 21,9 milliárd euró. Az, hogy Magyarország a bírói függetlenség kérdésében nem teljesítette az Európai Unió Alapjogi Chartájával kapcsolatos horizontális feljogosító feltételt, a technikai segítségnyújtás kivételével minden uniós forrást blokkolt.

²¹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája.

²² A Bizottság úgy ítéli, hogy Magyarország igazságügyi reformja orvosolta a bírói függetlenséggel kapcsolatos hiányosságokat, a költségvetési feltételrendszert érintő intézkedések azonban érvényben maradnak 2023.

A célkitűzések megvalósításához szükséges forrásokat a HAVE éves fejlesztési kerete²³ biztosítja. A Belügyi Alapok keretében Magyarország rendelkezésére álló 173,2 millió euróból a HAVE-program 79,6 millió euró arányban részesült, amely a hazai társfinanszírozással együtt 35,7 milliárd forint összegű kezdeti forrást jelentett a magyar külső határok ellenőrzésének támogatására.²⁴

A tagállami fejlesztések nem kizárólag a nemzeti program forrásaira támaszkodhatnak. A sürgető igényekre, valamint a szakpolitika és az uniós prioritások változásaira való reagálás, továbbá a magas szintű uniós hozzáadott értéket képviselő intézkedések végrehajtása érdekében a finanszírozás egy részét úgynevezett tematikus eszköz útján (egyedi intézkedések, uniós intézkedések és szükséghelyzeti támogatás keretében) is elérhetik. Ez a BBA 2014–2020 programidőszaknál nagyobb rugalmasságot tesz lehetővé az Európai Bizottság számára, egyúttal lehetőséget ad a tagállamoknak forrásaik kiegészítésére. A tematikus eszköz tervezése munkaprogramokon keresztül történik, amelyek alapján felhívásokat jelentetnek meg a tagállamok számára. Az egyedi intézkedések keretében elnyert forrás ezt követően a tagállami pályázati rendszeren keresztül jut el a kedvezményezettekhez, míg uniós intézkedések esetén közvetlenül a kedvezményezett részesül az elnyert támogatásban. A HAVE-programidőszak kezdete óta Magyarország nagy sikerrel pályázik nemzeti allokációjának kiegészítésére. Az eddig megjelent és elnyert, megpályázott vagy megpályázni tervezett pályázati felhívások eredményeként a HAVE-program keretében elérhető források akár 35%-kal nőhetnek 2024 végére.

1. táblázat: Az elnyert és 2024 végéig tervezett, egyedi intézkedések keretében benyújtott pályázatokról

Az egyedi intézkedés felhívási címe	Elnyert/megpályázott/elérhető összeg (millió euró)	A pályázat státusza 2024 első negyedében
BMVI/2023/SA/1.1.3–Specific Action Integrated Solutions for the facilitation and automation of border crossing	6,2	Az elnyert pályázat a HAVE ÉFK-ban megjelent <i>HAVE Plusz – 1.1.6 A határátlépés gyorsítását szolgáló fejlesztések (specific action)</i> címmel
BMVI/2023/SA/1.1.4–Electronic surveillance system at the external border (e-surveillance)	17,3	Az elnyert pályázat a HAVE ÉFK-ban megjelent <i>HAVE Plusz – 1.1.8 Elektronikus határőrizeti rendszer fejlesztése (specific action)</i> címmel
BMVI/2021/SA/1.5.4–Support to comply with the implementation of the relevant interoperability legal framework	1	Az elnyert pályázat a HAVE ÉFK-ban megjelent <i>HAVE Plusz – 1.4.3 Információs és kommunikációs technológiák bővítését célzó fejlesztések (specific action)</i> címmel

²³ Az éves fejlesztési keret (ÉFK) adott fejlesztési program adott évben meghirdetendő, valamint már korábban meghirdetett felhívásainak alapadatait tartalmazza. A fejlesztési keretek kormányhatározatban történő közzétételével minden támogatást igénylő időben megismerheti a pályázáshoz szükséges legfontosabb információkat (a felhívások száma, címe, a rendelkezésre álló forráskeret, a meghirdetés módja és tervezett időpontja).

²⁴ VEDŐ 2021.

Az egyedi intézkedés felhívási címe	Elyert/megpályázott/elérhető összeg (millió euró)	A pályázat státusza 2024 első negyedében
BMVI/2023-2025/SA/1.3.1.–Specific Action to support Member States’ national strategies for European integrated border management	1	Elbírálás alatt
BMVI/2024/SA/1.1.6–Enhanced national capabilities at the EU external borders	23,5	Elbírálás alatt
BMVI/2024/SA/1.1.5.–Promoting innovation in border checks and/or border surveillance by taking up research results–INNO”	kb. 1,5	A pályázat benyújtási határideje 2024. szeptember 20. volt
BMVI/2024/SA/1.5.1–Support to Member States for Smart Borders	2,1	A pályázat benyújtási határideje 2024. május 31. volt

Forrás: a European Commission Directorate-General for Migration and Home Affairs 2024 alapján a szerző szerkesztése

A tematikus eszköz keretében Magyarország nemcsak az egyedi intézkedések terén pályázott sikeresen, hanem az uniós intézkedések között is büszkélkedhet elnyert pályázattal. Az Európai Bizottság 2022. május 17-én meghirdette a BMVI-2021-AG-TF1-NQAM azonosítószámú, *Pályázati felhívás a nemzeti minőségbiztosítási mechanizmus létrehozását és elindítását célzó kísérleti projekt támogatására* című pályázati felhívását. A felhívás célja a schengeni értékelések során prioritásként kezelt komplex nemzeti határellenőrzési minőségbiztosítási mechanizmusok kidolgozása valamennyi határellenőrzési és határátkelőhely-típusra vonatkozóan.²⁵ A pályázatot

²⁵ A 2019/1896/EU rendelet 3. cikk k) pontja szerint az európai integrált határigazgatás fontos eleme a határigazgatásra vonatkozó uniós jog végrehajtását biztosító minőség-ellenőrzési mechanizmus, különösen a schengeni értékelési mechanizmus, a sebezhetőségi értékelés és az esetleges nemzeti mechanizmusok. Az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség igazgatótanácsának 2/2019. (2019. március 27.) határozatával kiadott, az európai integrált határigazgatásra vonatkozó technikai és operatív stratégia 1.2 egyedi célkitűzése (teljesen interoperábilis és hatékony európai minőség-ellenőrzési mechanizmus) a tervezett fellépések nemzeti szintjén határozza meg a *Nemzeti minőség-ellenőrzési mechanizmus létrehozása* feladatot, amelynek eredményeként a külső határok igazgatásának megerősítését, az operatív igazgatás megtervezésének támogatását, valamint a döntéshozatali funkciók fejlesztését jelöli meg.

Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiája célként jelöli meg egy olyan nemzeti minőségbiztosítási mechanizmus kidolgozását, amely – összhangban az Európai Bizottság és a Frontex által megállapított értékelési mechanizmusokkal – a határigazgatás valamennyi területére kiterjedően hozzájárul a külső határok biztonságának hatékonyabb szavatolásához. A stratégia mellékletét képező cselekvési terv önálló fejezetként foglalkozik a minőség-ellenőrzési mechanizmus kialakításával, amely – összhangban a schengeni értékelési mechanizmusból és az EBCGA által vezetett sebezhetőségi értékelési módszertanból álló, integrált határigazgatással kapcsolatos minőség-ellenőrzéssel – biztosítja az EU-s jogérvényesülés és a schengeni vívmányok megfelelő végrehajtását Magyarországon. Az integrált határigazgatás ellenőrzési mechanizmusának elve a segítség és a támogatásnyújtás, amely a problémák feltárására, beazonosítására, a helytelen gyakorlat megszüntetésére, korrigálására irányul.

A megfogalmazott stratégiai célkitűzések alapján nemzeti minőség-ellenőrzési mechanizmust indokolt létrehozni, amelybe teljes egészében be kell építeni a sebezhetőségi értékelések során meghatározott ajánlásokra való reagálás követelményeit, és kormányzati szinten is ki kell alakítani a határigazgatással összefüggésben hatáskörrel rendelkező szervek közös minőség-ellenőrzési mechanizmusát. VAJLOK-VEDŐ 2023: 203–219.

társult kedvezményezett formában, minimum két tagállam részvételével lehetett benyújtani, így a Belügyminisztérium a Pozsonyi Rendőrákadémiával közösen készítette el a pályázati dokumentumot. A 2023 áprilisában megkezdődött *Magyar, szlovák minőségbiztosítási mechanizmus kidolgozása a határigazgatás területén (HSQA)* elnevezésű projekt költségvetése 0,8 millió euró.

A HAVE-program végrehajtása

A HAVE-program a főbb kihívásokat és az azokra adott válaszokat bemutató programstratégiából, az egyedi célkitűzések szakmai tartalmát leíró fejezetekből, valamint az ezeket kiegészítő pénzügyi tervekkel áll. Szintén részét képezik a feljogosító feltételek értékelését, a partnerséget, a kommunikációt és a programhatóságokat leíró fejezetek, valamint a különböző költségelszámolási módokat rögzítő modulok. Az elnyert egyedi intézkedések szövegszerűen, tervezett indikátorok és költségeik, valamint külön összefoglaló táblázat által épülnek be a programba.

A fejlesztési terveket érdemben tartalmazó fejezetek felépítése a szektorális rendelet II. számú mellékletének struktúráját követi, vagyis leképezi az egyedi célkitűzések keretében tervezhető végrehajtási intézkedéseket. Ezek alapján a HAVE-program tartalma az alábbiak szerint foglalható össze.

1. egyedi célkitűzés: Az európai integrált határigazgatás támogatása (SO1)

A határellenőrzés javítása című, első hallásra is a legértelmesebb intézkedés három számozott alintézkedésből áll, amelyek a külső határok ellenőrzésének megerősítését, a schengeni térségen belül jogszerűtlenül tartózkodó személyek kiszűrésének támogatását, valamint a kockázatelemzési képesség és a határok előtti területekről alkotott hírszerzési kép javítását célozzák.

Az ellenőrzések megerősítése a külső határokon című alintézkedés további három fő fejlesztési területre bomlik, amelyek a képzést, a határforgalom-ellenőrzés fejlesztését, valamint a határőrizet hatékonyabb megvalósítását célozzák.

A határellenőrzést végrehajtó személyi állomány felkészültségét a program szakmai továbbképzésekkel és – a schengeni értékelő ellenőrzés visszatérő megalapításainak megfelelően²⁶ – szakmai nyelvi képzésekkel tervezi fejleszteni. A tervezéskor – ambiciózus módon – a rendőrség határrendészeti szolgálati ágának teljes akkori létszámát, vagyis több mint 3000 főt megjelenítettek a képzések indikátoraként. A Horvátország és Románia schengeni jogállásával kapcsolatos fejlemények várhatóan ennek átgondolását teszik majd szükségessé, azonban mégis

²⁶ VÁJLOK 2017: 1–4.

a program javára írható, hogy végrehajtása során minden határrendészt²⁷ el kívánt érni legalább egy szakmai továbbképzéssel. A Belügyi Alapok Irányító Hatósága az intézkedésben tervezett tevékenységek tervezésekor külön tanulmányt készített a személyi állomány megtartásának és továbbképzésének minél hatékonyabb támogatása érdekében.²⁸

A *jogszerű határátlépést elősegítő intézkedések* című, az 1.1 alintézkedés második fejlesztési területét jelentő koncepció a határátkelőhelyek infrastrukturális és eszközfejlesztését foglalja magában nem kisebb tervekkel, mint a magyar–serb és a magyar–ukrán határviszonylat valamennyi határátkelőhelyének megújítása a programidőszak alatt. A HAVE-program megszövegezése szerint az összes fejlesztést olyan megvalósíthatósági tanulmányokat követően hajtják majd végre, amelyek valamennyi, a projektek indításakor Magyarország szempontjából releváns uniós és nemzeti stratégiai dokumentum ajánlásainak figyelembevételével készülnek. Ennek előfutáraként átfogó tanulmány készült a fejlesztési igények pontosabb felmérése érdekében.²⁹

Az 1.1. alintézkedés harmadik prioritási területe, a határőrizet hatékonyságának növelése szintén több célt tűzött maga elé a határellenőrzési feladatok teljes vertikumát támogatni képes, feladathoz igazodó képességű járműpark kialakításán át a korszerű hőképfelderítő eszközök új generációjának rendszerbe állításáig és új technológiák bevezetéséig.³⁰

Az SO1 1.2. intézkedése, vagyis az úgynevezett mélységi ellenőrzés támogatása új terület a külső határok ellenőrzése terén felhasználható uniós források támogatási repertoárjában. A BBA 2014–2020 programidőszakban a schengeni térségen belül jogszerűtlenül tartózkodó személyek kiszűrését – vagyis a négylépcsős belépés-ellenőrzési modellen alapuló európai integrált határigazgatás negyedik lépcsőjét – támogató fejlesztések nem részesülhettek uniós forrásokból, mivel a célhoz kötött felhasználás nem volt biztosítható. Ez az állapot többek között azért volt visszás, mivel a négylépcsős belépés-ellenőrzési modell első három lépcsőjében a BBA és elődei sikeres projekteket támogattak (például okmánytanácsadó összekötő tisztek kihelyezése külképviseletre vagy magyar rendőri kontingensek kiküldése a nyugat-balkáni migrációs útvonal stabilizálására). Az Európai Bizottság a tagállami jelzések alapján felismerte, hogy más kompenzációs intézkedésekhez hasonlóan a mélységi ellenőrzés támogatása is szükséges a jól működő európai integrált határigazgatás megvalósításához, és a 2021–2027 pénzügyi időszakban már végrehajtási intézkedés

²⁷ A támogatható célcsoportok és szervezetek körének meghatározásakor a Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex „határőr” fogalmánál szűkebb, de a rendőrség határrendészeti szolgálati ágának személyi állományánál tágabb értelmezést szükséges alkalmazni. A HAVE vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a pályázati felhívások kedvezményezettje a határrendészeti szolgálati ághoz tartozó személyi állomány és szervezeti elemek mellett a schengeni területen belül jogszerűtlenül tartózkodó személyek kiszűrését végző (mélységi ellenőrző) állomány, valamint a Készenléti Rendőrség Határvadász Ezred állománya és a határellenőrzésbe igazolt módon közvetlenül bevont egyéb állomány lehet.

²⁸ KOVÁCS M. et al. 2024: 96–133.

²⁹ GÁLL et al. 2024: 57–129.

³⁰ SZABÓ et al. 2024: 7–27.

önálló alpontjaként nevesíti a területet.³¹ Ennek megfelelően a HAVE-programban tervezett a dedikáltan mélyszégi ellenőrzési feladatokat ellátó szervezeti elemek³² fejlesztése, amely speciális járművek és EES-ellenőrzésre képes technikai eszközök beszerzését, valamint 250 fő képzését foglalja magában.

Az SO1 *A határellenőrzés javítása* című első intézkedésének harmadik és egyben utolsó alintézkedése (1.3) a kockázatelemzési képesség és a határok előtti területekről alkotott hírszerzési kép javítását tűzte ki célul, amelyet a teljes határrendészeti kockázatelemzői állomány továbbképzésével, valamint az elemzési képességek informatikai fejlesztésével kíván elérni.

A terjedelmében, jelentőségében és allokációjában is messze legnagyobb 1. intézkedést az együttműködés erősítését támogató 2. intézkedés követi. Ennek célja az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökséggel, más tagállamokkal, valamint a nyugat-balkáni migrációs útvonal kezelésében érintett harmadik országokkal való együttműködés javítása mellett az integrált határigazgatás működtetésében részt vevő nemzeti hatóságok közötti kapcsolatok erősítése. A témában „klasszikusnak” mondható konferencia- és tapasztalatcsere-jellegű tevékenységek mellett az intézkedés keretében már megjelent pályázati felhívás³³ két együttműködési területre fókuszál: egyrészt közös járőrszolgálatot, közös akciókat, a területi szintű együttműködés erősítését támogatja kisebb költségvetésű projektekkel, másrészt magyar rendőri kontingensek kihelyezéséhez és külföldi vendégtisztek fogadásához ad támogatást a négylépcsős belépés-ellenőrzési modell második (és részben harmadik) lépcsőjének erősítésére. A támogatási lehetőség akár 15 000 000 Ft-os projektek számára is nyitott, azonban akár többmilliárdos hosszú távú projekteket is befogad.

Ez a terület szintén fontos terepe a külső határral nem rendelkező tagállamok szolidaritása kifejezésének, hiszen így közvetlenül is segíthetik az ő védelmüket is szolgáló magyar határellenőrzést (ahogy teszik ezt a cseh, lengyel és osztrák rendőrök a magyar–szerb államhatáron).

Ha van innovatív és nagy reményekkel kecsegtető terület a HAVE-programban, akkor az az SO1 3. számú intézkedése, a *Kutatás, fejlesztés és a minőségbiztosítás támogatása*. Az európai integrált határigazgatás egyik dimenziójaként³⁴ és egyben átfogó elemeként³⁵ megjelenő kutatás-fejlesztés a HAVE-programban is helyet kapott, amely célul tűzte ki – a Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiában is

³¹ „Technikai és műveleti intézkedések a schengeni térségben, amelyek a határellenőrzéshez kapcsolódnak, és céljuk az illegális bevándorlás kezelése és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelem javítása.” 2021/1148/EU rendelet: Preambulum (9), II. melléklet 1. a) ii alpont.

³² A program tervezésekor az országosan 14 db dedikáltan mélyszégi ellenőrző szervezeti elem alapulvételével határozták meg a fejlesztési szükségleteket. Ezt a képet némileg árnyalja a Horvátország schengeni csatlakozásával kapcsolatos átszervezés után kialakult helyzet (például a továbbiakban nem [csak] külső határos szervezeti elemként lehet figyelembe venni Nagykanizsa RK Határrendészeti Osztályát).

³³ A *HAVE_PLUSZ-1.2.1-24 Együttműködés erősítése az integrált határigazgatás külső dimenzióiban* című pályázati felhívás.

³⁴ 2019/1896/EU rendelet: 3. cikk (1) j).

³⁵ 2019/1896/EU rendelet: 3. cikk (2).

megjelenő³⁶ – határrendészeti kutató, fejlesztő és eszközminősítő intézmény létrehozását. A Határrendészeti Innovációs Program szervezeti keretét a Nemzeti Közszolgálati Egyetem biztosítja, megvalósításáról külön tanulmány készült.³⁷ Az új technológiák határrendészeti bevezetésének támogatásán túl a létrehozandó intézmény célja technikai eszközök tesztelése, feladat-specifikus alkalmasságuk megállapítása,³⁸ valamint a Frontex technikaeszköz-sztenderdjeinek való megfelelés vizsgálata. Ez testesíti majd meg az integrált határigazgatásra vonatkozó nemzeti minőség-ellenőrzési mechanizmus eszköz-minőségbiztosítási oldalát, míg a folyamat-minőségbiztosítás a már említett, a HAVE uniós intézkedése keretében elnyert HSQA projekt keretében valósul meg 2025-ben.³⁹

A nagy méretű uniós IT-rendszerek⁴⁰ létrehozása és továbbfejlesztése, valamint az interoperabilitás biztosítása⁴¹ napjaink kiemelt szakmai feladata. Az EES és az ETIAS bevezetésére vonatkozó központi ütemtervek csúszása, valamint az aktuális fejlesztési fázishoz igazodva változó technikai és szakmai elvárások jelentősen megnehezítik az IT-fejlesztési igények projektkénti kezelését. A HAVE-program tervezésekor rendelkezésre álló információk alapján az EES bevezetésére a 2022. év végén került volna sor, így a program már csak a „finomhangolásokra” és az interoperabilitási elemek bevezetésére allokált forrásokat. A számos rendvédelmi szervnél jelentkező komplex fejlesztési igények kezelésére több pályázati felhívás is megjelent már, azonban az ezekben megvalósuló szoftver- és eszköz-fejlesztések egy része már csak az EES éles üzemben történő használata közben érkezhethet meg a határátkelőhelyekre.

Az Európai Bizottság, észlelve a több tagállami programban is jelentkező forráshiányt, új felhívásokat jelentetett meg a tematikus eszköz keretében, azonban ezek nemzeti szakaszba lépéséig jelentős idővesztéssel kell számolni.

Már a KHA-programidőszakban nyilvánvalóvá vált, hogy a fejlesztésekkel elért képességek fenntartása sokszor a beruházásokkal azonos mértékű anyagi terheket ró a kedvezményezettekre a fenntartási időszak alatt. A HAVE szektorális rendelete lehetőséget ad az integrált határigazgatás végrehajtásához nyújtott működési támogatásra is (SO1 5. intézkedés), amely egyes személyzeti, működtetési és karbantartási költségek fedezését teszi lehetővé. Külön érdemes kiemelni, hogy az úgynevezett amortizációs csere, vagyis egyes eszközök azonos képességű eszközökre történő lecserélése nem támogatható, ami jelentős korlátja a működési támogatás felhasználásának.

³⁶ Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiája 2022-2028 [é. n.]: 10. fejezet.

³⁷ BALLA et al. 2024: 26–93.

³⁸ BALLA 2019: 109–110.

³⁹ VÁJLOK-VEDŐ 2023: 203–219.

⁴⁰ A 2018/1726/EU rendelet szerint ezek: a Schengeni Információs Rendszer (SIS II), a Vízüminformációs Rendszer (VIS), az Eurodac, az európai határregisztrációs rendszer (EES), a DubliNet és az Európai Utasinformációs és Engedélyezési Rendszer (ETIAS).

⁴¹ 2019/817/EU rendelet.

Összességében elmondható, hogy a HAVE-program európai integrált határigazgatás támogatására irányuló egyedi célkitűzése a szakterület fejlesztési igényeinek csaknem teljes vertikumát felöleli. A programban tervezett fejlesztéseket a különösen nagy uniós hozzáadott értéket jelentő területeken a tematikus eszköz egyedi intézkedései egészítik ki.

A közös vízümpolitika támogatását szolgáló második egyedi célkitűzés (SO2) alokációjában és tervezett tevékenységeiben is kisebb az SO1-nél (a teljes program kb. 17%-a), jelentősége azonban vitathatatlan. Az SO2-ben tervezett négy intézkedés a vízumkérelmek gyors, ügyfélbarát és biztonságos feldolgozását, a vízumkérelmezés elektronikus térbe helyezését és a döntéstámogató szakértői és IT-kapacitások széles körű biztosítását támogatja.

A vízumkérelmezők számára nyújtott hatékony és ügyfélbarát szolgáltatások (1. intézkedés) a várható digitális generációváltást (az e-vízumkérelem és az e-vízum bevezetését) helyezi fókuszba, fenntartva a személyes megjelenést igénylő ügyintézés fejlesztésének lehetőségeit. Az intézkedés részeként konzulátusok ügyfelteirenek korszerűsítésére, IT-fejlesztésekre,⁴² valamint – a több programidőszakon átívelő pozitív előzményekkel rendelkező – rövid távú konzuli kihelyezések támogatására van lehetőség.

A vízümpolitika egységes értelmezésének továbbfejlesztése (2. intézkedés) körében a jó gyakorlatként kialakított konzuli továbbképzési rendszer fenntartása mellett szükséges a külképviseleti vízumkiadás hatékonyságának folyamatos minőségbiztosítási célú monitorozása is, amelynek szintén jó gyakorlata alakult ki a BBA 2014–2020 programidőszakában.

A tagállamok közötti együttműködés fejlesztése (3. intézkedés) körében egyrészt a szakdiplomata-hálózat fenntartása és fejlesztése, másrészt a jó gyakorlatok átadása kiemelt fontosságú. A négylépcsős belépés-ellenőrzési modell első lépcsőjében kifejtett, a Belügyi Alapok által támogatott legjelentősebb tevékenység az okmány- és vízumtanácsadó szakdiplomata-kihelyezése a vízumcsalások szempontjából leginkább kockázatos külképviseletekre. Az évtizedes múltra visszatekintő „összekötő tiszti” projektek valós és jelentős hozzáadott értékkel rendelkeznek a vízumok csalárd módon történő megszerzésének kiszűrése területén. Ezzel arányosan a jelentős költségigényű feladatra a hatályos ÉFK szerint önmagában több forrást allokáltak, mint az SO2 többi intézkedésére együttesen.⁴³

A közös vízümpolitika területén nagy méretű informatikai rendszerek létrehozása, működtetése és karbantartása (4. intézkedés) a VIS és a kapcsolódó szakrendszerek fejlesztésére és az interoperabilitás biztosítására koncentrál, amelynek feladatai a szakterületen legalább olyan jelentősek, mint az integrált határigazgatás területén.

⁴² Részletesen lásd KOVÁCS Zs. et al. 2024: 134–191.

⁴³ 1184/2022. (III. 28.) Korm. határozat: 1. sz. melléklet.

Összegzés

Bár a HAVE-program 2024-ben félidejéhez érkezik, gyakorlati megvalósítása még csak most kezdődik. A biztonsági és informatikai kihívások folytán dinamikusan változó szakmai igények mellett az Európai Bizottság oldaláról jelentkező adminisztratív nehézségek is hátráltatták a sokszor húsba vágóan fontos fejlesztések megindulását. A Belügyi Alapok Irányító Hatósága folyamatos egyeztetésekkel, koncepció- és megvalósíthatósági tanulmányok készíttetésével és munkacsoportok működtetésével lendítette túl a HAVE-programot az elmúlt időszak nehézségein, és felkészült arra, hogy a 2024–2025. évtől kezdődően lendületes pályázati tevékenységet folytasson.

Már a 2022 márciusában kiadott ÉFK is tartalmazta az SO1-ben rendelkezésre álló források harmadát (9,4 milliárd Ft), az SO2-ben pedig több mint a 70%-át (4,6 milliárd Ft). A folyamatosan fejlődő, a programozási és szakmai igényekre rugalmasan reagáló tervezési dokumentum azóta már 3 módosításon esett át, és 2023 végén már az ÉFK 37,94 milliárd Ft keretösszeggel tartalmazott felhívásokat, amely csaknem lefedi a HAVE-programban tervezett valamennyi fejlesztési igényt és forráskeretet. Ezzel egyre több adminisztratív akadály hárul el a fejlesztési projektek megvalósítása elől, és a pénzügyi időszak végére elérhetővé válik a vizionált megújult nemzeti integrált határigazgatási rendszer. Az elmúlt időszak tapasztalatai – a pozitívak és a negatívak egyaránt – új megközelítésbe helyezik a 2028–2034-es pénzügyi időszak hamarosan megkezdődő tervezési feladatait.

Felhasznált irodalom

- BALLA József (2019): *A biometrikus adatokat tartalmazó úti és személyazonosító okmányok biztonság-növelő hatása a határ-, illetve közbiztonság alakulására*. Budapest: Dialóg Campus. Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/Balla_Jozsef_biometrikus_adatok-okmany.pdf
- BALLA József et al. (2024): *Határrendészeti Innovációs Program a határrendészeti kutató, fejlesztő és eszközminősítő egység létrehozására*. In SZABÓ Csaba (szerk.): *Kihívások kapujában. Tanulmányok a határigazgatási és vízümpolitikai eszköz hazai programjának előkészítéséhez II*. Budapest: Belügyminisztérium, 26–93.
- GÁLL József et al. (2024): *A határforgalom-ellenőrzés fejlesztési irányai és lehetőségei Magyarországon schengeni külső határain 2030-ig*. In SZABÓ Csaba (szerk.): *Kihívások kapujában. Tanulmányok a határigazgatási és vízümpolitikai eszköz hazai programjának előkészítéséhez I*. Budapest: Belügyminisztérium, 57–129.
- KERTÉSZ Ágnes (2003): *Projektmenedzsment a Határőrségnél. Határőrségi Tanulmányok*, (2), 34–53.
- KOVÁCS Marcell et al. (2024): *A személyi állomány megtartási, motiválási lehetőségei az általános rendőrségi feladatokat ellátó szerv határrendészeti szolgálati ágánál*. In SZABÓ Csaba (szerk.): *Kihívások kapujában. Tanulmányok a határigazgatási és vízümpolitikai eszköz hazai programjának előkészítéséhez II*. Budapest: Belügyminisztérium, 96–133.
- KOVÁCS Zsolt et al. (2024): *Az elektronikus vízumkérelmezés és elektronikus vízum (e-vízum) bevezetésének lehetőségei 2030-ig*. In SZABÓ Csaba (szerk.): *Kihívások kapujában. Tanulmányok*

- a határigazgatási és vízümpolitikai eszköz hazai programjának előkészítéséhez II.* Budapest: Belügyminisztérium, 134–191.
- KUI László (2020): *A magyar határörizet technikai generációváltásai és lehetséges fejlesztési irányok.* Doktori (PhD) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszoigálati Egyetem. Online: www.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/A_magyar_hatarorizet_technikai_generaciovaltasai_es_lehetsleges_fejlesztési_iranyok.pdf
- RITECZ György (2005): Áttekintés a Határörizet projektjeivel, illetve a Schengen Alappal kapcsolatos feladatok végrehajtásáról. *Határrendészeti Tanulmányok*, (2)2, 110–117.
- SZABÓ Károly et al. (2024): A moduláris járművek rendszerbe állításának lehetőségei Magyarország schengeni külső határain. In SZABÓ Csaba (szerk.): *Kihívások kapujában. Tanulmányok a határigazgatási és vízümpolitikai eszköz hazai programjának előkészítéséhez II.* Budapest: Belügyminisztérium, 7–27.
- VÁJLOK László (2017): A határbiztonsági rendszer hatékonyságát növelő infrastrukturális, műszaki és technikai fejlesztések 2016. évben. In *Rendörizeti évkönyv 2016.* Budapest: Országos Rendör-főkapitányság, 1–4.
- VÁJLOK László – VEDŐ Attila (2023): Minőségügy és határellenörizés európai uniós stratégiai megközelítésben. *Magyar Rendészet*, (4), 203–219. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2023.4.11>
- VEDŐ Attila – TÓTH Judit (2024): Európai uniós források a határellenörizés fejlődésének szolgálatában. In SZABÓ Csaba (szerk.): *Kihívások kapujában. Tanulmányok a határigazgatási és vízümpolitikai eszköz hazai programjának előkészítéséhez I.* Budapest: Belügyminisztérium, 9–32.

Jogi források

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1726 rendelete (2018. november 14.) a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség nagyméretű IT-rendszereinek üzemeltetési igazgatását végző európai uniós ügynökségről (eu-LISA), az 1987/2006/EK rendelet és a 2007/533/IB tanácsi határozat módosításáról, valamint az 1077/2011/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1896 rendelete (2019. november 13.) az Európai Határ- és Parti Örségről, valamint az 1052/2013/EU és az (EU) 2016/1624 rendelet hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/817 rendelete (2019. május 20.) az uniós információs rendszerek közötti interoperabilitás kereteinek megállapításáról a határok és a vízümpügy területén, továbbá a 767/2008/EK, az (EU) 2016/399, az (EU) 2017/2226, az (EU) 2018/1240, az (EU) 2018/1726 és az (EU) 2018/1861 európai parlamenti és tanácsi rendelet, valamint a 2004/512/EK és a 2008/633/IB tanácsi határozat módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1060 rendelete (2021. június 24.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alap Pluszra, a Kohéziós Alapra, az Igazságos Átmenet Alapra és az Európai Tengerügyi, Halászati és Akvakultúra-alapra vonatkozó közös rendelkezések, valamint az előbbiekre és a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapra, a Belső Biztonsági Alapra és a határigazgatás és a vízümpolitika pénzügyi támogatására szolgáló eszközre vonatkozó pénzügyi szabályok megállapításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1148 rendelete (2021. július 7.) a határigazgatás és a vízümpolitika pénzügyi támogatására szolgáló eszköznek az Integrált Határigazgatási Alap részeként történő létrehozásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 515/2014/EU rendelete (2014. április 16.) a Belső Biztonsági Alap részét képező, a külső határok és a vízümpügy pénzügyi támogatására szolgáló eszköz létrehozásáról és az 574/2007/EK határozat hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
- 1184/2022. (III. 28.) Korm. határozat a Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz Program Plusz éves fejlesztési keretének megállapításáról
- 1218/2020. (V. 14.) Korm. határozat az Európai Unió által a 2021–2027 közötti európai uniós programozási időszakban létrehozásra kerülő Belső Biztonsági Alap, a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap, valamint az Integrált Határigazgatási Alap–Határigazgatás és Vízümpolitikai fejlesztési irányairól és az intézményrendszer kialakításáról
- 1471/2019. (VIII. 1.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiájáról
- 179/2004. (V. 26.) Korm. rendelet a Schengen Alap felhasználásának pénzügyi tervezési, lebonyolítási és ellenőrzési rendjének kialakításáról
- 1891/2021. (XII. 13.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiájáról

Egyéb források

- A Bizottság úgy ítéli, hogy Magyarország igazságügyi reformja orvosolta a bírói függetlenséggel kapcsolatos hiányosságokat, a költségvetési feltételrendszert érintő intézkedések azonban érvényben maradnak (2023). *Európai Bizottság*, 2023. december 13. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_23_6465
- Az Európai Parlament és a Tanács 2007/574/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a Külső Határok Alap létrehozásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32007D0574>
- Belügyi Alapok*. Online: http://belugyalapok.hu/alapok/nyertes_palyazatok/17
- European Commission Directorate-General for Migration and Home Affairs (2024): *BMVI Specific Action–Invitation to submit an application for the Specific Action ‘Enhanced national capabilities at the EU external borders’ – BMVI/2024/SA/1.1.6*. Online: https://fed.mai.gov.ro/wp-content/uploads/2024/03/Invitation-to-submit-an-application-BMVI-2024-SA-1_1_6.pdf
- Éves fejlesztési keretek [é. n.]. *Pályázati Portál*. Online: www.palyazat.gov.hu/informacio/eves-fejlesztési-keretek
- HAVE_PLUSZ-1.2.1-24 (2024). *Pályázati Portál*, 2024. június 7. Online: www.palyazat.gov.hu/programok/belugyi-alapok/have-plusz/have-plusz-121-24/alapadatok
- Hágai Program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban (2005/C 53/01). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A52005XG0303%2801%29>
- Integrated Border Management Fund – Border Management and Visa Instrument (2021-27) (2024). *European Commission*, 2024. június 6. Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/funding/borders-and-visa-funds/integrated-border-management-fund-border-management-and-visa-instrument-2021-27_en
- Kérdések és válaszok Magyarország kapcsán: jogállamiság és uniós finanszírozás – Bírói függetlenség és uniós finanszírozás Magyarországon (2023). *Európai Bizottság*, 2023. december 13. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/qanda_23_6466
- Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiája 2022–2028 [é. n.]. *Magyarország Kormánya – Hirdetmények, közlemények*. Online: <https://kormany.hu/dokumentumtar/hirdetmenyek-kozlemenyek>
- Széchenyi Terv Plusz*. Online: <https://archive.palyazat.gov.hu/>

VEDÓ Attila: „We HAVE a Dream”A Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz (HAVE) programjában...

VEDÓ Attila (2021): *Integrált Határigazgatási Alap Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz. A 2021–2027 időszak Nemzeti Programja és fejlesztési irányjai*. [H. n.]: Belügyminisztérium.
Online: http://belugyialapok.hu/alapok/sites/default/files/HAVE_NP_20210513.pdf

ABSTRACT

State of Play and Opportunities for Planned Developments Under the Border Management and Visa Instrument (BMVI)

Attila VEDÓ

The study provides an overview of the developments planned under the Borders and Visa Facility in the 2021–2027 programming period, the technical content of the individual measures and the opportunities for applications. Nowadays, professional strategic planning is inconceivable without the parallel preparation of financial planning, mainly by the European Union, to secure resources. The threats to the EU’s external borders and the new challenges posed by technological developments make the search for new sources of funding increasingly important. The financial burden of the Schengen obligations on Hungary justifies the use of new forms of solidarity mechanisms (EU financial funds, participation of guest officers from other member states in the control of Hungary’s external borders, burden sharing of operational and maintenance costs) of which the financial instrument under study is one of the cornerstones. Studies of the previous Home Affairs Fund programmes and their predecessors have been published in varying lengths, examining EU funding opportunities from different angles, but this is the first comprehensive summary of the BMVI programme aimed at a professional audience.

Keywords: *EU funds, Home Affairs Funds, integrated border management, visa, tendering system*

Az ÁVH tényleges elhárító tevékenységének vizsgálata egy koncepció eljárás alapján

SÜMEGH Attila¹

1950. január 1-jén megalakult az önálló, Belügyminisztériumtól független, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) közvetlen irányítása mellett működő Államvédelmi Hatóság (ÁVH). Tevékenysége során rendszeresen alkalmazta a titkos információgyűjtés humán eszközeit, amelyek a hírszerző, elhárító szervezet rendelkezésére álltak Magyarországon az 1950-es évek elején.

Az esettanulmány célja bemutatni az 1950 január 1-jei hatállyal létrejött, a Belügyminisztériumtól független, a Minisztertanácsnak közvetlenül alárendelt Államvédelmi Hatóság szervezeti egységei közötti együttműködést, az ismeretek megosztásának módját, információs szempontú felhasználását. Bemutatja azt is, hogy a feltételezett kémtevékenység felderítése, vizsgálata hogyan szolgálta a belpolitikai célkitűzéssel, a kollektivizálással szemben álló birtokos parasztság (kulákok) felszámolását.

Az ügyre vonatkozó, Budapest Főváros Levéltárában őrzött bírósági iratok, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött vizsgálati és a Jugoszláviát érintő hírszerzéstudományi dokumentumok, továbbá a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárában őrzött járási pártiratok összehasonlításával, feldolgozásával készített esettanulmány egy 1951-ben folytatott koncepció büntetőügyön keresztül mutatja be a diktatúra politikai rendőrsége, az Államvédelmi Hatóság egy megyei osztályának tevékenységét.

A politikai rendőrség Jugoszlávia érdekében végzett kémkedéssel gyanúsított egy volt SS-tisztet, de a kémtevékenység leleplezésével sokkal fontosabb politikai feladatot is el tudott végezni, le tudott számolni két falu kuláknak bélyegzett birtokos parasztságával.

Az eljárásból világosan kirajzolódik, hogy annak ellenére, hogy az adott időszakban Jugoszláviára mint ellenségre tekintettek, az ügyet mégis belpolitikai leszámolásra használták fel.

A vizsgálati anyag iratai, továbbá a Jugoszláviával szembeni hírszerző és elhárító tevékenység levéltári dokumentumai alapján megállapítható, hogy mind a magyarországi, mind a jugoszláviai politikai rendőrség (UDB) komoly ismeretanyaggal rendelkezett a másik fél által alkalmazott titkosszolgálati módszerekről.

Kulcsszavak: ÁVH, kém, UDB, kulák, koncepció per

¹ Doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: sumegh.attila@stud.uni-nke.hu

Bevezetés

Az esettanulmány egy koncepció eljárás bemutatásán keresztül vizsgálja meg az 1950. január 1-jén megalakult önálló, a Belügyminisztériumtól független Államvédelmi Hatóság kémelhárítási tevékenységét, összevetve az alakulóban lévő hírszerzés munkájával.

1948. június 12-én a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt Magyar Dolgozók Pártja néven egyesült, ezzel politikai értelemben megkezdődött a kommunista párt egyeduralma, így már akadálytalanul folytatódhatott az államkommunista pártterdeknek megfelelő, már korábban megkezdett átalakítása.

A II. világháború utolsó napjaiban újjáalakult politikai rendőrség ekkor már túl volt a negyedik átalakulásán. Az Államvédelmi Hatóság a minisztertanács alá tartozott. A minisztertanács a főfelügyelet jogát a minisztertanács egy tagján keresztül gyakorolta. Feladata volt felderíteni a dolgozó nép ellenségeit, védeni és biztosítani a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjét.²

A II. világháborút követő hidegháború már elkezdődött (1946), a Szovjetunió is bejelentette, hogy rendelkezik atombombával (1949), új katonai és gazdasági szövetségek jöttek létre (NATO 1949, KGST 1949, Montánunió 1951). A világban ebben az időben több fegyveres konfliktus zajlott (az első indokínai háború, a koreai háború). Az Amerikai Egyesült Államokban a kommunistaellenesség egyre erősödött, a Joseph McCarthy szenátorhoz kötött kommunistaüldözés (bizonyítékok nélkül kerültek neves személyek is feketelistára vélt kommunista kötődésük miatt) a mcCarthyizmus néven vált ismertté.

A szocialista blokkba került Magyarországnak szembe kellett néznie a nyugati emigrációt választó magyarok ellenséges tevékenységével is. Ezek a csoportok aktívan léptek fel a hazai politikai berendezkedés ellen. Kiemelkedett közülük a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége, amely kiterjedt nemzetközi kapcsolatainak (például francia, spanyol, jugoszláv) segítségével aktív kémtevékenységet folytatott Magyarország ellen.

A magyar külpolitika szempontjából a legfontosabb esemény 1948 júniusában következett be, a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának (Kominform) tagjai közül kizárták a Jugoszláv Kommunista Pártot.

„Az MDP vezetésének belpolitikai törekvéseit nem lehet különválasztani a nemzetközi politikai színtéren lejátszódó folyamatoktól mindenelekelt a szovjet párt és állami vezetés által diktált elvárásoktól.”³

„A hidegháborús viszonyok miatt azonban, amelynek egyik térségen belüli jele az volt, hogy 1948. június 28-án Jugoszláviát kizárták a Kominformból, Moszkva az ellenőrzése alá tartozó országoktól, így Magyarországtól is, nagy létszámú hadseregek felállítását és fegyverben tartását kívánta meg. [...] Ennek

² 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet az Államvédelmi Hatóság szervezése tárgyában.

³ JAKUS 2009: 44.

a durván 300 ezer fős hadseregnek a szovjet haditervek szerint az lett volna a feladata, hogy a Duna-Tisza közén felvonulva és Szabadka-Újvidék irányába előre nyomulva éket verjen a jugoszláv védelembe, s ezzel előkészítse a második hullámban érkező szovjet alakulatok győzelmét.⁴

A hidegháború, a jugoszláv–szovjet szembenállás a magyar politikai rendőrség feladatait is jelentősen befolyásolta, Jugoszlávia Magyarország fő ellenségévé vált, ami leképeződött az ÁVH szervezeti felépítésében és az elhárító tevékenység irányvonalában is.

A hatalom koncepció eljárásokkal igyekezett leszámolni az ellenfeleinek tekintett erőkkkel, személyekkel. A legnagyobb koncepció perek (a Rajk-per, a Sólyom-per vagy a tábornokper) az ország nyilvánossága előtt zajlottak. A vádlottakat jugoszláv, angol, francia érdekek kiszolgálóinak állították be, akik katonai gazdasági titkokat adtak át ezeknek az országoknak.

Ezzel párhuzamosan a belpolitikában a gazdaság háború utáni újraindítása és szocialista típusú átszervezése is jelentős kihívást jelentett.

„Az első öt éves terv (1950-1954) legfontosabb agrárpolitikai célkitűzése a mezőgazdaság mindaddig eredménytelen kollektivizálásának végrehajtása volt. A földjéhez ragaszkodó parasztság téveszkekbe kényszerítésének érdekében a politika változatos eszköztárát alakították ki és alkalmazták.”⁵

A Magyar Dolgozók Pártja Titkárság 1951. február 14-én tartott ülésének 2. pontja volt a délszlávok között folyó politikai munkáról szóló jelentés megtárgyalása.

A jelentést a Titkárság kiegészítésekkel fogadta el:

„Az ÁVH-val együtt ki kell dolgozni egy pár kém-pert, azt a helyszínen vagy Budapesten nyilvánosan le kell tárgyalni.” Előírta, hogy „a rendőrök által elkövetett visszaéléseket ki kell vizsgálni”, a BM és az ÁVH a belső parancs kiadására vonatkozó javaslatot úgy fogadta el, hogy „adjon ki parancsot és instrukciót a délszláv kérdésben. A megyei titkárok pedig pártvonalon felvilágosítást adnak a karhatalmi pártszervezeteknek.”⁶

A Titkárság határozatát az Államvédelmi Hatóság vezetője az 1951. április 2-án kiadott 21. számú paranccsal teljesítette.⁷

A 4. pont a hálózatépítésre vonatkozóan tartalmazott utasítást, azt, hogy „a titoista ügynökök felkutatására széleskörű tömeghálózatot kell kiépíteni a délszláv lakta területeken, nem szabad figyelmen kívül hagyni azt aényt, hogy a titoista hírszerzőszervek ügynökei és provokátorai sovinszta jelszavaikkal azon dolgoznak, hogy a délszláv nemzetiségű dolgozókat szembeállítsák a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal. Ebbe a tömeghálózatba be kell vonni a becsületes és hazafias érzelmű délszláv dolgozókat.”

⁴ ROMSICS 2010: 345–346.

⁵ ROMSICS 2010: 350.

⁶ MNL 276. f. 54. cs. 131. ó. e. Titkárság, MDP, 1951. február 14.: 2–3; 6–8.

⁷ ÁVH 21. parancs.

A fentiek alapján a bemutatandó izsáki kulákszervezkedés felderítésének értelmezésére is kiható döntések születtek.

Az izsáki kulákszervezkedés túlmutat az MDP Titkárság kémperre vonatkozó utasításán, abból a szempontból, hogy felhasználták az ügyet a helyi parasztsággal való leszámolásra, ami természetesen beleillett az aktuális politikai irányvonalba, hiszen Kádár János már 1950. március 25-én elmondta, Titóék közvetlen és direkt módon dolgoznak a kulákokkal.⁸

Annak ellenére, hogy az ÁVH irányítását az MDP végezte, és a Titkárság 1951. február 14-én tartott ülésén elhangzott a kémperек nyilvános tárgyalására az utasítás, ez az Izsák és Orgovány község lakóinak jelentős részét, 18 családot érintő eljárás községi, járási pártszinten nem volt téma. Az MDP kecskeméti járási pártszervezetének 1951–1952. évi jegyzőkönyvei és az izsáki alapszervezetek jegyzőkönyvei az ügyről még említés sem tesznek.⁹

Mindezeket figyelembe véve hogyan értelmezhető a bemutatandó, helyi szinten jelentősnek mondható eljárás, amely azonban országosan kiemelkedő súllyal nem bírt? Vajon miért jelennek meg az eljárásban ugyanazok a szereplőtípusok, mint akik a kirakatperекben is feltűnnek (jugoszláv kém, angol ügynök, angol diplomaták)? Kérhettek-e valóban segítséget egy kis vidéki település birtokos parasztjai az angol követségtől? Kapott-e az ÁVH megyei szerve utasítást a nyomozás során arra, hogy a kulákokkal szembeni helyi eljárásba „belekeverjék” a nagypolitikai ellenfeleket is, vagy ez csak a megfeleléskényszer megnyilvánulása volt?

A szervezkedés

A vizsgált ügy állam elleni bűncselekmények (kémkedés és szervezkedés) elkövetésének gyanúja miatt indult, azonban végső soron két község, a Kecskeméti járáshoz tartozó Izsák és Orgovány kuláknak bélyegzett lakosaival való leszámolás lett belőle.

A V-85216 számú vizsgálati dossziében¹⁰ megtalálhatóak az 1949-től kiépült totális állam ellenségének tekintett szereplők (SS-tiszt, birtokos parasztság, valamint Jugoszlávia és Anglia mint ellenséges ország). Az I. rendű gyanúsított, később vádlott (a továbbiakban vádlottként utalok a szereplőkre) egy szabadkai születésű, német nemzetiségű zenetanár volt, aki 1943-ban belépett az SS-be, majd a háborút követően Magyarországon a jugoszláv UDB (Uprava Državne Bezbednosti, Állambiztonsági Igazgatóság) részére kémkedett.

Az ügyet legegyszerűbben a vizsgálati dosszié 1. kötetében elhelyezett 1951. á. 001258/1 számú vádirat alapján lehet bemutatni. A vádiratban foglaltak „bizo-

⁸ MÜLLER 2012: 45.

⁹ MNL-BKML-XXXV.44. 1950–1956.

¹⁰ „[V]izsgálati dosszié (V-dosszié): az elégséges titkos adatgyűjtést, a bizalmas nyomozást követő nyílt bűnügyi vizsgálat során keletkezett iratok gyűjtője.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

nyítását” – a későbbiekben részletezett eszközökkel és módszerekkel – végezte el az ÁVH Kecskeméti Osztálya.

„[A]z I. rendű vádlott 1943-ban Szabadkán önként jelentkezett német katonának, és mint SS főhadnagy Párizsban teljesített szolgálatot az egyik megszálló alakulatnál.

1948-ban Jugoszláviába szökött és ott vállalkozott arra, hogy az UDB részére Magyarországon katonai, politikai és gazdasági kémadatokat gyűjt össze és az összegyűjtött kémanyagot személyesen viszi át Jugoszláviába. A kémkedésre vonatkozóan kiképzésben részesült, majd visszaszökött Magyarországra. 1949 szeptemberéig kapott feladatának megfelelően megszerezte a kémadatokat és jelentéstételre Jugoszláviába akart szökni. A határon azonban elfogták a magyar határőrök és a bíróság tiltott határátlépés miatt 7 hónapi fogházra ítélte.

Büntetése kitöltése után határozta el, hogy főképpen kulákokból álló illegális szervezkedést hoz létre, melynek az volt a célja, hogy egy esetleges nyugati támadás esetén a jugoszlávokat támogassa, és a hatalmat átvegye. Az illegális szervezkedéshez a fegyvert a jugoszlávoktól akarta megszerezni.

Szervező munkáját 1949 végén a terhelt azzal kezdte meg, hogy sorra járta az izsáki és orgoványi kulákokat, magát Hargitai László volt vezérkari századosnak adta ki és a közeli rendszerváltozással izgatta a kulákokat, féktelenül izgatott a népi demokrácia ellen. [...]

A VI. rendű vádlott 1947-ben a demokratikus rendőrség kötelékébe lépett és a budapesti angol követség előtt teljesített szolgálatot. Hamarosan kapcsolatba került a követség tagjaival, akiktől angol és amerikai bulletinokat¹¹ kapott elolvasásra. 1951. év tavaszán az angol követség szolgálatába lépett és a bulletinok terjesztésében vett rész. A VI. rendű vádlott ismerte a III. rendű vádlottat, aki részére megszerezte az izsáki kommunisták névsorát, hogy rendszerváltozás után le tudjanak számolni velük. III. rendű vádlott kérésére vállalkozott arra, hogy az angol követéségen megérdeklődi, hogy az angolok támogatnák-e a szervezkedést fegyverekkel.”¹²

A szervezkedés „hálózati adatok alapján” jutott az ÁVH Kecskeméti Osztálya tudomására. Ügynöki bizalmas nyomozás¹³ során megállapították, hogy az I. rendű vádlott uszított a fennálló rendszer ellen, és mint vezérkari százados, aki Jugoszlávia részére kémkedett, arra hívta fel a kulákokat, hogy illegális fegyveres szervezkedést hozzanak létre. Tevékenységét Hargitai László álnéven folytatta. A felderítés eredményeként 19 személy ellen emeltek vádat, és elmarasztaló ítéletet hoztak velük szemben. Az I., a II. és a III. rendű vádlottat halálbüntetéssel sújtották.¹⁴ A bizalmas

¹¹ „[B]ulletin – [bülten] ‘hivatalos közlemény’; ‘ilyeneket tartalmazó alkalmi vagy (inkább) rendszeres kiadvány’.” *Magyar etimológiai szótár.*

¹² ÁBTL 1.3.9 V-85216/1: 306; BFL, BFL.XXV.4. f. 1258/1951.

¹³ „[B]izalmas nyomozás: törvényben nem szabályozott titkos nyomozás, a politikai rendőrség eljárásának első – és gyakran egyetlen – fázisa, amely során többféle módszerrel szereztek be az információkat.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

¹⁴ BFL, BFL.XXV.4. f. 1258/1951. Budapesti Megyei Bíróság B.III.001258/1951/2; Legfelsőbb Bíróság B.IV.004/1952/14.

nyomozásról nem áll rendelkezésre „O” (operatív) dosszié, az operatív felderítés releváns anyagait a „V” (vizsgálati) dossziében helyezték el.

Az ügy felderítésében, vizsgálatában részt vevő ÁVH-s szervezeti egységek és más hatóságok

Az 1950. december 23-án kiadott 043 számú ÁVH-paranccsal a Szabotázselhárító Osztály keretén belül működő Mezőgazdasági Alosztály önálló osztályként az ÁVH I. Főosztálya alá került, illetve létrehozták a megyei osztályokon a mezőgazdasági alosztályokat.¹⁵

Az ÁVH megyei osztályain a mezőgazdasági alosztályokat úgy kellett felállítani, hogy a szabotázselhárító alosztályoktól el kellett vonni azokat a beosztottakat, akik eddig a mezőgazdaság vonalán dolgoztak. A mezőgazdasági alosztályok feladata: operatív hálózati munkával¹⁶ felderíteni és elhárítani az ellenséges tevékenységet a mezőgazdaság megyei csúciszerveiben, az állami gazdaságokban, a traktor- és gép-állomásokon, a termelőszövetkezeti csoportokban, a magánszektorokban és különösképpen a kulákok körében.

Az 1951. április 5-én kiadott 24. számú ÁVH-paranccsal a megyei osztályok működését állandó ellenőrzés, központi irányítás alá vonták. A megyei osztályok általános irányításával a hatóság vezetőjének operatív vonalon dolgozó helyettese lett megbízva.¹⁷

Az 1951. július 6-án kiadott 50. számú ÁVH-parancs a vidéki osztályok vezetőit felhatalmazta, hogy saját hatáskörükben őrizetbe vételeket foganosítsanak tettenérés esetén, továbbá olyan bűncselekmények esetén, amikor a gyanúsítottak ellen megfelelően ellenőrzött és bünvádi eljárás alapját képező bizonyítékok állnak rendelkezésre. Ez a felhatalmazás azonban a parancs 9. pontja szerint „nem terjedt ki a demokráciaellenes szervezkedés, vagy csoport tagjaira, függetlenül attól, hogy káros tevékenységüket ügynöki bizalmas nyomozás, vagy vizsgálati munka derítette fel”.¹⁸

Az ügyet az előző parancsok alapján létrehozott Kecskeméti Osztály VI. Alosztálya derítette fel és vizsgálta ki.

A jegyzőkönyveket felterjesztették a szakirányító egységhez, de a VI. Jogi és Börtönügyi Főosztály VI/1 (Jogi) Osztály is látott el feladatot az ügygel kapcsolatosan.

Tekintettel arra, hogy a vád szerint az I. rendű vádlott SS-tiszt volt, aki Jugoszlávia számára végzett kémtevékenységet, az I. (Hálózati) Főosztály I/3. Osztály (Kémelhárítás) I/3-g alosztály is kért és kapott adatokat. Ennek az alosztálynak

¹⁵ ÁVH 043. parancs.

¹⁶ „[H]álózat: az állambiztonsági szervek titkos segítőtársainak összessége.” A fontosabb állambiztonsági szakki-fejezések jegyzéke [é. n.].

¹⁷ ÁVH 24. parancs.

¹⁸ ÁVH 50. parancs.

a feladata volt a Magyarország területére átdobott hírszerzők, „diverzánsok” felderítése és ártalmatlanná tétele, valamint az elhárítási munka végzése a határsávban.

A vádirat szerint a VI. rendű vádlott az angol követséggel tartott kapcsolatot, és a Jugoszláviába tervezett szökése során a határ őrizetére vonatkozóan szerzett meg adatokat, így az ÁVH II. (Katonai Elhárító) Főosztály II/1 Osztály (Katonai kémelhárítás) kérésére is történt kihallgatás és adattovábbítás.

A Kecskeméti Osztály az alapügy mellett adócsalást is feltárt, ezért ennek az ügynek a kivizsgálását úgy kellett folytatni, hogy az ne vezessen az alapügy dekonspirációjához.¹⁹

Ezért a megyei bíróság és az ügyészség elnökeivel is egyeztettek az iratok időszaksos visszatartásáról, illetve a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottság Pénzügyi Osztályát is megkeresték az elcsalt adó mértékének megállapítása ügyében.

A felderítés és a vizsgálat során alkalmazott operatív eszközök²⁰

Hálózati személyek,²¹ ügynök²²

A felderítés hálózati személyek jelentésein alapult. Ezeket a jelentéseket nem fűzték le az irategyüttesbe, ezekből csak kivonatok készültek. Két hálózati személy, „Fenyvesi” és „Fűzfa” fn. ügynök foglalkoztatásával folyt a bizalmas nyomozás, de amikor az egyik célszemély disszidálási szándékáról tudomást szereztek, ellenőrzésére „Patkó” fn. ügynököt szervezték be mellé. Az ügyhöz „O” (operatív) dosszié nem kapcsolódott, utalás sincs rá, felelethetőség az ügynöki jelentéseket tartalmazó „M” (munka-) dossziékban lehetnek az úgy kirobbanáshoz vezető jelentések eredeti példányai.

¹⁹ „[D]ekspiráció: állambiztonsági szemszögből árulás, fecsegés vagy egyéb titoksértő magatartás következtében történt lelepleződés.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

²⁰ Az állambiztonsági szervek rendelkezésére álló titkos nyomozati (operatív) eszközök:

- hálózat;
- külső figyelés;
- környezetanulmányozás;
- operatív technikai eszközök alkalmazása;
- postai küldemények operatív ellenőrzése;
- operatív nyilvántartás;
- operációk (például titkos házkutatás, őrizetbe vétel) végrehajtása;
- a titkos államvédelmi állomány rendelkezésre állása;
- belföldi és külföldi irányultságú rádióelhárítás;
- hamis okmányok készítése és használata.

BODA et al. 2014

²¹ „[H]álózati személy: az állambiztonsági szervek titkos segítőtársa, aki az állambiztonsági szervekhez fűződő munkakapcsolatának tartalma és az együttműködésük alapja szerint titkos munkatárs (tmt.), titkos megbízott (tmb.) és ügynök lehetett.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

²² „[Ü]gynök: a korabeli belügyminiszteri parancs szerint a titkos együttműködésbe bevont olyan személy, aki személyes tulajdonságai és hírszerző lehetőségei alapján alkalmas az ellenséges kör bizalmának megnyerésére, az imperialista ügynökség és a népellenes elemek felderítésére, tevékenységük dokumentálására, megakadályozására. Tágabb értelemben a politikai rendőrséggel együttműködő személyek megnevezése.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

Fogdaügynök²³

A vizsgálati anyag leghitelesebbnek tűnő iratai a fogdaügynöki jelentések. Ezekben több, az ügyre és a korabeli bel- és külpolitikai helyzetre vonatkozó, hiteles információra is bukkanhatunk. Ennek feltehetőleg az az oka, hogy a fogdaügynöki jelentések a terheltek által elmondottakat a fogdaügynök közvetítésével tartalmazzák, és cél lehetett az elhangzottak pontos megjelenítése, ezért ezek stilizálásától, átformálásától legtöbbször eltekintettek. Ezzel szemben a kihallgatási jegyzőkönyvek erősen szerkesztettek, megtisztítottak, több helyen a javítások, a szerkesztési utasítások is látszanak.

Az őrizetbe vételeket követően valamennyi gyanúsított mellé fogdaügynököt telepítettek. A fogdaügynök jelentését kézzel írta, majd ezt szó szerint legépelték. Egyes kézzel írt jelentéseken az ügynök a teljes nevét felírta, ezt később olvashatatlanná tették.

A fogdaügynök – jelentései alapján – az ügyre vonatkozóan mélységi információkkal rendelkezett, célirányosan beszéltette a gyanúsítottakat, jelentéseiben rendszeresen kitért lelkiállapotukra, elbeszélésüket szavahihetőség szempontjából is értékelte.

A fogdaügynöki jelentéseken több alkalommal „*Hálózati jelentés*” megjelölést alkalmaznak.

A hálózati (fogdaügynöki) jelentésből lehet megtudni, hogy az UDB-ügynöknek tekintett, I. rendű vádlott egyik kihallgatásán két civil ruhás személy is részt vett, akik SS-tiszti mivoltáról és volt hadosztályáról érdeklődtek.

„Egy őrnagy és egy százados és három polgári előtt folyt a kihallgatás. A százados őt igen verte, de ennek dacára ő semmiféle lényegeset nem mondott a »szerb« kémkedési ügyben.”²⁴

Ez alapján az I. (Hálózati) Főosztály I/3. Osztály (Kémelhárítás) nemcsak írásbeli tájékoztatást kért, illetve kapott az ügy vizsgálata során, hanem munkatársai személyesen is rész vettek az I. rendű vádlott kihallgatásán.

A jelentésekből következtetni lehet a kényszervallatásokra is.

„Hermann Ottó tegnap este fáradtan jött le a kihallgatásról. Elpanaszolta, hogy egész idő alatt őt nem ültették le és ez őt borzasztóan kifárasztja.”²⁵

Az eljárás koncepció jellegére utaló legdirektebb mondatokat is ezekben a hálózati jelentésekben rögzítették.

„Hermann Ottó az este ahogy lejött a kihallgatásról, mindjárt leültetett magamellé és kért, hogy adjak nekitanácsot, mint idősebb és tapasztaltabb ember.

²³ „[F]ogdaügynök: a börtönelhárítástól igénybe vehető hálózati személy; az előzetes letartóztatásban levő gyanúsítottak között végzendő felderítésre, ellenőrzésre, adatpontosításra, valamint a fogvatartottak magatartásának befolyásolására használták fel.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

²⁴ ÁBTL 1.3.9 V-85216 1952: I/164.

²⁵ ÁBTL 1.3.9 V-85216 1952: I/178.

„Helyesen tette ő azzal most, hogy mindent elmond, vagy is helyben hagy mindent, amit a százados úr diktál a gépbe?”

„Hermann kijelentette, hogy a keddi vallomását már ő úgy mondta el, hogy a százados úr akarta.”²⁶

Lefigyelés (megfigyelés, operatív figyelés, figyelés)²⁷

A felderítés során többször alkalmaztak lefigyelést, amelynek rövid, pár soros kivonatait tartalmazzák az iratok. A lefigyelést végrehajtó szervezeti egység nem állapítható meg az iratanyagból, így elképzelhető az is, hogy a vizsgálatot folytató szervezeti egység úgynevezett önerős figyelést hajtott végre, tehát nem vette igénybe a speciális tudással rendelkező figyelő állományt.

Környezettanulmányozás²⁸

A környezettanulmánynak nevezett iratokból nem állapítható meg, hogy azok nyílt rendőri információgyűjtéssel vagy operatív módszerekkel készültek.

Egy, az érintettek utánkövetése során, 1961-ben – ekkor már a Belügyminisztérium csoportfőnökségek szerint szerveződött – készült szolgálati jegy alapján egyértelmű a konspirált környezettanulmány alkalmazása, ugyanis a BM II/1 Osztály C/2 csoport kért környezettanulmányt a VI. rendű vádlottra, amelyet a BM II/9-d Alosztály készített el. „A II/9. Osztály környezettanulmányok készítése mellett figyellel, egészen pontosan külső figyellel foglalkozott.”²⁹

Operatív nyilvántartás³⁰

Az I. rendű vádlott 1949-ben az ÁVH látókörébe került, de ekkor még csak mint a népi demokrácia és a kommunista párt ellen izgató személy. Az ÁVH szegedi osztályvezetője utasította a kiskőrösi ÁVH-előadót, hogy „nevezettet szervezze be”,

²⁶ ÁBTL 1.3.9 V-85216 1952: I/217.

²⁷ „[M]egfigyelés: az állambiztonság adatgyűjtésének egyik módszere, amikor leplezett módon a politikai rendőrséget érdeklő személy tevékenységét, mozgását, magatartását, kapcsolatait derítették fel”. A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

²⁸ „[K]örnyezettanulmány (KT): az állambiztonsági szervek érdeklődési körébe került személy általános emberi magatartására, életkörülményeire, politikai és személyi tulajdonságaira vagy más operatív értékű adatokra vonatkozó megállapításokat tartalmazó összefoglaló jelentés.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

²⁹ PAPP 2011: 3.

³⁰ „[O]peratív nyilvántartás: adattároló és adatszolgáltató tevékenység az állambiztonsági szempontból jelentősnek tekintett bűncselekményekről, tényekről, körülményekről, személyekről és a hálózatról.” A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.].

és nyilvántartó lapot kellett róla felfektetni. A beszerzés a kiskőrösi ÁVH-előadó szakmai véleményére tekintettel – más személyt alkalmasabbnak tartott hálózati munkára – nem történt meg.

A kihallgatások súlyponti kérdései

Az I. rendű vádlottnak kihallgatásain SS-tevékenységéről és azokról a személyekről kellett nyilatkoznia, akik német katonák voltak, és akkor Magyarországon éltek.

Elmondatták, hogyan került kapcsolatba az UDB-vel, milyen feladatokat kapott, kik voltak a kulákszervezkedés tagjai. Nyilatkozott beszerzéséről, megnevezte UDB-s kapcsolattartóját. Jugoszláv részről beszerzési alapul SS-múltja szolgált, munkájáért vagyonának visszaadását helyezték kilátásba. Elmondatták vele tartótisztje azonosító adatait (név, személyleírás, rendfokozat). Nyilatkoztatták elfogásának, kihallgatásának körülményeiről, továbbá a vele egy időben szintén őrizetben lévő személyekről.

Ezek az adatok a vallomásról készült, jegyzőkönyvi elemeket tartalmazó feljegyzésben (kérdés-válasz forma, minden oldalon aláírva, de készítési helyet, résztvevőket nem tartalmazott az irat, és csak az igazmondásra figyelmeztették, jogait nem ismertették), illetve a vizsgáló által készített (az „elhangzottakat” a vizsgáló megfogalmazásában rögzítő, dátummal és vizsgálói aláírással ellátott) feljegyzésben található meg.

A beszerzésre vonatkozóan legteljesebb feljegyzés 1951. július 11-én készült.³¹ Konkrét beszerzésére vonatkozóan a leírás eléggé regényszerű. Egy cellaellenőrzés során régi iskolatársa, Sárcevecs Dusán UDB-százados volt az ellenőr, akivel azonnal megismerték egymást, de nem szóltak egymáshoz. Szemle után egy órával az ő Sárcevecs irodájába vezette, ahol „[a]zonnal, mint régi ismerősök üdvözlöttük egymást”.

Beszerzési alap: amennyiben hajlandó az UDB-nek dolgozni, akkor minden kérdésében támogatni és vagyonát kárpótolni fogják.

Képzése: „Három alkalommal kaptam Sárcevecs szds-tól 2-2 órás oktatást kémfeladatom mikénti végrehajtására vonatkozóan.”

Feladat: visszajönni Magyarországra, és politikai, katonai és gazdasági adatokat felderíteni, és azt Sárcevecsen keresztül az UDB-nek jelenteni.

„Figyeljem figyelemmel a lakóság hangulatát. Hogy vannak egyes kormányintézkedésekkel megelégedve. A magyar lakóság hogyan fogadta és mi a véleménye az időközben megváltozott jugoszláv politikai helyzettel kapcsolatban. A magyar népnek milyen érzelmei vannak Titó jugoszláviájával kapcsolatban és egy esetleges jugoszláv támadása a lakóság hogyan fogadna.”

³¹ ÁBTL 1.3.9 V-85216 1952: 21-től.

„Szélesítsem ki a kapcsolataim, azoknak férközzek a bizalmukba és tőlük szerezzem be a kért adatokat. Közölte velem, a szds., hogy kapcsolatot csak olyan egyének között létesítsek, akik a demokratikus rendszernek ellenségei. Legalkalmasabbnak tartotta a kulákokat. Felhívta a figyelmet, hogy a jugoszláv követség tagjaival kapcsolatot ne létesítsek.”

„Kísérjem figyelemmel a behívásokat, melyik és hány korosztályt hívnak be, úgyszintén, milyen mértékben hívnak be tartalékosokat. Kísérjem figyelemmel a behívottak és azok hozzátartozóinak hangulatát.”

A híryanagok átadása: „Átdobásom után [1949.] szept. 20-án kellett volna visszazöknöni Jugoszláviába és a határőrségen jelentkezni, akik Szabadkára visznek és a jelentésem Sárcevcics szds-nek teszem megszöban.”

A határon történt átdobásról: „1949. július 22-én éjszaka kb. 11 óra tájban dobtak át feladatomb végrehajtására. Sárcevcics szds. egy géppisztolyos katonával teherautóval hozott le negyedmagammal a határra és Csikéiánál (Csikéria) a másik három egyénnel együtt dobott át.”

A kérdésekre adott válaszok valóság tartalmának megítélése nem egyszerű.

Az Ábtl. K 903 jelzetű, *Jugoszláv hírszerző szervek* elnevezésű kutató dosszié, amely egy UDB-tiszt (forrás) ÁVH-nak tett nyilatkozatait tartalmazza, nagyon részletes képet ad az UDB 1940-es évek végétől 1953–1954-ig Magyarország ellen folytatott tevékenységéről. Részletesen leírja az UDB-központok, köztük a szabadkai központ által kialakított gyakorlatot.

A Magyarországgal szemben megfogalmazott hírigények szinte szörol szöra meg egyeznek azokkal az információigényekkel, amelyeket az I. rendű vádlott „elmond” kihallgatójának.

1951-ig Jugoszláviában az ügynököket a következő kategóriákba sorolta az UDB:

- informátor (hírszerző tisztet segíti);
- kalauz (vezető, átvezeti a többi ügynököt a határon);
- felderítő (lásd alább);
- összekötő (összeköttetést tart fenn a hírszerző tiszt és a külföldön élő ügynök között);
- ügynökszervező (a célországban élő ismerősei között szervez további ügynököket);
- kettős ügynök (elfogott és a célországba visszafordított ügynök).³²

Az I. rendű vádlott a felderítő ügynök kategóriába tartozhatott.

A forrás elmondása alapján a felderítő ügynök: „1951-ben az ügynökség nagyobb részét a felderítő ügynökök képezték. Ezek azok az ügynökök, akiknek nincsenek személyes kapcsolataik Magyarországon. Évente főleg nyáron két-három alkalommal dobják át Magyarországra. 10-15 napig tartózkodik Magyarországon.”

³² ÁBTL K 903: 134.

A forrás az ügynök feladatairól úgy nyilatkozott, hogy az ügynök elmegy nagyobb ipari városokba, katonai gyakorlatok helyszínére. Feladata személyes felderítés, a lakossággal való beszélgetés. Megállapítja, hogy 1951-ig, akik Magyarországra voltak átdobva, nagyon gyenge képességgel rendelkeztek.³³

Az ügynökök felkészítéséről olyan információval szolgált, hogy „[a]zok az ügynökök, akik a magyarországi emigránsok soraiból lettek beszerelve, alávetve az előzetes és általános előkészítésnek, mert gyakorlatban nincs is lehetőség, hanem csak a konkrét előkészítés lesz megtartva velük”.³⁴

Az emigránsokkal való bánásmód köztársaságunként változó volt, ami az UDB felépítéséből és irányításából adódott.

A Vajdaságra vonatkozóan, ahonnan az I. rendű vádlott származott, a forrás a következőket nyilatkozta:

„A Vajdaság területén átszökő magyarországi emigránsok a zentai szabadkai vagy zombori központnak adódnak át. Rövid ideig lesznek, általános adatokat vesznek fel, milyen kapcsolatai vannak Magyarországon, Jugoszláviában. Milyen gazdasági, katonai, politikai adatokat ismer. 1-2 napig tart.”

„[...] minden addig a fokig megy, hogy a hírszerző központ megállapíthassa, hogy az emigránssal lehet-e valami kombinációt végrehajtani, illetve, hogy az emigráns visszatérhet-e Magyarországra.”³⁵

„A korábbi években, különösen 1950-ben a szerbiai hírszerző központok, (Szabadka, Zenta, Zombor), olyan álláspontra helyezkedtek, hogy majdnem minden nem gyanús magyar emigránst be akartak szervezni és átdobni feladattal Magyarországra.”

„A beszervezett emigránst rendszerint egy-két nap múlva visszaküldték Magyarországra.”³⁶

A forrás által elmondottakat a másik oldalról az ÁVH Határőrség IV/4 Osztály 1952. január 8-án készült jelentése erősíti meg, amely az 1951. január 1-je és december 10-e között kihallgatott UDB-ügynökök vallomásaiból állította össze a jugoszláv hírszerzés magyarországi ügynöki munkájának gyakorlatát.³⁷

Az értékelt időszakban 66 ügynököt fogtak el, 90%-ban olyanokat, akiknek Magyarország barátai, rokonai voltak. Egyik fő tevékenységük volt a propagandaanyagok terítése Magyarországon. Beszerzésük alaptalan kompromittáló adatok, pénzjutalom, előnyös állásajánlat alapján történt. A jelentés részletesen ismerteti a határon történő átdobás és visszatérés eljárásrendjét is.

Az I. rendű vádlott vallomása, az UDB-nél állományban volt forrás elmondása, továbbá az ÁVH Határőrség IV/4 Osztály jelentése azonos tartalmú. A „kihallgatási jegyzőkönyvekből” arra következtethetünk, hogy a vizsgálat során a vád-

³³ ÁBTL K 903: 137.

³⁴ ÁBTL K 903: 154.

³⁵ ÁBTL K 903: 214.

³⁶ ÁBTL K 903: 237.

³⁷ ÁBTL 4.1 A-2127/24: 17-24.

lottak által elmondottakként olyanokat is rögzítettek a gyanú igazolására, amik nem a vádlottól származtak, hanem csak kiegészítették azt, a bűnösség igazolása érdekében.

Az ügy angol vonala kisebb hangsúlyt kapott a vizsgálati anyagban.

Az angol követséggel kapcsolatban álló VI. rendű vádlottat a követségi munkatárssal való megismerkedés részleteire, a kapott bulletinterjesztési feladatokra nyilatkoztatták, kikérdezték a követség belső elrendezésére vonatkozóan. Beszerzték az angol követség személyzeti főnökének és tolmácsának fényképét, akikkel a VI. rendű vádlott kapcsolatba került. A VI. rendű vádlott Jugoszláviába való sikertelen szökési kísérlete utáni kihallgatásáról az ÁVH Határország IV. ker. Feldehárító Alosztály (Pécs) Megyei Osztály vezetőjének címzett iratból értesülünk részletesen.³⁸ Szinte ugyanezeket az információkat tartalmazza strukturáltan a vizsgálatot folytató Kecskeméti Osztály feljegyzése.³⁹

A kérdések hangsúlya a kulákszervezkedés irányába tolódott el, arra utaló dokumentum, hogy az ÁVH más szervezeti egységei az ügy megállapításai alapján további műveleti tevékenységet kezdeményeztek volna, az ÁBTLINFO adatbázisában nem található. Az angol követségi alkalmazottak és az UDB-tiszt személyére vonatkozóan szintén nem található adat.

Összegzés

Szem előtt tartva, hogy a politikai rendőrségnek „kémeik özönlő áradatával” kellett számolnia, és ott volt még a reakció legtermékenyebb hazai táptalajának tartott, érintetlen „falusi burzsoázia”, a kulákság,⁴⁰ nehéz vizsgálni, hogy az áttekinthető ügyben mely részletek vehetők teljes mértékben valóságosnak, és hol kezdődött a koncepció.

Amennyiben feltételezzük, hogy 1951-ben a 321 kém lebuktatása⁴¹ nagy munkaterhet jelentett a szervezetnek, akkor a szervezeti egységek közötti megkeresésekben szereplő információkérések, adatátadások tényeken alapulhattak, hiszen a koncepciók alátámasztására nem szervezeten belül volt szükség.

Ilyen szempontból vizsgálva az eljárást valószínűleg az I. rendű vádlott SS-múltja, szabadkai származása és Magyarországra szökése. Valószínűleg továbbá a VI. rendű vádlott kapcsolata az angol követséggel, illetve illegális határátlépési kísérlete.

Ugyanakkor a fogdaügynöki (hálózati) jelentések teljes nyíltsággal utalnak a kényszervallatásokra, a vizsgáló ÁVH-s tisztek által megfogalmazottak jegyzőkönyvi rögzítésére.

³⁸ ÁBTL 1.3.9 V-85216 1952: III/67.

³⁹ ÁBTL 1.3.9 V-85216 1952: III/84.

⁴⁰ MÜLLER 2012: 45.

⁴¹ MÜLLER 2012: 45.

Ha a kémügy felderítésének, vizsgálatának arányát nézzük a teljes iratanyagban, arra jutunk, hogy ez nem képviselt kiemelkedő súlyt, illetve nincs adat arra, hogy a jugoszláv és az angol vonal felderítésére törekedett volna a vizsgálatot folytató ÁVH Kecskeméti Osztály vagy a többi érintett szakterület.

A kihallgatások alkalmával nem hangzott el kérdés arra vonatkozóan, hogy az I. rendű vádlott a kulákság hangulatával kapcsolatos információkon kívül milyen katonai titkot vagy a magyar állam egyéb fontos érdekeit, így különösen nemzetközi vagy gazdasági helyzetét érintő más titkot kémlelt ki vagy szerzett meg jogosulatlanul.

Szembeszökő továbbá a vizsgálati anyagban rögzítettek és a jugoszláv forrás, valamint az ÁVH Határőrség IV/4 Osztály jelentése alapján, hogy mind a magyar, mind a jugoszláv oldal nagyon mély információkkal rendelkezett szomszédja határon átnyúló műveleti tevékenységéről.

Ez felveti azt a kérdést – amelyre sajnos ma már kétséget kizáró választ nem kapunk –, hogy az I. rendű vádlottól veréssel, sanyargatással, ígéretessel kikényszerített vallomásokból melyek lehettek azok a részek, amelyek valóban új információt hordoztak, és melyek voltak azok a részek, amelyeket az ÁVH-s kihallgatók más forrásokból ismertek, és beemeltek ebbe az eljárásba a vád minél hitelesebb alátámasztására.

Így több mint 70 év távlatából szerencsétlen véletlennek tekinthetjük, hogy a kollektivizálás ellen zúgolódó birtokos parasztság közé tévedt egy szélhámos, aki kihasználva az elégedetlenkedést igyekezett kémtörténetével magára irányítani a figyelmet, így biztosítva munka nélkül a megélhetését.

Az ÁVH pedig pontosan addig folytatta a vizsgálatot, ameddig a beismeréseket ki tudta csikarni. A bizonyítékok szerepe minimális, valódiságuk kérdése a vallomásokhoz képest másodlagos volt.

Mindezek alapján talán nem túlzás az az állítás, hogy az ÁVH az akkor még támadólagos elhárításnak nevezett hírszerző tevékenységet, az elhárító tevékenységet és a vizsgálati tevékenységet is alárendelte a kollektivizálás és a kulákság megsemmisítése céljának. Fontosabb volt számára a vádlottak bűnösségének koncepció eljárásban való kimondása, mint az idegen hatalmakkal kapcsolatban álló I. rendű és VI. rendű vádlott saját oldalára állítása és Jugoszlávia, illetve Anglia ellen fordítása.

Felhasznált irodalom

BODA József et al. (2014): *Szaktörténeti szemelvények*. Budapest: Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.

GYARMATI György (2010): *Demokráciából a diktatúrába 1945–1956*. Budapest: Kossuth.

MÜLLER Rolf (2012): *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest: Jaffa.

ROMSICS Ignác (2010): *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris.

Levéltári források

ÁBTL 1.3.9 V-85216

ÁBTL 3.1.9. V-145335

ÁBTL 4.1 A-2127/24. A jugoszláv titkosszolgálat Magyarország elleni tevékenysége

ÁBTL K 903. Jugoszláv hírszerző szervek

BFL.XXV.4. f. 1258/1951

BFL.XXV.4. f. 1258/1951. Budapesti Megyei Bíróság B.III.001258/1951/2; Legfelsőbb Bíróság B.IV.004/1952/14

MNL 276. f. 54. cs. 131. ó. e. 1951. február 14.

MNL-BKML-XXXV.44. (1950–1956). Az MDP Kecskeméti Járási Bizottságának iratai 1950–1956 139. dob. 32.33.38. tétel

Internetes források

4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet az Államvédelmi Hatóság szervezése tárgyában. Online: https://jogkodex.hu/jsz/1949_4353_mt_rendelet_9744779

A fontosabb állambiztonsági szakkifejezések jegyzéke [é. n.]. *Ügynöksorsok*. Online: <https://ugynokorsok.hu/segedletek/a-fontosabb-allambiztonsegi-szakkifejezesek-jegyzeke>

ÁVH 043. parancs (1950. december 23.). Online: www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/070_1950_%C3%81VH_T_biz.pdf

ÁVH 21. parancs (1951. április 2). Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/021_1951_%C3%81VH_T_biz.pdf

ÁVH 24. parancs (1951. április 5). Online: www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/023_1951_%C3%81VH_T_biz.pdf

ÁVH 50. parancs (1951. július 6). Online: www.abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/049_1951_%C3%81VH_T_biz.pdf

CSERÉNYI-ZSITNYÁNYI Ildikó (2009): Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő*, (2). Online: https://epa.oszk.hu/01200/01268/00010/cserenyi-zsitnyanyi_ildiko.htm

DOBÁK Imre szerk. (2014): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet. Online: <http://hdl.handle.net/20.500.12944/8567>

JAKUS János (2009): Az államhatár biztosításának problémái az ötvenes évek elején. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 17(20), 44–53. Online: http://real-j.mtak.hu/16390/1/RTF_17_2009_20.pdf

Jegyzőkönyv a Titkárság 1951. február 14.-én d.u. 5 órakor tartott üléséről (2005). In *A Magyar Országos Levéltárban őrzött MDP jegyzőkönyvek elektronikus archiválása*. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 47–103. Online: https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_276_54_131.pdf#search=&page=1

Magyar etimológiai szótár. Online: <https://arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/>

PAPP István (2011): A Politikai Nyomozó Főosztály Környezettanulmányozó és Figyelő Osztályának szervezettörténete, 1956–1962. *Betekintő*, (4). Online: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_4_papp.pdf

ABSTRACT

The Appearance of the ÁVH's Counter-Espionage Activities in the Investigation Material of a Conceptual Criminal Procedure

Attila SÜMEGH

The State Protection Authority (ÁVH in Hungarian), established on 1 January 1950, independent of the Ministry of the Interior and operating under the direct direction of the Hungarian Working People's Party (MDP), regularly used the human intelligence procedures that were available to the intelligence and counterintelligence organisation in Hungary in the early 1950s.

The aim of the case study is to present the cooperation between the departments of the State Protection Authority (ÁVH) established with effect from 1 January 1950, independent of the Ministry of the Interior and directly subordinate to the Council of Ministers, the method of sharing knowledge and its use from an information point of view, as well as to show how the detection and investigation of the supposed espionage activity served the liquidation of the kulaks which opposed to the domestic political objective of collectivisation.

The case study was prepared by comparing and processing court documents preserved in Budapest Archives of the Capital, investigative and intelligence history documents concerning Yugoslavia preserved in the Historical Archives of the State Security Services, as well as district party documents preserved in the Bács-Kiskun County Archives of the Hungarian National Archives present the activities of a county department of the State Protection Authority through a conceptual criminal case conducted in 1951 about the political police of the dictatorship.

The political police suspected a former SS officer of espionage for Yugoslavia, but by exposing espionage activities, it was able to perform a much more important political task, to deal with the landlord peasantry of two villages labeled kulaks.

It is clear from the proceedings that, despite the fact that Yugoslavia was seen as an enemy at the time, the case was nevertheless used for an internal political showdown.

Based on the documents of the investigation material and the archive documents of the intelligence and counterintelligence activities against Yugoslavia, it can be concluded that both the Hungarian and Yugoslav political police (UDB) had considerable knowledge about the secret service methods used by the other party.

Keywords: *ÁVH, spy, UDB, kulak, conceptual criminal procedure*

Előtanulmányok egy kutatói rendőrkávéházhoz, 2. rész

Az országos Roma Police Café sorozat kutatásmódszertani és rendőrszakmai tanulságai

ANDRÁS Hunor Lehel¹ - MOLNÁR Katalin²

A rendőrség és a cigányság együttműködése hosszú évekre visszatekintő folyamat. A kapcsolat fejlesztése, valamint az együttműködés hatékonyabbá tétele érdekében különböző - főleg - bűnmegelőzési jellegű programokkal igyekeznek a rendőrség előrelépni. 2023 végén azonban az országos Roma Police Café sorozattal az együttműködés új formája valósult meg. A Police Café módszeren alapuló rendőrkávéházak kiváló terepet szolgáltatnak egy probléma mélyebb feltárására, egymás véleményének megismerésére és megoldási javaslatok megfogalmazására. A szerzők egyike a Roma Police Café sorozat Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei rendezvényének szervezésében és végrehajtásában vett részt, egyrészt mint témagazda, másrészt mint vármegyei sajtóreferens, harmadrészt mint a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusza. A másik szerző által fejlesztett, a rendőrök széles körében alkalmazott és elismert rendőrkávéház - mint kvalitatív empirikus kutatási módszer - a tudomány területén még csekély mértékben elismert. A módszer az elmúlt években a rendészettudomány területén lezajlott kutatásokban validnak bizonyult, amit a Roma Police Café sorozat és annak pozitív visszajelzése is megerősít. Egy vármegyei Café alapján leginkább a helyi sajátosságokra vonatkozó tanulságok vonhatók le, de a programsorozat országos összegzése alapján is megállapítható, hogy ilyen jellegű rendezvények szervezésével a rendőrség közelebb viszi a szervezetet annak szolgáltató jellegéhez. Az ilyen és ehhez hasonló programokkal a rendőrség valódi párbeszédet folytat a civilekkel, és betekintést nyújt a szervezetbe és annak munkájába. Ennek a kétoldalú kommunikációnak a pozitív hozadéka rövid, közép- és hosszú távon is megmutatkozik a rendészettudomány, a rendőrség, valamint a civilek oldaláról is.

Kulcsszavak: rendészettudomány, kutatásmódszertan, kommunikáció, kutatói rendőrkávéház, Roma Police Café

¹ R. százados, sajtóreferens, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Rendőr-főkapitányság; doktorandusz, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: AndrasHL@jasz.police.hu

² PhD egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, e-mail: molnar.katalin@uni-nke.hu

„Az alapkutatás meg akarja ismerni a világot,
az alkalmazott kutatás alakítani akarja.”

Hans-Jürgen Quadbeck-Seeger³

Bevezetés

A doktorandusz és témavezetője sokat konzultál egymással. Ez nyilvánvalóan hozzártartozik ahhoz a folyamathoz, amelyben együtt dolgoznak a jelölt disszertációjának elkészítésén a doktori képzésre való jelentkezéstől a védésig. A közös gondolkodásnak néhanap maradandó nyoma is lesz. Ilyen, amikor együtt jelennek meg a tudományos nyilvánosság egyik-másik színterén. Ennek a közös szerzőségű tanulmányoknak a révén most éppen ez történik.

A doktorandusz 2016 nyarán fejezte be mesterszakos tanulmányait a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar rendészettudományi képzésén. Ugyanebben az évben – két évtizedes munkafolyamat eredményeként – nyílt lehetőség egy tudományág alapítására és az ahhoz kapcsolódó doktori iskola megteremtésére.⁴ A Rendészettudományi Doktori Iskola ugyan 2015-ben jött létre, de 2016-ban kezdte meg működését. A Magyar Akkreditációs Bizottság a 2018/1/V/1/2/1179⁵ számú határozatával akkreditálta. Az akkori dékán, Boda József ekként definiálta az újonnan alakult iskolában a rendészettudományok területén megszerzhető PhD-fokozatot: „a rendészetre vonatkozó, kritikailag igazolt, tudományos módszerekkel megszerzett, és a rendészettudomány által kialakított fogalmakkal leírt ismeretek rendszerezett összessége, amelyek lehetővé teszik a kutatási tárgy törvényszerűségeinek megismerését és a rendészet más társadalmi komplexumokkal való kapcsolatainak tanulmányozását.”⁶

A fenti definícióból következik, hogy a rendészettudomány multidiszciplináris és transzdiszciplináris, és a rendészettudományi területeken kívül számtalan tudományterületet magában foglal.

A fiatal rendőrtiszt, elsajátítva az egyetem tanárai által sokszor hallatott és közvetített élethosszig tartó tanulás ideológiáját, 2023-ban megkezdte tanulmányait a doktori iskolában. Jelenlegi sajtóreferenci beosztásához igazodva kutatási témája a társadalom és közösségei, valamint a rendőrség mint szervezet közötti kommunikáció, ezen belül a köztük kialakított párbeszédet befolyásoló, rendőrségen belüli információáramlás. A kutatás konkrét célja a rendőrség belső és külső kommunikációjának együttes vizsgálata, annak a fő kérdésnek a fókuszba állításával, hogy a szervezeti kommunikáció módja és minősége mennyiben és hogyan befolyásolja a jelenkor rendészeti kihívásaira adott válaszok megtalálását. Lokalizáció szem-

³ Német kémikus, feltaláló és író.

⁴ FÓRISZ 2022: 705–719.

⁵ A Magyar Akkreditációs Bizottság 2018/1/V/1/2/1179 számú határozata.

⁶ BODA et al. 2016.

pontjából a kutatást Jász-Nagykun-Szolnok és Pest vármegyében hajtja végre, mivel elsődleges összehasonlítása alapján földrajzi elhelyezkedésben, közigazgatási és kriminológiai jellemzőkben több hasonlóságot talált a két vármegye között. Összevetésük ezért rendőrszakmai szempontból érdekes lehet.

Kutatásmódszertani előzmények

A doktorandusz kutatási tervének elkészítésekor – témavezetőjével egyetértésben – nagy hangsúlyt fektetett a módszerek megválasztására. A jól bevált kvantitatív (kérdőív) és kvalitatív (interjú, fókuszcsoportos kutatás) módszerek mellett az országosan egyre elterjedtebb Police Café technikán⁷ alapuló kutatói rendőrkávéház⁸ is bekerült az alkalmazott eszköztárba, aminek nem csak a témavezető személyéből adódó okai vannak.

A Police Café idén tízéves története⁹ és 153 epizódja¹⁰ is bizonyítja, hogy a helyi szintű közös biztonságról szóló párbeszédnek ez a módja a rendőrök és a civilek közti hétköznapi együttműködésben igen hatékony. De a Police Café 2021 óta a rendészettudományi kérdések kutatása terén is elindult felfedezőútjára.

Az első kísérlet 2021 őszén történt. Egy 8 alkalmas sorozat keretében az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztályának vezetője, Oláh-Paulon László és a Police Café módszer hazai fejlesztője és képzője – e tanulmány egyik szerzője – az ország valamennyi megyéjét bejárva feltérképezte a rendőrség bűnmegelőzési szakembereinek saját tevékenységükkel kapcsolatos véleményét.¹¹ A kötet, amelyben az eredményeket közreadták, elméleti áttekintést¹² tartalmaz a módszer előzményeként hivatkozott World Café tudományos célú alkalmazásáról, továbbá egy fókuszcsoportos kutatás eredményeit taglaló tanulmányt¹³ is arról, hogy mit gondolnak a doktoranduszok a módszer rendészettudományok terén való alkalmazhatóságáról. Eláruljuk: látnak benne potenciált.

A módszer következő – immár kisebb léptékű, hiszen egyetlen vármegyére összpontosító – próbája a 2022. október 13. és 2023. február 23. között zajló első 10 részes baranyai járási Police Café sorozat szakmai összegzése és értékelése volt, 2023. március 14-én¹⁴ Pécsen.

A teljesség kedvéért egy helyi kezdeményezést¹⁵ is meg kell említeni, amelyre 2023. február 27-én Székesfehérváron került sor. A Kis Café elnevezés az akció

⁷ MOLNÁR 2021.

⁸ GÁL et al. 2022.

⁹ GAÁL–MOLNÁR 2024.

¹⁰ MOLNÁR (CAFÉ) 2024.

¹¹ MOLNÁR – GÁL – OLÁH–PAULON 2022.

¹² MOLNÁR 2022.

¹³ GÁL 2022.

¹⁴ MOLNÁR 2023a.

¹⁵ VASKÓ–MOLNÁR 2024.

méretét is kifejezi: mindösszesen 7 főt érintve egyszeri alkalommal, belső szervezetre fejlesztő igénnyel egy alosztály munkatársai körében zajlott háromórás kutatói rendőrkávéházi módszerrel kivitelezett problémafeltárás. A kísérletet az tette különlegessé, hogy az alosztályvezető saját mesterszakos diplomamunkája elkészítéséhez vállalta az önvizsgálatot munkatársai körében.

A negyedik – az eddigiek közül a legtöbb résztvevőt és legkiterjedtebb lokációt érintő – kutatás¹⁶ a 2023. október 1. és november 30. között minden vármegyében megrendezett Roma Police Café sorozathoz kötődik. Bár az elsődleges cél a rendőrség roma lakossággal való kapcsolatának – a Police Café módszerével történő – új szintre emelése volt, a sorozat előkészítését végző szakember meglátta benne a kutatói rendőrkávéház módszerével zajló vizsgálódás reprezentatív terepét is.

Ami viszont már nem a témavezető nevéhez köthető előzmény – bár mentorként ő is közreműködött benne –, az egy másik, országos vizsgálat. Gál Erika¹⁷ 2023. december 11. és 2024. január 11. között országos kiterjedésű – a kutatói rendőrkávéház módszerével végrehajtott – kutatást végzett rendészeti és bünyügyi szakemberek körében. A Rendészettudományi Doktori Iskola keretében folytatott tudományos kutatás témája a terrorizmus elhárítása érdekében alkalmazott nyílt rendészeti intézkedések hatásának vizsgálata volt, amelynek megvalósítását a Belügyminisztérium Kutatáskoordinációs Bizottsága, valamint az Országos Rendőr-főkapitányság egyaránt támogatta. Ennek a kutatásnak az összefoglalt tapasztalatai képezik jelen tanulmány 1. részét.¹⁸ A két tanulmány közös főcímmel való összekötését az indokolja, hogy mindkettő afféle előtanulmány kíván lenni a doktorandusz szerző kutatásának a kutatói rendőrkávéház módszerével végzendő részéhez. Egyrészt azért, mert a módszertani előzmények közül három (a bűnmegelőzési, a baranyai és a Roma Police Café sorozat) az egész országot lefedő, beavatkozó típusú kvalitatív módszerrel, egységes szempontrendszer mentén végzett kutatás volt. Másrészt a tapasztalatok azért is szolgálhatnak jó adalékkal, mert mindhárom érintette a doktorandusz által vizsgálandó két vármegyét (Jász-Nagykun-Szolnok és Pest) is.

A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Roma Police Café hozadékai

A magyar rendőrség és a cigányság együttműködésének előzményei

Mielőtt a 2023-ban lezajlott országos programsorozat részeként a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében rendezett Roma Police Café tapasztalatait részleteznénk, egy kis történeti kitekintést teszünk a magyar rendőrség és a cigányság együttműködésének előzményeire.

¹⁶ MOLNÁR–VASLÓCZKI 2024.

¹⁷ Rendőr alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar; e-mail: gal.erika@uni-nke.hu

¹⁸ ANDRÁS 2024.

A korábbi nemzeti társadalmi és felzárkózási stratégia így fogalmaz:

„A városi és vidéki közösségek közbiztonsága és konfliktusmentes együttélése érdekében programokat kell indítani a rendőrség, a cigány kisebbségi önkormányzatok, civil szervezetek együttműködésével a polgárórság, a közösségi és szomszédsági bűnmegelőzés, a dropprevenció és a konfliktuskezelés területén a helyi sajátosságok figyelembevételével és a helyi nyilvánosság minél szélesebb körű bevonásával – különösen a konfliktusokkal terhelt településeken.”¹⁹

A roma kisebbség kapcsolatrendszerének megóvása, továbbfejlesztése, az együttműködés hatékonyabbá tétele érdekében szükséges rendőri feladatok meghatározása érdekében az Országos Rendőr-főkapitányság 2011-ben kiadta az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról szóló 22/2011. (X. 21.) ORFK utasítást.²⁰ Az utasítás 4. pontja alapján – az együttműködés megalapozása és a felelős személyek kijelölése érdekében – a rendőrség szervezeti felépítésének megfelelően központi kisebbségi kapcsolattartási munkacsoportokat (KKKM) és területi kisebbségi kapcsolattartási munkacsoportokat (TKKM) hoztak létre. Továbbá valamennyi (vár)megyei rendőr-főkapitányság elkészítette az utasításnak megfelelően saját intézkedési tervét. A megadott szempontrendszer alapján az utasításban foglaltak végrehajtásáról a helyi és területi szerveknek kell összefoglaló jelentést készíteniük, és a felettes szervnek felterjeszteniük. Eddig a múlt.

Az együttműködés innovatív formája – Roma Police Café

2023-ban azonban valami egészen új megközelítése történt ennek az együttműködésnek. Ahogy fentebb már jeleztük, egy 2023. augusztus 15-i belügyminiszteri és országos rendőrfőkapitányi feladat-meghatározás alapján 2023. október 1. és november 30. között valamennyi vármegyei rendőr-főkapitányságnak szerveznie kellett a saját illetékességi területén legalább egy Roma Police Cafét. A feladatterv elkészítésére és a moderátorok oktatására Oláh-Paulon László r. alezredest és jelen tanulmány egyik szerzőjét kérték fel.

A sorozat összesen 21 rendezvényt foglalt magában, a civil résztvevők száma 411 fő, a rendőr közreműködőké pedig 273 fő volt. A rendezvények egységes forgatókönyv alapján mindenhol négy óra időtartamban, döntően civil helyszíneken vagy a rendőrség objektumaiban valósultak meg. A feldolgozott négy téma is ugyanaz volt. Magáról a folyamatról és a sorozat hatásairól részletes értékelés és elemzés²¹

¹⁹ KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság 2011: 94.

²⁰ Az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról szóló 22/2011. (X. 21.) ORFK utasítás.

²¹ MOLNÁR–VASLÓCZKI 2024.

született. Ebben a tanulmányban a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei rendezvényre és annak kutatásmódszertani és rendőrszakmai tanulságaira koncentrálnak.

A jászladányi Roma Police Café előkészítése és megszervezése

A Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Rendőr-főkapitányságról a két igazgatóság két osztályvezetője, Vojter-Szabó Zita r. alezredes (a Bűnmegelőzési Osztály vezetője) és Fehér Árpád r. alezredes (a Közrendvédelmi Osztály vezetője) volt jelen a képzésen. Tanulmányunk doktorandusz szerzője önként jelentkezett a jászladányi Roma Police Caféba témagazdának. A vármegyei szervezők fogadókészségét mi sem jelzi jobban, mint hogy teljes mértékben bevonták őt a tervezésbe, a szervezésbe és a végrehajtásba is. Ezúton is szeretnénk megragadni az alkalmat, hogy köszönetünket fejezzük ki dr. Rádi Norbert r. dandártábornok rendőrségi főtanácsos vármegyei rendőrfőkapitánynak a kutatás támogatásáért, illetve a két említett osztályvezetőnek az együttműködésért és a segítségért.

Tekintettel arra, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei rendőrök még járatanok voltak a Police Café módszer használatában, hospitálásra jelentkeztek elsősorban a módszertan elsajátítása, másodsorban a rendezvény megszervezéséhez szükséges tapasztalatok megszerzése céljából. Az első hospitálásra 2023. november 2-án Baranya vármegyében, Pécsen – a Police Café módszer ősházájában – került sor, majd 2023. november 8-án a Nógrád vármegyei kollégák látták őket vendégül Bátorterenyén. Nemcsak megfigyelőként, hanem az asztaltársaságok aktív tagjaiként voltak jelen a két rendőrkávéházban. A doktorandusznak többes identitásból is jól jött, hogy empirikusan megfigyelheti a módszert. Egyrészt legközvetlenebbül mint rendőr tanulhatott újat: így és ennyi civillel beszélgetni egy meglehetősen nehéz témáról még nem adatott meg neki. Másrészt mint a főkapitányság sajtóreferense saját élmény alapján írhatta meg a rendőrség hivatalos közleményét²² a jászladányi rendezvényről. Harmadrészt – és e tanulmány szempontjából ez a legfontosabb hozadék – saját majdani kutatásához gyűjthetett tapasztalatot.

A Feladatterv a Roma Police Café 2023-as programsorozat lebonyolítására Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében című munkaanyag alapján még a szervezés előtt a vármegyei Rendészeti és Bűnügyi Igazgatóság országosan kiadott egységes szempontrendszer alapján elemzést hajtott végre. Ennek eredményeire és a program célkitűzéseire figyelemmel esett a választás a Jászberényi Rendőrkapitányság illetékességi területén található jászladányi József Attila Művelődési Házra mint a 2023. november 16-án rendezendő Roma Police Café helyszínére.

A képzésen és a hospitálások alkalmával kapott tudás és impulzusok birtokában indult a szervezés. A civil résztvevők meghívásánál figyelembe vették, mely szervezetek azok, amelyek a legnagyobb segítséggel lehetnek a helyi roma lakosok prob-

²² Négy asztal, négy téma, egy közös cél 2023.

lémáinak megoldásában. A 26 fő meghívott között a jászladányi roma lakosokon kívül a vármegyei nemzetiségi önkormányzat elnöke, a helyi roma nemzetiségi önkormányzat elnöke és helyettese, valamint roma képviselők, a polgármester, a jegyző, általános iskolai intézményvezetők és helyetteseik, a család- és gyermekjóléti szolgálat intézményvezetője, bölcsőde- és óvodavezető, a szenvedélybetegeket segítő szolgálat vezetője, a helyi polgárőr-egyesület elnöke, valamint a Jászberényi Rendőrkapitányság kollégái kaptak helyet. A rendezvényt dr. Nagy Ernő r. alezredes, a Jászberényi Rendőrkapitányság vezetője nyitotta meg.

A jászladányi Roma Police Café szakmai mérlege

A módszertani és szervezési kérdéseken túl nem lehet szó nélkül elmenni a helyi sajátosságok mellett. Esetünkben különösen nem, hiszen a doktoranduszi kutatás is részben ezen a terepen, azaz Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében fog zajlani. Másrészt itt is érvényes az ahány ház, annyi szokás bölcsessége. Aktualizálva: ahány vármegye, annyiféle Roma Police Café. Hogy mennyire így volt, arról az országos sorozat részletes összefoglalója²³ is beszámol. De most koncentráljunk a jászladányi rendezvényre!

A négy asztalnál feldolgozandó négy téma négy témagazdát kívánt. Ők voltak azok, akik elősegítették a résztvevők kollektív tevékenységét. Fehér Árpád r. alezredes, vármegyei közrendvédelmi osztályvezető vezette *A cigányság mindennapjai*, Antalóczi János r. alezredes, vármegyei közrendvédelmi osztályvezető-helyettes a *Cigányság – rendőrség*, Baranyiné Fodor Zsuzsa r. őrnagy, bűnmegelőzési kiemelt főelőadó a *Jövőkép, rendészeti életpálya* és e tanulmány rendőr szerzője *A vármegye legjellemzőbb kriminológiai jelenségei, problémái* című témát. A moderátori szerepkört Vojter-Szabó Zita r. alezredes, vármegyei bűnmegelőzési osztályvezető látta el.

Jelen írás terjedelmi korlátai miatt és bizonyos szakmai elvek alapján sem részletezhetjük a jászladányi Caféban elhangzott konkrét szakmai részleteket, de még csak az azokból levont következtetéseket sem. Ám összességében elmondható, hogy a rendezvény a meghívottak és a rendőrök véleménye alapján is sikeres volt. Valódi, konstruktív párbeszéd alakult ki a jelenlévők között, amelynek során jobban megismerték egymást. Ez azért lehetséges, mert aktívan részt vettek a témák feldolgozásában. A diskurzus során terítékre kerültek azok a problémák, amelyek feszítik az itt élő közösséget. És ami a legfontosabb, hogy konkrét megoldási javaslatok is megfogalmazódtak, amelyekre a témagazdák összegzésükben ki is tértek.

Egy vármegyei Café alapján persze leginkább a helyi sajátosságokra vonatkozó tanulságok vonhatók le. De mivel az országos összegzés is elkészült, talán tehetünk néhány általánosabb megállapítást is. Amennyiben a rendőrség a társadalmi felelősségvállalás jegyében – és nem utolsósorban a szervezet 1994-ből származó és je-

²³ MOLNÁR–VASLÓCZKI 2024.

lenleg is érvényes szlogenjéhez („Szolgálunk és védünk”) hüen – hasonló országos programokat indít, közelebb viszi a szervezetet annak szolgáltatói jellegéhez. Erre utal Finszter Géza, amikor arról beszél, hogy a rendőrség a „veszélyforrások feltárására helyezi a hangsúlyt, ezért a társadalmi kapcsolatok létrehozására állandó bizottsági fórumokat teremt és folyamatos párbeszédet folytat a lakossággal. Ilyen a chicagói modell. Előnye, hogy nem enged teret a rendőri önkénynek, és jó kapcsolatokat ápol a kisebbségekkel, valamint a szegényebb rétegekkel.”²⁴

A programsorozat másik kézzelfogható tanulsága, hogy ismét bebizonyosodott a kommunikáció fontossága. Rendészeti és bűnügyi szempontból sem kizárólag annak megléte, hanem sokkal inkább a minősége meghatározó. És ugyanez érvényes a civilekkel való párbeszédre is. Finszter Gézával valljuk, hogy a „közbiztonsági terület legfontosabb kontrollja a szakmai tudás, amelynek része a szűkebb környezet alapos ismerete és a lakossággal való kommunikációs képesség”.²⁵ Nem elegendő tehát, hogy szakmailag felkészült rendészeti szakemberek legyenek a szervezetben. Ezzel párhuzamosan ugyanannyira elengedhetetlen a megfelelő kommunikáció, amely készséget nem kizárólag megszerezniük, de folyamatosan fejleszteniük is szükséges. Ennek kiváló terepe a rendőrkávéház.

Egy ráadás tapasztalat: a 150. Police Café

A jászladányi Roma Police Café a rendőrkávéházak történetében a 135. volt. Amikor ezt számlálgattuk, még nem lehetett tudni, hogy egy ennél kerekesebb alkalomra is Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében kerül majd sor. Már közvetlenül a Roma Police Cafét követően a vármegyei Bünmegelőzési Osztály újabb Café szervezésébe kezdett. És hogy ez éppen a 150. Police Café lett a listán, az csupán szerencsés véletlen.

Ez a rendezvény az intézetben nevelkedő gyermekekről szólt, amely kiemelten fontos téma. Az eseménynek a szolnoki székhelyű Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Gyermekvédelmi Központ adott helyet, ahol az intézetben nevelt gyermekek mindennapjairól, a szökésekről és a mögöttük rejlő okokról, illetve a Kapaszkodó program²⁶ jövő évi terveiről esett szó. Tanulmányunk doktorandusz szerzője itt is

²⁴ FINSZTER 2014a: 186.

²⁵ FINSZTER 2014b: 217.

²⁶ Az 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat – a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégiáról (2013–2023) – alapján az áldozatválas elkerülését szolgáló megoldások az áldozatpolitika lényeges részét képezik. A stratégia kiemelten fókuszál arra, hogyan jut el az állampolgárokhoz a bűncselekmény áldozatává válás megelőzéséhez szükséges, az állampolgár saját cselekvését, viselkedését orientáló információ. A gyermek- és ifjúságvédelem, a fiatalok nevelése annak érdekében, hogy a társadalom hasznos tagjaivá váljanak, az egész társadalom és az állam egyik legfontosabb és legalapvetőbb feladata és értéke. A gyermek- és ifjúságvédelem célcsoportját a 0–24 éves korú gyermekek és fiatalok alkotják. Ez a korcsoport kiemelten veszélyeztetett, ezért a bünmegelőzési stratégia is kiemelten fókuszál tagjaira. Ez alapján Baranyiné Fodor Zsuzsa r. őrnagy álmodta meg és hívta életre korábban a Szolnoki Rendőrkapitányságon a Kapaszkodó programot. A program 2023-tól kiterjedt a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Kirendeltsége alá tartozó gyermekvédelmi intézményekre. A bűncselekmények áldozatainak világnapjához kapcsolódóan 2023. február 22-én megtartott szakmaközi kerekasztal-megbeszélésen történt egyeztetés alapján a program a Szolnokon, Kisújszálláson és Tiszakürtön található intézményekben valósult meg.

témagazdaként volt jelen, így korábban megszerzett tapasztalatait már jóval aktívabban és tudatosabban tudta kamatoztatni. Sajtóreferensként erről a Caféról is közleményt készített és tett közzé a magyar rendőrség hivatalos honlapján.²⁷

Mit hoztak, mit hozhatnak a Roma Police Cafék?

Amit a doktorandusz hasznosíthat

A doktorandusz által írt hivatalos sajtóközlemények, de még csak a témavezetője felkérésére készített könnyedebb hangvételű blogbejegyzés²⁸ műfaja sem teszi lehetővé a rendezvények tartalmának részletezését, különösen nem a tudományos megközelítést. Saját kutatásának megtervezése és végrehajtása szempontjából viszont éppen lassan-lassan tisztuló-élesedő kutatói szemüvegén keresztül szemlélte az események lefolyását. Márpedig e tanulmány keretei egyenesen megkövetelik a tudományos hangvételt.

A doktorandusz által személyesen tapasztaltak, illetve a szakirodalom alapján úgy véljük, hogy a rendőrkávéházi beszélgetések jó lehetőséget teremtenek adott téma vagy probléma mélyebb, tudományos igényű feltárására, megértésére és nem mellesleg a megoldási javaslatok megfogalmazására is. Éppen ezekre lesz szükség saját doktori kutatásának kutatói rendőrkávéházi módszerrel tervezett részében is.

A kutatási tervben a hipotézisek felállításakor abból indultunk ki, hogy a rendőrségen belüli vertikális és horizontális információáramlás jelentősen befolyásolja a szervezet munkájának hatékonyságát. A belső szervezeti kommunikáció minősége jelentős hatással van a külső kommunikáció minőségére is. A széles körű konszenzuson alapuló szervezeti kommunikációs stratégia nagymértékben hozzájárul a belső információáramlás javításához, ezáltal a külső kommunikáció színvonalának emeléséhez is. Ez növeli a rendőrség presztízsét és reputációját.

A doktorandusz a kutatás során fókuszcsoportos interjúkat készít a Jász-Nagykun-Szolnok és Pest Vármegyei Rendőr-főkapitányság rendészeti és bűnügyi vezetőivel (osztályvezető és magasabb jogállású vezetők), valamint a kutatói rendőrkávéház módszerével kvalitatív felmérést végez a két vármegye rendészeti és bűnügyi szakemberei körében. A fókuszcsoportos interjúk többek között az alábbi témaköröket ölelik fel: a belső-külső kommunikáció elhatárolása, az információáramlás hatékonysága, szolgálati ágak közötti információáramlás, vezetői kommunikáció, közösségi média-megjelenés, a külső kommunikáció nyitottsága.

A kutatói rendőrkávéház négy asztaltémát foglal magában:

1. A rendőrség szervezetén belüli hierarchikus viszonyok hatása a kommunikációra.
2. A rendőrség egyes szolgálati ágai közötti kommunikáció és együttműködés.

²⁷ Police Café a gyermekekért 2023.

²⁸ Police Café Extra 75. – Police Café képeslap Szolnokról, a 150. Rendőrkávéházból [é. n.].

3. A rendőrség külső szervezeti kommunikációjának szintjei, fajtái, eszközei.
4. A rendőrség külső szervezeti kommunikációjának hatékonysága, hatása a szervezet megítélésére.

A kutatás eredményeinek és a megfogalmazott javaslatoknak a disszertációban történő összefoglalásakor bízunk abban, hogy hatással lehetünk elsősorban és közvetlenül a két kutatott vármegyére, másodsorban közvetve és általában a magyar rendőrség kommunikációjára.

Amit a rendőrség hasznosíthat

Rendőrszakmai szempontból a módszer több szakterület segítségére lehet a jövőbe tekintő, közép- és hosszú távú – akár bűnmegelőzési, akár bűnüldözési – stratégiai célok elérése érdekében. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a Roma Police Cafék megszervezésének folyamata. Ha a rendészeti és bűnügyi szolgálati ágak közösen, konstruktívan, egymás szempontjait figyelembe véve hajtják végre a rendezvény megszervezését, nemcsak egymás munkájába látnak bele, hanem a szorosabb együttműködésre készítetve akaratlanul is fejlesztik a rendőrségen belüli belső információáramlást. Ugyanez igaz a témagazdákra és az asztaloknál helyet foglaló rendőrökre is. A hétköznapi szorongató rohanásából kiszakadva, mégis meghatározott szakmai értékek mentén kapnak visszacsatolást kollégáiktól és a civilektől.

Amit a társadalom hasznosíthat

Mint a rendőrséget és rendészetet vizsgáló többi tevékenység, a Roma Police Cafék szervezése sem volt öncélú. Ha az országos programsorozat eredményeit nem zárólag a témára, hanem a társadalom egészére vetítjük ki, egészen érdekes következtetéseket vonhatunk le. Egyetértünk Krémer Ferenc szociológussal, aki szerint: „A rendőrség szociológiai vizsgálata kettős célt követ. Az első és legfontosabb az, hogy átláthatóvá és ezáltal ellenőrizhetővé válhasson maga a rendőrség. A demokrácia nem létezhet a társadalmi kontroll intézményeinek átláthatósága, társadalmi ellenőrzése nélkül.”²⁹

Amikor a rendőrség Roma Police Cafét vagy ahhoz hasonló rendezvényeket szervez, tulajdonképpen azt teszi, amit a szociológia és maga a társadalom elvár a mai modern rendőrségtől: valódi párbeszédet folytat a civilekkel, és betekintést nyújt a szervezetbe és annak munkájába. Vagyis növeli átláthatóságát. Az ilyen programokon is lehetősége nyílik a szervezetnek megmutatni, miként viszonyul a demokratikus alapértékekhez.

²⁹ KRÉMER 2003: 7.

Amit a rendészettudomány hasznosíthat

Sok hétköznapi ember, aki nem kutat, és a tudománnyal a legkevésbé sem foglalkozik, gyakorta megkérdezi, mire való a tudomány. A válasz nemcsak a laikusokat érdekli, de a szakembereket, sőt, a tudomány embereit is. És ez érvényes a rendészettudományra is, különösképpen azért, mert fiatal diszciplínáról van szó. Olyannyira így van, hogy az utóbbi években a tárgyban izgalmas polémiák is napvilágot láttak.³⁰

Tanulmányunk záró gondolatával visszatérünk Hans-Jürgen Quadbeck-Seegertől vett mottónkra. Persze szerényebben fogalmazunk: ha a világot nem is, de a minket körülvevő szervezetben a rendőrök szubkultúráján belül az ő egymáshoz fűződő kapcsolataikat a rendészettudományi kutatások eszköztárába felvételét kérő kutatói rendőrkávéház – mint alkalmazott kutatás – talán valamelyest alakíthatja.

Felhasznált irodalom

- A Magyar Akkreditációs Bizottság 2018/1/V/1/2/1179 számú határozata
A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat
ANDRÁS Hunor Lehel (2024): Előtanulmányok egy kutatói rendőrkávéházhoz. 1. rész. Egy országos rendészettudományi vizsgálat kutatói reflexióinak elemzése. *Magyar Rendészet*, 24(2), 215–228. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2024.2.13>
- Az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról szóló 22/2011. (X. 21.) ORFK utasítás
BODA József et al. (2016): *A rendészettudományi kutatások elméleti megalapozása és főbb irányai*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem. Online: www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/2016_evi-17_szam-a-rendeszettudomanyi-kutatasok-elméleti-megalapozasa-es-fobb-iranyai.original.pdf
- FINSZTER Géza (2014a): *Rendészetelmélet*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar. Online: <https://margitszigetijoga.hu/dropbox/gazdasagversenyhivatal/pdf/536.pdf>
- FINSZTER Géza (2014b): *A rendőrség joga*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar. Online: <https://opac.uni-nke.hu/webview?infile=&subj=9547&source=webvd&cgimime=application%2Fpdf>
- FÓRISZ Sándor (2022): Egy PhD-dolgozat megvédése, és az esemény háttere. *Belügyi Szemle*, 70(4), 705–719. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.4.4>
- GAÁL Gyula – MOLNÁR Katalin (2024): *Csendes (rendőr) kávéházi (r)evolúció – tízéves a Police Café*. (Megjelenés alatt.)
- GÁL Erika (2022): A Police Café a doktoranduszok figyelmének fókusz(csoportj)ában. In MOLNÁR Katalin – GÁL Erika – OLÁH-PAULON László (szerk.): *Kutatói Rendőrkávéház? Avagy a közös biztonság, a bűnmegelőzés meg a tudomány*. Budapest: Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kutatásért, REMOK, 40–51. Online: <https://policecafe.hu/wp-content/uploads/2022/06/Kutat%C3%B3i-Rend%C5%91rk%C3%A1v%C3%A9h%C3%A1z-k%C3%A9zirat.pdf>
- KEREZSI Klára – PAP András L. (2015): Rendészet, tudomány, doktori iskola. *Magyar Rendészet*, 15(4), 67–83. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3644/2927>

³⁰ KEREZSI-PAP 2015; KRÉMER [é. n.]; LIPPAI-SALLAI 2022.

- KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság (2011): *Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia – Mélyszegénység, Gyermekszegénység, Romák – (2011–2022)*. Budapest: [k. n.]. Online: <https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2023/03/Nemzeti-Tarsadalmi-Felzarkozasi-Strategia.pdf>
- KRÉMER Ferenc [é. n.]: *Létezik-e rendészettudomány? Egy kritikai tudomány lehetősége és lehetetlensége*. Online: www.academia.edu/37593211/Letezik_e_rendeszettudomany
- KRÉMER Ferenc (2003): *A rendőri hatalom természete*. Budapest: Napvilág.
- LIPPAI Zsolt – SALLAI János (2022): Helyet kér a rendészettudomány. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1829–1852. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.6>
- MOLNÁR (Café) Kata (2021): *Police Café módszertani kézikönyv*. Pécs: [k. n.]. Online: www.nyelviktoralas.hu/wp-content/uploads/2012/05/Police-Caf%C3%A9-m%C3%B3dszertani-k%C3%A9zik%C3%B6nyv-v%C3%A9gleges.pdf
- MOLNÁR (Café) Kata (2024): *Túl a százötvenedikén. Police Café blogkönyv 4. rész*. Online: <https://policecafe.hu/wp-content/uploads/2024/06/Moln%C3%A1r-Caf%C3%A9-Kata-Police-Caf%C3%A9-blogk%C3%B6nyv-4.-r%C3%A9sz-k%C3%A9zirat.pdf>
- MOLNÁR Dániel (2010): Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. *Humán Innovációs Szemle*, 1(1–2), 61–72. Online: http://humanexchange.hu/site/uploads/file/61-72_md.pdf
- MOLNÁR Katalin (2023a): PR és/vagy RP? Rendőrkávéházak Baranyában. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A biztonság védelme a rendészetben. Jubileumi kötet Zámbo Péter ny. rendőr ezredes 70. születésnapjára*. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja – Magyar Rendészettudományi Társaság, 119–126. Online: https://pecshor.hu/periodika/XXV/Molnar_Katalin.pdf
- MOLNÁR Katalin (2023b): A baranyai járási Police Café sorozat kérdőíves hatásvizsgálata. *Rendőrségi Tanulmányok*, 6(4), 22–64. Online: <https://doi.org/10.53304/RT.2023.4.02>
- MOLNÁR Katalin (2024): *A Roma Police Cafék hatásvizsgálata*. (Megjelenés alatt.)
- MOLNÁR Katalin – GÁL Erika – OLÁH-PAULON László szerk. (2022): *Kutatói Rendőrkávéház? Avagy a közös biztonság, a bűnmegelőzés meg a tudomány*. Budapest: Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kutatásért, REMOK. Online: www.nyelviktoralas.hu/wp-content/uploads/2022/06/Kutat%C3%B3i-Rend%C5%91rk%C3%A1v%C3%A9h%C3%A1z-k%C3%A9zirat.pdf
- MOLNÁR Katalin (2022): A Police Café, mint lehetséges tudományos kutatási módszer. In MOLNÁR Katalin – GÁL Erika – OLÁH-PAULON László (szerk.): *Kutatói Rendőrkávéház? Avagy a közös biztonság, a bűnmegelőzés meg a tudomány*. Budapest: Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kutatásért, REMOK, 15–39. Online: <https://policecafe.hu/wp-content/uploads/2022/06/Kutat%C3%B3i-Rend%C5%91rk%C3%A1v%C3%A9h%C3%A1z-k%C3%A9zirat.pdf>
- MOLNÁR Katalin – VASLÓCZKI Ferenc (2024): *Volt egyszer egy Roma Police Café Kiskunhalason... és mi lett belőle?* (Megjelenés alatt.)
- Négy asztal, négy téma, egy közös cél (2023). *Rendőrség*, 2023. november 17. Online: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/bunmegelozes/aktualis/negy-asztal-negy-tema-egy-kozos-cel
- Police Café a gyermekekért (2023). *Rendőrség*, 2023. december 13. Online: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/bunmegelozes/aktualis/police-cafe-a-gyermekekert
- Police Café Extra 75. – Police Café képeslap Szolnokról, a 150. Rendőrkávéházból [é. n.]. *Police Cafe*. Online: <https://policecafe.hu/police-cafe-extra-75-police-cafe-kepeslap-szolnokrol-a-150-rendorkavehazbol/>
- VASKÓ Viktória – MOLNÁR Katalin (2024): Kis Café és élve boncolás – avagy a vezetői önismeret fejlesztésének egy innovatív kísérlete. *Rendőrségi Tanulmányok*, 7(1), 69–101. Online: <https://doi.org/10.53304/RT.2024.1.03>

ABSTRACT

Preliminary Studies for a Research Police Café, Part 2

Research-Methodological and Police Professional Lessons from the National Roma Police Café Series

Hunor Lehel ANDRÁS – Katalin MOLNÁR

The cooperation between the police and the Roma community goes back many years. In order to develop the relationship and make cooperation more efficient, the police force tries to take a step forward with various programs of a crime prevention nature. However, at the end of 2023, a new form of cooperation was realised with the implementation of the National Roma Police Café series. Police cafés based on the Police Café method serve as an excellent platform for exploring a problem more deeply, getting to know each other's opinions, and formulating proposals for solutions. The author took part in the organisation and implementation of the Jász-Nagykun-Szolnok county event of the Roma Police Café series, firstly as a theme host, secondly as a county press officer, and thirdly as a doctoral student of the Doctoral School of Law Enforcement of the Ludovika University of Public Service. Used and recognised by a wide range of police officers, police cafés – as a qualitative empirical research method – are still only marginally recognised in the field of science. The method has proven to be valid in research conducted in the field of law enforcement in recent years, which is confirmed by the Roma Police Café series and its positive feedback. On the basis of a county Café, lessons can mostly be learned about local characteristics, but based on the national summary of the program series, it can also be concluded that by organising events of this type, the police brings the organisation closer to its service character. With these and similar programs, the police engage in real dialogue with civilians and provide insight into the organisation and its work. The positive results of this two-way communication can be seen in the short, medium and long term from the side of law enforcement, the police, and civilians.

Keywords: *law enforcement, research methodology, communication, researcher police café, Roma Police Café*

A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács tudományszervezési tevékenységének fejlődése az elmúlt két évtizedben

BOGNÁR Balázs Lajos¹ - KISS Péter²

A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács (KTT) a katasztrófavédelmi szervezet megalakításától kezdve végzi tudományszervező, fejlesztő-kutató és vezetői döntéstámogatói tevékenységét, a Belügyi Tudományos Tanács felügyelete és koordinációja mellett. A működés mellett a KTT rendészettudományi kapcsolódását, valamint tudományszervezési feladatainak fejlődését elemezzük. Kutatásainkat követően a munkát a témában releváns jogszabályok, a belső normák és a KTT 2001-ig visszanyúlóan kiadott munkatervei és beszámolóí elemzése alapján végeztük el, és rendszereztük a tudományszervezéssel kapcsolatos gondolatainkat, helyet kapott fontos és állandó tevékenységeinek és a novumoknak az ismertetése is.

A KTT fejlődését mutatja, hogy a katasztrófavédelem vezetői, szakemberei számára olyan proaktív kutatói háttérrel biztosít, amely a jelen és a jövő kutatóinak a felmerülő problémákat minél szélesebb spektrumon mutatja meg, és lehetőséget biztosít a kellően tudományos alaposságú vizsgálatokhoz, egyúttal kapcsolódási pontokat nyújt a rendészettudomány többi ágához is.

Kulcsszavak: katasztrófavédelem, rendészettudomány, tudományszervezés, innováció, kutatás

Bevezetés

A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács (KTT) a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet megalakításától kezdve végzi tudományszervező, fejlesztő-kutató és vezetői döntéstámogatói tevékenységét, a Belügyi Tudományos Tanács (BTT) felügyelete és koordinációja mellett. A tudományszervezési tevékenység evolúcióját jellemzi, hogy az induláskor a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) szakemberei, most pedig a hivatásos katasztrófavédelmi szervezet tagjainak jelentős hányada vesz részt valamilyen formában a munkában.

¹ Tűzoltó dandártábornok, egyetemi adjunktus; igazgató, Vas Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság; elnök, Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács, e-mail: balazs.bognar@katved.gov.hu

² Tűzoltó alezredes, polgári védelmi felügyelő, Vas Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság Szombathelyi Katasztrófavédelmi Kirendeltség, e-mail: peter.kiss@katved.gov.hu

„Egyedül a legnagyobb elmék sem tudnak gyors tudományos haladást elérni, még ha évszázadokon keresztül munkálkodnak is, amennyiben nem hajlandók másokkal osztozni a tudásban.” Isaac Asimov orosz származású amerikai író vélekedett így a tudományról. Véleménye a KTT vezérfonala is lehetne egyben, hiszen a testület pontosan azon munkálkodik, hogy a megalapozott szakmai tudással, a megfelelő készségek és képességek előfeltételének megteremtésével a jelen tudományos eredményeinek összegzését, a tendenciák kutatását, valamint a jövő kockázatairól való empirikus értekezést átültessük a gyakorlatba. A kutatás és a fejlesztés nélkülözhetetlen a katasztrófavédelem tűzoltósági, polgári védelmi, iparbiztonsági és integrált hatósági szakterületein. Ezt támogatja proaktív módon a KTT.



1. ábra: A KTT logója

Forrás: Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács

A hivatásos katasztrófavédelmi szerv működési és irányítási rendje szerint a BM OKF főigazgatója a megelőzésre és a védekezésre történő felkészülésre különös figyelmet fordít, és meghatározza a hivatásos állományra vonatkozó képzések és továbbképzések, valamint a területekhez kapcsolódó tudományos kutatótevékenység tartalmát és a végrehajtás kereteit, továbbá jóváhagyja a képzések tartalmát.³

A fenti feladatok végrehajtása érdekében a KTT működése önálló intézkedésben szabályozott, amelynek hatálya kiterjed a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi, területi, területi jogállású és helyi szerveire. A norma keretein belül történik a tudományos tevékenység tervezése, szervezése és koordinációja. Működése a következő jogszabályok és katasztrófavédelmi normák szerint történt az eltelt időszak alatt:

³ 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet: 12. § a) pont.

- 6/2006. (BK 4.) BM utasítás a belügyi tudományos kutatói és tudományszervezői munkáról;
- 21/2020. (IX. 14.) BM utasítás a Belügyminisztérium Szellemitulajdon-kezelési Szabályzatáról;
- a Belügyi Tudományos Tanács BMVTTF/1867-12/2012. számon kiadott ügyrendje;
- 4/2022. (XI. 9.) BM OKF utasítás a hivatásos katasztrófavédelmi szervek szellemitulajdon-kezelési szabályzatáról;
- a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács ügyrendje;
- 1/2023. (III. 14.) BM OKF utasítás a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Szervezeti és Működési Szabályzatáról;
- 20/2000. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének szabályozásáról (hatályát veszttette: 2002. május 2.);
- 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének újraszabályozásáról (hatályát veszttette: 2012. június 25.);
- 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének szabályozásáról;
- 36/2018. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének szabályozásáról szóló 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés módosításáról.

Katasztrófavédelem és rendészettudomány

A katasztrófavédelem nemzeti ügy. A védekezés egységes irányítása állami feladat.⁴ Ezzel a definícióval emelte be a jogalkotó a katasztrófavédelmet az állam által kötelezően ellátandó feladatok körébe, és mint össznemzeti feladat, az államigazgatás és a közigazgatás részévé vált.

A *Rendészettudományi szaklexikon* szerint a rendészet a közigazgatási (államigazgatási, önkormányzati) szervek olyan rendeltetésszerű tevékenysége, megnyilvánulása, amely az állami és társadalmi rend védelmét, a jogszabályok megtartását, a jogsértések megelőzését, elhárítását, a megsértett jogrend helyreállítását hivatott biztosítani leginkább igazgatási, legvégső esetben pedig kényszerítő eszközökkel. A rendészet olyan állami tevékenység, amely a jogilag szabályozott közrend, közbiztonság megővését jelenti. Ebben a megközelítésben, mivel a rendvédelmi szervek rendészeti tevékenységet végeznek, egyúttal rendészeti szerveknek is tekinthetők. A közigazgatás azon része, amelynek küldetése az állam belső rendjének, valamint a közrendnek és a közbiztonságnak a fenntartása, a társadalom tagjainak, illetve alapvető értékeinek az oltalmazása, az ezeket sértő, veszélyeztető jogsértő

⁴ 2011. évi CXXVIII. törvény: 1. § (1) bekezdés.

cselekmények megelőzése, elhárítása, megszakítása, akár legitim fizikai erőszak alkalmazásával is. Mivel az igényelt biztonság megteremtése rendkívül komplex, szerteágazó tevékenység, ezért csak társadalmi kooperáció és kollektív munka eredményeként teljesíthető, amelyben a rendvédelmi szervek mellett fontos szerepet kapnak az önkormányzatok, a magánbiztonsági vállalkozások, a civil önvédelmi szervezetek is. A rendészet a mai modern társadalomban olyan állami tevékenység, amely a jogilag szabályozott közrend, közbiztonság megóvását jelenti, azaz mindazoknak a veszélyeknek, jogsértéseknek az elhárítását, megelőzését, amelyek a közrendet, a közbiztonságot, a köznyugalmat veszélyeztetik, illetve zavarják.⁵

Elfogadva a rendészet definícióját egyértelmű, hogy a katasztrófavédelem a rendészeti tevékenységek körébe tartozik. Tovább definiálva a katasztrófavédelem helyét a rendészetben és ezáltal a rendészettudományban, meg kell említeni, hogy a hivatásos katasztrófavédelmi szerv államigazgatási feladatot is ellátó rendvédelmi szerv.⁶

A rendvédelem – az első és legegyszerűbb megközelítésben – a rendészet szinonim fogalmaként fogható fel. A magyar jogi szabályozásban a rendészet és a rendvédelem kifejezés is előfordul, azonban a rendvédelem elterjedtebb. Így többek közt az Alaptörvény és a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény is rendvédelmi szervekről szól. A magyar tudományban a két fogalom viszonyáról vita van: a „rendészet” fogalmát követők a rendészetet a közigazgatás részeként fogják fel, míg a „rendvédelem” fogalmát alkalmazók inkább a honvédelemhez közelítő, katonai jellegű tevékenységi és szervezeti rendszert vázolnak fel e körben. Ez utóbbi kapcsán általában nem rendészeti szervekről, hanem „rendvédelmi testületekről” szólnak. A rendvédelem fogalmát elsősorban történeti munkásságában használja Parádi József és az általa létrehozott Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, amelynek tagjai a rendészet/rendvédelem története területén kiemelkedően jelentős publikációs tevékenységet végeznek.⁷

A rendvédelem más szempontból a rendészet egyik, a közjoghoz kapcsolódó azon ága, amelynek keretében az állam (főleg annak államigazgatási szervei) szervezeten fellépnek a közrendre, részben a közbiztonságra veszélyes cselekmények felderítése, megelőzése, megakadályozása vagy végső esetben a legsúlyosabb kényszerítő eszközzel (lőfegyverrel is) történő megtörése érdekében. A rendvédelmi szerveknek a jogi rend, az állam és polgárai biztonsága, a közrend-közbiztonság fenntartása, védelme céljából folytatott tevékenységeinek összessége. Tehát a közrendre és a közbiztonságra irányuló meghatározott célú – fenntartó-védelmező, megelőző, akadályozó-megfosztó, eredeti helyzetet visszaállító – állami tevékenység, amely a közigazgatáson belül olyan közhatalmi, jogalkalmazó tevékenységet jelent, amely során

⁵ BODA 2019.

⁶ 2011. évi CXXVIII. törvény: 22. § (2) bekezdés.

⁷ Közszoalgalati Online Lexikon.

az erre hivatott szervek a jogszabályok betartására készítetik, ha szükséges, kényszerítik a jogsértő személyeket és szervezeteket.⁸

A Boda József által szerkesztett *Rendészettudományi szaklexikon* a rendészettudomány fogalmára Finszter Géza meghatározását alkalmazza, amely szerint „az államis jogtudományoknak azon ágazata, amelynek kutatási tárgya a rendészet szervezete, működése és a rendészeti jog. A rendészettudomány sajátos módszertana azoknak a társadalomtudományi metodikáknak az összessége, amelyek alkalmasak a kutatási tárgy feltárására. A rendszere visszatükrözi a rendészeti rendszerre jellemző struktúráját.”⁹

Megállapítható tehát, hogy a katasztrófavédelemnek mint rendvédelmi szervnek a KTT olyan testületi szerve, amely a szervezetet és annak működését, fejlesztési lehetőségeit kutatja, ezáltal a rendészettudomány tudományi ágához tartozik.

A KTT felépítése, főbb feladatai

A KTT a hivatásos katasztrófavédelmi szerv közvetlen hatáskörébe tartozó tudományos tevékenység tervezését, koordinációját, szervezését irányító testületi szerv, a BM OKF tudományos ügyekben, azok tartalmi vonatkozásaiban önálló felelőséggel jár el és egyben kiemelt stratégiai jellegű kérdéskörökben a főigazgató tudományos tanácsadó testülete.¹⁰

A KTT a BM OKF szakterületei által végzett szakmai feladatokkal összhangban, a szakterületek vezetőivel együttműködésben végzi munkáját. Állásfoglalásokat, összehasonlító elemzéseket és ajánlásokat tesz a katasztrófavédelem szakterületeire, azok fejlesztési lehetőségeire vonatkozó, az alkalmazott hazai és nemzetközi tudományos kutatások eredményeinek hasznosítását érintő kérdésekben.

A KTT tisztségviselői a BM OKF főigazgatójának megbízása¹¹ alapján az elnök, az alelnök és a titkár. Tagjai (legfeljebb 5 fő) elsősorban a hivatásos katasztrófavédelmi szerv állományába tartozó és aktív tudományos tevékenységet folytató, valamint a tevékenységet szakmailag támogató külsős személyek lehetnek. A tisztségviselők és a tagok anyagi ellenzolgáltatás nélkül végzik tevékenységüket, de a tudományos és tudományszervező tevékenység folytatásához éves elemi keret képezhető, amelynek nyilvántartását a BM OKF Humán Szolgálatáa végzi. Célfeladatok végrehajtása érdekében ideiglenes KTT-munkacsoport is létrehozható, amelybe a tagokon kívül további személyek is bevonhatók.

A KTT tudományos munkáját az elnök tervezi és szervezi a főigazgató által jóváhagyott és évente felülvizsgált ügyrend, a minden év február 28-ig elkészítendő éves munkaterv, valamint eseti megbízások alapján.

⁸ BODA 2019.

⁹ BODA 2019.

¹⁰ 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 2., 3. pont.

¹¹ 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 6. pont.

A tudományos tevékenység tervezésével és szervezésével kapcsolatos feladatok végrehajtása, valamint az ehhez szükséges feltételrendszer biztosítása érdekében a KTT együttműködik a BTT-vel, amely a KTT munkáját segíti és koordinálja. Ezen túlmenően a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB) éves munkaterve alapján meghatározott, a KKB Tudományos Tanácsa által végrehajtandó feladatok megvalósításában, valamint egyéb nem tervezett esetekben – felkérés alapján – a KTT együttműködik a KKB Tudományos Tanácsával.

A KTT feladatkörében:

- értékeli és véleményezi a BM OKF szakterületeinél kezdeményezett tudományos tárgyú együttműködési megállapodásokat, pályázatokat, megbízásokat, konferenciákat, eseti jelleggel készített szakmai kiadványokat, továbbá a doktori képzésre jelentkezők témaválasztását;
- a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi, területi, területi jogállású és helyi szervei állománya, valamint külső pályázók számára rendszeresen tudományos-szakmai pályázatokat ír ki, bírál el, és dönt azok díjazásáról;
- vezetői felkérés vagy saját kezdeményezés alapján a hivatásos katasztrófavédelmi szerv feladatkörében fellépő tudományos megközelítést, elemzést igénylő problémát megvitatja, megoldására javaslatokat dolgoz ki, amelyeket az érintett szakterület vezetője vagy – jelentőségüktől függően – a főigazgató számára felterjeszt, valamint áttekinti és figyelemmel kíséri az elfogadott előterjesztések későbbi megvalósulásának helyzetét;
- szakdolgozati, valamint diplomamunka-témajavaslatokat dolgoz ki és ajánl a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Katasztrófavédelmi Intézetnek, valamint a katasztrófavédelem (tűzvédelem, polgári védelem, iparbiztonság) oktatásában érintett más felsőoktatási intézményeknek;
- különös gondot fordít a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi, területi, területi jogállású és helyi szervei állományában foglalkoztatott, tudományos tevékenységet folytató, illetve a tudományos tevékenység iránt aktívan érdeklődő szakemberek és tevékenységi körük felmérésére, valamint ezen szakemberek erkölcsi és szakmai (tudományos irányú) támogatására.¹²

A KTT tudományszervezési tevékenységének fejlődése

A KTT alapvetően naprakész és folyamatosan bővülő tartalmakkal törekszik a hatékony információközlés, együttműködés és interaktív kommunikáció kialakítására, valamint azon kutatók tudományos munkájának segítésére, akik a rendészettudomány és azon belül a katasztrófavédelem szakterületei iránt érdeklődnek. Erősíti a katasztrófavédelmi tudományos tevékenység tudományrendszertani helyét és sze-

¹² 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 7. pont.

repét, tudástranzferi szerepet tölt be a hivatásos katasztrófavédelmi szervben belül, a katasztrófavédelem és az államigazgatás/közigazgatás szereplői között.

Publikálási lehetőséghez juttatja az ambiciózus, tehetséges fiatalokat, szakembereket, folyamatosan munkálkodik az információs rendszer, adatbázisok kialakításán. Felületet szolgáltat a lektorált cikkek megjelenítésére. A publikációknak a katasztrófavédelem gondozásában megjelenő *Védelem Tudomány* katasztrófavédelmi online szakmai tudományos folyóiratban biztosít megjelenési lehetőséget. A publikálások mellett kiemelt szerepet fordít a katasztrófavédelmi témájú országos konferenciák, munkaműhelyek szervezésére.

2000. február 24-én BM OKF főigazgatói intézkedés hozta létre a KTT-t, és határozta meg feladatait.¹³ Már akkor tanácskozái jogkörrel felruházott testületi szerv volt, amely koordinációs tevékenységével, a tudományos eredmények értékelésével és javaslatok, ajánlások kidolgozásával nyújt segítséget a szakmai döntések előkészítéséhez. Elnökét és titkárát a BM OKF állományából, tagjait a katasztrófavédelem állományából széles körű szakmai tapasztalattal rendelkező személyek közül jelölték ki, valamint állandó és eseti meghívottak is szélesítették a grémium palettáját. A KTT létszámát akkoriban nem határozták meg, az elnök jogköre volt a tagság és az állandó meghívottak, eseti meghívottak kijelölése, illetve meghívása.

A létrehozáskor lefektették azokat az alapelveket, amelyek máig meghatározzák a KTT feladat- és hatáskörét. Külön feladat volt a tudományos munka irányelveinek kijelölése, a prioritások meghatározása, a tudományos pályázati rendszer kidolgozása, amelyekhez költségvetési keretösszeg állt a KTT rendelkezésére,¹⁴ illetve elosztásáról és felhasználásáról a testület dönthetett. A KTT éves munkaterv alapján dolgozott, amelynek végrehajtásáról évente beszámolt a BM OKF főigazgatójának. A munkatervek fő része a tudományszervezéssel, konferenciák szervezésével, publikációs tevékenységgel, tehetséggondozással foglalkozott.

A 2002. május 2-án kiadott 26/2002. BM OKF főigazgatói intézkedés újraszabályozta a KTT működését.¹⁵ Az intézkedés a meglévő feladatrendszer változatlanul hagyása mellett új feladatokat határozott meg a testületnek, amelyekhez a KTT összetételét is megváltoztatta. A tagságot kizárólag a BM OKF munkatársai közül lehetett kijelölni, míg a meghívotti státuszokat eltörölték. Helyette az elnök hatáskörébe utalták az eseti munkacsoportok felállítását, amelyek összetételét nem szabályozták. Megmaradt, hogy a tudományos, illetve a tudományszervező tevékenység folytatásához évről évre külön célra tervezett költségkeretet kell biztosítani, és a jóváhagyott költségvetés keretei között a KTT önállóan gazdálkodik.

Új feladatként meghatározták, hogy a BM OKF szakterületeinél kezdeményezett tudományos célú, tartalmú vagy vonatkozású együttműködési megállapodásokat, pályázatokat, megbízásokat, konferenciákat, eseti kiadványokat, a doktori iskolára jelentkezők témaválasztását értékeli és véleményezze. A KTT véleménye nélkül

¹³ 20/2000. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 1. pont.

¹⁴ 20/2000. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 6. pont.

¹⁵ 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 1. pont.

a felsorolt tevékenységek nem voltak folytathatók, illetve nem zárhatók le, valamint érdemben kell figyelembe venni a KTT véleményét, javaslatait.¹⁶

Először jelent meg, hogy a közös feladatok eredményes megoldása érdekében a KTT együttműködik a KKB Tudományos Tanácsával.¹⁷

Továbbra is megmaradt, hogy a KTT éves munkaterv alapján dolgozott, amelynek végrehajtásáról évente beszámolt a BM OKF főigazgatójának. A munkatervek fő része a tudományszervezéssel, konferenciák szervezésével, publikációs tevékenységgel, tehetséggondozással foglalkozott. A munkatervek mellett ügyrendet is kiadtak a testület hatékony szakmai tudományos tevékenysége végzésének elősegítése érdekében.¹⁸

A tudományos munka fejlődése és szélesedése miatt időszerű volt a korábbi szabályozó felülvizsgálata, amelynek eredményeképpen új intézkedést adtak ki a működés tekintetében. A 2012. június 25-én kiadott BM OKF főigazgatói intézkedés és a módosítására kiadott 36/2018. számú BM OKF főigazgatói intézkedés képezi napjainkban is a KTT tudományos tevékenységének keretét. A norma újradefiniálta a KTT összetételét – elnök, alelnök, titkár, tagok –, ahol már újra a hivatásos katasztrófavédelmi szerv állományából lehetett kijelölni a tagságot, ezáltal is szélesebb körű háttérbázist adva a tanácsnak. Új elemként bevezette a kutatási szekciókat, a módosító norma ideiglenes munkacsoportként nevezi meg, ahol az elnök hatáskörében állandó vagy *ad hoc* munkacsoportok felállításáról dönthet.¹⁹ A költségvetési keret a KTT működésére viszont már nem jelentkezik kötelező elemként, és a tudományos, tudományszervező tevékenység folytatására különíthető el.²⁰

2018. szeptember 1-jével a KTT újjáalakult. Tagjainak száma a felére csökkent. Az új összetételben a KTT elnökének, alelnökének és titkárának személye nem változott, tagjaiból is néhányan megmaradtak. Az új összetételű tagsággal az alakuló ülés 2018. szeptember 3-án lezajlott, amelyen elhangzottak a KTT-re váró tudományos feladatok, és amelyen a feladatok elvégzésére új ötletek fogalmazódtak meg. Fő feladat volt, hogy a hagyományok tisztelete mellett a tagok által javasolt újításokat integrálni tudja a katasztrófavédelem tudományos munka- és feladatrendszerébe, valamint a feladatok végrehajtásába.

A KTT évente munkatervet készített tevékenysége koordinálására. A munkatervekben évente a következőket tervezték be:²¹

Tudományszervezési feladatok

- A BM OKF KTT előző évi tevékenységéről szóló beszámoló elkészítése
- A BM OKF KTT tagjainak javaslata alapján az adott évi munkaterv összeállítása, jóváhagyásra történő felterjesztése

¹⁶ 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 4. pont.

¹⁷ 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 5. pont.

¹⁸ 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 5. pont.

¹⁹ 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 5. pont.

²⁰ 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés: 11. pont.

²¹ Dokumentumok [é. n.].

- Az adott évi tudományos pályázatkiírás előkészítése a tagok, valamint a szakmai tanácsadó testületek javaslatainak figyelembevételével
- A BM OKF KTT adott évi pályázatának közzététele a BM OKF, a BTT, a Rendészettudományi Társaság, valamint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem honlapján, illetve a szakmai és a belügyi tudományos kiadványokban
- Együttműködési megállapodások aláírásra előkészítése különféle szervezetekkel (például más szerv tudományos tanácsával, felsőoktatási intézménnyel stb.)
- Részvétel az adott évi Dr. Balogh Imre-émlékpályázat bírálóbizottságában, továbbá közreműködés az arra érdemes pályázati munkák publikálási lehetőségének megteremtésében
- A szakmai konferenciák forgatókönyvének felterjesztése
- A BM OKF KTT adott évi pályázatkiírására beérkezett pályaművek témáját figyelembe véve szakmai bírálók felkérése
- A BM OKF KTT adott évi pályázatkiírására beérkezett pályaművek bírálatainak összegzése és javaslat összeállítása a végleges sorrend megállapítására
- Részvétel a Magyar Tudományos Akadémia bizottságainak, a belügyi társszervek tudományos szervezeteinek, a felsőoktatási intézményeknek, valamint más tudományos kutatóműhelyeknek a magyar tudomány ünnepéhez kötődő rendezvényein

Tudományos fórumok

- Részvétel a BTT éwertékelő-programalkotó ülésén
- A KTT tavaszi, őszi ülései
- Részvétel a BTT magyar tudomány ünnepe belügyi fejezet záró rendezvényeként tartott ünnepi ülésén
- A BM OKF KTT adott évi pályázatának díjátadása

Rendezvények

- Az adott évben megrendezett tudományos konferenciák, szimpóziumok be-tervezése, felelős- és határidő-megjelöléssel

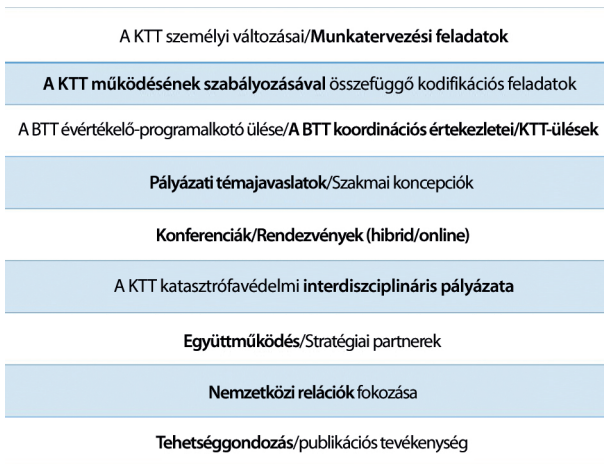
Publikációs tevékenység

- Tudományos dolgozatok szakmai lektorálásának támogatása és megjelentetése a *Védelem Tudomány* katasztrófavédelmi online szakmai tudományos folyóiratban
- A szakmai és tudományos publikációk megjelentetésének támogatása a társ-és együttműködő szervezetek kiadványaiban (*Belügyi Szemle, Scientia et Securitas, Rendvédelem, Rendészeti Szemle* stb.)

Látható, hogy az éves munka tetemes részét a különféle tudományszervezési feladatok töltötték ki, amelyek évről évre különféle konferenciák szervezésével, publikációs tevékenységgel egészültek ki.

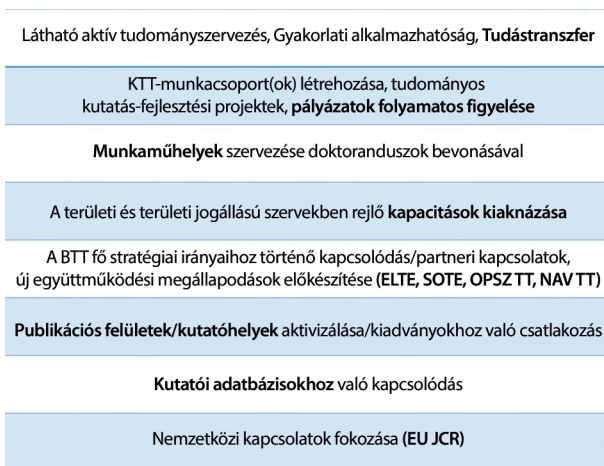
A KTT jelenlegi tudományszervezési tevékenysége

A KTT munkavégzésében, feladatellátásában újabb változás lépett életbe 2021-ben. A BM OKF főigazgatójának döntése alapján a KTT tisztségviselőinek személyében változások következtek be. 2021. március 1-jétől az elnöki tisztséget a Vas Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság igazgatója, 2021. április 27-től az alelnöki tisztséget a Tolna Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság igazgatóhelyettese, a titkári posztot a Vas Vármegyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság hivatalvezetője tölti be.



2. ábra: A KTT tudományszervezése

Forrás: a szerzők szerkesztése



3. ábra: A KTT tudományszervezési célkitűzései

Forrás: a szerzők szerkesztése

Új munkaterveket és kereteket vezettek be. A tagok javaslatainak figyelembevételével bővültek a tudományszervezési feladatok, a publikációs tevékenységek és a konferenciák szervezésének feladatai is. A virtuális tér adta lehetőségeket jól kihasználva számtalan konferencia költözött részben vagy egészben az online világba. A 2024. évi munkatervbe például a következőket tervezték be:²²

A KTT ülései

- KTT-elnökségi ülés, tavaszi, őszi ülések

Rendezvények, konferenciák

- Részvétel a George C. Marshall European Center for Security Studies Alumni (George C. Marshall Európai Biztonsági Tanulmányok Központjának öregdiákjai) rendezvényén
- A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Tudományos Diákköri Konferenciája
- Polgári Védelmi Munkaműhely
- Nemzetközi Katasztrófavédelmi Tudományos Konferencia
- *Tűzesetek vizsgálata, tapasztalatai* konferencia
- Lakiteleki Tűzvédelmi Szakmai Napok
- *Vírus* gyakorlat és konferencia
- „Resilience Café” tudományos szakmai szimpózium
- *Kérdések és válaszok az elmúlt évek (katasztrófavédelmi) kihívásai tükrében* című tudományos konferencia
- A European Cybersecurity Month (európai kiberbiztonsági hónap) keretében tartandó, a Nemzeti Védelmi Szolgálat által szervezett hazai konferencián való részvétel
- Nemzetközi tudományos konferencia a katasztrófák csökkentésének világnapja alkalmából
- *Iparbiztonsági és katasztrófavédelmi hatósági kutatások* című tudományos konferencia
- Rendvédelmi Adatvédelmi és Adatbiztonsági Szakmai Napok
- A magyar tudomány ünnepe belügyi fejezet nemzetközi tudományos-szakmai konferencia nyitó rendezvénye/záró rendezvénye
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Intézményi Tudományos Diákköri Konferencia

Tudományos pályázatok

- Közreműködés a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára és a BTT által meghirdetett pályázati felhívásban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem PhD-hallgatói számára a doktori (PhD) képzési díj, illetve a doktori fokozatszerzési eljárási díj költségátvállalására
- Közreműködés a BTT tudományos pályázati felhívásában a későbbiekben meghatározott témában

²² Dokumentumok [é. n.].

- Közreműködés a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára által meghirdetett pályázati felhívásban a Belügyminisztériumot érintő közszolgálati témában a doktorandusz, abszolutóriumot szerzett és doktorjelölt kutatók számára gyakornoki rendszer keretében tudományos kutatás folytatására
- Adott évi tudományos (katasztrófavédelmi interdiszciplináris) pályázati felhívás

Tudományszervezési feladatok

- A KTT adott évi tevékenységéről szóló jelentés összeállítása, jóváhagyásra történő felterjesztése
- A KTT adott évi munkatervének összeállítása, jóváhagyásra történő felterjesztése
- Részvétel a Magyar Rendészettudományi Társaság közgyűlésén
- Részvétel a BTT évertékelő-programalkotó ülésén
- A BTT-vel, a rendvédelmi szervekkel, a KKB Tudományos Tanácsával, a Honvédelmi Minisztérium tudományos tanácsaival szorosabb együttműködés/közös rendezvény(ek) előkészítése
- A KTT adott évi pályázatának közzététele a BM OKF, a BTT, a Magyar Rendészettudományi Társaság, valamint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem honlapján, a *Védelem Tudomány* katasztrófavédelmi online szakmai, tudományos folyóiratban, illetve a szakmai és a belügyi tudományos kiadványokban
- A KTT adott évi pályázatiíráására beérkezett pályaművek témáját figyelembe véve szakmai bírálók felkérése
- A KTT adott évi pályázatiíráására beérkezett pályaművek bírálatának összegzése és javaslat összeállítása a végleges sorrend megállapítására
- Részvétel a Magyar Tudományos Akadémia bizottságainak, a BTT-nek, a belügyi társszervek tudományos szervezeteinek, a felsőoktatási intézményeknek, valamint más tudományos kutatóműhelyeknek a magyar tudomány ünnepéhez kötődő rendezvényein
- Részvétel a BTT-nek a magyar tudomány ünnepe záró rendezvényeként tartott ünnepi ülésén; a KTT adott évi pályázatának díjátadása
- Részvétel a Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (Európai Bizottság Polgári Védelmi és Humanitárius Segítségnyújtási Főigazgatósága) Katasztrófavédelem-tudomány és Tervezési Munkacsoport munkájában
- Részvétel az Európai Unió (EU) soros magyar elnökségi feladatainak végrehajtásában, közreműködés a Working Party on Civil Protection (Polgári Védelmi Munkacsoport) (PROCIV) szakmai döntéshozást támogató stábjában, valamint a PROCIV és a Working Party on Civil Protection–Critical Entities Resilience (a Polgári Védelmi Munkacsoport kritikus szervezetek ellenálló képességével foglalkozó al munkacsoportja) (PROCIV – CER) témákért felelős háttérstábjában

Együttműködés

- Az adott évre tervezett szervekkel, szervezetekkel történő kapcsolatfelvétel és/vagy a kapcsolat erősítése, felelős- és határidő-megjelöléssel

Publikációs tevékenység

- A BM OKF által működtetett *Védelem Tudomány* katasztrófavédelmi online szakmai, tudományos folyóiratban a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagjainak, valamint a belügyi ágazatban dolgozó valamennyi munkatárs szakmai, tudományos eredményeinek a megjelentetésében való közreműködés (konferenciakiadványok megjelentetése, absztraktkivonatok megjelentetése a konferenciák anyagából, továbbá publikációk megjelentetése)

A felsoroltakon kívül a KTT a tudományos tevékenység erősítése, a tudományos eredmények gyakorlatban történő alkalmazásának elősegítése érdekében több pályázati anyagot, témajavaslatot, tanulmányt és publikációt terjesztett fel, illetve ajánlott ki a hivatásos katasztrófavédelmi szerv érintett szervezeti egységei részére.²³

Külön szót kell ejteni a KTT interdiszciplináris pályázattal kapcsolatos rendszeréről. A pályázatot minden évben május hónapban hirdeti meg a KTT, és olyan pályamunkák elkészítését várja, amelyek a szakmai munka gyakorlati kérdéseivel és problémáival foglalkoznak. A pályázat meghirdetésével ösztönözni kívánják mindazon pályázókat, akik a megadott témakörök alapján tudományos igényű pályamunkák (tanulmány, értekezés) elkészítésére vállalkoznak. A pályázat témakörei évről évre változnak, de közös bennük, hogy a katasztrófák elleni védelemmel, a polgári védelemmel, az iparbiztonsággal és a tűzvédelemmel kapcsolatosak.

Ilyen széles spektrumot fog át például a 2023. évi pályázati kiírás:²⁴

- A polgári védelmi rendszerek működtetésének elemzése a jó gyakorlatok feltárására Európa országai tekintetében
- Magyarország katasztrófaveszélyeztetettségének és biztonsági kihívásainak hatása a CER-irányelv implementációs lehetőségeire
- A veszélyes üzemekkel kapcsolatos lakosságtájékoztatás eszközeinek és módszereinek fejlesztési lehetőségei
- A mesterséges intelligencia (gépi tanulás) katasztrófavédelmi célú alkalmazási lehetőségei
- A határon átnyúló katasztrófavédelmi együttműködés szakmai és jogi kérdései
- Felkészítés és felkészülés a szélsőséges időjárási eseményekre a civil, nem kormányzati szervek, önkormányzatok bevonásával, módszer- és kapacitásbővítés helyi szinten
- A katasztrófavédelem szerveinek helye, szerepe a védelmi és biztonsági igazgatás feladatrendszerében

²³ Dokumentumok [é. n.].

²⁴ Tudományos interdiszciplináris pályázat 2023.

Látható, hogy széles spektrumot és interdiszciplináris látásmódot követelt meg a kiírás. A pályázaton természetes személyek vehettek részt. Pályázni egyénileg vagy kollektív munkával, egy vagy több – a témaköröket konkrétan feldolgozó, illetőleg ahhoz szorosan kapcsolódó – magyar nyelvű pályaművel lehetett. Pályaműként addig még nem publikált, máshová be nem nyújtott, még csak részletekben sem publikált tanulmányt, értekezést lehetett beküldeni. A pályaműnek tartalmilag és formailag rendszerezett, logikus felépítésűnek, a végén összefoglalást és az innovációs javaslatok alkalmazásának és/vagy hasznosításának lehetőségeit tartalmazónak kellett lennie. A pályaműveket a KTT elnöke által felkért Bírálóbizottság bírálta el, és javaslatot tett a BM OKF főigazgatójának a díjazásra. A pályázat eredményhirdetésére és a díjak átadására a BTT – a magyar tudomány ünnepe belügyi fejezet záró rendezvényeként tartott – ünnepi ülésén került sor.

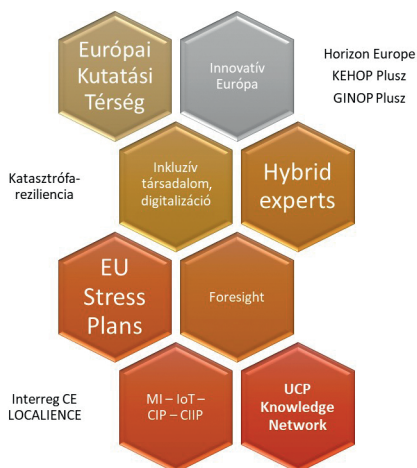
A pályázó a pályamű benyújtásával tudomásul vette, hogy díjazás és/vagy hasznosíthatóság esetén az általa elkészített pályázati anyag a KTT tulajdonába került. A pályaműveket a Bírálóbizottság javaslata alapján – függetlenül attól, hogy érték-e el helyezést – a KTT szerkesztett formában, online tudományos folyóiratban is közölte.²⁵

A KTT helye az Európai Kutatási Térségben

Ma Magyarországon a biztonság a legfontosabb közösségi érték, a fenyegetettségek, a kockázatok és a kihívások jelen vannak a mindennapokban. Ha a világ jelenkori kihívásaira tekintünk, kijelenthető, hogy a természeti, ipari, környezeti katasztrófák és válsághelyzetek közvetlen hatással vannak a társadalmi együttműködés rendszerére. Magyarországon a közbiztonság-védelem ágazata, azon belül a hivatásos katasztrófavédelmi szerv preventív feladatellátásával kapcsolódik a társadalmi érzékenyítéshez, a tudatosításhoz.

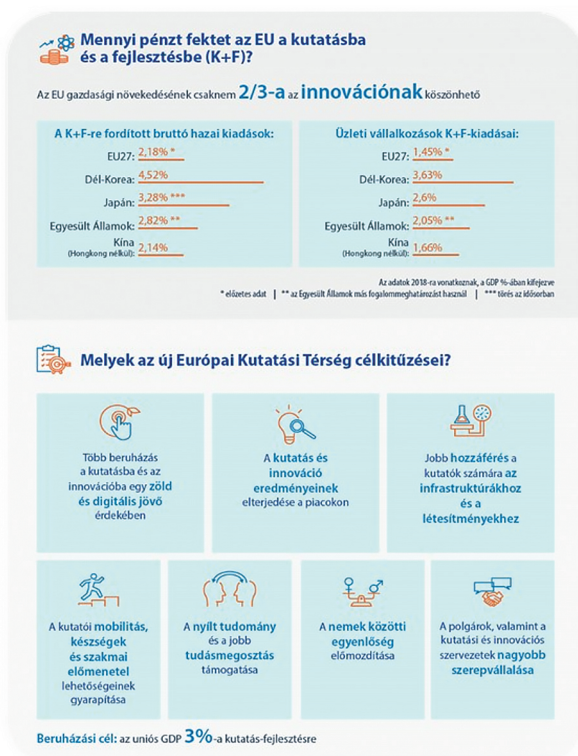
Ehhez nyújt transznacionális segítséget az Európai Kutatási Térség (EKT), amelynek célja a kutatás, az innováció és a technológia egységes uniós piacának megteremtése. Ösztönzi a kutatók és a tudás szabad mozgását és segíti a nemzeti kutatási politikák és programok összehangolását. Többek között az Európai Tanács bátorítja az Európai Bizottságot, többek között annak Közös Kutatóközpontját, hogy továbbra is ösztönözze adott esetben a Bizottságnak és az EKT-hez kapcsolódó csoportoknak a szakértői tanácsadó csoportokkal folytatott, kölcsönösen inspiráló együttműködését, a párhuzamos erőfeszítések elkerülése és a K+I tanácsadói rendszer hatékonyságának és eredményességének optimalizálása érdekében, például a nyílt tudomány és az innováció területén.

²⁵ Tudományos interdiszciplináris pályázat 2023.



4. ábra: Az Európai Kutatási Térség

Forrás: a szerzők szerkesztése



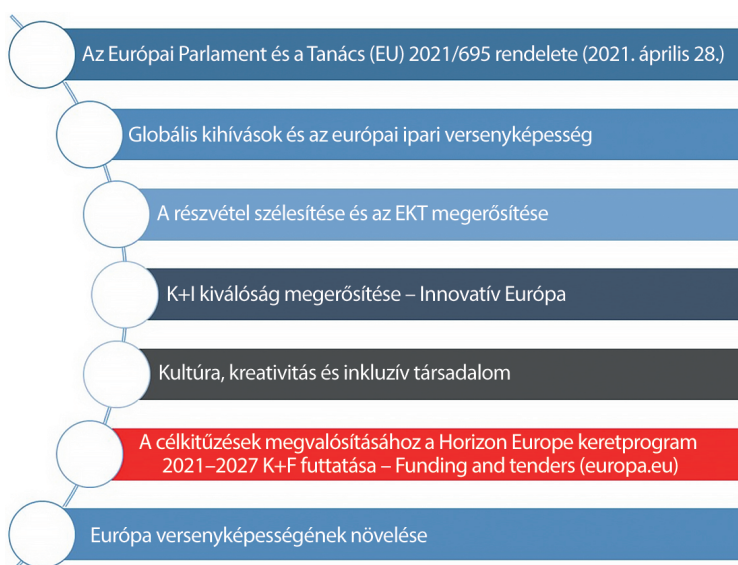
5. ábra: Az Európai Kutatási Térség céljai

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az EKT megvalósítását az uniós alapok közül elsősorban a Horizon Europe Programme (az Európai Tanács Európai Horizont Programja) támogatja, ahol a 2021–2027-es időszakra 95,5 milliárd euró összegű költségvetés áll rendelkezésre, amelynek 3,3%-át a „részvétel bővítésére”, azaz az EKT megerősítésére és a K+I terén alacsonyabb szinten teljesítő uniós országok támogatására kell fordítani.²⁶

Az EU a Horizon Europe Programme keretében több pályázati felhívást tett közzé, amelyek tudományos, technológiai, gazdasági, környezeti és társadalmi hatás fejlesztésére alkalmasak, és ennek elérése céljából a Horizon Europe Programme 2021–2027-es kutatási és innovációs keretprogramot hirdetett meg az Európai Parlament és a Tanács. A program a Horizon Europe kutatási és innovációs keretprogram létrehozásáról, valamint részvételi és terjesztési szabályainak megállapításáról, továbbá az 1290/2013/EU és az 1291/2013/EU rendelet hatályaon kívül helyezéséről szóló 2021/695 rendelet (2021. április 28.) alapján valósul meg.²⁷

A program többek között támogatja a katasztrófavédelmi rezilienciacélok elérését,²⁸ a tagállamok ellenálló képességének növelését, amelyekhez pályázati forrásokat biztosít. Fontos prioritás az állampolgárok katasztrófatudatosságának fejlesztése, bárhol legyenek munkavállalók vagy diákok vagy más társadalmi csoporthoz tartozók, prioritást élvez mind európai, mind határ menti, mind hazai relációban.



6. ábra: A Horizon Europe keretprogramja

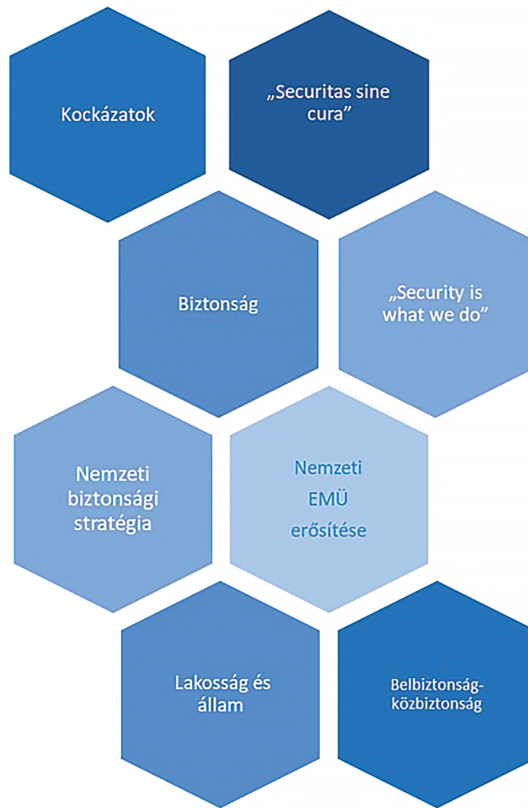
Forrás: a szerzők szerkesztése

²⁶ Az Európai Unió Tanácsának 14989/18 számú következtetései.

²⁷ 2021/695/EU rendelet.

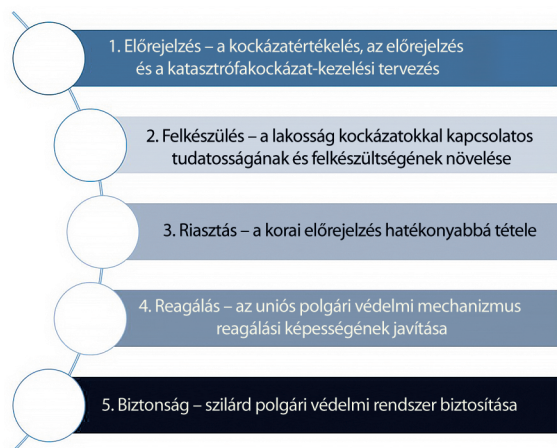
²⁸ Az Európai Bizottság ajánlása (2023. február 8.) az uniós katasztrófavédelmi rezilienciacélokról (2023/C 56/01), melléklet.

Itt kapcsolódik a katasztrófavédelem, azon belül is a KTT szerepe az EKT-hez, hiszen a több országot érintő, határokon átnyúló hatásokkal járó vagy azok kiváltására alkalmas katasztrófákkal szembeni megelőzési és felkészültségi intézkedések támogatása érdekében az Európai Bizottság a tagállamokkal együttműködve uniós katasztrófavédelmi rezilienciacélokat határozott meg és dolgozott ki a polgári védelem területén, valamint azok nem kötelező erejű közös alapként való meghatározására irányuló ajánlásokat fogadott el. Az ajánlások beemelése a magyar katasztrófavédelem rendszerébe a KTT útmutatása alapján történt. A KTT a Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékeléséről szóló jelentés elfogadásáról szóló 2297/2020. Korm. határozatban meghatározott feladatok ellátásához tudományos hátteret biztosított.



7. ábra: A társadalmi ellenálló képesség rendszere

Forrás: a szerzők szerkesztése



8. ábra: Katasztrófavédelmi rezilienciacélok

Forrás: a szerzők szerkesztése

A KTT a katasztrófavédelem számára releváns pályázati lehetőségeket folyamatosan kutatja, és ajánlásokat tesz az előljárók felé a programokban való közreműködésről. Az ajánlások mellett tevékenyen is részt vesz transznacionális uniós projektek megvalósításában, ezáltal is proaktív részese az EKT-nek.

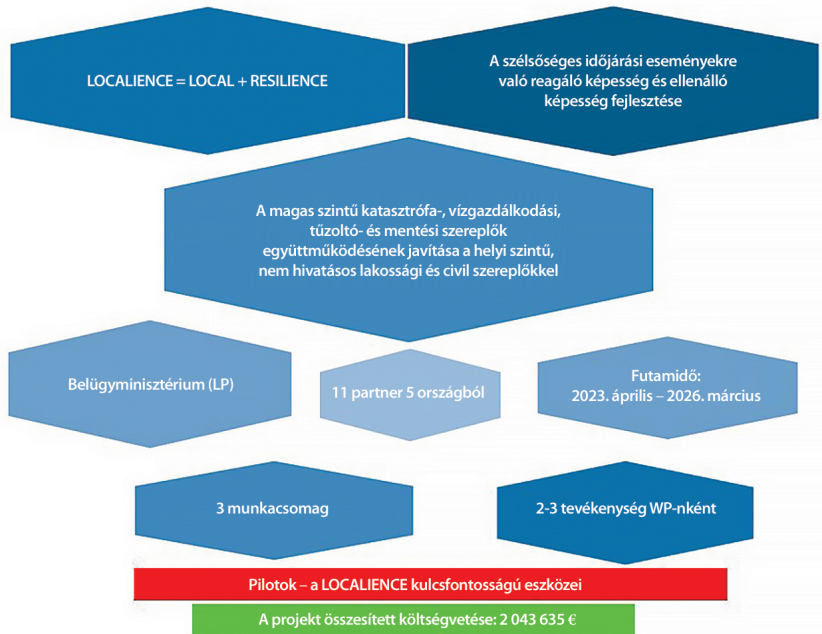
Ilyen projekt például az Interreg Central Europe program keretében zajló LOCALIENCE projekt (LOCAL + RESILIENCE = helyi + ellenálló képesség), amely a szélsőséges időjárási eseményekből fakadó veszélyekkel szembeni ellenálló képesség fejlesztését tűzte ki célul lokális szinten Közép-Európában.²⁹



9. ábra: Az Interreg Central Europe keretprogram

Forrás: a szerzők szerkesztése

²⁹ LOCALIENCE [é. n.].



10. ábra: A LOCALIENCE projekt

Forrás: a szerzők szerkesztése



11. ábra: A LOCALIENCE projekt Extreme Weather Resilience Center (Extrémidőjárás-ellenállóképességi Központ) eleme

Forrás: a szerzők szerkesztése

Meg kell jegyezni, hogy az EKT-n kívül más uniós tudástranszfer-hálózatban is résztvevő a KTT. Jó példa erre az EU polgári védelmi mechanizmusa és annak tudás-hálózata (Knowledge Network).

A KTT fejlesztési irányai, lehetőségei a biztonság növelésében

A biztonság felfogható statikus és dinamikus állapotként is. Statikusan nézve a biztonság kockázatok és veszélyek nélküli állapotot jelöl. Ilyen azonban a társadalmi folyamatok területén nem fordul elő, abszolút biztonság nincsen. Helyesebb tehát a biztonságot olyan kedvező állapotként felfogni, amelynek megváltozása nem valószínű.³⁰

A biztonság létrehozása szolgáltatásként is felfogható, ahol az eredmény a működés legkedvezőbb külső és belső feltételeinek folyamatos megteremtése. A biztonság létrehozása nem egyetlen ember vagy szervezet produkciója, kollektív munkát igényel, így kooperáción alapuló termék is.³¹

A minél nagyobb fokú biztonság megteremtése, az abban való közreműködés a katasztrófavédelem és ezáltal a KTT legfőbb célja is. A cél eléréséhez nélkülözhetetlen eszköz a kutatás és a fejlesztés, amely a katasztrófavédelem tűzoltósági, polgári védelmi, iparbiztonsági és integrált hatósági szakterületein is prioritást kapott. A prioritások teljesülése nyomon követhető a konferenciák szervezésében, a nővumok alkalmazásában, a pályázatok figyelésében és alkalmazásában.

A nagyobb biztonság megteremtése érdekében a fejlesztés irányai stratégiaileg visszavezethetők a kellően szükséges védelem teljesülésére.³² A KTT szempontjából ez azt jelenti, hogy a katasztrófakockázatoknak megfelelően kidolgozott adminisztratív védelmi követelmények és protokollok finomítása, újradefiniálása és a változó környezethez való igazítása állandó kutatói feladat.

A jövőképhez tartozik a különféle megelőzési és felkészülési intézkedések, az emberi erőforrások felkészítésére kiadott eljárásrendek finomítása, az új utak keresése tudományos alapossgú vizsgálatok tárgyát fogja képezni. Ugyancsak állandó kutatási feladatot jelent a rendelkezésre álló védelmi technológiák és eszközök fejlődése, fejlesztése és a gyakorlatba történő átültetése.

Természetesen a katasztrófavédelemnél használt terminológiát alkalmazva az elégséges védelmi szint megteremtéséhez szükséges folyamatos környezeti adatgyűjtések, a kockázatelemzések, a veszélyek azonosítása szintén jelentős kihívást tartogat a KTT számára.

Fejlesztési irány kell hogy legyen a jövőben a megelőzéshez, a kockázatok időbeni felismeréséhez és elhárításához, a bekövetkezett káresemény kezeléséhez szükséges ismeretek és tapasztalatok begyűjtése, az esettanulmányok készítése,

³⁰ Biztonság [é. n.].

³¹ Biztonság [é. n.].

³² BODA 2019.

valamint a konklúziók gyakorlati megvalósítása. Szorosan kapcsolódik ehhez az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát, illetve a létfenntartáshoz szükséges anyagi javakat veszélyeztető kockázatok elemzése, a jövőben nagy valószínűséggel bekövetkező nem kívánt káresemények hatásainak lehető legkisebbre csökkentése, amelyek felkutatásához szintén szükséges a tudományos háttér.

A KTT jövőbeni feladata a kockázatok feltárása, az új biztonsági kihívások azonosítása, amelyekhez elválaszthatatlanul kapcsolódik a megvalósulás valószínűségének és súlyosságának elemzése. A kockázatelemzéshez szükséges a megfelelő technikák és technológiák kimunkálása, elméleti és gyakorlati próbája, természetesen ehhez szükséges a releváns adatok gyűjtésének, feldolgozásának folytatása, mind a természeti, technológiai és emberi veszélytényezők, mind a különféle hazai és nemzetközi káresemények várható előfordulási helyére, időpontjára, valószínűségére, volumenére, várható kihatásaira tekintettel. Lényeges szempont, hogy az ezekhez rendelhető elsődleges beavatkozók részére új eljárásrendeket, technikákat is kell kutatni, majd a gyakorlatba átültetni.

A KTT tudományos tevékenysége a felvázolt feladatokhoz a megfelelő erőforrások felkutatása, a finánciális háttér ajánlása. Ehhez a megkezdett pályázatfigyelés kiváló támpontot ad, de ennek fejlesztése is szükségszerű. Gondolunk itt például a már folyamatban lévő projektekre, az EU és szervezeteinek pályázataira, programjaira vagy a magántőke bevonása lehetőségének kutatására is. Ilyen irány lehet a Horizon Europe keretprogramban, az Interreg-programokban, az Erasmus+ programban, az Európai Védelmi Alap által, a EU polgári védelmi mechanizmusában, illetve a Visegrádi Alapban megjelenő projektervek kidolgozása, a benyújtásukban való közreműködés, illetve a részvétel a nyertes pályázatok lebonyolításában.

Befejezés, annotáció

A tanulmányban a KTT tudományszervezési tevékenységét, szervezetének és tudományos feladatainak a fejlődését vettük górcső alá. A munkában a nyilvános források (jogszabályok, a BM OKF hivatalos honlapján hozzáférhető beszámolók és munkatervek) mellett a szervezet nem nyilvános belső szabályozóit használtuk. A hatálytalan és hatályos belső szabályozók (BM OKF főigazgatói intézkedések) feldolgozása adja a tanulmány alapját.

A tanulmányban elsőként a KTT-re vonatkozó adatokat, majd a KTT szervezeti felépítését elemeztük. Kontextusba helyeztük a rendészet és a rendészettudomány vetületében. Az elemzés során megállapítottuk, hogy hatékony testületi szerv intézi a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tudományos feladatait, koordinálja annak tudományszervezési tevékenységét. A más tudományszervező és tudásközvetítő szervezetekkel való széles körű tudományos együttműködés alapja, hogy a KTT interdiszciplinárisan végzi a katasztrófák elleni védekezéssel kapcsolatos tudás gyűjtését és megosztását.

A KTT mint szervezet elemzését követően a testület tudományszervezési feladatainak evolúcióját vizsgáltuk. A munkatervekből, beszámolókból kitűnik, hogy a hagyományok tisztelete mellett a tagok által javasolt újításokat a katasztrófavédelem integrálni tudta tudományos munka- és feladatrendszerébe, valamint a feladatok végrehajtásába. Egyfajta kontinuitást ötvözött az állandó megújulással. Jó példa erre az egyre több konferencia, szimpózium szervezése és a résztvevői létszám folyamatos növekedése. Már itt jelentkezett az interdiszciplináris szemlélet, reprezentálva a hivatásos katasztrófavédelmi szerv szerteágazó és a tudományterületek széles spektrumát felölelő tevékenységét. Ugyancsak sikeresnek mondható a publikációs tevékenység fejlődése, a katasztrófavédelem állományából publikálni kívánó szakemberek támogatása és a tehetséggondozás is.

A tudományszervezési feladatok jelenlegi helyzetének bemutatásával mint adott evolúciós lépcsőfokkal folytattuk gondolatmenetünket. A KTT jelenlegi feladatai és tevékenysége hűen tükrözi a „honnan indultunk, és hová érteztünk” gondolatosságát. A jelenlegi helyzet nem végállomás, továbbra is törekszik a testület a nővumok bevezetésére, az új megjelenési felületek felkutatására, a más tudásközvetítő szervezetekkel való együttműködés fokozására. Megfigyelhető, hogy tovább bővültek a tudományszervezési feladatok, a publikációs tevékenységek és a konferenciák szervezésének feladatai is. A KTT remekül kihasználja a virtuális tér adta lehetőségeket, számtalan konferencia költözött az online világba, növelve ezzel a lebonyolított fórumok számát, így a társadalom széles rétegeihez tudást tudott továbbítani a testület.

A tanulmány záró részében a KTT és az EKT kapcsolatát és a fejlesztési irányok, lehetőségek területét elemeztük. Megállapítható, hogy a KTT megfelelő módon illeszkedik az EU tudáshálózatába, annak szerves részét képezi. A fejlesztések során mindenféleképpen javasolt az eddigi európai irány továbbvitele, a lehetőségek kiaknázása.

A tanulmány elkészítéséhez köszönetet mondunk a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács munkáját támogató elöljáróknak, egykori és mai tagjainak. Bízunk benne, hogy a mű jó alapot szolgáltat a KTT és a Magyar Rendészettudományi Társaság kiváló együttműködéséhez, a KTT tevékenységének fejlesztéséhez, a katasztrófavédelemben tevékenykedő kutatók további támogatásához és a jövőbeni fejlődés továbbviteléhez.

A veszélyelhárítás, a veszélykutatás, a veszélyforrások felderítése elemi rendészeti feladat.³³ Ezt a megállapítást kiegészíthetjük azzal, hogy minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő kockázatokat, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.³⁴

³³ LIPPAI-SALLAI 2022.

³⁴ 2011. évi CXXVIII. törvény: 1. § (2) bekezdés.

A katasztrófavédelem, így a KTT is, a különböző katasztrófák elleni védekezésben azon tervezési, szervezési, összehangolási, végrehajtási, irányítási, létesítési, működtetési, tájékoztatási, riasztási, adatközlési és ellenőrzési tevékenységek összessége, amely a katasztrófa kialakulásának megelőzését, közvetlen veszélyek elhárítását, az előidéző okok megszüntetését, károsító hatások csökkentését, a lakosság élet- és anyagi javainak védelmét, az alapvető életfeltételek biztosítását, valamint a mentés végrehajtását, továbbá a helyreállítás feltételeinek megteremtését szolgálják.³⁵

Kijelenthetjük tehát, hogy a rendészettel foglalkozó tudományág fontos képviselője a KTT, hiszen a katasztrófavédelem tudományos platformja, amely kutatja a katasztrófák elleni védekezés összes területét, segítséget nyújt más rendészeti és egyéb szerveknek, szervezeteknek védekezési rendszereik szintézisében, tudást közvetít a katasztrófavédelemben részt vevők részére.

Felhasznált irodalom

- Biztonság [é. n.]. *Közszolgálati Online Lexikon*. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/biztonsag/>
- BODA József főszerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus. Online: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/14690>
- Dokumentumok [é. n.]. *BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság*. Online: www.katasztrofavedelem.hu/36122/dokumentumok
- LIPPAI Zsolt – SALLAI János (2022): Helyet kér a rendészettudomány. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1829–1852. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.6>
- LOCALIENCE [é. n.]. *Interreg Central Europe*. Online: www.interreg-central.eu/projects/localience/
- MUHORAY Árpád (2021): A katasztrófavédelem kihívásai a 21. században a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, (16), 4–16. Online: https://hkk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/VBSZK%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202021_16_%20Muhoray%20C3%81rp%C3%A1d_A%20katasztr%C3%B3fav%C3%A9delem%20kih%C3%ADv%C3%A1sai%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%20a%20Nemzeti%20Biztons%C3%A1gi%20Strat%C3%A9gia%20t%C3%BCkr%C3%A9ben.pdf
- Rendészet [é. n.]. *Közszolgálati Online Lexikon*. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/tudomanyterulet/rendeszet/>
- Tudományos interdiszciplináris pályázat (2023). *BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság*, 2023. május 25. Online: www.katasztrofavedelem.hu/29/hirek/275757/tudomanyos-interdiszciplinaris-palyazat
- VASS Gyula et al. (2024): A katasztrófavédelmi kutatások eredményei és fejlesztése a rendészet-tudomány rendszerében. *Belügyi Szemle*, 72(5), 815–833. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp815-833>

³⁵ 2011. évi CXXVIII. törvény: 3. §.

Alkalmazott jogforrások

- Az Európai Biztonság Ajánlása (2023. február 8.) az uniós katasztrófavédelmi rezilienciacélokról (2023/C 56/01). Melléklet. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023H0215\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023H0215(01))
- Az Európai Parlament és a Tanács 2021. április 28-i (EU) 2021/695 rendelete a Horizont Európa kutatási és innovációs keretprogram létrehozásáról, valamint részvételi és terjesztési szabályainak megállapításáról, továbbá az 1290/2013/EU és az 1291/2013/EU rendelet hatályaon kívül helyezéséről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100695.EUP>
- Az Európai Unió Tanácsának 14989/18 számú következtetései az Európai Kutatási Térség irányításáról. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14989-2018-INIT/hu/pdf>
- Magyarország Alaptörvénye
2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról
2011. évi CXXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-128-00-00>
- 2297/2020. Korm. határozat Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékeléséről szóló jelentés elfogadásáról
- 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-62-20-0A>
- 20/2000. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének szabályozásáról (hatályát veszttette: 2002. május 2.)
- 26/2002. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének újraszabályozásáról (hatályát veszttette: 2012. június 25.)
- 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének szabályozásáról
- 36/2018. számú BM OKF főigazgatói intézkedés a Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács működésének szabályozásáról szóló 73/2012. számú BM OKF főigazgatói intézkedés módosításáról 1/2023. (III. 14.) BM OKF utasítás a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Szervezeti és Működési Szabályzatáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2023-1-B0-4V>

ABSTRACT

Evolution of the Disaster Management Scientific Council's Science Organisation Activities Over the Last Two Decades

Balázs Lajos BOGNÁR – Péter KISS

The Disaster Management Scientific Council (DMSC) has been carrying out its science organisation, development and research activities and management decision support since the establishment of the Disaster Management Organisation, under the supervision and coordination of the Internal Affairs Scientific Council. In addition to the operational aspects, the DMSC's links with police science and the development of its science organisation tasks are analysed. Following our research, the work has been carried out on the basis of an analysis of the relevant legislation, internal standards and the work plans and reports of the DMSC dating back to 2001, and we have systematically organised our reflections on the organisation of science, including a description of its important and permanent activities and nomenclatures.

The development of the DMSC shows that it provides a pro-active research background for the managers and professionals of the disaster management sector, which presents the problems of the present and future researchers with a broader spectrum of issues and provides the opportunity for sufficiently scientific in-depth investigations, while at the same time providing links to other branches of police science.

Keywords: *disaster management, law enforcement science, science organisation, innovation, research*

Tudományos publikációs tevékenység az elmúlt húsz évben a rendőrségi gazdaságvédelem kiemelt területein mértékadó hazai folyóiratokban¹

NAGY Richárd² - ZSIGMOND Csaba³

Írásunk célja a rendőrségi gazdaságvédelem elméleti megközelítéseit, egyes kiemelt területeit a hazai mértékadó folyóiratokban az elmúlt 20 évben taglaló tudományos publikációk áttekintő elemzése, rendszerezése a tudománymetriai összefoglalás érdekében. A vizsgált területek: a gazdasági bűnözésről, rendőrségi gazdaságvédelemről általában, pénzmosás, korrupciós bűncselekmények, környezeti bűncselekmények. A publikációk áttekintését, elemzését követően megállapíthatjuk, hogy a gazdasági bűnözés elméleti megközelítéseiről szóló cikkeken a szerzők eltérő módon látják a gazdasági bűnözés jellemzőit, határait, fogalmát. A három kiemelt szakterületen megjelent cikkekben a nemzetközi, európai uniós és hazai jogszabályi környezet változásait, a felmerülő dogmatikai és jogértelmezési kérdéseket, kriminológiai jellemzőket, sikeresen megoldott ügyekben szerzett tapasztalatokat, bevált gyakorlatokat osztottak meg, illetve a korrupciós témakörben a bűncselekménytípus nagy látenciájára tekintettel kutatásmódszertani kérdéseket tárgyaltak. Cikkünk remekül mutatja az egyes területeken a különböző tudományos álláspontokat, azok fejlődését, alakulását. A szakterületen megjelent írások ilyen áttekintő jellegű elemzése hasznos forrásként szolgálhat nem csupán a gyakorlatban dolgozó jogalkalmazóknak, hanem a témában kutató tudományos szakembereknek is, mivel megismerhetik az egyes tudományos álláspontokat, a jogszabályi környezet fejlődését, változásait, a felmerülő dogmatikai kérdéseket.

Kulcsszavak: a rendőrség gazdaságvédelmi tevékenysége, gazdasági bűnözés, pénzmosás, korrupciós bűncselekmények, környezeti bűncselekmények

¹ A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzetközi Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² Rendőr alezredes, dr. iuris, osztályvezető, ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Főosztály Korrupció és Gazdasági Bűnözés Elleni Osztály

³ Rendőr alezredes, PhD, adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Bűnügyi Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék

Bevezetés

A gazdaságvédelem mint általános fogalom a *Rendészettudományi szaklexikon* szerint állami irányítási tevékenység, rendszabályok összessége a nemzetgazdaság alapvető érdekeinek, értékeinek védelmére a káros külső és belső hatásokkal szemben.⁴ A gazdaság védelme általános állami feladat, amely szervezetrendszerrel és jogi szabályozást igényel. A tágabb értelemben vett gazdaságvédelem a közigazgatás eszköztárszerével⁵ ér cél, amelybe beletartozik a kormányzat, a bankrendszer vagy a titkosszolgálatok éppúgy, ahogy a rendészet eszközei. A gazdaságvédelem rendészeti eleméhez a magyar jogrend a rendőrség gazdaságvédelmi feladatokat ellátó szerveinek és más hatóságoknak is biztosít hatásköröket. A rendőrségi gazdaságvédelem alatt tehát azokat a feladatokat értjük, amelyeket a magyar rendőrség kapott gazdaságvédelmi funkciójának ellátásához. E publikációban a továbbiakban ezekkel foglalkozunk.

Hazánkban a rendőrség gazdaságvédelmi tevékenységéről szóló 17/2018. (V. 31.) ORFK utasítás (ORFK utasítás) konkrétan meghatározza, hogy e tevékenységet a rendőrség mely szervezeti elemeinek kell ellátnia, milyen feladatokat kell végrehajtani, és legfőképpen melyek azok a bűncselekmények, amelyek felderítése és vizsgálata a rendőrség gazdaságvédelmi szervezeti elemeinek hatáskörébe tartozik.

E publikáció a rendészettudomány és a bűnügyi tudományok területén a hazai mértékadó lapokban (*Belügyi Szemle, Rendészeti Szemle, Magyar Rendészet*) megjelent tudományos kutatásokat, eredményeket rendszerezi, elemzi, foglalja össze, amelyek a magyar rendőrségnek és más hazai, illetve EU-tagállami bűnüldöző hatóságnak a gazdaságvédelmi tevékenységéhez szorosan kapcsolódnak, és Magyarország, illetve az Európai Unió gazdasági biztonságára nézve kiemelt fenyegetést jelentenek.

Módszertan

Az online elérhető MATARKA adatbázis⁶ segítségével vizsgáltuk át a rendészettudomány három hazai mértékadó folyóiratának – *Belügyi Szemle, Rendészeti Szemle, Magyar Rendészet* – a megjelent publikációit 2004-től a 2023. év végéig. Ennek során kiválasztottuk azokat az írásokat, amelyek vizsgált témánk szempontjából relevánsak voltak. Összesen 106 publikációt találtunk a vizsgált időszakban, amely alapján 10, a magyar rendőrség gazdaságvédelmi tevékenységéhez az ORFK utasítás szerint sorolt témát hoztunk létre, azonban terjedelmi keretek miatt ilyen nagyszámú publikációt nem dolgozhattunk fel ebben az írásban. Ezért a gazdaságvédelem területén megjelent publikációk vonatkozásában szűkítést végeztünk, és csak azokat a kiemelt

⁴ BODA et al. 2019: 214.

⁵ LAPSÁNSZKY–BOROS 2021: 129, 135, 140.

⁶ A magyar folyóiratok tartalomjegyzékének kereshető adatbázisa (matarka.hu).

témákat foglaltuk össze, amelyek az Európai Unió Tanácsa szerint az unió biztonságára kiemelt fenyegetést jelentő ügynevezett EMPACT (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats) -prioritások között is szerepelnek: pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás, korrupció, környezeti bűncselekmények;⁷ illetve feldolgoztuk a gazdasági bűnözés, a gazdaságvédelem elméleti megközelítéséről szóló írásokat is. Ennek megfelelően összesen 39 releváns cikket elemeztünk. Nem tárgyaltuk az ügynevezett kiberbűncselekményeket, mivel egyrészt mára a gazdaságvédelemtől elkülönülő szakterületként jelentkezik, másrészt a technika gyors fejlődése okán a húszéves távlatban feldolgozott írások nagyobb része már elavultnak, meghaladottnak tűnhetne.

Eredmények

Kutatásunk eredményeként az alábbiak szerint foglalhatók össze a négy területen megjelent tudományos írások.

A gazdaságvédelemről és a gazdasági bűnözésről általában

A gazdaságvédelemről és a gazdasági bűnözés általános megközelítéseiről a vizsgált időszakban 7 publikáció jelent meg.

Egy 2006-os publikáció a gazdaságvédelem fogalmát vizsgálja, elemzi történeti korokon átívelve.⁸ Az írás az összetett gazdaságvédelem szót kettéosztva közelíti meg a kérdést: a gazdaságot tárgyalja először, amelyet olyan emberi társadalmi tevékenységként definiál, amely az anyagi javak előállításával, elosztásával, fogyasztásával valósul meg, míg az ezzel összefüggő védelmet (gazdaságvédelmet) úgy határozza meg, mint olyan tevékenység, amely a gazdaságot érő fenyegetettség, veszély elhárítását, megelőzését szolgálja. A szerző szerint ez a védelem egyrészt jogi, törvényi eszközök, másrészt az ehhez szükséges intézményi keretek segítségével valósul meg. Ezt követi a korszakokon átívelő történeti jellegű áttekintés.

Az ügynevezett fehérgalléros bűnözés mint kifejezés eredetét, alakulását és jellemzőit vizsgálja egy 2007-es írás.⁹ A szerző a fogalmat a neves kriminológustól, Sutherlandtól eredezteti, aki a szót először egy 1939-es konferencián használta szóban, majd 1949-ben megjelent könyvében írásban. A publikáció későbbi szerzők és az FBI meghatározásait is elemzi, illetve több olyan hírhedt bűnügyet is tárgyal (Worldcom-ügy, Enron-ügy stb.), amelyet a fehérgalléros bűnözés területén követtek el.

⁷ Council of the European Union 2017.

⁸ JANKOVICS 2006.

⁹ INZELT 2007.

Korinek¹⁰ a gazdasági bűnözés kriminológiai, büntetőjog-tudományi megközelítéseit vizsgálta 2009-es írásában. Elemzi, hogy a gazdasági bűnözést egyes korok büntető jogszabályai miként szabályozták, jellemzően milyen tényállások léteztek, milyen szankciókat helyeztek kilátásba. Így például a Csemegi-kódex a pénz- és bélyeghamisítást pönalizálta, a szocialista időkben eleinte a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmét helyezték kilátásba, majd az időszak második felében már egyre inkább keretjellegű tényállások jelentek meg. Elemzi továbbá egyes neves szerzők elméleteit a gazdasági bűnözésről: így hivatkozik Tóth Mihályra, aki elkülönítette a gazdasági és a gazdálkodással összefüggésben elkövetett bűncselekményeket. Megemlíti, hogy Pusztai kiemeli a gazdasági bűnözés úgynevezett szívó hatását, vagyis ha néhányan a gazdálkodási szabályokat áthágnak a nagyobb nyereség érdekében, idővel a versenytársak, vagyis a gazdaság más szereplői is gazdasági bűncselekményeket követnek el. Kiemeli még Irk és Barabás gondolatait, amelyek szerint nehéz egységes fogalmat alkotni a gazdasági bűnözésre, tekintettel arra a tényre, hogy a gazdasági és a kriminológiai megközelítések még nem találtak egymásra, illetve jelentős különbségek vannak a büntetőjogi és a kriminológiai szemléletben egyaránt. Végül elemzi, hogy milyen sajátos szankciókra van szükség a gazdasági bűnözés ellen, kiemelve a vagyyonelvonás fontosságát és hatékonyságát.

Szintén a gazdasági bűnözés fogalmi meghatározásait vizsgálta Gál.¹¹ Írásában először a gazdaság fogalmát határozza meg három megközelítésből: mikro-, makrokonómiai és kriminológiai szempontból; majd Korinekhez hasonlóan végigvezeti a gazdasági bűnözés büntetőjogi szabályozásának változásait, és a büntetőjog-irodalmi és kriminológiai hazai szakirodalmi álláspontokat. Végül kifejti saját álláspontját, amelyben Tóth Mihály meghatározásával ért egyet, amely szerint kriminológiai szempontból a gazdasági bűnözés a gazdálkodás menetében megvalósuló vagy ahhoz szorosan kapcsolódó bűnözés, amely alkalmas arra, hogy esetleges egyéni sérelmeken túl a gazdálkodás rendjét sértse vagy veszélyeztesse. Emellett egy felosztást is alkalmaz, amelybe a legnagyobb halmazt képező szélesebb értelemben vett gazdasági bűncselekmények három csoportja tartozik: a gazdálkodással összefüggő bűncselekmények, a szűkebb értelemben vett gazdasági bűncselekmények (a Btk. megfelelő fejezete) és az egyes illegális tevékenységekhez kapcsolódó pénzmosási bűncselekmények.

Tóth 2009-es írásában az akkor a rendszerváltástól számított húsz év gazdasági bűnözését vizsgálta.¹² A cikk első részében elemezte a rendszerváltás után megjelenő gazdasági bűncselekményeket – így az olajbűnözéssel összefüggő adócsalásokat, a privatizációval összefüggő bűncselekményeket, a különböző vám- és devizasabályok kijátszását, a megjelenő úgynevezett körhintacsalásokat (fantomcégek, fiktív számlák kibocsátása) –, az azokkal kapcsolatos felderítési és ítélkezési problémákat, az általuk okozott károkat és a hatékonyabb megtérítés lehetőségeit, végül

¹⁰ KORINEK 2009.

¹¹ GÁL 2009.

¹² TÓTH 2009.

a lehetséges gazdasági morál kialakításának esélyeit. Egy későbbi írás¹³ elsősorban a rendszerváltást közvetlenül megelőző és azt követő időszak gazdasági bűnözését és az arra adott rendészeti válaszokat vizsgálta.

A gazdasági bűnözés statisztikai mérésének problémáit tárgyalja Gál.¹⁴ Először a fentiekben már vázolt problémát taglalja, vagyis a gazdasági bűnözés meghatározásának nehézségeit. Elemzi az akkori, 2008-as statisztikai adatokat, majd a pénzmosás terjedelmének és látenciájának becslési lehetőségét mutatja be. A látencia két fő típusát különbözteti meg: egyrészt amikor maga az alpbűncselekmény is látenciában marad, és így a vele kapcsolatos pénzmosás is, míg a másik eset, amikor az alpbűncselekmény ismertté válik, de a pénzmosás látens marad. A látencia meghatározásánál a „valószínűsítést” vizsgálja, amely két módszert alkalmaz: a közvetlen becslést, amely a nemzetközi banki statisztikákból indul ki, illetve a közvetett becslést, amely esetében a különböző illegális és nagy bevételt jelentő tevékenységeket (kábitószer-kereskedelem, prostitúció stb.) veszi figyelembe. Végül egy, az FBI által alkalmazott korrelációs modellt is bemutat, az összetettebb statisztikai adatok kimutatására.

Pénzmosás, terrorizmusfinanszírozás

A húszéves távlatban e témában 13 db publikációt találtunk és dolgoztunk fel. A megjelent írások egyrészt rámutatnak a pénzmosás káros gazdasági hatásaira,¹⁵ magyarországi történetére¹⁶ a változó európai uniós és hazai jogszabályi háttérre, illetve ezzel kapcsolatban különböző jogértelmezési, dogmatikai kérdésekre,¹⁷ a gyakorlatban előforduló pénzmosás-elkövetési módszerekre, trendekre,¹⁸ végül néhány írás a pénzmosáshoz kapcsolódó terrorizmusfinanszírozás bűncselekményét is tárgyalja.

A megjelent tudományos írások szerint a pénzmosás a világ összes országa GDP-jének mintegy 2–5%-át teszi ki. Mivel illegális forrásból származik, és a legális gazdaságba juttatják vissza csupán elleplezési céllal, akár nagy veszteséget is elkönyvelve, e bűncselekmény az egyes országok gazdaságára súlyos veszélyt jelenthet.¹⁹

Már az egyik 2005-ös szakirodalmi forrás is kiemeli a pénzmosás bűncselekményének globális, határokon átnyúló jellegét, hiszen nem csupán manapság lehet az online térben való utalásoknak köszönhetően a bűnözésből származó pénzt gyorsan továbbítani, hanem ez már közel húsz évvel ezelőtt is megoldható volt. Ennek megfelelően emeli ki az olyan nemzetközi szervezetek fontosságát és szerepét a globális pénzmosás elleni harcban, mint az 1989-ben alapított FATF (Financial

¹³ BALASSA–BERZSENYI 2018.

¹⁴ GÁL 2008.

¹⁵ GÁL 2005.

¹⁶ DÁNOS 2023.

¹⁷ BÁLINT 2016; CZINE 2005; GÁL 2023; JACSÓ 2009; JACSÓ 2023; NAGY 2020; POLT 2023; SZENDREI 2018.

¹⁸ LUDÁNYI 2023; NAGY 2022; SZENDREI 2008.

¹⁹ CZINE 2005; GÁL 2005; SZENDREI 2008.

Action Task Force on Money Laundering), amely szervezet a pénzmosás megelőzésére 40 ajánlást dolgozott ki. Ugyanígy megemlíti az APG-t (Asia/Pacific Group of Money Laundering), amelynek az ázsiai, csendes-óceáni országok tagjai, a CFATF-et (Caribbean Financial Action Task Force), amely a karibi térség pénzügyi akciócsoportja, a kelet- és dél-afrikai pénzmosásellenes csoportot (Eastern and Southern African Anti-Money Laundering Group, ESAAMLG), végül a GAFISUD-ot (Financial Action Task Force of South America), amely a dél-amerikai országokat fogja át.

A pénzmosás elleni egységes és hatékony fellépés érdekében az Európai Unió 1991 óta összesen hat irányelvet alkotott. Ezeket az irányelveket tárgyalták egyes közlemények.²⁰ Az első, még 2009-ben megjelent elemzés az akkor kibocsátott III. számú irányelvet tárgyalta,²¹ amely többek között a kockázatalapú megközelítést és a fokozott ügyfél-átvilágítást vezette be, illetve a tagállamok részére kötelezően előírta a bűncselekményekből származó vagyon átruházásának, elrejtésének és megszerzésének tilalmazását. A következő, IV. irányelvet és annak a szervezett bűnözés gazdasági hátterére gyakorolt hatását vizsgálta egy másik publikáció.²² A mű szerint a IV. irányelv többek között lehetővé tette azt, hogy minden piszkos pénzből származó vagyon a bejelentésre kötelezett szolgáltatók szeme elé kerüljön, akiknek kötelességük az ilyen bejelentéseket megvizsgálni, és az eredményeket az illetékes hatóságok felé továbbítani.

Egy későbbi, 2023-as tudományos közlemény²³ már az akkor kibocsátott VI. irányelvet vizsgálja, amely többek között kiterjesztette a pénzmosás elkövetési tárgyát a vagyonra, illetve előírta, hogy az alapcselekmény fogalmát a tagállamok egységesen szabályozzák, illetve nem szükséges, hogy az alapcselekményért a büntetőjogi felelősséget megállapítsák, azonban továbbra is előírta a kettős inkriminációt.

A szervezett bűnözés és a hozzá kapcsolódó pénzmosás mint szorosan összefüggő jelenség magyarországi megjelenéséről, történetéről szóló forrás²⁴ szerint mindkettő az 1980-as években jelent meg hazánkban. Egyrészt egyes vagyon elleni bűncselekményeket (betöréseket) követtek el szervezeten csoportok, másrészt nemzetközi árucsempészek jelentek meg hazánkban. Előbbiek a bűncselekményekből származó bevételt kisebb kereskedelmi, vendéglátó egységek megvásárlásával, üzemeltetésével mosták tisztára. A forrás utal a szerző 1990-ben *A szervezett bűnözés elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben* című disszertációjára, amelyben már akkor felhívta a figyelmet arra, hogy a szervezett bűnözést vissza lehetett volna szorítani, ha a jogalkotó a pénzmosás pénzügyi-gazdaságjogi helyzetét szabályozta volna, és kiemelte az úgynevezett „nonpenal privison”, vagyis a nem csak büntetőjogi eszközök szerepét. Kiemelte továbbá, hogy nem csupán a megemelt büntetési tétel lehet a kulcsa a hatékony fellépésnek, hanem a bünszervezetek vagyónának elvonása is.

²⁰ JACSÓ 2009; JACSÓ 2023; NAGY 2020.

²¹ JACSÓ 2009.

²² SZENDREI 2008.

²³ JACSÓ 2023.

²⁴ DÁNOS 2023.

A pénzmosással kapcsolatban felvetődő dogmatikai kérdések vonatkozásában elsőként az alpbűncselekmények dilemmáját érdemes kiemelni. A pénzmosás tényállásának szövege az elmúlt években ugyan számtalan módosításon esett át, azonban mindig is úgynevezett járulékos bűncselekmény volt, vagyis egy másik elkövetett bűncselekmény megvalósulása is szükséges volt megállapításához. Ennek megfelelően veti fel a dogmatikai kérdéseket egy forrás²⁵ az alapcselekmény vonatkozásában. Egyrészt kérdésként fogalmazza meg, hogy a külföldön elkövetett bűncselekmény lehet-e alapcselekmény, másrészt az alapcselekménynek milyen stádiumban kell lennie. A válasz a szerző szerint az első kérdésre igen, míg a második kérdésre adott válaszában kifejti, hogy akár egy kísérleti szakaszba jutott bűncselekmény is lehet alapcselekmény. Az első kérdésre adandó válasz előtt részletesen elemzi a kettős inkrimináció követelményét és a felmerülő dogmatikai kérdéseket: vizsgálni kell, hogy bűncselekmény-e az alapcselekmény az elkövetés helye szerinti országban, fennáll-e az adott országban büntethetőségi akadály (például elévülés), illetve szükséges-e, hogy jogerős bűnösséget megállapító bírói ítélet szülessen az alapcselekmény vonatkozásában. Részletesen levezeti, hogy egyes álláspontok szerint a kettős inkrimináció akadály lehet a büntethetőség hiánya elévülésnél, míg mások nem osztják ezt, viszont egységes az álláspont abban, hogy nem lehet akadály gyermekkor vagy kóros elmeállapot. Kifejti továbbá, nem szükséges a jogerős bírói ítélet az alpbűncselekmény miatt indult ügyben.

A pénzmosás bírósági gyakorlatát elemző 2005-ös cikkben²⁶ a szerző jogerős bírósági ítéleteken keresztül elemzi, milyen alpbűncselekmények jellemzőek leginkább a pénzmosáshoz kapcsolódóan: emberkereskedelem, zsarolás, adócsalás, illegális hulladékkereskedelem, embercsempészet, dohány- és alkoholcsempészet, korrupció. Kifejti továbbá, a gyakorlatban hogyan valósul meg a pénzmosás három fázisa (elhelyezés, rétegzés, integrálás), illetve a pénzmosás elleni fellépés két fő modelljét: az amerikai és a kontinentális, amely szerint az amerikai modellnél bizonyos összeghatár felett a pénzintézetnek azonosítania kell ügyfelét, míg a kontinentális modellnél bizonyos szakmák képviselőinek gyanús tranzakciók esetén szintén azonosítási kötelezettségeik vannak. Elmondhatjuk, hogy a ma hatályos pénzmosás elleni törvény mindkét modell elemeit alkalmazza.

A pénzmosás *Büntető törvénykönyv*ben szereplő tényállási szövegének legutóbbi módosítása igazodott a 2018/1673-as számú (VI. pénzmosási) irányelvhez, amely az úgynevezett saját pénz mosását is büntetni rendelte. Ennek kapcsán egyes források²⁷ megemlítik, hogy a saját pénz mosásának büntetendővé tétele dogmatikailag aggályos, hiszen egy vagyon elleni bűncselekmény, például lopás elkövetője azzal, hogy az ellopott dolgot elrejt, és önmagát nem jelenti fel, pénzmosás elkövetése miatt is felelősségre vonható.

²⁵ BÁLINT 2016.

²⁶ CZINE 2005.

²⁷ POLT 2023.

Más források²⁸ szerint a kétszeres értékelés tilalmába ütközik a saját pénz mosásával kapcsolatban az azt leplező, elfedő elkövető büntetni rendelése, amely a már hivatkozott VI. irányelv elvárása volt.

Az orgazdajellegű pénzmosás esetén szintén problémás, hogy a büntetési tétel öt évig terjedő szabadságvesztés, és egy kisebb értékű lopásból származó dologra elkövetett orgazda ezzel a büntetéssel nézhet szembe, míg a lopási alaphüccselekmény elkövetője csak lényegesen rövidebb, két évig terjedő szabadságvesztéssel.²⁹

Az elmúlt húsz évben az általunk vizsgált mértékadó rendészettudományi folyóiratok közöltek olyan publikációkat, amelyek a pénzmosási technikákat tárgyalták. Az egyik ilyen egy 2008-as cikk,³⁰ amely összesen 14 pénzmosási technikát sorol fel: ékszerek vásárlása; szerencsejátékok; ügyvédi letét; élet- és vagyombiztosítások; hamis számlák kiállítás; az úgynevezett „holland szendvics”; hamis választott bíraskodás; földalatti bankrendszerek használata (*hawala*); arany piac; nagy értékű euróbankjegyek (500 eurós) használata; e-készpénz; ingatlanok; egyes sportágak, sportolók szponzorálása; illetve műtárgyak felvásárlása. Egy 2023-as cikk már említi a kibertérben való pénzmosás veszélyeit is, kiemelve a kriptovalutákat.³¹ Egy másik írás³² egyrészt a kibertérben egyre inkább elszaporodó úgynevezett BEC-csalásokra (*business email compromise*) és az azokhoz kapcsolódó pénzmosásra hívja fel a figyelmet, másrészt egy konkrét és leleplezett bünszervezet pénzmosási tevékenységét tárgyalja. Az előbb említett úgynevezett BEC-csalások (számlaváltós csalásként is ismertek) lényege, hogy egy pénzügyi vezető e-mail címét feltörve az ő nevében küldenek e-mailt egy cég utalásokat végrehajtó tagjának, azzal, hogy a legközelebb esedékes utalás összegét már az e-mailben megadott célszámlára küldje, amely célszámla az elkövetői körhöz köthető stróman nevében van. A leleplezett nemzetközi bünszervezet a már taglalt csalási módszerrel megszerzett összegeket óriási céghálón keresztül strómanok segítségével mosta tisztára. A nyomozó hatóság összesen mintegy 470 millió Ft értékben foglalt le készpénzt és egyéb vagyonelemeket ebben az ügyben. Szintén napjaink újabb pénzmosási technikájaként említi egy másik írás³³ az úgynevezett Revolut rendszeren keresztül való pénzmosást. A Revolut rendszer lényege, hogy olcsóbb banki szolgáltatást nyújt, legális, azonban sem regionális irodái, sem fiókjai, sem ATM-jei nincsenek, és a nyomozó hatóság sem tud semmilyen információt szerezni, mert nincs semmilyen hivatalos kommunikációs csatornája, ahová megkeresést lehetne küldeni. Ez az említett publikáció egy konkrét csalássorozathoz kapcsolódó pénzmosási ügyre is felhívja a figyelmet, amelyet a Covid-19-világjárvány alatt követtek el, amelynek során FFP-maszkokat kínáltak eladásra csalárd módon, azonban azokat nem küldték meg a sértetteknek, és a csalásból származó összegeket kriptovaluták segítségével tüntették el.

²⁸ GÁL 2023.

²⁹ GÁL 2023.

³⁰ SZENDREI 2008.

³¹ ZÉMAN-HEGEDŰS 2023.

³² LUDÁNYI 2023.

³³ NAGY 2022.

Az általunk vizsgált időszakban a mértékadó folyóiratokban két írás jelent meg a pénzmosással összefüggő terrorizmusfinanszírozásról.³⁴ A 2009-es forrás részletes elemzést készített a nemzetközi terrorizmusról és elemezte a nemzetközi terrorizmusfinanszírozási módszereket, míg a későbbi, 2015-ös forrás részletesen elemzi a terrorizmusfinanszírozás büntettének különös részi törvényi tényállását.

Korrupciós bűncselekmények

A témában 9 db releváns publikációt találtunk.

A korrupció okságát és jogszemponitú elemzését végezte el Finszter³⁵ 2008-as írásában. Először a jogpolitikai megfontolásokat vizsgálja, azaz hogy a közélet tisztaságának a korrupciós bűncselekmények büntetendővé tételével az állami és közintézmények tekintélyének védelmén túl ki kell-e terjednie a gazdasági életre is, majd az akkor hatályos *Büntető törvénykönyvben* (1978. évi IV. törvény) szabályozott vesztegetés különös részi tényállását veszi részletes vizsgálat alá. Az írásban kitér a vesztegetések kriminológiai elemzésére, elsősorban annak kutatómódszertani sajátosságaira, oksági hátterére, illetve az úgynevezett kontrollkriminológia eredményeire. A kutatómódszertani sajátosságok kapcsán kiemeli, hogy nehezen kutatható a téma a bűncselekmény sajátosságából eredő látenciára figyelemmel, a klasszikus statisztikai elemzések segítségével nehéz reális képet alkotni. Ebből kifolyólag a statisztikai elemzést kiegészítve az úgynevezett kikérdezéses, interjú módszerrel célszerű alkalmazni. A korrupciós cselekmények oksági tényezőinek feltárásához három tényezőt szükséges felderíteni: a korrupciós cselekmények elkövetőjének motivációját (belső okok), a szervezeti okokat és a szervezet működési zavarait.

A korrupcióellenes fellépés kereteit vizsgálta Hack 2009-es cikkében.³⁶ A publikációban röviden bemutatja a Transparency International nemzetközi szervezet által alkalmazott Korrupció Érzékelési Indexet (Corruption Perception Index), a szervezet által évente közzétett Globális Korrupciós Jelentést (Global Corruption Report) és a Nemzeti Integritás Rendszerét. A Korrupció Érzékelési Index azt vizsgálja, hogy a nemzetközi és helyi elemzők, üzletemberek mennyire látják súlyosnak a korrupció problémáját, amire ők konkrét pontszámot adnak. Minél alacsonyabb a pontszám, annál súlyosabbnak érzékelik, a magas pontszám alacsony korrupcióra utal. A publikáció megjelenésekor hazánk korrupciós indexét 50-re értékelte a Transparency International (a 2023-as jelentésben 42).

A Globális Korrupciós Jelentés minden évben megjelenik, és minden évben más-más területre fókuszál, a hivatkozott írás megjelenésekor az üzleti élet korrupciós fertőzöttségét mérte. Ezenkívül a már hivatkozott korrupciós érzékelési

³⁴ GÁL-DÁVID 2015; SZENDREI 2009.

³⁵ FINSZTER 2008.

³⁶ HACK 2009.

indexet évente országokra lebontva értékelve közlik. Hack írásában felhívja a figyelmet a jogalkotás területén tapasztalható problémákra is.

A Nemzeti Integritás Rendszere – amelyet szintén a Transparency International fejlesztett ki – célja a korrupciós helyzetek kialakulását lehetővé tévő jogszabályi hiányosságok, gyakorlati hibák azonosítása. A cikk publikálásának időszakában az állami intézményrendszerben az alábbi hiányosságokra hívták fel a figyelmet: átláthatatlan párt- és kampányfinanszírozás, a közbeszerzési rendszer magas korrupciós kockázata, gyenge jogalkalmazás, enyhe szankciók, a korrupció társadalmi elfogadottsága magas, a civil szféra gyengesége, a politikai akarat hiánya a korrupció megfékezésére.

A fent hivatkozott cikkhez hasonlóan Hack egy másik, 2010-es cikkében is a korrupcióellenes fellépés jogszabályi és intézményi kereteit vizsgálja.³⁷ Kifejti, hogy jöllehet elég sok intézmény létezett (2010-ben), amely a korrupció elleni fellépést szolgálta, az intézmények közötti megfelelő koordináció nem valósult meg. Ugyanígy a számtalan jogszabály sem biztosította megfelelően a korrupció elleni hatékony fellépést. Felhívja ugyanakkor a figyelmet a vagyonynyilatkozatokkal kapcsolatos anomáliákra, amelyek egyetlen esetben sem állapítottak meg törvénytelen vagyongyarapodást. Ugyanígy felhívja a figyelmet a büntetőjogi lépések nem kellő hatékonyságára, tehát hogy jellemzően a kisebb tárgyi súlyú korrupciós cselekmények jutnak el a bíróságokig, azaz álláspontja szerint a nagyobb volumenű korrupciós ügyek elkövetői ellen jellemzően nem indulnak eljárások, illetve az ítélezési gyakorlatot is túlságosan enyhének tartotta.

Kőhalmi a gazdasági-politikai korrupcióról szóló publikációjában³⁸ a politikai korrupció fogalmi meghatározási lehetőségeit vizsgálja. Több neves szociológus, jogász fogalom meghatározását ismerteti: Hankiss, Szamel, Korinek, Lengyel, Sebestyén. Kiemeli, hogy a politikai korrupciót meg kell különböztetni a köznapi korrupciótól. Ez utóbbi jellemzően eseti jellegű, kis értékű, „kis hatalommal” bíró személyeknek (rendőr, parkolóellenőr, orvos) címzett jogtalan előnyök (például hálapénz) átadásával vagy ígéretével jár. A politikai korrupció viszont rendszerszerűen jelentkezik, egy egész politikai rendszert meghatározóvá válhat, és a nemzetgazdaságot nézve sokkal nagyobb károkkal fenyeget. A politikai-gazdasági korrupcióval kapcsolatban több problémára hívta fel a figyelmet: gyorsan képes alkalmazkodni a változó társadalmi-gazdasági környezethez, a rendszerváltás sem szüntette meg, globalizálódott, nem mérhető, nagy a látencia, a hivatalos statisztikai adatok nem mutatják a valós helyzetet. A korrupcióval szembeni büntetőjogi eszközökkel való fellépési lehetőségekkel kapcsolatban kifejti, hogy egyszerűbb jogrendszerre lenne szükség, a büntetőjogot e téren is *ultima ratió*nak kell tekinteni, a korrupció oksági tényezőit nem csak a büntetőjog oldhatja meg, és többet és hatékonyabban kellene alkalmazni olyan jogintézményeket a felderítésben, mint a tanúvédelem, a fedett nyomozók, a titkosszol-

³⁷ HACK 2010.

³⁸ KŐHALMI 2011.

gálati eszközök, ugyanakkor az ilyen ügyekben a bizonyítási teher megfordulásának lehetőségét elveti, mivel az számos visszaélésre adhatna lehetőséget.

A korrupció mérésének lehetőségeit tárgyalja egy 2021-es publikáció.³⁹ A szerzők kifejtik, hogy a korrupció mérése kiterjedhet a korrupciós tapasztalatokra, a korrupció érzékelésére, illetve annak megítélésére. A mérésre alkalmasak lehetnek tényalapú felmérések, statisztikai elemzések, becslések. Ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy a nagy látenciára tekintettel korlátozottan alkalmasak ezek a felmérési eredmények, és megemlítik még mint mérési módszert a szakértői értékelést, a mikroszintű jelenségek vizsgálatát, illetve az esettanulmányt. E jelenség mérésével kapcsolatban számtalan kockázatról is írnak: a felmérést végző szervezetek nem tekinthetők függetlennek, az általuk alkalmazott módszertan nem ismerhető meg teljes egészében, a használt kulcsfogalmak nem definiáltak, vagyis egyes országokban másképpen értelmezik azokat. Gyakori problémaként jelölik meg a szerzők, hogy a korrupció érzékelésével kapcsolatos eredményeket sokszor a korrupcióval kapcsolatos objektív eredményekként mutatják be, illetve a percepciók felmérések nem reprezentatív mintára támaszkodnak. További mérési kockázatokat rejt, hogy az eredmények úgy ábrázolják a korrupció jelenségét egy-egy országban, mintha abban csak az állam mint passzív vesztegető venne részt, figyelmen kívül hagyva, hogy az aktív fél esetleg magánszereplő külföldi személy. A korrupció objektív mérésének kritériumaként fogalmazzák meg: a mérő szervezet függetlenségét és objektivitását, a kutatás tárgyának egzakt meghatározását, a felmérés céljának, kérdéseinek meghatározását és azok összhangját, a kutatást megelőzően a releváns szakirodalom áttekintését, a hipotézisek felállítását és a kutatás végén a következtetések megfogalmazását.

A korrupció médiareprezentációját vizsgálta egy 2011-es publikáció,⁴⁰ amelyben 8 hazai internetes hírportál 2001 és 2009 között megjelent sajtóközleményeit vizsgálták olyan keresőszavak segítségével, mint korrump, korrupció, csúszópénz, kenőpénz, vesztegetés, pénzmosás. Mindezek alapján a vizsgált médiafelületeken az alábbi eredményeket állapították meg: a korrupciógyanús esetek a korrumpáltak és a korrumpálók megoszlása szerint a vizsgált időszakban százalékos arányban úgy alakultak, hogy 46% volt az egyéni, 46,7% a csoportos és 7,3% az intézményi elkövetések aránya a korrumpáltak között, míg 55% volt az egyéni, 39,5% a csoportos és 5,6% az intézményi elkövetések aránya a korrumpálók között.

Az üzleti és az önkormányzati, kormányzati szférában való megoszlás arányai: a korrumpáltak 5,9%-a az üzleti szférában volt, 88,6% a kormányzati, önkormányzati szférában, 5,5% egyéb intézmények képviselője volt. A korrumpálók 81,1%-a az üzleti szférából, 8,4% a kormányzati, önkormányzati szférából, 10,5% egyéb intézményi szférából került ki.

³⁹ NÉMETH–JAKOVÁC–VARGHA 2021.

⁴⁰ SZÁNTÓ et al. 2011.

Az érintett szereplők: a korrumpáltak 47,5%-a alacsony státuszából származott, 52,2%-uk magasabb, vezetői státuszából, a korrumpálók 38,4%-a alacsony státuszából került ki, míg 61,6%-uk magasabb státuszából.

Végül a korrupciós esetek intézményi megosztása: rendőrség 26,7%, bíróság 3%, önkormányzat 17,5%, minisztériumok 24,8%, adóhivatal 4,8%, VPOP 7,7%, nem országos hatáskörű szervezetek 6%, egyéb 9,8%.

A korrupciós témában néhány publikáció az egyes korrupciós bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozási ajánlásokat fogalmazott meg: a vesztegetés nyomozása;⁴¹ a korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre;⁴² illetve a hűtlen kezelés nyomozása.⁴³

A hivatkozott publikációk mindegyike szerint a korrupciós cselekmények nehezen felderíthető és bizonyítható bűncselekmények, a tettenérés vagy a titkosszolgálati eszközök alkalmazása vezethet eredményességre. Fontos megkülönböztetni a felderítés és a bizonyítás szempontjából az alkalmi-szituációs korrupciós cselekményeket az intézményesített-strukturális elkövetési formától, mivel a két típusnál eltérhetnek a felderítési és bizonyítási ajánlások, lehetőségek.

A fent említett hűtlen kezelés bizonyításáról szóló publikációt azért is említjük itt, mert bár vagyon elleni bűncselekmény, azonban az esetek nagy részében valamilyen korrupciós bűncselekményhez (leginkább vesztegetéshez) kapcsolódik szorosán. A cikkben a szerző leírja a két fő ügýtípust e bűncselekmény-kategóriában: a vásárolt szolgáltatások ára magas, vagy áron alul ad el valamit a vagyonkezelő. Ezután részletesen elemzi a bizonyítás menetét, minden egyes büntetőjogi különös részi tényállási elem vonatkozásában: alany (vagyonkezelő), elkövetési magatartás (vagyonkezelői kötelességszegés), eredmény és okozati összefüggés (vagyon hátrány); és minden tényállási elemnél részletesen kifejti, hogy a gyakorlatban hogyan nyilvánulnak meg, és egy nyomozás során hogyan szerezhetők be bizonyítékként.

Környezeti bűncselekmények

A környezeti bűncselekmények témájában 12 db releváns publikációt találtunk az általunk vizsgált tudományos folyóiratokban az elmúlt 20 évben.

Egy 2005-ös publikációban⁴⁴ a szerző a korábbi években előforduló környezeti bűncselekmények tendenciáit ismerteti. A környezetkárosítás kapcsán kifejti, hogy gyakran valamilyen illegális tevékenység következtében létrejövő szennyezéssel valósul meg, de előfordultak olyan esetek is, hogy kommunális szennyvizet engedtek mezőgazdasági területre vagy egyéb helyre (erdő, lakókörnyezet). A szerző felhívja a figyelmet a nem egységes jogalkalmazási gyakorlatra, mivel bizonyos esetekben

⁴¹ FINSZTER 2011.

⁴² TAKÁCS 2012.

⁴³ IBOLYA 2010.

⁴⁴ ÁBRAHÁM 2005.

bűncselekményként, más esetekben szabálysértésként kezelték ezeket az eseteket, illetve sok esetben a helyszíni szemle vagy akár a szakértő kirendelése is elmaradt. Az illegális hulladékelhelyezéssel kapcsolatban is ismerteti annak gyakorlatban előforduló formáit, így például a talajfeltöltésre kijelölt helyeken való illegális hulladék-elhelyezést. A természetkárosító bűncselekményekre a cikk megjelenését megelőző időkből a fokozottan védetté nyilvánított egyedekre elkövetés volt jellemző, azaz közúti vagy légi határátkelőhelyeken a Vám- és Pénzügyőrség eljáró tagjai találtak olyan védett állat- vagy növényfajokat, amelyeket az elkövetők megkíséreltek az országba be- vagy onnan kicsempészni. Kiemeli még e bűncselekménytípusnál, hogy az olasz vadászok hazánkban védett énekesmadarakat ejtenek el, amelyeket gyakran megkísérelnek az országból kicsempészni.

Tilki egy 2005-ös cikkében⁴⁵ a környezetvédelem megvalósulását vizsgálta a büntetőjogban és a szabálysértési jogban. Először az akkor hatályos Alkotmányban való szabályozást és az azzal kapcsolatos alkotmánybírói gyakorlatot vizsgálta, majd tárgyalta a környezetkárosítás, természetkárosítás bűncselekménye akkori kriminológiai jellemzőit: az elkövetési helyeket, az elkövetők nemi és életkori megoszlását és egyéb statisztikai jellemzőket, illetve az ilyen ügyekben folytatott büntetőeljárások jellemzőit. Felhívta a figyelmet arra, hogy sokszor tévesen szüntette meg a nyomozó hatóság a nyomozást olyan ügyekben, amelyekben az elkövető nemzetközi szerződés hatálya alá tartozó állatból készült preparátumot vagy annak származékát hozta be az országba, holott a büntetőjogi tényállás ezekre is kiterjed. Ugyanígy a környezetvédelem szabálysértési gyakorlatát is elemezte.

Egy másik publikációban⁴⁶ először a környezeti bűncselekmények globális káros hatásait ismerhetjük meg: a szerző a globális felmelegedést, majd a környezetkárosítás, természetkárosítás tényállásának szabályozástörténetét és az akkor hatályos tényállást elemzi. Végül képet ad a környezeti bűnözés akkori magyarországi helyzetéről a környezetkárosítás és a természetkárosítás bűncselekményének elkövetési adatairól és főbb tendenciáiról, illetve mindkét bűncselekményi kategóriában jogeseteket elemez. Érdemes kiemelni, hogy környezetkárosítás és természetkárosítás miatt az 1990-es évet megelőzően átlagban 10 alatti számban indultak nyomozások, míg 1990 után jelentősen megemelkedtek ezek a számok.

A környezeti bűncselekmények környezetvédői szemmel ismerhetők meg egy 2005-ös írásból.⁴⁷ A szerző részletesen elemzi az egyes környezeti elemek akkori állapotát, így a levegőtisztaságot (nem kielégítő), a felszíni és felszín alatti vizek minősége megőrzésének fontosságát, a talajvédelem helyzetét, amellyel kapcsolatban kifejti, hogy aggasztó jelenség a természetvédelmi területek és tájvédelmi körzetek talajának szennyezése, végül a hulladékkezelés helyzetét, amely szintén aggodalomra ad okot, mivel jelentős az illegális hulladékelhelyezés, nem kielégítő a hulladékelhelyezési

⁴⁵ TILKI 2005.

⁴⁶ TILKI 2004.

⁴⁷ HORVÁTH 2005.

kapacitás, illetve bizonyos vállalkozások a magas ártalmatlanítási költségek miatt illegálisan oldják meg az általuk termelt hulladék feldolgozását.

A környezet büntetőjogi védelmének akkori közösségi szabályait ismerteti egy 2005-ös publikáció.⁴⁸ Az EU abban az időben dolgozta ki a később elfogadott 2008/99-es irányelvet a környezet védelmében, amely ekkor még irányelvjavaslat volt. A szerző tárgyalja a készülő irányelv főbb tartalmi elemeit: az alkalmazást, a végrehajtást, a büntetőjogi jogsértéseket, amelyek közé főleg a súlyos környezeti ártalmakat okozó cselekmények kerültek be, illetve az alkalmazható szankciók körét, amelynél a hatékonyság és az elrettentés a fő alapelv. Kiemeli továbbá, hogy az irányelvtervezet nem szabályozta a nyomozati és vádhatósági tevékenység egyes kérdéseit. Szintén a környezeti büntetőjogról és annak fejlődéséről szól egy másik írás.⁴⁹ A már hivatkozott 2008/99-es irányelv kiadását megelőzően elemezte a környezeti büntetőjog helyzetét az Európai Unióban, amelynek legfőbb nehézségét az akkori szabályozási különbségek jelentették, amelyek szükségessé tették a jogharmonizációt e területen és az irányelv kiadását.

A veszélyes hulladékkal kapcsolatos bűncselekmények kriminálmorfológiai sajátosságait ismerhetjük meg Ligeti írásából.⁵⁰ A cikk megírásához 1996-tól 2003-ig végzett empirikus kutatást a szerző, bűnügyi iratok vizsgálatával. Összesen 145 bűnügyet elemzett. Többek között vizsgálta a területi megoszlást (megyéenként lebontva), az elkövetők jellemzőit (gazdálkodó 86%, magánszemély 11%, ismeretlen 3%), az elkövetés jellegét (gazdasági tevékenység 79%, gazdasági tevékenységen kívül 18%, ismeretlen 3%), az elkövetés tárgyait (ipari veszélyes hulladék 21%, hulladékolaj 17%, állati tetem 16%, szennyvíz 11%, növényvédő szerek 7%, akkumulátor 9%, aszfalt 10%, elektronikai hulladék 2%, ismeretlen 7%), illetve az ügyekben kiszabott szankciókat, amely az esetek nagy részében pénzbüntetés volt. A szerző összegzésében megállapítja, hogy bár a jogszabályi háttér már kidolgozott volt a publikáció megjelenésekor, azonban a veszélyes hulladék feldolgozása a gyakorlatban még jórészt megoldatlan probléma volt.

A szervezeti környezeti bűnözéssel kapcsolatos elméleteket ismerteti Kóhalmi⁵¹ írásában. E bűnözés lényege, hogy cégek, vállalkozások követnek el környezeti bűncselekményeket. Az első a racionális szennyező modell, amelynek lényege, hogy a cég a minél nagyobb profit elérése érdekében tanúsít szennyező magatartást. A Becker-modell lényege, hogy minél kisebb a valószínűsége annak, hogy adott cég által elkövetett környezeti bűncselekményt észlelnek, annál nagyobb bírásgot kell kiszabni. A legitimitási modell lényege szerint, ha az egyén (szervezet) értékrendje összhangban áll azzal a társadalommal, amelynek tagja, a probléma akkor keletkezik, ha e két értékrendszer eltér egymástól, mert ekkor legitimitási rés keletkezik, és cselekedni kell.

⁴⁸ Kovács 2005.

⁴⁹ Kóhalmi 2009.

⁵⁰ Ligeti 2005.

⁵¹ Kóhalmi 2010.

A környezetet károsító cselekmények elleni eszközrendszert mutatja be Tilki.⁵² Az eszközrendszerek közül első helyen az Alaptörvény áll, majd a különböző jogterületek eszközei: polgári jogi, azaz peres úton való fellépés, környezetet károsító cselekmények esetén, illetve a szankciók alkalmazása, amelyek lehetnek közigazgatási, szabálysértési és végül büntetőjogi szankciók.

A természetvédelem nemzetközi és európai uniós hátterének fejlődését mutatja be egy másik közlemény.⁵³ A természetvédelem kezdetei az 1972-es emberi környezetről szóló stockholmi konferenciáig nyúlnak vissza, amelyen 113 állam képviselte vett részt. Kiemelt figyelmet kapott a konferencián a természeti környezet: föld, víz, levegő, talaj, az élővilág ökológiai rendszere; és több nyilatkozatot fogadtak el a résztvevők (emberi környezetről, irányelvekről, akcióprogram-javaslat, szervezeti intézkedések az ENSZ-nél).

A szerző megemlíti az 1971-es ramsari egyezményt, amely a vadvizerekről és a vízimadarak védelméről szól, amelyhez hazánk is csatlakozott, és 1979-ben hirdette ki.

A természetvédelem területén kiemelt nemzetközi szerződés az 1973. március 3-án Washingtonban elfogadott *Egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok kereskedelméről* (Convention on International Trade in Endangered Species, CITES), amelyhez hazánk 1985-ben csatlakozott. Az egyezmény három függelék tartalmaz, az I. függelékben található azon fajok, amelyekkel a kereskedelem teljességgel tiltott, mivel ezek a fajok kipusztulással vannak fenyegetve. A II. számú mellékletben lévő fajokkal szigorú szabályok mellett engedéllyel lehet kereskedni, míg a III. számú mellékletben található fajok egyes részes államok területén részesülnek nemzetközi védelemben.

A vándorló állatfajok védelméről szól az 1979-es bonni egyezmény, illetve az élőhelyek védelmét biztosítja a berni egyezmény.

Az Európai Unió több akcióprogramot indított és több irányelvet és rendeletet fogadott el a természet védelmére. A legjelentősebbek: 38/97/EK rendelet a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről, amely a fent hivatkozott CITES egyezménynél még szigorúbban védi a fajokat; a 91/244/EGK irányelvvel módosított, a vadon élő madarak védelméről szóló 79/409/EGK irányelv; a természetes élőhelyek, vadon élő állatok és növények védelméről szóló 92/43/EGK irányelv.

A természetvédelem hazai helyzetét, jogi környezetét és a Natura 2000 hálózatot ismerhetjük meg egy újabb, 2017-es publikációból.⁵⁴ Ebből megismerhetjük a nemzeti fejlődési keretstratégiát, amely az Országgyűlés 18/2013. (III. 28.) OGY határozata, és amelynek kiindulási alapja az, hogy az emberi cselekvések jelenkori problémák megoldására irányulnak, azonban a 21. század fő feladata a döntések hosszú távú, a jövő generációit érintő hatásainak értékelése, kezelése.

⁵² TILKI 2015.

⁵³ TILKI 2017b.

⁵⁴ TILKI 2017a.

Hivatkozik továbbá a szerző az Alaptörvényre, amelynek P) cikke szerint „a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége”. A szerző elemzi, hogy a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény hogyan szabályozza egyes területek védelmét, illetve bemutatja a hazai Natura 2000-területek jogi szabályozási hátterét.

A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok vámhatósági ellenőrzésének jogszabályi hátterét és gyakorlatát ismerhetjük meg egy 2020-as publikációból.⁵⁵ A gyakorlati tapasztalatok ismertetése statisztikai adatokon (2014–2018) és empirikus kutatási eredményeken (interjú) alapul.

Alapos nemzetközi kitekintést ad egy 2022-es írás, amely a vadon élő veszélyeztetett állat- és növényfajok illegális kereskedelmével foglalkozó nemzetközi szervezett bűnözést vizsgálja.⁵⁶ A cikk részletesen bemutatja, milyen struktúrájú, felépítésű szervezett bűnözői csoportok foglalkoznak e tevékenységgel, és számtalan, a nemzetközi szakirodalomból hozott esetleírást tartalmaz.

Végül részletes kriminálstatisztikai adatelemzés segítségével mutatja be Magyarország kriminálgeográfiai helyzetét a környezetkárosító bűncselekmények területén, illetve részletes elemzést is tartalmaz az elkövetői oldal vonatkozásában Zachar 2020-as írása.⁵⁷ A cikk a 2005–2018 közötti időszakban vizsgálta a jelenséget.

Megállapítások

Cikkünkben a gazdasági bűnözéshez és a rendőrség gazdaságvédelmi szakterületének három kiemelt területéhez kapcsolódó, az elmúlt húsz évben megjelent publikációkat vizsgáltuk.

Az elemzett publikációk egy része empirikus kutatási eredményeket mutatott be, más része az adott területen megjelent nemzetközi és hazai jogszabályi, intézményi háttér változásait követte nyomon, illetve egyes írások az adott területen kutatás-módszertani kérdéseket vizsgáltak.

Külön kitértünk publikációnk elején a gazdasági bűnözés, a gazdaságvédelem fogalmi megközelítéseire, a gazdasági bűnözés hazai alakulására. Az elmúlt 20 évben a témában megjelent cikkek rámutattak arra a tényre, hogy a gazdasági bűnözés szerteágazó, széles területet fog át, a szerzők sem értenek egyet abban, mit takar pontosan a gazdasági bűnözés mint fogalom. A jogalkalmazók részére (a rendőrség nyomozói, vizsgálói) azonban konkrétan meg kell fogalmazni, hogy mit takar pontosan e jelenség, részletes hatásköri lista szükséges taxatív felsorolással. Ezt

⁵⁵ HARNBERGER–ZSIGMOND 2020.

⁵⁶ ZSIGMOND 2022.

⁵⁷ ZACHAR 2020.

a pontos felsorolást tartalmazza a rendőrség gazdaságvédelmi tevékenységéről szóló 17/2018-as ORFK utasítás, amely mintha figyelembe venné az egyik elméleti megközelítést, például a vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában csak a gazdálkodással összefüggő bűncselekményeket sorolja a gazdaságvédelem hatáskörébe.

A pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás területén megjelent publikációk rámutattak a bűncselekmény globális jellegére, közgazdasági veszélyeire. Ismertették az egyes pénzmosási módszereket, a pénzmosás elleni fellépés nemzetközi, európai uniós és hazai jogi és intézményi hátterét, kereteit, változásait, illetve rámutattak egyes jogértelmezési, dogmatikai kérdésekre.

A korrupciós területen a vizsgált időszakban megjelent írások elemezték a korrupció oksági kérdéseit, a kutatómódszertani nehézségeket, a korrupció elleni fellépés intézményi, jogszabályi hátterét, amellyel kapcsolatban kritikai észrevételeket is megfogalmaztak: a jogszabályi háttér nem megfelelő hatékonyságát, az intézmények koordinálatlanságát. Egy empirikus kutatáson alapuló cikk megkísérelte felvázolni a globális és hazai korrupciós helyzetet, egy másik cikk általánosságban fogalmazott meg kritikai észrevételeket azzal a kutatómódszertannal, amelyet az előbbi írást megalapozó kutatás során alkalmaztak.

A környezeti bűncselekmények területén 2004–2024 között megjelent publikációk egy része a vizsgált szakterületen gyakorlatban előforduló bűncselekményeket, illetve a jogalkalmazói oldalon előforduló nehézségeket mutatta be. Több szerző foglalkozott a nemzetközi, európai uniós és hazai jogszabályi háttérrel, annak fejlődésével, illetve néhány empirikus kutatáson alapuló írás ismertette a környezeti bűncselekmények jellemzőit, alakulását, a szervezett bűnözés megjelenését.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a rendészettudományi-bűnügyi tudományok az általunk vizsgált szakterületeken az elmúlt 20 évben hasznos ismereteket, a gyakorlatban is használható eredményeket nyújtottak elsősorban a jogalkalmazók részére, de úgy véljük, hogy a dogmatikai tárgyú írások a jogalkotók számára is figyelemre méltó, megfontolandó problémákat vázoltak fel.

Felhasznált irodalom

- ÁBRAHÁM Attila (2005): A környezeti bűnözés alakulása az elmúlt években. *Belügyi Szemle*, 53(5), 22–51.
- BALASSA Bence – BERZSENYI Tamás (2018): A rendszerváltás időszakában gyorsuló gazdasági bűnözés szerveződése. *Belügyi Szemle*, 66(9), 7–28. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.9.1>
- BÁLINT Péter (2016): A pénzmosást megelőző alapbűncselekmény dilemmái. *Belügyi Szemle*, 64(9), 65–75. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.9.4>
- BODA József et al. szerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- Council of the European Union (2017): *Council conclusions setting the EU's priorities for the fight against serious and organised crime for EMPACT 2022–2025*. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8665-2021-INIT/en/pdf>
- CZINE Ágnes (2005): A pénzmosás és a bírói gyakorlat. *Belügyi Szemle*, 53(10), 73–84.

- DÁNOS Valér (2023): A pénzmosás megjelenésének feltételei a hazai szervezett bűnözés elemei között az 1980-as évek elején. *Belügyi Szemle*, 71(5), 779–795. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.3>
- FINSZTER Géza (2008): A közélet tisztasága elleni bűncselekmények oksága. A korrupció jogszempontú elemzése. *Magyar Rendészet*, 8(4), 39–57.
- FINSZTER Géza (2011): A korrupció nyomozása. *Belügyi Szemle*, 59(11), 75–97.
- GÁL István L. (2005): A pénzmosás mint globális gazdasági és büntetőjogi kihívás. *Belügyi Szemle*, 53(6), 89–108.
- GÁL István L. (2008): A gazdasági bűnözés a bűnügyi statisztika tükrében. *Rendészeti Szemle*, 56(3), 29–44.
- GÁL István L. (2009): Régi és új kísérletek a gazdasági bűnözés fogalmának meghatározására. *Rendészeti Szemle*, 57(7–8), 24–38.
- GÁL István L. (2023): Dogmatikai problémák a pénzmosás hatályos magyar szabályozásával kapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 71(5), 741–763. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.1>
- GÁL István L. – DÁVID Ferenc (2015): A terrorizmus büntetőjogi oldala: a terrorcselekmény és terrorizmus finanszírozása. *Belügyi Szemle*, 63(7–8), 72–87. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.7-8.4>
- HACK Péter (2009): A korrupció elleni fellépés intézményi keretei és a jogalkotási tapasztalatok. *Rendészeti Szemle*, 57(11), 24–37.
- HACK Péter (2010): A korrupció elleni fellépés keretei. *Magyar Rendészet*, 10(3–4), 6–15.
- HARNBERGER György – ZSIGMOND Csaba (2020): A veszélyeztetett vadon élő fajok szállításának vámhatósági ellenőrzése. *Magyar Rendészet*, 20(1), 45–66. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.3>
- HORVÁTH József (2005): Környezeti bűnözés – környezetvédelmi nézőpontból. *Belügyi Szemle*, 53(11), 17–36.
- IBOLYA Tibor (2010): A hűtlen kezelés bizonyítása. *Belügyi Szemle*, 58(10), 82–94.
- INZELT Éva (2007): A fehérgalléros bűn és bűnhődés – az amerikai példa. *Rendészeti Szemle*, 55(6), 84–97.
- JACSÓ Judit (2009): Az Európai Unió III. pénzmosási irányelve és magyarországi gyakorlati tapasztalatai. *Rendészeti Szemle*, 57(7–8), 221–239.
- JACSÓ Judit (2023): A pénzmosás elleni fellépés uniós dimenziói – a büntetőjogi szabályozás reformja Németországban. *Belügyi Szemle*, 71(5), 905–920. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.9>
- JANKOVICS Kornélia (2006): Gazdaságvédelmi Alapvetés. *Magyar Rendészet*, 6(2), 3–10.
- KORINEK László (2009): A gazdasági bűnözés kriminológiai szempontú megközelítése. *Rendészeti Szemle*, 57(7–8), 39–57.
- KOVÁCS Ágnes (2005): A környezet büntetőjogi védelmének közösségi szabályairól. *Belügyi Szemle*, 53(5), 123–132.
- KÓHALMI László (2009): Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái. *Rendészeti Szemle*, 57(1), 42–63.
- KÓHALMI László (2010): A szervezeti környezeti bűnözést magyarázó egyes bűnözési elméletek – különös tekintettel a közgazdasági paradigmákra. *Rendészeti Szemle*, 58(1), 120–144.
- KÓHALMI László (2011): Elmélkedés a gazdasági-politikai korrupcióról. *Magyar Rendészet*, 11(1), 11–20.
- LAPSÁNSZKY András – BOROS Anita (2021): A közigazgatási jog gazdasági szerepköre. In JAKAB András et al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Közigazgatási jog rovat)*. Online: <https://ijoten.hu/szocikk/a-kozigazgatasi-jog-gazdasagi-szerepkore>
- LIGETI Miklós (2005): Veszélyeshulladék-bűncselekmények Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 53(5), 52–89.
- LUDÁNYI Csaba (2023): Egy pénzmosást folytató bünszervezet felszámolása. *Belügyi Szemle*, 71(9), 1549–1559. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.9.2>

- NAGY Henriett (2020): A pénzmosás magyarországi jogi szabályozásának vázlata. *Magyar Rendészet*, 20(1), 93–105. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.1.6>
- NAGY Ivett (2022): A szervezett bűnözői csoportok vagyonelejtési technikái a Covid-19-világjárvány előtt és alatt. *Magyar Rendészet*, 22(2), 93–106. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2022.2.6>
- NÉMETH Erzsébet – JAKOVÁC Katalin – VARGHA Bálint (2021): Módszertani szempontok a hazai korrupciós helyzet tudományosan megalapozott mérésének kialakításához. *Belügyi Szemle*, 69(11), 1963–1980. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.11.5>
- POLT Péter (2023): A saját pénzmosás dogmatikai kérdései. *Belügyi Szemle*, 71(5), 765–778. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.2>
- SZÁNTÓ Zoltán et al. (2011): A korrupció típusai és médiareprezentációja Magyarországon 2001–2009. *Belügyi Szemle*, 59(11), 53–74.
- SZENDREI Ferenc (2008): Néhány gondolat pénzmosási technikáról és a pénzmosás méréséről. *Magyar Rendészet*, 8(3), 104–110.
- SZENDREI Ferenc (2009): A terrorizmus és a terrorizmus finanszírozás néhány jellemzője. *Magyar Rendészet*, 9(1–2), 22–37.
- SZENDREI Ferenc (2018): A szervezett bűnözés gazdasági háttere és a pénzmosás. *Magyar Rendészet*, 18(5), 77–91. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2018.5.5>
- TAKÁCS Veronika (2012): A korrupció nyomozása, különös tekintettel a titkosszolgálati eszközökre. *Belügyi Szemle*, 60(12), 93–118.
- TILKI Katalin (2004): Környezetkárosítás és természetkárosítás: A környezetvédelem aktuális problémái. *Magyar Rendészet*, 4(2), 79–108.
- TILKI Katalin (2005): Környezetvédelem a büntetőjogban és a szabálysértési jogban. *Belügyi Szemle*, 53(5), 90–101.
- TILKI Katalin (2015): A környezetet károsító cselekmények elleni fellépés eszköztandszere. *Belügyi Szemle*, 63(5), 74–91. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.5.5>
- TILKI Katalin (2017a): A természetvédelem magyarországi helyzete és jogi környezete, a Natura 2000 hálózat. *Belügyi Szemle*, 65(9), 72–88. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.9.5>
- TILKI Katalin (2017b): Természetvédelem nemzetközi szinten és az Európai Unióban. *Belügyi Szemle*, 65(5), 87–104. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.5.6>
- TÓTH Mihály (2009): Húsz év mérlege. Gazdasági bűneink és következményeik egy „szép új világ”-ban. *Rendészeti Szemle*, 57(7–8), 5–23.
- ZACHAR Zalán (2020): A környezetkárosítás-bűncselekmény kriminálstatistikai mutatói és az elkövetők szociálgeográfiai vizsgálata. *Belügyi Szemle*, 68(1), 33–51. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.1.2>
- ZÉMAN Zoltán – HEGEDŰS Mihály (2023): Pénzmosás mint negatív gazdasági tényező az Európai Unióban. *Belügyi Szemle*, 71(5), 885–904. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.8>
- ZSIGMOND Csaba (2022): Bűnszervezetek a nemzetközi illegális állat- és növénykereskedelemben. *Magyar Rendészet*, 22(1), 195–223. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2022.1.12>

ABSTRACT

Scientific Publication Activity in the Last Twenty Years in the Priority Areas of Police Economic Protection in Leading National Journals

Richárd NAGY – Csaba ZSIGMOND

This paper aims to provide a short scientific metric summary of the theoretical approaches and some priority areas of police economic protection by reviewing and analysing the scientific

publications published in the last 20 years in the most prominent Hungarian journals. The areas under review are economic crime, police economic protection, money laundering, corruption and environmental crimes. After reviewing and analysing the publications, it can be concluded that in the articles on theoretical approaches to economic crime, the authors have different views on the characteristics, boundaries and concepts of economic crime. In the articles published in the three priority fields, they discussed changes in the international, EU and domestic legal environment, the emerging dogmatic and legal interpretation issues, criminological characteristics, experiences from successfully solved cases, good practices, and, in the field of corruption, research methodology issues due to the high latency of this type of crime. Our article illustrates the different scientific positions in each field and their development and evolution. Such an overview analysis of the writings in the field can serve as a valuable resource for practitioners and academics researching the subject, as they can learn about the various academic positions, the development and changes in the legal environment, and the emerging dogmatic issues.

Keywords: *police economic protection, economic crime, money laundering, corruption, environmental crime*

Recenzió Hans-Erhard Lessing *A bicikli kultúrtörténete*¹ című könyvéről

FELFÖLDI Péter²

Napjainkban a kerékpár és a kerékpározás népszerűsége felívelőben van az alternatív mobilitási eszközök között. Egyesek úgy tekintenek rá, mint múltó hóbort, vagy egyenesen a technikai fejlődés ellenpontjának gondolják, olyan eszköznek, amely a motorizált forgalom térnyerésének akadálya. Mindeközben a 21. század urbanizálódó nyugati világának közlekedésszervezésében nemhogy visszafejlődésről, hanem egy több irányból is fontosnak nevezhető eszköz ismételt felfedezéséről beszélhetünk. Az 1938-as születésű német fizikus és technikátörténettel foglalkozó kutató, Hans-Erhard Lessing azt kísérli meg ennek a 200 éve létező közlekedési eszköznek a történeti bemutatásával, hogy jobban megérthessük napjainkban a kerékpározást övező kérdőjeles területeket a szabálybetartástól kezdve a felhasználói kör összetételéig. Érdekessége a teljes kötetben átívelő humoros megfogalmazás, valamint a „nincs új a Nap alatt” érzése, ugyanis az elmúlt évszázadokban újra és újra felbukkantak nagyon hasonló kritikák, felívelő és lehanyatló periódusok a felhasználásban, amelyek alapján sokszor olyan érzése támadhat az olvasónak, hogy a különböző korokban és országokban bemutatott problémák (például az infrastruktúra-használat vagy az egyéb közlekedők részéről a kerékpárral közlekedők irányába fellángoló ellen-szenvek) akár mai állapotot is leírhatnának. Voltak ugyanakkor olyan társadalmi feszültséget okozó kérdéskörök (például a kerékpározás erkölcsstelenségére vagy a kerékpározás és a vallás negatív kapcsolatára utaló korabeli vélemények), amelyek ma inkább megmosolyogtatóan hatnak.

Maga *A bicikli kultúrtörténete* című kötet német nyelven íródott *Das Fahrrad – Eine Kulturgeschichte* címmel, és a romániai Bookart közvetítésével jelent meg magyar nyelven 2020-ban, Domokos Zsófia és Hajdú-Farkas Zoltán fordításában. Az előszó 2017-ben íródott. Nagyon igényes a kötet megjelenése, jó kézbe venni, már az első lapon tetszetős ábra van, amelyből szép számmal találhatunk a 228 oldalon. A borítót és a rajzokat Kovács István készítette, míg az eredeti szerző ábráin és műszaki rajzain felül számos hazai vonatkozású kép is található benne a magyar verzióban olvasható széljegyzetek írója, Nagy Sándor jóvoltából, valamint a Fortepan online képadatbázisából. Így a már addig is nagyon informatív főszöveg magyar színezetet

¹ LESSING 2020.

² Tanársegéd, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék; doktorandusz, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: Felfoldi.Peter@uni-nke.hu

kap, kicsit olyan érzése támadhat az olvasónak, hogy az alapvetően német technikatörténeti mű, amely eredetileg francia, egyesült államokbeli és angol vonatkozásokokat és kitekintést tartalmaz leginkább, nagy súllyal ad az olvasónak magyarországi adatokat és háttérismereteket is, amelyek szervesen illeszkednek a könyvbe, már-már annak részeit képezik. Tekintettel arra, hogy a kerékpározás a magyar történelem során és mind a mai napig Magyarországon meghatározó közlekedési mód, egy magyar vonatkozású adatokat tartalmazó ilyen jellegű összefoglaló mű érdekességjellegén felül nevezhető hiánypótlónak is (2019-es Eurobarometer-adat szerint Magyarországon a lakosság 14%-ának³ körében az elsődleges közlekedési mód a kerékpár, amivel Hollandia, Svédország és Németország után a negyedik helyen áll hazánk úgy, hogy az országok mindegyikében az elektromos kerékpárok is szerepelnek ebben az értékben, amelyek azonban a minket megelőző országok járműállományára sokkal jellemzőbbek).

Az *Előszó*ban máris felbukkan az a később számos alkalommal megtalálható kérdés, hogy „ki az első nemzet”, aki a magáénak tudhatja a kerékpárt. Ennek feltárására 1990-ben megrendezték az első International Cycling History Conference-t⁴ is, amely a terület tudományos igényű kutatásának egyik fóruma volt, és a kerékpározás kultúrájának és műszaki fejlődésének kutatási lehetőségét kívánta elősegíteni, és azóta évente megszervezik a világ különböző városaiban. Jelen mű célja, hogy ebben a tudományos feltárásban ez a könyv is segítsen, azonban a kérdésre kategorikus választ nem lehet adni.

A *Korcsolyázókról...* fejezetben távolabbról indítja a szerző a mai szóhasználatban „aktív és mikromobilitás”⁵ történetét. Hollandiában a korcsolyázás az emberi erővel történő, de nem gyalogos mobilitás elődje. Az akkori klimatikus viszonyok, valamint annak a területnek a geomorfológiai viszonyai együttesen tették ezt hatékony mobilitási móddá ott, és felmerülhet a kérdés, hogy a földrajz és az aktív mobilitás ilyen régire visszanyúló kultúrája indok-e a mai közlekedési szemléletre is. Minden bizonnyal mindkét szempont közrejátszik ebben Hollandiában. Ráadásul a szemléletről sokat elárul az, hogy a holland nők is korcsolyázhattak már a 17. század végén, míg a franciák, németek nem, mivel kivillanhatott a hölgyek bokája, ami már önmagában erkölcstelen volt az akkori felfogás szerint. A mobilitásról viszont a nőknek sem kellett lemondaniuk, jégszánkók is kifejlődtek ugyanebben az időben, amelyeket férfí tolhatott, vagy a nők botokkal lökhatték magukat. Ez a tevékenység napjainkban a Balatonon „fakutyázás” néven még létezik, amennyiben van megfelelő jégréteg. Azonban egy jégre szerelt körhintavázhoz erősítve ezeket az ősfakutyákat szórakoztatási célra is használták, ezt nevezték *Radfahrennek* már 1780 körül, míg a kerékpározásra ugyanez a szó csak majdnem 100 év múlva jelent meg. A két esemény között létezett ugyanilyen körhinta velocipédekkel is, ez segíthetett a kifejezés átörökítésében. Mindeközben a görkorcsolya is megjelent már 1790-ben.

³ YANATMA 2023.

⁴ *International Cycling History Conference*.

⁵ *Aktív és mikromobilitás Budapest 2030. Helyzet- és jövőkép* [é. n.].

Míg a szárazföldi mobilitáshoz állati energiát vettek elsősorban igénybe, addig az ilyen állatokra nagyban rá voltak utalva az emberek, erről szól az *Élet a ló jegyében* című fejezet. A gépesítés előtt nem volt más lehetőség az izomerőn kívül a szárazföldi mobilitásban. Londonban egy ház ára volt egy ló minden felszerelésével, amelyhez társultak még a városi lótartás logisztikai problémái is. Ezért *Az izomerő rejtett lehetőségei* fejezetben gyors áttekintést kapunk az emberi izomerő mozgási energiává alakításának eszközeiről. Léteztek már taligák Kínában 1700 évvel ez előtt is, Európában a 12. században jelentek meg dokumentálhatóan, de az ókori magasabb kultúrákban is léteztek. Ezeket felhasználták emberek szállítására is. A 17. század végén jelent meg a kerekesszék Szászországban. Angliában kifejlesztették a kerti faetont, amely a mai edzőtermi lépcsőzőgép mozgását igénylő hajtómű és egy könnyű hintó ötvözete volt, amelyet lakáj hajtott, elkerülve így a lovak alkalmazását. Ez nagyon jelentős lépés a kerékpár kifejlesztéséhez, amelyből pedig a gépjármű-közlekedés alakult ki, így a faeton alapvetően befolyásolta a mai mobilitást is. Japánban eközben már az 1700-as évek közepétől megjelentek a „szárazföldbarkák”, csónaktestű, háromkerékű járművek, amelyeknek a hátsó kerekeit forgattyús tengelyen hajtotta meg a rajta álló személy. Ekkortól származik első alkalommal a gyaloglásnál gyorsabb közlekedés szabadságának dicsérete, amely ma is gyakran megjelenő szempont a kerékpáros közlekedés esetében.

A német erdőmérnök, Karl Drais 1813-ban megalkotta az angol faetonok tanulmányozása után az úgynevezett utazógépet (*Fahrmaschine*). Ez pedálok nélküli, kétkerékű jármű volt, amely a faeton bonyolult mechanikája helyett a két hátsó kerék között egyszerűbb forgattyús taposófelülettel rendelkezett. Még az orosz Sándor cár is beszerzett egyet. De ez rövid fellángolás volt, a találmánynak nem tulajdonítottak túl nagy jelentőséget, ami Drais későbbi személyes munkásságának irányára is hatással volt.

A könyv rendszerszintű szemléletét illusztrálja az *Egy vulkánkitörés és látványos következményei* című fejezet. A Tambora vulkán 1815-ös kitörése miatt globális éhínség bontakozott ki a bolygón 1816-ban. A magaslégkörbe jutó és ott sokáig megmaradó vulkáni részecskék annyi napsugárzást vertek vissza az űrbe, amely elegendő volt az élelmiszer-termelés nagymértékű csökkenéséhez. A lovakat le kellett vágni, mert nem volt takarmány, számos országban törtek ki éhséglázadások is. Drais ekkor olyan eszközt jelentetett meg újsághirdetéseiben, amelyben a kerekek elrendezése és a hajtó üléspozíciója hasonló volt a mai kerékpárokéhoz, csak pedálok nélkül. Lodának nevezte el, amely a *locomotion-dada* (mozgás-vessző-paripa) összevonása, majd 1817-től hívta *Laufmaschinének* (futógép). A találmány, amely a „drezina” nevet kapta a közbeszédben, nagy siker lett, sok iparos elkezdte másolni. Drais eközben bizonyos területeken szabadalmaztatni tudta a találmányt. Így lett a drezina a kerékpár őse, koncepcionális hasonlóságok is megjelentek, ilyen volt például a dörzsfék a lassításhoz. Már ekkor előjött a mai közlekedési oktatásban is alkalmazott felosztás, az „ember-jármű-környezet (útpálya)”, amely hármashból már ekkor is felismerték, hogy az ember mint döntéshozó a legszűkebb kapacitás, de

ebben a korban még az útpálya minősége is nagyon rossz volt. A jármű lábbal hajtása az egyensúlyozás miatt idegenkedést is okozott, mivel ez a mozgástípus még nem létezett korábban. Ehhez kapcsolódott az egyensúlyozás fizikájának tudományos körülírása is (pontosabban ennek hiánya), mivel a forgó tömegek önstabilizáló hatása nem volt széleskörűen ismert, ezért azok, akik először találkoztak ezzel az eszközzel, joggal hihették azt, hogy a drezina gurulás közben is ugyanolyan könnyen eldől, mint álló helyzetben. Ez sem akkor, sem a mai napig nem így van, de amíg ma a gyerekek egyik első egyéni közlekedési élményei közé tartozik a biciklizés, addig ez a mozgásforma a 19. század első felében senki számára nem volt ismert. Az újításra nyitottabbak, a „drezinalovagok”, a gazdag fiatalok körében lett elsöre népszerű. Egyetemisták is használták, színdarabok kelléke lett, így a közönség is egyre inkább megismerkedett vele. Kihívásokat is teljesítettek, például a Drežda–Lipcse távot 7 óra alatt, ami még mai útviszonyok, átlagos erőnlét és kerékpár mellett is szép teljesítmény a közel 130 km-es távon.

Fontos megemlíteni, hogy a drezina által voltak tapasztalhatók az emancipáció első jelei. Ugyanakkor az úttól való félelem is megjelent, miszerint a drezinák miatt fogadósook, kocsisok vesztik el munkájukat. A nők használati jogosultságát eleinte korlátozták. Emellett szkeptikus volt a társadalom egy rétege az elterjedés tekintetében. Másrészről drezinakurzus indult már 1818-ban is, amellyel párhuzamosan a közlekedésbiztonsági aggályok is megjelentek. A biztonságról megoszlottak a vélemények, kezdetben a brit verziókra nem szereltek féket, amelyekkel begyorsulva viszont már súlyos sérüléseket lehetett szerezni.

A drezináknak azonban elérkezett a hanyatlása is. A mai kerékpáros szlengben „járdázás”-ként⁶ ismert jelenség egyre nagyobb baj lett, ugyanis a 19. században a burkolatlan úttestek nem voltak alkalmasak a lovaskocsik kerekénél jóval kisebb átmérőjű kerekekkel rendelkező drezinák biztonságos és kényelmes közlekedésére. A járdázás tiltása már 1817-ben megjelent Mannheimben és más német városokban is. A hanyatlást nem technikai hiányosságok okozták, hanem jogszabályi tiltások. Lewis Gompertz aktivista kerékpársávsávötletét már 1821-ben publikálta a *Dingler Polytechnisches Journal*-ban. 1819-ben politikai lejárató kampány is indult Drais ellen, aki Brazíliába emigrált. Szélszékűen olvasható a könyv ezen szakaszán, hogy hazánkba viszont nem érkezett el a drezinák első hulláma, így az első általános szabályozás Budapesten is csak 1883. február 18-án, főkapitányi rendeletben jelent meg. 1890. július 17-én tiltásokat vezettek be a pesti kerületek 26 konkrét közterületén, valamint Buda összes keskeny vagy meredek utcáján. 1897. június 15-én országos szabályozás készült a kerékpározásról.

A drezinák gyors első karriert futottak be, azonban hamar háttérbe is szorultak. A drezina után 50 évig nem volt fejlődés ebben a közlekedési módban, aminek az egyik oka az egyensúlyozástól való félelem, a másik, hogy egy új közlekedési forma teljesen más irányba állította a szárazföldi mobilitást. 1825-ben megjelent a gőzgép

⁶ FELFÖLDI 2013: 27.

által vontatott vasúti jármű. Ez minden fejlett gazdaságú országban megváltoztatta a személy- és áruszállítási igényeket és volumeneket. Három- és többkerekű egyéni mobilitási eszközök ötletszerű fejlesztéséről lehet tudni, sőt, 1850 körül szakmai folyóiratokban is beszéltek már a biztonságos velocipédéről, amely megnevezés ekkor még ezekre a kettőnél több kerekű eszközökre vonatkozott. Majd ismét megjelentek a köztudatban a drezinák, de csak mint gyerekeknek szánt játékok. A négykerekűek közül azonban elterjedt a Holländer nevű, gyerekeknek gyártott kézihajtány, amelyet 1950-ig gyártottak.

A drezina párizsi elterjedése után egy évvel, 1822-ben a görkorcsolya ismét felbukkant Londonban is. Egyre több fedett pálya létesült, de az utcai használat nem terjedt el, a szabadidő eszköze maradt még a drezinák hanyatlása után is. Egy népszerű opera kelléke azonban ráirányította a figyelmet közterületen is. A kétsoros görkorcsolya 1863-ban jelent meg. Az egyensúlyozás ismételt elterjedése visszahatott a drezinára, felmerült a kérdés, hogy mi lenne, ha nem is tennék le lábukat a használók menet közben. A lábtartók és a pedálok megjelenése szintén nem volt evidens lépcsőfok ezen járművek fejlődése során. Az első vásárló pedálos járművével Lipszéből ismert 1868-ból. Stuttgartban szintén ekkortól vannak információk az első gyárról, amely ezeket az őskerékpárokat gyártotta.

A 19. század második felében már megjelentek azok a viták is, hogy a találmány francia vagy német eredetű-e. 1894-ben Pierre Michaux bodnárnak szülővárosában emlékművet avattak mint a kerékpár francia megteremtőjének. Michaux fia azonban csak legendát terjesztett el a feltalálásról. Emellett pedig Drais megítélése kettős maradt Németországban.

A francia Compagnie Parisienne nevezhető az első kifejezett bicikligyárnak. Az iparos René Olivier a lóverseny mintájára vezette be a piacra termékét, ezáltal a kerékpár sporteszközzé minősült. A vevőkör is sportos vásárlókból állt. A kereslet egyre növekvő volt az eszközre, Marseille-ben készült a kovácsoltvas váz, Párizsban volt az összeszerelő üzem. 1868-at lehet nevezni a velocipéd évének. Számos újítás érkezett, a fémmegmunkálás fejlődött. Ilyen újítás volt a pedálkenés, a változtatható hajtókarhossz, a golyóscsapágy, a tömör gumikerék. Gőzvelocipéd is készült 1869-ben, amely tulajdonképpen az első motorkerékpárnak nevezhető.

Miközben Drais személye és találmánya miatt vegyes volt a megítélése Németországban, addig az egyre szaporodó vállalatok a század második felére nagyobb mennyiségben kezdték előállítani a kerékpárokat. Az iparosok között feltűnt Karl Benz is, aki nagy lelkesedést mutatott a kerékpározás iránt, az 1870-es években 11 nap alatt tanult meg kerékpározni. 1870-től ismét tiltásokat kezdtek életbe léptetni Európa számos városában, erre szerveződtek válaszként velocipédegyséletek. Zárt pályákat építettek ki, ezeken versenyeket is rendeztek. Azonban a velocipédok hanyatlása is elkezdődött már az 1870-es porosz–francia háború előtt.

A pedálos velocipéd című fejezetben a szerző ismerteti, hogy a második generációs velocipédéknél nem ért le a kerékpáros lába. Ez volt az a jármű, amelyre ma asszociálhatunk a „velocipéd” szó hallatán, a nagy átmérőjű első kerekes, direkt hajtású

jármű képében. Ezekről a leszállás utcagyerekek segítségével vagy fal mentén történt. Több mint 40 kg tömegű eszközök voltak, ez a drezina tömegének duplája volt. A kanyarodás is veszélyes volt velük, az esés pedig különösen. Az első verziókban még a hátsó kerék átmérője is viszonylag nagy volt. De a kisebb pedálmozgás elegánsabb hatást keltett, így a biztonságot feláldozták a megjelenés oltárán. Egy 1868-as katalógus így fogalmaz: „Nem győzzük elégszer hangsúlyozni, hogy a velocipède erőnket növeli, szellemünket pihenteti, és munkára sarkall, miközben világot látnunk és izmosodunk.” Ez ma sincsen másképp.

Viharos fellendülés történt az Egyesült Államokban; 1869-ben megindult a gyártás New Yorkban. 75 és 150 dollár közti ára volt az eszköznek, viszonyításképpen egy munkás heti bére 10 dollár volt ekkor. A szabadalmaztatás miatt felszökött az ár, mindeközben az itt is megjelenő járdázás elutasítottaságot okozott az elterjedés után. Egy éven belül a tengerentúli fellendülésnek vége is lett.

Szintén 1869. februárban egy Párizsból hazavitt velocipéden megtették a London–Brighton utat, ami nagy médiasiker volt abban az időben. A velocipédről viszont a nagyobb elfogadottság elérése érdekében azt állították, hogy amerikai termék, nem francia. Coventryben a varrógépgyár kezdte gyártani. A varrógépgyárak máshol is gyakran álltak át kerékpárok gyártására. Angliában kialakult a profi sport, a városi használatot azonban 1869-re itt is megtiltották. A görkorszolyapályák nagy konkurenciát jelentettek mindenhol a kerékpársportra, olcsóbb és széles körű kikapcsolódást jelentettek. Egy francia könyvecske a korszakból így fogalmaz: „A görkorszolya a divatos. Szerencsére teljesen kiszorította a velocipédet.”

A szabályozásról érdemes azt is megjegyezni, hogy német területen 1888-ban a Württembergi Királyságban alkották meg az első kifejezetten kerékpárosoknak szóló jogszabályt. A kerékpáros-igazolvány és a kezdetleges hatósági jelzés is általános lett. Fellángoltak az első fuvaros-kerékpáros ellentétek, atrocitások, sőt, gyilkosságok is történtek az Egyesült Államokban. Létezett az úgynevezett *sidewalk trap* (járdacsapda), amelynek az volt a lényege, hogy a kerékpárosokat a rendőrség a járdára terelte az úton kialakított kátyúk és akadályok segítségével, majd ott a járdázás miatt megbírságolta őket. A gyorshajtás megjelenése is a kerékpározással összefüggésben történt meg első ízben, az ez elleni hatósági fellépés érdekében pedig rendőrségi biciklis egységek alakultak, mivel a gyorshajtás elleni fellépéshez is ezeket a járműveket vetették be.

1885-re a biciklikerekek közelítették egymás méretéhez. Patent Rover Safety Bicycle néven biztonsági kerékpárt gyártottak, amelyről nem volt veszélyes leszállni, mert leért a hajtó lába. Számos különféle verzió jelent meg, láncos meghajtással és csökkenő méretű kerekekkel, míg a lánchajtás áttételezésével elérhetővé vált a maihoz hasonló kialakítás is. Ennek az egyik emblemikus képviselője lett a Columbia Camel Back vagy magyarul „Teve”, ezután már azonos méretű első és hátsó kerekekkel készültek a kerékpárok, láncos-hajtóműves hajtással a hátsó kerékre. 10 év alatt terjedt el, folyamatosan lecserélve a járműparkot, addig a korábbi eltérő kerékátmérőjű verziók voltak a megszokottak. A rombuszváz egyenes csövei hatéko-

nyabb és gyorsabb vázelőállítást is lehetővé tettek. 1893-ban a Mannesmann gyár forradalmasította a varrat nélküli csőgyártást, míg 1887-ben John Boyd Dunlop előállt a fúvott gumiabronccsal, ami lényegesen könnyebb kerekeket eredményezett. Mind az acél, mind a gumialkatrészek gyártása nagyban megnövelte a kerékpárok előállításának termelékenységét, így 1910-re átlagosan az 1870-es ár huszadára esett vissza a kerékpárok ára.

Nem túlzás azt mondani, hogy ezek a jelenségek társadalmi eufóriához vezettek. Egyfajta nagy társadalmi kiegyenlítődést vártak a 19. század végén. A gazdagok és a szegények is kerékpárra szálltak a 20. század fordulóján, és a közlekedési lehetőségek demokratizálódásán át a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenésére is számítottak. Ilyen célkitűzések elérésének segítségével a közlekedéspolitikai ma is lehetőségként kezeli a mikromobilitási eszközöket.⁷

Technikai oldalról korábban a láncok kezdetleges mivolta miatt a kardános meghajtást gondolták időtállóbbnak (érdekes módon egyes motorkerékpároknál a mai napig kardános a hajtás, de még kerékpároknál is előfordul), végül viszont a láncok egyre tartósabbak lettek, a kardán fogaskerekei ellenben a nagy igénybevétel hatására töredezték. Az Egyesült Államok Európa irányába is elkezdett exportálni, és viszonylag olcsón fenn is tudta ezt tartani. Európában ez a kézi gyártás végét jelentette. Ezzel együtt a városi közösségi közlekedés villamosítása a kerékpár ellen hatott. Az újbóli kerékpárőrület azonban 1908-ra lecsengett, még jóval az autók széles körű elterjedése előtt.

A lovak eltűnése című fejezetben a 20. század elejének városi közlekedésében végbemenő legdrámaibb, mára viszont alig ismert problémáját mutatja be a könyv szerzője. Nagyon érzékletesen vázolja azt a feszültséget, amely akkor a városi lakosságot érintette. Már 1910-ben írnak arról, hogy a kerékpáripár más iparágakat veszélyeztet, de arról is, hogy az egészség növelésén, illetve az időmegtakarításon keresztül pozitív hatásai vannak. Elsősorban a lovakkal kapcsolatos üzletnek azonban kifejezetten ártott. 1895-ben egy amerikai városban 240 ezerrel lett kevesebb ló egy év alatt. Tenyésztők, kereskedők, bérkocsisok csődhulláma következett be. Ez ugyanakkor közegészségügyi szempontból előnyös is volt, a századfordulón a városi üres telkeket, akár a házak közti foghíjtelkeket is lótrágyatárolásra használták, ahol nem volt ritka, hogy több emelet magasságban állt ez az anyag. A városi vezetések körében ez nagyon égető megoldandó probléma volt, amelyet a kerékpár, majd később a közösségi közlekedés és a motorizáció elterjedésének járulékos haszna oldott végül meg. A lósport maradt az egyetlen önfinanszírozó terület, a ló-tartás és a lótenyésztés egyes szereplői előremenekültek ebbe a szektorba, de ez értelemszerűen közel sem akkora piac, mint a fuvarozás volt. A gazdagabb családok személyzete is csökkent, ugyanilyen okból. Érdekesség, hogy a városi mobilitás terén az elektromos járművek víziója is ugyanekkor került elő először, elektromos kerék-

⁷ DUPONT-DEBYSER-KUZYHM 2024.

párok és elektromos rollerek képében, amelyekről vannak is korabeli fényképek, azonban mégis bő 110 évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy az emberiség ismét felfedezze ugyanezt, csak nem ólom-, hanem lítium-polimer akkumulátorokkal.

Voltak további vesztesei is a kerékpár történelmi léptékben gyors elterjedésének, ahogy azt a szerző a róluk szóló fejezetben a teljesség igénye nélkül, de részletesen ismerteti is. A kerékpár eleinte drága, de funkcionális eszköz volt. Viszont kiváltott szintén drága, de kizárólag az anyagi helyzet kifejezésére szolgáló tárgyakat. Ékszerészek, óráskok csökkenő bevételekkel számolhattak. A bútorkereskedők, hangszerkereskedők forgalma is csökkent. Az egészség megőrzésének szempontja is érvényesülni kezdett, és ez bizonyos szegmensekben kiszorította a luxust. Itt a szerző nagyon humorosan mutat rá arra, hogy a csendháborító zongora egyre kevésbé zavarta a város akkor még a mainál lényegesen alacsonyabb alapzaját, mivel a gazdag gyerekek inkább biciklire ültek zongoraleckék helyett. De az alkoholfogyasztást is befolyásolta, ugyanakkor az aljzószeres elterjedésével is számolni kellett a mindennapi közlekedésben megjelenő versenyzési vágy miatt. A Coca Cola az Egyesült Államokban a kerékpározás rohamos elterjedése miatt is futhatott be, amely akkor még kokaint tartalmazott, de az akkor még nem tiltott kokainszármazékok elterjedése is kifejezetten a kerékpárosok számára is történt, amellyel pillanatnyi jobb teljesítményeket tudtak elérni (függőség kialakulása mellett). Napjainkban is létező kritika a kerékpáros társadalommal szemben, hogy a különböző szerhasználatnál kapcsolatban nyitottabb ez a társadalmi réteg. A könyv kutatással nem igazolja ezt a jelenkori feltételezést, azonban egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy ez a vélekedés az egy évszázaddal ezelőtti, a kerékpározást a droghasználattal összekötő valós jelenségekben gyökerezik. A versenysportban is elfogadott volt a dopping. A szivarfogyasztás szintén visszazuhant; az Egyesült Államokban volt, hogy napi 1 millió szállal kevesebb szivar fogyott a 19. század utolsó évtizedében, 1896-ig 700 millió szál volt a kiesés az eladásokban. Édességből is kevesebb fogyott, de kerékpároztak az emberek a színházba járás helyett is. A kevesebb színházlátogatás azonban kevesebb borbély és fodrász munkáját igényelte. A könyveladások és az újságosok sem nyertek a kerékpárőrületen. A könyvtárosok egyenesen bojkottálták a kerékpározással foglalkozó könyveket. A szabók, varrónők is veszítettek ügyfeleket, mivel a konfekcióipar került előtérbe a méretre készített ruhák helyett. Ebben az időszakban húszezer New York-i szabóból nyolcezer munkanélküli lett, de a kalap- és cipőgyártók helyzete sem volt jó, ugyanis a gyengébb cipők sem kopnak annyira a pedálokon, mint az akkor a mainál lényegesen rosszabb útfelületeken gyaloglás során. Egészen szürreális az a vonatkozás, hogy az inasokat foglalkoztató kivitelező iparosoknál, vállalkozóknál a munkaidő úgy torzult, hogy a beszerzéseket intéző inasok a szükséges anyagokkal kerékpárokkal hamarabb megérkeztek, így megjelentek olyan panaszok is, hogy „túl gyorsan” kell dolgoznia a mesternek, nem tud pihenni (és kiszámlázni ezt is munkaidőnek) addig, amíg az inasok elmennek az anyagokért.

A bicikliláznak azonban akadtak hasznélvezői is, ezek egyértelműen a bicikligyártók, kiegészítőgyártók voltak. Megjelentek a világítások, amelyek kezdetben

karbidlámpák, kezdetleges izzószálas lámpák voltak. Mindkét megoldás rossz volt, mivel a karbid robbanásveszélyes, az izzószálak pedig a kémiai energiát elsősorban hőenergiává alakították, nem fényvé. Indiában azonban máig használnak és gyártanak is karbidlámpát. 1911-től volfrámizzókat alkalmaztak, ahol az energia már jobban hasznosult látható fényként. Kiegészítőként megjelentek a vázra szerelhető fényképezőgépek, zenedobozok. A kerékpáriskolák, -javítóműhelyek is az egyértelmű nyertesek közé tartoztak. A gypjúipar is fejlődött, alöltözetnek jobb a gypjú, mint a növényi eredetű anyagok, mivel az izzadságot jobban elvezeti, a lenalapú, hűvösebb ruházatban a kerékpározás okozta meghűlések széles körű problémát okoztak. Vidéki, vasúttól távol kerülő fogadók is felíveltek az ismételt forgalomtól, a hotelek kerékpáros klubokkal szövetkeztek. Idetartozik még az első, nem katonai térképek megjelenése, amelyek a kerékpáros turizmust kívánták kiszolgálni. Ugyanakkor a kerékpártolvajok is megjelentek, már 1890-től ismertek ilyen bűncselekmények az USA-ban. Nőtt a bűnelkövetés és a kerékpárosok (akik a gazdagabb rétegekből kerültek ki) elleni atrocitások száma is. Az Egyesült Államokban a fegyveripar a kerékpáros közlekedésből is profitált. A kerékpár felgyorsította a szuburbanizációt, ezáltal az ingatlaniparra is volt hatása. Ezen a szuburbanizáción a motorizáció még tovább gyorsította.

A bicikliző hölgy lehetőségei című fejezet kitér a kerékpározás és a 20. század fordulóján bekövetkező nőjogi változások összefüggéseire. Eleinte a nők nem is biciklizhettek, a ruha miatt praktikus sem volt. A biztonsági kerékpár megjelenése változtatott ezen. A 19. század végére minden nyugati országban erősödött a nők vágya és mozgalma a kerékpározás irányában. 1890-ben női kerékpárversenyt is rendeztek Berlinben, ez volt az úttörő esemény. De nem volt egyöntetűen pozitív a fogadtatás, 1896-tól 1967-ig a német nők nem versenyezhetek. Kijöttek női kerékpáros újságok. Azonban koedukált kirándulások kezdetben nem léteztek. 1920-ra azonban már a nőknek szánt kerékpáros hosszú nadrág is elterjedt. Korabeli utalások is voltak már a kerékpár általi szabadság és a női választójogi mozgalmak kapcsolatára. Sajnos voltak fizikai konfliktusok is megjegyzéseket tevő férfiak és nők között. 1896-ban már megtörténhetett olyan is, hogy ellenkező neműek is mentek együtt kerékpározni. Mivel a nők már korábban mehetek egyedül lovagolni, is, ez adaptálható volt a nők kerékpározására is. Ehhez kapcsolódik az a vonatkozás is, hogy a kerékpárnak milyen hatása volt a nők öltözködésre. A hagyomány tiltotta a nadrágot a nőknek, viszont megjelent a hasított szoknya, a „*bloomer*”. Ez a viselet már az 1800-as évek közepétől létezett. 1859-re ki is ment a divatból a nőekkel szembeni megalázó viselkedés miatt, majd a század végére ismét felfedezték. Más ruházat-ézszerűítési vonal is volt, a nők a ruházkodás terén is öntudatosabbá váltak a 19. század végére. Néhány helyen betiltották a *bloomert*, de akár a tanárnők kerékpárral történő munkába járását is. Véleménycikkek születtek arról, hogy meg kell állítani azt az elfajzást, hogy egy tanárnő *bloomerben* jelenjen meg a jövő generációi előtt az iskolákban. 1895-ben még meg is köveztek nőt térdnadrágban kerékpározás miatt Németországban a *Radsport* magazin korabeli beszámolója alapján. A fűző viszont

megkapta a kegyelemdőfést, amelynek kényelmetlen és egészségtelen mivolta már korábban is nyilvánvaló volt.

Az egyház kerékpározáshoz való viszonya mai szemmel nézve még abszurdabb volt: „ezek a hólyagkerékű biciklik a sötétség démonának diabolikus játékszerei.” A vasárnapi templomba járás és a délutáni kötelező semmittevés helyett sokan a biciklizést választották. Egy generációval később az autózás elterjedése nyomán történt meg ugyanez. Konzervatívabb hitéleti vezetők szerint a biciklisek a pokolra jutnak, mélyen erkölcstelen ez a cselekedet a vallásgyakorlás helyett. Ez aztán viszonylag gyorsan változott, mert látták az eszköz népszerűségét, ezért inkább bátorították a kerékpárral történő istentiszteletre járást. Kisebb településeken nem voltak ilyen megengedők. Heves összecsapások azonban csak az Egyesült Államokra voltak jellemzők, Németországban az egyházak kevésbé léptek fel indulatosan ezzel a közlekedési móddal szemben. Az amerikai, később megengedőbbé váló hozzáállás híre is előbb eljutott Németországba, mint ahogy ott igazán kiéleződhetett volna a viszály az egyházzal.

Az orvostudomány és a bicikli című fejezetben gyors körképet kaphatunk arról, hogy a kerékpározás egészségügyi vonulata már egészen korán előtérbe került. Viták voltak abban a tekintetben, hogy melyik szervet terheli meg leginkább – ha egyáltalán – a kerékpározás. Biciklisszív, bicikliszpúp, bicikliskéz, bicikliscsukló, biciklisíny, biciklisszem, biciklisarc: fiktív betegségek és az öröklődésükről szóló spekulációk terjedtek. Olyan elképzelés is volt, hogy a nők sterilekké válnak, és elrondulnak: „a nőknek nem biciklizniük, hanem szülniük kellene!” Összességében a kerékpár ránevelte a nőket az önálló lételre, és ezt már a 19. század végén felismerték. A vallás, az orvostudomány, az öltözködés és az erkölcsösség irányából megfogalmazott kritikák pontosan az ellentétét érték el annak, mint amit a kritikát megfogalmazók a nők „társadalmi helyével” kapcsolatosan látni szerettek volna.

A könyv utolsó főfejezete a 20. századot mutatja be, viszont jóval tömörebben, mint a kerékpározás „hőskorát”. Az első világháborúig terjedő időszakban, amelyet szokás a „hosszú 19. század” végének is nevezni, a technikai fejlődés hatására a kerékpár használati tárgyá alakulhatott. A 20. század elejére már nem volt presztízskérdés kerékpáros egyesületi tagnak lenni. Ebben az időben jelent meg a motorkerékpárok, a motoros triciklik és az autók iránti vágyakozás. De voltak technikai fejlesztések a kerékpárok esetében is. A *bowden* vagy a szabadonfutó ekkortájt jelent meg, így viszont ki kellett fejleszteni valamit a fékezésre, mivel az addigi örökhajtásos kerékpárokat hátrafelé tekerve vagy legalábbis hátrafelé erőt kifejtve kellett fékezni (napjainkban az ilyen örökhajtásos „fixi” kerékpárok ismét jelen vannak a városi közlekedésben, sok esetben szabálytalanul, a kötelező két független fék megléte nélkül). Ennek analógiájára alakult ki a kontra, mivel ott a fékezés hasonló mozdulatot igényel. A két- és háromsebességű agyváltók már az I. világháború előtt megjelentek. Sőt 1912-re volt már 4 sebességű kontrafékes kivitelű agyváltó is. Franciaország, Olaszország és Spanyolország a láncváltó mellett tette le a voksát, az angol gyártók azonban inkább az agyváltó mellett. A sportteljesítményekre egyre

nagyobb hangsúly került, ami a nem sportoló közönségből viszont egyre nagyobb ellenszenvet váltott ki. A Nemzetközi Kerékpáros Szövetség (Union Cycliste Internationale, UCI) 1900-ban alakult meg, és a mai napig a legnagyobb és legismertebb kerékpáros versenyek koordinálását végzi (többek között a Tour de France-ét, a Giro d'Italiát vagy a spanyol La Vueltaét), a szervezethez fűződik a kerékpározás területén egy sor szabványosítás. A kerékpárversenyzés azonban technikailag nem fejlődött úgy, mint az autóversenyzés, ezért a fejlesztések sem szivárogtak be a hétköznapi használókhoz. A hadi alkalmazás viszont sikeresebbnek bizonyult a lovasnál. Az I. világháborúban negyedmillió bevetett kerékpár vett részt, a fejlesztések között megjelent például az összecukható, kisebb méretű, hátra vehető változat.

Az I. világháború után Németországban nagy szabad termelői kapacitások voltak, azonban a gyártás jelentős korlátozások alá esett. Ugyanakkor nem voltak nagy háborús anyagi veszteségek, ezért kreatívan kellett kitalálni eladható civil termékeket. A húszas években Németországban a kerékpársport felívelő pályán volt, volt Berlinben egy sportpalota is, amelyet aztán a náci hatalomátvétel után lefoglaltak saját célokra. Járay Pál az I. világháború után Friedrichshafenben a léghajógyárban huzalos kerékpárok gyártását kezdte el, amelynek mai formája is létezik *Stringbike* néven, amely a láncos hajtásnál lényegesen kevesebb alkatrészt tartalmaz (gondoljunk csak arra, hogy csak egy kerékpárlánc 1000-nél több alkatrészt tartalmaz, amelyek közül elég egynek meghibásodnia ahhoz, hogy a bicikli használhatatlanná váljon). Az Egyesült Államokban motorkerékpár-utánzat kerékpárok készítését kezdték el. Párizsban pedálos *vélocar*-t (bicikliautó) gyártottak 1944-ig felnőtteknek. Ennek a gyártója készített 1933-ban először rekumbenst (fekvőbiciklit), amelyet azonban az UCI nem hagyott jóvá, ezzel azt eredményezve, hogy a fekvőbiciklik ma is kuriózumnak számítanak, holott hosszú távon egészségesebbek, kényelmesebbek és az izomenergiát nagyon jól hasznosító eszközök. Németországban a nagy sportrendezvények egyre inkább a politika szolgálatába kezdtek állni, ugyanakkor számos innováció is történt. A II. világháború alatt ismételten számos helyen és fronton jelentős szerepet kapott a kerékpár. A Magyar Honvédség is alkalmazott kerékpáros alakulatokat több tízezer katonával, amiről szintén láthatunk felvételeket a könyv képei között.

A II. világháború után a nélkülöző városi családok „kéregető körútjaira” emlékeztette a németeket a kerékpár. Ettől az emléktől igyekeztek gyorsan szabadulni, ez is közrejátszott abban, hogy a háború utáni generáció nem tekintett jó szájizzel a kerékpárra. A háború utáni gazdaság a minőségromlással is együtt járt, azonban a motorizáció rohamos fejlődése mellett történtek innovatív kísérletek a kerékpár formavilágának és funkciójának újrapozicionálásában is. Ilyen volt például az angol Moulton Mini 1962-es megjelenése, amely összelevesztett, a kempingbiciklinél is hatékonyabban szétszedhető kerékpár volt. A nyugati világban ismét éledező érdeklődés volt tapasztalható a hatvanas évektől a kerékpározás iránt. A hatvanas évek végétől a crossmotorok utánzása következett, és megjelentek a BMX-ek (*bicycle motocross*). Az olajválság nagy lökés volt 1973-ban, majd 1978-ban hosszú idő után

ismét megjelent általános biciklis könyv. Nagy innováció volt a hegesztés elterjedése a korábbi csőösszerögzítési megoldással, az úgynevezett muffolással szemben, alumínium- és acélvázak esetén is. Az 1970-es években Kalifornia államban megrendezték az első *downhill* versenyeket, akkor még a célnak kevésbé megfelelő kerékpárokkal. Ezen a vonalon fejlesztve, a jó terepezési képességet szem előtt tartva 1976-ban jelent meg az első *mountainbike* (MTB), amely a 20. század végén nagyon elterjedté vált az univerzális felhasználhatóság miatt. A készítők nem csatlakoztak kerékpáros szervezetekhez, hanem saját szabályokat alkottak, így gyorsabbá válhatott az innováció. Az MTB az alapja a kerékpár újramotorizálásának is. Jelenleg az elektromos kerékpárok terjedése a 130 évvel korábbihoz hasonló hullám, amikor a kerékpárok, triciklik, majd négykerekű, de még akkor is a kerékpár szerkezeti elemeiből álló járművek kaptak elektromos, külső égésű vagy belső égésű motorokat, amelyekből végül kifejlődött az autó és a motorizált járművek teljes sora.

A könyv végéhez közeledve kitekintést kapunk a nyugati világon kívülre. A *bicikli meghódítja Ázsiát* fejezetben a szerző bemutatja, hogy a riksák, talicskák emberi erővel történő mozgatása már a 19. századtól jelen volt a keleti társadalmakban is. Azonban már az 1860-as évektől voltak európai mintájú kerékpárok is, de biztonsági kerékpárok csak az 1890-es évek utántól jelentek meg. A társadalmi kiegyenlítődség ígérete itt is megjelent, azonban nem futott be a nyugati társadalmakhoz hasonló ívet, és a nyugati világban sem lett teljes (gondolhatunk arra, hogy a kerékpározás a mai napig sokakban egyenlő a „veszély” szóval, és a kockázatvállalási hajlandóság a férfiakban magasabb, ami a használók nemi összetételén is látszik). 1921-ben megalakult a Shimano Vasművek. A II. világháborúig Japán vált az ázsiai kerékpáripár központjává. A háború után a vezető szerepet is átvette a német ipartól a kerékpározás ipari kiszolgálása terén. 1926-ban a társadalmi megítélés szempontjából riksával járnival még előkelőbb volt, míg a gyaloglás egyáltalán nem számított annak. A kerékpár valahol köztük foglalt helyet. A harmincas évek végére ez teljesen megváltozott, már nagy használtkerékpár-piacok működtek. Kínában 1958-ra érték el az egymillió darab repülő galamb elnevezésű kerékpárt évente, amelyet máig gyártanak évi ötmillió darabszámban.

A 20. század elején minden nemzet magának akarta a kerékpár feltalálásának sztoriját. Leonardótól egészen az 1860-as évekig voltak eredeti elképzeléseknek beállított hazugságok, amelyek azonban mind lelepleződtek. Érdekes az a keretes szerkezet, ahogy a szerző ezeknek a megállapításoknak és gondolatoknak a megtételével kezdi a könyvét, majd a végén ezzel is zárja le. Ugyanakkor a kerékpárok története még bőven nem záródott le. A kezdet talán soha nem lesz megismerhető, még ha az nyilvánvaló is, hogy Drais találmánya alapvető fontosságú volt. A mai tervezés egészen kifinomult részleteket is figyelembe tud venni. Ugyanakkor számos kortárs fejlesztés nem került bele a könyvbe, holott az írása során már léteztek (például a 29¹-os kerékátmérőjű kerékpárok, az elektromos rásegítésű vagy a ma nagyon divatosá váló *gravel* kerékpárok [a cross-trekking-országúti-túra-kerékpárok keveréke, hasonló univerzális felhasználással], mint a MTB volt az ezredforduló környéki

évtizedekben, csak gyorsabb haladási lehetőségek és rosszabb terepjáró képességek mellett]). Ezek az irányok léteznek, de hogy miből lesz a 21. század első felének korszakalkotó irányvonala, azt majd egy Hans-Erhard Lessing roppant informatív munkájához hasonló visszatekintő-összegző könyvben írhatja le valaki 100 év múlva.

Felhasznált irodalom

- Aktív és mikromobilitás Budapest 2030. Helyzet- és jövőkép* [é. n.]. Vitaindító. Budapest: Budapesti Közlekedési Központ. Online: https://archiv.budapest.hu/Documents/BKK_KE-REKPAR_2030_09_23.pdf
- DUPONT, Stephanie – DEBYSER, Ariane – KUZHYM, OLENA (2024): Közlekedéspolitikai Áttekintés. *Európai Parlament*. Online: www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/123/kozlekedespolitika-attekintes
- FELFÖLDI Péter (2013): *A budapesti kerékpáros balesetek vizsgálata 2011-2012- ben, javaslatok a megelőzésre*. Diplomamunka. Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közlekedésmérnöki Kar Közlekedésüzemi és Közlekedésgazdasági Tanszék. Online: https://docs.google.com/file/d/0B73eF8Dn554IRGJKM2J0dFkxZVE/edit?pli=1&resourcekey=0-R7IcGl-pENZNK3zCS4Ck_sA
- International Cycling History Conference*. Online: <https://ichc.biz/>
- LESSING, Hans-Erhard (2020): *A bicikli kultúrtörténete*. Csíkszereda: Bookart.
- YANATMA, Servet (2023): Cycling in Europe: Which countries and cities are the most and least bicycle-friendly? *Euronews*, 2023. szeptember 19. Online: www.euronews.com/next/2023/09/19/cycling-in-europe-which-countries-and-cities-are-the-most-and-least-bicycle-friendly

Tartalom

A főszerkesztő tengerentúli naplója

CHRISTIÁN László: A főszerkesztő tengerentúli naplója I. 17

Javítóintézeti nevelés

VIRÁGH-VIZVÁRI Fanni: A javítóintézeti dolgozók stresszérzete és mentális egészsége – Három hazai javítóintézetben végzett kutatás részeredményei 31

Kriminálisztika

Csaba FENYVESI: Mistakes in Personal Identification Attempts 47

ERDÉLYI Katalin: A forenzikus szakértői vélemények értékelésének nehézségei az USA, Mexikó és az Oroszországi Föderáció bíróságain 59

Rendészeti képzés

GAZSÓ Magdolna: A pszichológia tudományának szerepe, feladatai a rendészeti felsőoktatásban 75

KÁLLAI S. Barbara: A rendészeti és közszolgálati pályaorientációs képzés kialakulása, változásai és jövőképe 85

Rendészeti gyakorlat

ERDÉLYI Ákos: A pszichológiai profilalkotás története és módszertana 103

LUKÁCS Roxána – LIPPAI Zsolt: Szemelvények az úszó szállodakomplexumok biztonságának megteremtéséről 117

URBÁN Ferenc: A migrációs statisztikai adatgyűjtés gyakorlata az Európai Unióban 141

VEDÓ Attila: „We HAVE a Dream” – A Határigazgatási és Vízümpolitikai Eszköz (HAVE) programjában tervezett fejlesztések helyzete és lehetőségei 155

Rendészettörténet

SÜMEGH Attila: Az ÁVH tényleges elhárító tevékenységének vizsgálata egy koncepció eljárás alapján 171

Rendészettudomány

ANDRÁS Hunor Lehel – MOLNÁR Katalin: Előtanulmányok egy kutatói rendőrkávéházhoz, 2. rész 187

BOGNÁR Balázs Lajos – KISS Péter: A Katasztrófavédelmi Tudományos Tanács tudományszervezési tevékenységének fejlődése az elmúlt két évtizedben 201

NAGY Richárd – ZSIGMOND Csaba: Tudományos publikációs tevékenység az elmúlt húsz évben a rendőrségi gazdaságvédelem kiemelt területein mértékadó hazai folyóiratokban 227

Recenzió

FELFÖLDI Péter: Recenzió Hans-Erhard Lessing A bicikli kultúrtörténete című könyvéről 247